

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ КҶЛОБ БА НОМИ
АБУАБДУЛЛОҲИ РҶДАКӢ

Ба ҳуқуқи дастнавис

ТДУ – 377 (2 – тоҷ)
ТКБ – 74.212.0 (2 – тоҷ)
Ш – 30

ШАРИПОВ РАҲМОНАЛӢ САИДАКБАРОВИЧ

ХУСУСИЯТҲОИ РУШДИ ФАРҲАНГИ ИҶТИМОИШАВИИ
ҚАВОНОН ЗИМНИ ИСТИФОДАИ ВОСИТАҲОИ ТЕХНИКӢ ВА
ШАБАКАИ ИНТЕРНЕТӢ

Диссертатсия

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ
аз рӯйи ихтисоси 13.00.05 – Назария, методика ва ташкили
фаъолияти фарҳангӣ-иҷтимоӣ (13.00.05.03 – Педагогикаи
иҷтимоӣ ва худшиносӣ)

Роҳбари илмӣ: Ҷумъахон Алимӣ -
доктори илмҳои филологӣ

ДУШАНБЕ – 2025

МУНДАРИЧА

Сарсаҳифа.....	1
Мундарича.....	2
Номгӯйи ихтисораҳо	3
МУҚАДДИМА	4-16
БОБИ 1: ЗАМИНАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАШАККУЛИ	
ФАРҲАНГИ ИҚТИМОИШАВИИ ҶАВОНОН ЗИМНИ	
ИСТИФОДАИ ВОСИТАҲОИ ТЕХНИКӢ ВА ШАБАКАИ	
ИНТЕРНЕТӢ	
17-102	
1.1. Ҷанбаи иқтимоӣ-педагогии ташаккули фарҳанги иқтимоишавии	
ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи	
интернетӣ	17-58
1.2. Бархӯрдҳои назариявӣ нисбати таъйиноти мафҳуми «фарҳанги	
интернетӣ»-и ҷавонон дар таълифоту таҳқиқотҳои муосир	59-96
Хулосаҳои боби якум	97-100
БОБИ 2: АСОСНОКИИ ТАҶРИБАВИЮ ОЗМОИШИИ	
САМАРАНОКИИ ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ИҚТИМОИШАВИИ	
ҶАВОНОН ЗИМНИ ИСТИФОДАИ ВОСИТАҲОИ ТЕХНИКӢ ВА	
ШАБАКАИ ИНТЕРНЕТӢ	
101-174	
2.1. Шароитҳои педагогии ташаккули фарҳанги иқтимоишавии	
ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи	
интернетӣ	102-130
2.2. Ташкили корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ оид ба ташаккули	
фарҳанги иқтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ	
ва шабакаи интернетӣ	131-146
2.3. Натиҷаҳои корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ оид ба ташаккули	
фарҳанги иқтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ	
ва шабакаи интернетӣ	147-165
Хулосаҳои боби дуюм	166-167
ХУЛОСА ВА ТАВСИЯҲО.....	168-174
РӮЙХАТИ АДАБИЁТ.....	175-188

Номгӯйи ихтисораҳо:

АИ – амнияти иттилоотӣ

ГН – гурӯҳи назоратӣ

ГО – гурӯҳи озмоишӣ

ДДК – Донишгоҳи давлатии Кӯлоб

ҚТ – Ҷумҳурии Тоҷикистон

МТ – муассисаҳои таълимӣ

ҲҚТ – Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

ТИИ – технологияи иттилоотӣ-иртиботӣ

МТМУ – муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Қомеаи иттилоотӣ марҳилаи ташаккули фарҳанги кунунӣ ба ҳисоб меравад, ки ба таҳкими дониш ва нақши технологияи коркарди иттилоот, афзоиши маҳсулоти иттилоотӣ, хидматҳо ва тавсеаи доираи одамон дар соҳаи иттилоот хос аст. Инчунин, Интернет тамоми соҳаҳои ҳаётро, хусусан дар раванди таълим, тағйир медиҳад. Шабакҳои ҷаҳонӣ, ки иқтидори коммуникатсионии иштироки ғайлонаи корбаронро хеле васеъ мекунад, ҳанӯз ҳам падидаи ҷаҳони муосир ҳисобида мешавад.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тақвияти рушди қомеаро дар даҳсолаҳои охир таъкид намуданд, ки мо дар бораи маърифати мардум ва насли ҷавон, ки бояд дар муассисаҳои муҷахҳаз бо технологияҳои муосир, аз ҷумла компютерҳо таҳсил кунанд, фаромӯш накунем.

Зарурати навсозии маориф ва истифодаи ТИК махсусан дар "Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020" қайд карда шудааст:

- ташаккули ҷаҳонбинӣ дар асоси ғояҳои муосири илмӣ, усулҳои демократия ва қомеаи шаҳрвандӣ;

- навсозии мундариҷа тавассути қорӣ намудани шаклҳои гуногуни дастрасӣ ба таҳсилоти ибтидоӣ ва миенаи касбӣ бо тавачҷӯх ба талаботи бозорҳои маҳаллии меҳнат, эҳтиёҷоти оила ва мутобиқсозии бомуваффақият ба бозорҳои хориҷии меҳнат.

Тибқи Барномаи мақсадноки рушди соҳаи маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барои давраи то соли 2020 пешбинӣ шудааст, ҳадафи рушди маҳорату малакаҳои маърифатӣ ба дастрасӣ ба миқдори муайяни дониш таъкид карда мешавад, ҳамзамон дар соҳаи маориф тамоюлҳои зерин мавҷуданд: беҳтар намудани истифодаи ТИК дар соҳаи маориф; такмил додани муассисаҳои таълимии ТИК, ки маҷмӯи коркарди иттилоотро таъмин мекунанд, истифодаи иқтидори Интернет дар

таълим, нигоҳдорӣ ва интиқоли иттилоот.

Дар истифодаи ТИК, хонандагону донишҷӯёни муассисаҳои таълимӣ фаъолтарин истифодабарандагон ба ҳисоб мераванд. Иқтидори ТИК ҳамчун воситаҳои самараноки таълимӣ ҳисобида мешавад: мусоидат ба хидматҳои васеи интернет, дастрасӣ ба мубодила ва иттилооти умумитаълимӣ, аз як тараф, ба таълимгирандагони муассисаҳои таълимӣ ва корбарони дигар, аз тарафи дигар. Дастрасӣ ба иттилооти манфӣ, ки ба тақмили шахсияти иттилооти манфӣ таъсир мерасонад, мусоидат мекунад: сайтҳои экстремистӣ низ дар шабакаи умумичаҳонӣ фаъолият мекунанд. Маводи хусусияти даҳшатангезидошта, ҷамоатҳои миллатгарои сатҳи пасти фарҳангӣ, муошират дар чатҳо ва форумҳо мавҷуданд.

Дар истифодаи ТИК, корбарони фаъол дар ҷустуҷӯи хидматҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар шабакаи Интернет насли наврасу ҷавонони муассисаҳои таълимӣ ҳисобида мешаванд. Фазаи интернетӣ воситаи муассири мубодилаи коммуникатсионӣ ва иттилоотӣ мебошад, ки ба насли ҷавон имкон медиҳад, ки донишҳои худро дар соҳаҳои гуногун васеъ кунанд ва бо ҳамдигар муошират кунанд. Аммо, дар баробари ин, он барои ташаккули маънавӣ ва ахлоқии ҷавонон хатари муайяне дорад. Дар интернет шумо метавонед маълумоти зиёдеро пайдо кунед, ки хусусияти манфӣ доранд ва ба рушди шахсӣ ва арзишҳои ҷавонон таъсири манфӣ мерасонанд. Ба ин гуна манбаъҳо дар шабакаи умумичаҳонии интернет метавон дохил кард, масалан: "шок-контент", ки барои нафрат ё тарс пешбинӣ шудааст; вебсайтҳои гуногуни марбут ба экстремизм; форумҳо ва ҷомеаҳои, ки миллатгароӣ ва ғайраро таълиф мекунанд.

Барои он ки фазаи ҷаҳонии интернет дар раванди иҷтимоикунонии насли ҷавон нақши воситаи ерирасонро бозад, бояд ба масъалае, ки ба ташаккули фарҳанги интернетии ҳамаи корбарони шабакаи ҷаҳонӣ ҳамчун омили асосии рушди ҷавонон дахл дорад, диққати махсус дода шавад.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Пахлуҳои муайяни масъалаҳои ба иттилоотонии таҳсилот вобаста ба роҳу воситаҳои ворид намудани технологияи иттилоотӣ-иртиботӣ дар таҳсилот аз ҷониби чунин олимону муҳаққиқони тоҷик, аз қабили К.Б. Қодиров, Ф.С. Комилиён [73], А.Р. Додихудоев [71], С.С. Афғонов, Х.М. Аҳмадов, Б.Ф. Рачабов, Ҳ.Ю. Чӯраева, С.С. Қосимов, Н.Н. Мавлонназаров, А.Р. Мирзоев [94], Н.Н. Шоев, С.Х. Мирзоев, М. Муллоҷонов [69], А.М. Мирализода [93], И.И. Олимов [110], З.А. Рахимов [119], Ф. Шарифзода [161], Б.Ш. Шодмонов ва ҷанге дигарон мавриди баррасӣ ва таҳқиқ қарор дода шудаанд.

Як қатор асарҳо дар адабиёти рус мавҷуданд, ки принципҳои асосии истифодаи технологияи иттилоотӣ ва иртиботиро дар таълим тавсиф мекунанд (А. А. Андреев [17], М.М. Аюпова [24], А.И. Берг, В.П. Беспалко, В.И. Богословский, Г.А. Бордовский, Т.А. Вербитская [14], Г.А. Воробёв [44], Дж.З. Зайтсева, О.А. Лешков [82], Е.М. Нестеров, А.А. Поляков [116], И.В. Роберт [149], А.Н. Романов, В.Д. Сухоруков, Д.П. Финаров, А.В. Мудрик [100,101] ва дигарон), аммо дар масъалаи ташаккул ва рушди фарҳанги интернетӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ (коллекҳо) таълифоту таҳқиқотҳо кофӣ нестанд.

Таҳлили назария ва амалияи педагогӣ имкон дод чунин **ихтилофҳо** муайян карда шаванд:

- мақсаднокӣ барои шахрвандони дорои фарҳанги баланди интернетии ҷомеаи иттилоотии муосир ва дарачаи нокифояи рушди навъи фарҳанги дар боло зикршуда дар насли ҷавон;

- зарурати ҷомеаи муосири иттилоотӣ барои шахрвандони дорои фарҳанги баланди интернетӣ ва сатҳи нокифояи ташаккули ин намуди фарҳанг дар байни ҷавонон;

- набудани омодагии дуруст, ҳам таҷрибавӣ ва ҳам назариявӣ, барои фароҳам овардани шароити хусусияти педагогӣ, ки ба ҳалли самараноки мушкилоти ошкоршуда мусоидат мекунад;

- вазифа дар назди муассисаҳои таълимӣ оид ба ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон ва набудани таҳияи асосноксозии

назариявӣ ва таҷрибавии шароити педагогӣ, ки ҳалли самарабахши ин масъаларо таъмин мекунад.

Ихтилофоте, ки мо муайян кардем, проблемаи таҳқиқотро муайян мекунад: шароити педагогӣ барои ташаккули фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи интернетӣ кадомҳоянд?

Ҳалли ин масъала ба мо имкон дод, ки мавзӯи таҳқиқотро чунин муайян намоем: «Хусусиятҳои рушди фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи интернетӣ».

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоихаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ.

Дар таҳқиқот ба қорҳои илмӣ олимони дохилӣ ва хориҷӣ тақя карда шудааст, ки онҳо ба масъалаҳои фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи шабакаи интернетӣ бахшида шудаанд.

Инчунин, асосҳои методологии таҳқиқотро ҳуҷҷатҳои меъёрию ҳуқуқӣ оид ба соҳаи маориф ва суҳанронии Пешвои миллат ташкил медиҳанд, аз он ҷумла: Паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Масъулият барои ояндаи миллат», «Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030», «Стратегияи рушди таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015», «Барномаи давлатии компютерикунонии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак», «Барномаи давлатии рушди таҳсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон солҳои 2010-2015» ва монанди инҳо.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: муайянсозӣ ва аз ҷиҳати озмоишӣ асоснок намудани шароити педагогии ташаккул ва рушди фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи интернетӣ.

Вазифаҳои таҳқиқот:

1. Таҳлили мафҳумҳои «фарҳанг» ва «Интернет» ҳамчун падидаи фазои нави фарҳанги иттилоотӣ;
2. Шарҳи мафҳуми «фарҳанги интернетии ҷавонон»;
3. Муайян намудани меъёрҳо, нишондиҳандаҳо, тавсифи сатҳи рушди фарҳанги интернетии ҷавонони дар муассисаҳо таълимгиранда;
4. Муайянсозӣ ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кардани шароити педагогии ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони таълимгиранда;
5. Тасдиқи самаранокии шароити педагогӣ барои ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони таълимгиранда;
6. Муайян кардани хусусиятҳои асосии Интернет дар муоширати фарҳангӣ.

Объекти таҳқиқот: раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот шароити педагогӣ барои ташаккул ва рушди фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи интернетӣ.

Фарзияи таҳқиқот. Ташаккул ва рушди фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи интернетӣ самарабахш хоҳад буд, агар:

- моҳият ошкор карда шавад, мазмуни мафҳуми «фарҳанги интернетии ҷавонон» муайян карда шавад;
- воситаи меъёри тавсифӣ ва воситаҳои ташхис таҳия карда шавад, ки имкон медиҳад раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ ва муайян кардани самаранокии он таъмин карда шавад;
- як қатор шартҳои педагогӣ татбиқ карда шаванд:
 - а) ташкили раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони таълимгиранда мувофиқи амсилаи (амсилаи) сохторӣ ва функционалӣ;
 - б) дар амалияи муассисаҳои таълимӣ ҷорӣ намудани барномаи модули «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон»;

с) истифодаи маҷмуии (комплексии) технологияи иттилоотӣ ва иртиботӣ дар раванди таълимии муассисаҳои таълимӣ.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихӣ таҳқиқот). Методология ва ҳадафҳои таҳқиқоти интихобшуда мантиқ ва марҳилаҳои таҳқиқотро муайян карданд.

Таҳқиқот аз соли 2019 то 2024 дар се марҳила гузаронида шудааст.

Дар марҳилаи аввал (2019-2020) - назариявӣ - интихоби самти таҳқиқот гузаронида шуд; таҳия ва ҷанбаҳои назариявии мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ, объект, предмет, ҳадафи таҳқиқот муайян карда шуданд; фарзия, дараҷаи коркарди мавзӯ омӯхта шуд, таҳлили адабиёти илмӣ дар самти таҳқиқот ба роҳ монда шуд; таҷрибаи умумии назариявӣ ва эмпирикӣ, ки дар адабиёти психологӣ ва педагогӣ тавсиф шудааст омӯхта шуд; дастгоҳи концептуалии таҳқиқоти диссертатсионӣ таҳия карда шуд.

Дар марҳилаи дуввум (2021-2022) - таҷрибавӣ - кор оид ба муайян ва асоснок кардани шароити педагогӣ барои ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони таълимгиранда гузаронида шуд; амсилаи сохтори функционалӣ таҳия карда шуд; барномаи модули «Асосҳои фарҳанги интернетӣ барои ҷавонон» таҳия карда шуд; меъёрҳо, нишондиҳандаҳо ва сатҳи ташаккули фарҳанги интернетӣ муайян карда шуд; таҳлили сатҳи ташаккули фарҳанги интернетӣ гузаронида шуд; интихоби мундариҷа, роҳи усулҳои раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон муайян карда шуд; мантиқ ва барномаи қисми таҷрибавию озмоишии кор таҳия карда шуд; қисми таҷрибавию озмоишӣ гузаронида шуд.

Дар марҳилаи сеюм (2023-2024) - таҳлилӣ ва ҷамъбасти - натиҷаҳои кори таҷрибавӣ таҳлил карда шуданд, маълумоти озмоишии бадастомада ба тариқи оморӣ коркард ва ҷамъбаст карда шуданд, хулосаҳои назариявӣ таҳия карда шуданд. Натиҷаҳои таҳқиқ дар диссертатсия ба расмӣ дароварда шуданд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот:

- мафҳумҳои бархӯрди шахсиятӣ, ғаъолиятӣ-навоарӣ, навоарӣ-рефлексивӣ, низомнок, аксиологӣ ва амалӣ (Л.И. Божович Л.Н. Борисов, А.Н. Леонтев, С.Л. Рубинштейн, В.Н. Садовский, Л.Ю. Сироткин, В.А. Сластенин, М.Г. Харитонов, Р. Шакуров, И.С. Якиманская ва дигарон);
- таҳқиқотҳои назариявие, ки муассисаҳои таҳсилотино як ниҳоди ҷомеаи иҷтимоӣ мешуморанд (Ю.К. Бабанский, О.С. Багданова, И.Н. Закатова, В.М. Куракин, Л.И. Коротов ва дигарон);
- назарияи таъсири муҳити иҷтимоиву фарҳангӣ ба шахсият (А.А. Бодалев, Б.С. Гершунский, В.А. Сластенин, В.И. Слободчиков, В.Г. Спиркин, А.Г. Харчев ва дигарон);
- назарияи иттилоотонии маориф (А.А. Андреев, Л.Л. Босова, Г.А. Воробёв, С.А. Дяченко, И.Г. Захарова, М.И. Коваленко, Т.А. Лавина, А.И. Ракитов, М.Р. Рянов, И.В. Роберт);
- асосҳои таҳқиқоти сотсиологӣ ва иҷтимоӣ-фалсафии падидаи технологияҳои нави иттилоотӣ (Р.Ф. Абдеева, А.П. Алексеева, Н.Н. Богомоллова, В.Л. Иноземцева);
- кор дар соҳаи таҳқиқи иртибот байни наврасон ва хонандагонии синфҳои болоӣ дар Интернет (Е.В.Данилчук, Э.Н. Ибрагимова, Е.А. Локтюшина, И.В. Третьякова ва дигарон);
- назарияи ташаккули фарҳанги иттилоотӣ (Г.В. Аврамян, А.М. Атайан, В.Т. Галченко, Е.В. Данилчук, М.В. Корнилова, В.Ю. Кочергина, Л.В. Мизинова, А.Ю. Оршанский, А.Ю. Харитонов ва дигарон);
- асосҳои назариявии таълими иттилоотӣ барои хонандагонии муассиса (муаллифони китобҳои дарсӣ Л.Л. Босова, А.Г. Гейн, А.А. Кузнецов, Н.В. Макарова, И.Г. Семакин, Н.Д. Угринович ва ғайра);
- ғояҳои иҷтимоию педагогии иттилоотонӣ дар ҷомеаи олимони хориҷӣ (Д. Белл, М. Маклухан, Ҷ. Мартин, Э. Масуд ва ғайра).

Сарчашмаи маълумот: таҳқиқот ва таълифоти муаллифон ва муҳаққиқони ватанию хориҷӣ, қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ,

натиҷаҳои пурсишу саволномаҳои хонандагону донишҷӯён, сухбатҳо бо омӯзгорони фанни технологияи информатсионӣ ва мутахассисони соҳа, маълумотҳо ва натиҷаҳои корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ.

Заминаҳои эмпирикӣ: Асос ва заминаҳои эмпирикии таҳқиқотро раванди таълим ва таҷрибаи Коллеҷи омӯзгории ДДК ба номи А.Рӯдакӣ оид ба таълими информатика, асосҳои алгоритмсозӣ, ҳифзи иттилоот ва барномасозӣ, методикаи таълими информатика ва таълими фанни технологияи иттилоотии МТМУ №1 ва МТМУ №5-и ш.Кӯлоб ташкил мекунанд.

Пойгоҳи таҳқиқот: Дар рафти корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ донишҷӯёни Коллеҷи омӯзгории Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, хонандагони Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №1 –и шаҳри Кӯлоб ва Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №5 –и шаҳри Кӯлоб иштирок карда, пойгоҳи таҷрибавии таҳқиқотро ташкил карданд. Дар ин радиф якчанд муассисаҳои таълимии шаҳри Кӯлоб низ ҷалб карда шуданд. Дар маҷмӯъ дар таҳқиқот ва махсусан корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ 94 нафар донишҷӯён, 186 нафар хонандагон ва 42 нафар омӯзгорони муассисаҳои таълимии мазкур ҷалб карда шуданд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот:

- концепсия ва ҷузъҳои "фарҳанги интернетии ҷавонон" бо назардошти гурӯҳҳои синну сол ва хусусиятҳои шахсӣ мушаххас карда шуданд. Меъёрҳои иттилоотиву ҳамкорӣ ва рафтори иттилоотиву иртиботӣ ошкор ва асоснок карда шудаанд;

- арзишу ангеҷаҳое, ки тавассути нишон додани ҳавасмандӣ ба фаъолияти иттилоотӣ, дарки арзиши амалҳои иттилоотӣ, фаъолсозии коммуникатсия, инчунин равишҳои арзишӣ ба ҳамкорӣ ва риояи принципҳои амалияи бомуваффақияти иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ ҳавасманд мекунад, муайян карда шудаанд;

- стандарти таълимӣ таҳия шудааст, ки огоҳӣ дар бораи имкониятҳо ва сохтори амалҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ,

инчунин усулҳо ва захираҳо барои ҳамкории дастаҷамъӣ, аз ҷумла меъёрҳо ва қоидаҳои муқарраршуда дар соҳаи маълумот ва мубодилаи интернетро дар бар мегирад;

- меъёрҳое, ки ба равиши абзорӣ-фаъолиятӣ асос ёфтааст, коркард ва самаранокии истифодаи он собит карда шудааст (донистани усулу восита ва принципҳои фаъолияти иртиботӣ, мувофиқати фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ ба меъёрҳо ва қоидаҳои муқаррарнамудаи ҳамкории бомуваффақияти иҷтимоӣ дар шабакаи Интернет);

- меъёрҳои мутобиқшавӣ (паст), самаранокӣ (миена), эҷодкорӣ (баланд) дар заминаи ташаккули фарҳанги интернетӣ дар насли ҷавони ба таълим машғулбуда таҳия ва пешниҳод карда шудаанд.

- барномаи модулии «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ» коркард ва ҷорӣ карда шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Муҳити муосир аҳамияти роҳҳои гуногуни муоширати иттилоотиро таъкид мекунад, зеро ҳаҷми иттилоот ҳар сол дучанд мешавад, усулҳои нави пахши он ҷорӣ карда мешаванд ва дар ин раванд маҳз Интернет нақши калидӣ мебозад. Фазои виртуалӣ ба шабакаи асосии интиқоли дониш, ақида ва эҳсосот табдил ёфтааст. Шабакаҳои иҷтимоӣ, блогҳо, подкастҳо ва платформаҳои видеоӣ ба қорбарон имкон медиҳанд, ки таҷрибаро ғайри муқарраршуда кунанд ва фикру мулоҳизаҳо гиранд. Ҷаҳонишавӣ раванди ҳамгироии ҷаҳони сифатан нав, бо ҳам алоқаманд ва вобастагӣ бо таваҷҷуҳ ба анъанаҳои фарҳангӣ, навоҳӣ ва муошират ҳисобида мешавад;

2. Суръати рушди зеҳни сунъӣ барои густариши сегменти интернетии Тоҷикистон уфуқҳои нав мекушояд, ки ба ҳамкории фаъолтари хувиятҳои фарҳангӣ мусоидат мекунад. Дар шароити ҷаҳонишавӣ анъана ва урфу одатҳои беназири мардуми тоҷикро ба назар гирифта, ҳамзамон бо тамоюлҳои фарҳангии ҷаҳонӣ робита нигоҳ доштан муҳим аст. Ин ҳамгироии унсурҳои фарҳангии маҳаллиро ба қарорҳои технологияи дар асоси ТИИ сохташуда дар бар мегирад. Ҷанбаи калидӣ

дар ин ҷо зарурати таҳияи сиесати миллии фарҳангӣ мебошад, ки истифодаи ТИИ-ро барои пешбурди забон, адабиёт, мусиқӣ ва дигар осори фарҳангӣ ташвиқ мекунад. Дар якҷоягӣ бо талошҳои соҳаи маориф, ин ба насли ҷавон имкон медиҳад, ки решаҳои худро беҳтар азхуд кунанд ва ҳамзамон аз бартариҳои технологияҳои рақамӣ баҳра баранд.

3. Мақомоти давлатӣ бояд ба такмили технологияи иттилоотӣ-иртиботӣ дар байни ҷавонон диққати ҷиддӣ диҳанд, ҷавонро аз маълумоти манфӣ муҳофизат кунанд ва муҳити мусбии Интернетро на ҳамчун муҳити беҳбудии шахсӣ, балки ҳамчун шаҳрвандӣ ва робитаҳои фарҳангӣ эҷод кунанд;

4. Фарҳанги интернетии ҷавонони таълимгиранда ҷузъи фарҳанги умумист, ки ҷузъҳои меъёрӣ-рафторӣ, иртиботӣ ва иттилоотиро дар бар мегирад, ки ба ташаккул ва рушди қобилиятҳои муошират ва ҷустуҷӯи дониш дар бораи имкониятҳо ва механизмҳои фаъолият дар шабака, рушди иттилоот нигаронида шудаанд;

5. Фарҳанги муосири интернетии ҷавонон дар асоси эҷодкорӣ, самаранокӣ ва мутобиқшавӣ ташаккул меебад. Ин хусусиятҳо на танҳо сатҳи иштироки ҷавонро дар фаъолияти иттилоотӣ муайян мекунад, балки ба меъери муваффақияти онҳо дар муҳити виртуалӣ табдил меебанд. Арзиши фаъолияти иртиботӣ дар Интернет дар ҷустуҷӯи мубодилаи созанда ва эҷоди мундариҷаи босифат зоҳир мешавад, ки дар навбати худ сатҳи эътимод ва эҳтиромро дар байни аъзоени ҷомеаи маҷозӣ баланд мебардорад. Андозагирии фаъолияти ҷавонон дар шабака ҳавасмандии объективӣ ва муносибати арзишмандро ба кори иттилоотӣ дар бар мегирад. Пайдоиши платформаҳо ва воситаҳои гуногуни муошират ба ташаккули таваҷҷӯҳи устувор ба риояи қоидаҳо ва қоидаҳои фаъолияти самаранокӣ ТИК мусоидат мекунад.

6. Фаҳмидани асосҳои шарикӣ дар шабака ба як маҳорати зарурӣ барои ҳамкориҳои бомуваффақият ва муттаҳид кардани кӯшишҳо дар эҷоди иттилоот табдил меебад. Донишҳои қоидаҳо ва стандартҳои

муоширати интернетӣ на танҳо сифати мундариҷаро баланд мебардорад, балки ба мутобиқшавии корбарони ҷавон ба муҳити зудтағйиребандаи иттилоот мусоидат мекунад. Огоҳӣ аз усулҳо ва воситаҳои зехнӣ дар шабака масъулиятро ба иштирокчиен вогузор намуда, онҳоро ба меъёрҳо ва стандартҳои иҷтимоӣ таъя мекунад, ки дар навбати худ барои муоширати солим ва фаъолияти пурсамар дар Интернет замина фароҳам меорад.

7. Рушди самараноки фарҳанги интернетии насли наврасу ҷавон аз тариқи фарҳамсозии шароитҳои таълимиву тарбиявӣ таъмин карда мешавад: ташаккули фарҳанги интернетии таълимгирандагон дар заминаи амсилаи сохторӣ-вазифавӣ; амалисозии Барномаи модулии «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ» дар фаъолияти таълимиву тарбиявӣ; истифодаи васеи технологияҳои иттилоотиву иртиботӣ дар чараёни чорабиниҳои таълимиву тарбиявӣ.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот аз он иборат аст, ки натиҷаҳои он дар назария ва методологияи таҳсилоти миёнаи умумӣ ва касбӣ саҳми муайян мегузоранд. Таҳқиқот ҷанбаи иҷтимоӣ-педагогии ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони таълимгирандаро ошкор менамояд; хусусиятҳои муҳим ва пурмазмунӣ мафҳуми «фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити таълим»-ро ошкор мекунад; меъёрҳо, нишондиҳандаҳои асоснокшуда, сатҳи фарҳанги ташаккулёфтаи интернетии ҷавонони таълимгирандаро, ки хусусиятҳои асосии фарҳанги Интернетро муайян мекунанд; маҷмуи шароити педагогӣ зикр карда шудааст, ки таваҷҷуҳро ба ташаккули сатҳи баланди фарҳанги интернетӣ дар байни хонандагон ва донишҷӯён муайян менамояд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот

- амсилаи таҳияшудаи раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ бо мақсади муносибгардонии ташаккули малакаҳои фаъолияти муассири иттилоотӣ ва иртиботии ҷавонон дар Интернет истифода бурда мешавад;

- истифодаи дастгоҳи илмӣ-таҳқиқотӣ дар асоси меъёрҳо имкон медиҳад, ки сатҳи ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон назорат карда шавад;

- барномаи муаллифонаи модули таълимии «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ», ки дар корҳои беруназаудиториявӣ амалӣ карда шудааст, ба баланд шудани сатҳи ташаккули фарҳанги интернетӣ мусоидат мекунад;

- хулосаҳо ва муқаррароти асосӣ, маълумоти таҷрибавӣ-озмоишӣ, маҷмуи саволномаҳо, тестҳо барои гузаронидани таҳқиқоти ҳамачониба ҷиҳати беҳтар кардани таълими Интернет дар муассисаҳо, коллеҷҳо, донишгоҳҳо истифода шаванд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо истифодаи як қатор усулҳои мувофиқ ба мақсад, вазифа, объект ва предмети таҳқиқот, таҳлили ҳамачонибаи сифатӣ ва миқдории маълумоти эмпирикӣ, ки дар ҷараёни кори таҷрибавӣ ба даст оварда шудаанд, истифодаи тести дутарафаи Пирсон барои таҳлили маълумотҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ, тасдиқи фарзияи таҳқиқотӣ тасдиқ карда мешавад.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ: Кори диссертатсионӣ бо мазмуну мундариҷаи бандҳои шиносномаи 13.00.05 – Назария, методика ва ташкили фаъолияти фарҳангӣ-ичтимоӣ (13.00.05.03 – Педагогикаи иҷтимоӣ ва худшиносӣ): аз ҷумла бо банди 1. – Методологияи таҳқиқотҳои педагогӣ, корҳои таҳқиқотӣ дар рушди илми педагогика, ҳамбастагӣ ва татбиқпазирии онҳо; усулҳои таҳқиқотҳои педагогӣ; банди 6. – Консепсияи таҳсилот (сифати таҳсилот ва арзёбии он, равандҳои инноватсионӣ дар таҳсилот; банди 7. – Педагогикаи амалӣ (ҷамъбасткунии таҷрибаи пешқадам; ҳаракати инноватсионӣ дар таҳсилот; фаъолияти таҷрибавии муассисаҳои таълимӣ) мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии доғалаби дарачаи илмӣ дар таҳқиқот дар он зоҳир мешавад, ки дар заминаи омӯختан, таҳлил намудани таҳқиқотҳои илмӣ олимони хориҷию ватанӣ, заминаҳои назариявӣ амалӣ, таҷрибаи

муассисаҳои таҳсилоти дигар имкони рушду афзоиши фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимиро муайян ва асоснок кард: бо ташкилу гузаронидани корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ аҳамияти истифодаи дурусти Интернетро дар таъмини муҳити таълимӣ ва самаранокии онро муқаррар намуд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Нуқтаҳои алоҳида ва натиҷаҳои асосии кори диссертатсионӣ дар маърузаҳо, конфронсҳои солонаи илмӣ-амалии ҳайати профессорону омӯзгорони Коллеҷи омӯзгорӣ ва Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ (2019-2022) мавриди баррасӣ ва муҳокима қарор дода шудаанд. Натиҷаҳои таҳқиқот дар маҷлисҳои кафедраҳои риёзӣ-табиатшиносӣ, педагогика ва психологияи Коллеҷи омӯзгорӣ ва кафедраҳои педагогика, илмҳои компютерӣ ва методикаи таълими информатикаи ДДК ба номи А. Рӯдакӣ (2020-2023) муҳокима карда шудаанд. Ҳамчунин 1 монография ва 6 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тақризшаванда нашр гаштааст.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 11 интишороти муаллиф инъикос ёфтаанд, ки аз онҳо 6 номгӯй дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъбиқ расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия: Кори диссертатсионӣ аз муқаддима, ду боб, 5 зербоб, хулоса, номгӯи адабиёт (172) иборат аст. Ҳаҷми рисола 188 саҳифаро ташкил медиҳад. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ 23 ҷадвал, 5 диаграмма, 7 расм истифода шудаанд.

БОБИ 1. ЧАНБАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ИСТИФОДАИ ВОСИТАҲОИ ТЕХНИКӢ ВА ИНТЕРНЕТӢ ДАР ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ИҶТИМОИИ ҶАВОНОН

1.1. Ҷанбаҳои иҷтимоӣ-педагогии ташаккули фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи интернетӣ

Мулоҳизаҳои муқаддимотӣ

Интернет ва ҳам мафҳуми “фарҳанг” ҷанбаҳои гуногун доранд, аммо фарҳангшиносӣ ҳамчун илм ва таълимот ҳоло ба тариқи ҷиддӣ дар кишвар ба муомила ворид нашудааст.

Ба ақидаи муҳаққиқи тоҷик С.Сулаймонӣ: “Фарҳангшиносӣ дар кишвари мо ҳанӯз пояи устуворе пайдо накардааст ва илми воридотӣ маҳсуб мешавад ва назарияҳои фарҳангшиносӣ бештар мубтанӣ бар мутолиот ва таҳқиқоти илмӣ дар Мағрибзамин аст. Вусъат ва амали ин илм дар сурате муяссар хоҳад буд, ки назарияи фарҳангшиносӣ ва мутафаккирони бузург дар фазои биоиҷтимоию фарҳангии муносибе дар муассисоти таҳқиқотӣ ба кори пажӯҳиши бештар бипардозанд ва сабаби шинохти масъалаҳои фарҳангӣ ва саранҷом ҳаллу фасли онҳоро фароҳам меорад” [138 , с.7-8].

Шабакаи ҷаҳонии Интернет– маҷмуи шабакаҳои компютерӣ буда, иттилооти ҳаёти моро ба зудӣ дар худ инъикос намуда, ба ҷаҳонӣён паҳн менамояд. Ба таври дигар гӯем, Интернет аз шабакаҳои хурдтари компютерӣ сохта шуда, инъикосгари ҳаёти саёравист. Ин шабакаҳо хабарро қабул мекунанд ва мефиристанд.

Интернет соли 1969 дар Иёлотҳои Муттаҳидаи Амрико аз тарафи департаменти "United States Department of Defense Advanced Research Projects Agency" ки ARPA ном дошт, сохта шуда буд ва соли 1990 World Wide Web-ро марди бритониёӣ дар Шветсария Тим Бернерс-Ли пешниҳод намудааст.

Айни ҳол шумораи корбарони Интернет 62,5% - и аҳолии кураи Заминро ташкил медиҳанд, ки ин дар байни 7,9 миллиард одам на кам

аст ва на зиёд. Ҳанӯз 20 сол қабл ин шумора ҳамагӣ 100 - нафарро ташкил меод. Имрӯзҳо мушоҳида мекунем, ки ҳар як донишҷӯ таъминоти барномавии браузерро ба кор дароварда, иттилооти заруриро дар лаҳзаи кӯтоҳ дастрас менамояд.

Барои пайваст шудан ба шабакаи Интернет провайдерҳо ва идоракунандагон сохта шудааст. Ҳар як компютери ба Интернет пайваст буда суроғи худро соҳиб аст, ки аз рӯи он муштарии онро аз нуқтаи дилхоҳи замин ёфта метавонад. Хусусияти муҳими Интернет аз он иборат аст, ки шабакаҳои гуногунро мутахид намуда, дар он баробархукукиро таъмин менамояд. Якчанд сервисҳое, ки аз Интернет истифода бурда мешаванд, ройгон мебошанд. Баъзе барноманависон бо ҷалби сармоядорон тавонистаанд бо фурӯши паёмҳои тижоратӣ даромади зиёд ба даст оваранд.

Шабакаи Интернет як василаи аз ҳама асосии иттилооту иртибот маҳсуб ёфта, мубориза байни ниҳодҳои мухталиф асосан ҷанбаҳои иттилоотӣ доранд ва аксаран ба воситаи шабакаҳои Интернет сурат мегиранд. Шабакаи Интернет имрӯз як сарчашмаи азимест, ки ағлаби соҳаҳои зиндагии одамонро фаро гирифтааст. Ҳар нафар имкон дорад тавассути ҷустуҷӯ аз системаҳои гуногуни ҷустуҷӯ маълумоти барои худ заруриро дарёфт кунад, дар ҳоле ки муддатҳои мадид дар китобхонаҳо дар ҷустуҷӯи он вақти зиёро масраф мекард. Имрӯз чи, мо дар лаҳзаи кӯтоҳ метавонем маълумоти бароямон даркорино бе ягон хароҷоти иловагӣ ва, аз ҳама муҳим, аз хона набаромада дарёфт кунем ва ба ҷамъи саволҳои ҷавобҳои заруриро дастрас кунем.

Институти ЮНЕСКО оид ба технологияи иттилоотӣ курси таълимии махсусгардонидашударо таҳти унвони «Интернет дар таҳсилот» тайёр намуд, ки он соли 2011 ба забони тоҷикӣ ба нашр расидааст ва дар он зикр карда мешавад, ки «Дар ҳудуди қарнҳои XX ва XXI ба тӯфайли ба таври васеъ паҳн гардидани васоити технологияи информатсионӣ ва коммуникатсионӣ, ки ба маориф низ таъсири ҳамаҷониба расонидааст, дар ҷамъият тағироти кулӣ ба миён омад» [62,

с.9].

Бояд таъкид сохт, ки рушди чомеаи имрзоро ва давлатро бидуни Интернет тасаввур кардан ягон имкон надорад. Масалан, тасаввур мекунем, ки Интернет дар як муддати муайян қатъ шуд, мо ба чи ҳол гирифтор мешавем, тамоми муносибатҳову фаъолиятҳо ва бонкҳову хадамоти дигар аз фаъолият мемонанд, ки зарари ба чомеаву давлат расонидаи он ғайри тасвир аст.

Агар Интернет пурра ва доиман фаъол бошад ҳам, боз ҳам тарзи истифодаи дурусти он, бо ахлоқу маънавиёти хуб бо он муносибат кардан, ки дар маҷмуъ аз корбар дорои фарҳанги хуб буданро талаб мекунад, яке аз проблемаҳои муҳрам ва рӯзмарра гашта мондааст.

Дар ин робита Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин ибрази андеша кардааст: «Фарҳанг, бешубҳа, ифодагари руҳи миллӣ, расму русум, анъана ва хотираи таърихӣ дар халқу миллат мебошад. Аз фарҳангу ҳунар дида, башарият барои ба ҳам наздик кардани инсонҳо ва ваҳдати умум воситаи самараноктареро эҷод накардааст» [143, с.3]. Мо дар асри рақамӣ зиндагӣ мекунем, ки дастрасӣ ба иттилоот ва муошират бо одамон қисми ҷудонашавандаи ҳаёти ҳаррӯза шудааст. Бо вучуди ин, сарфи назар аз ҳама манфиатҳо, интернет инчунин як қатор хавфҳои марбут ба истифодаи нодурусти захираҳои ҳудро дорад.

Аз ин рӯ, диққат додан ба эҷоди этикаи муоширати интернетӣ муҳим аст, ки барои ҳар як корбар аз хурдӣ дастрас ва фаҳмо хоҳад буд. Таҳияи тавсияҳои возеҳ оид ба ахлоқи муошират дар шабака ба ташаккули фарҳанги рафтори онлайн кӯмак мекунад. Ин метавонад ҷанбаҳои дар бар гирад, ба монанди эҳтиром ба фазои шахсии дигарон, тафаккури интиқодӣ ҳангоми арзебии иттилоот ва қобилияти фарқ кардани далелҳо аз афкор.

Муҳим он аст, ки чунин меъёрҳо на танҳо дар муассисаҳои таълимӣ, балки дар захираҳои гуногуни вао низ пешниҳод карда шаванд ва ба аҳамияти онҳо дар ҷаҳони муосир таъкид карда шаванд. Барномаҳо ва

ташаббусҳои таълимӣ метавонанд аз ҷониби мақомот, муассисаҳои хусусӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ дастгирӣ карда шаванд, ки барои баланд бардоштани огоҳӣ дар бораи истифодаи Бехатар ва ахлоқии Интернет як ҷабҳаи ягона эҷод кунанд. Танҳо бо кӯшиши муштарак мо метавонем насли корбарони масъулро тарбия кунем, ки на танҳо истеъмолкунандагони иттилоот, балки эҷодкорони он низ хоҳанд буд.

Муаллифони китоби «Интернет дар таҳсилот» чунин мулоҳиза рондаанд: «Агар имконияти коммуникатсионии Интернетро мавриди таҳлил қарор диҳем, он гоҳ тавсифи сифатан муҳими шабакаро эҳсос менамоем, ки он ба ташкил кардани як мухторияти фардии тавассути алоқамандии шабакавии интерактивӣ коркунандаро нишон дода метавонад. Ин алоқамандӣ дар Интернет ба раванди интегратсионӣ шароит фароҳам меоварад, ба ташаккули муносибатҳо дар асоси эҳтироми байниҳамдигарӣ ва бевосита ёрӣ мерасонад ва майлу рағбати маълумотандӯзиро ба таълим бедор мекунад» [62, с.14].

Хулоса, Интернет муосир танҳо як шабакаи ҷустуҷӯи иттилоот нест; он як воситаи тавоноист, ки қодир аст амсилаҳои тичорӣ, равишҳои таълимӣ ва ҳатто муносибатҳои иҷтимоиро тағир диҳад. Мо ба донишхое, ки қаблан дастрас набуданд, дастрасӣ пайдо мекунем ва метавонем фавран бо одамони тамоми ҷаҳон таҷриба мубодила кунем. Аммо, барои истифодаи бештари интернет, мо бояд тафаккури интиқодӣ ва қобилияти филтр кардани иттилоотро инкишоф диҳем. Ғайр аз он, ҷанбаи муҳим амнияти онлайн аст.

Таҳдидҳои киберӣ рӯз аз рӯз меафзоянд ва қобилияти ҳифзи маълумот ва маълумоти шахсии шумо калид аст. Таълими киберамният барои ҳар як корбар шартӣ зарурӣ барои пешгирӣ кардани хатарҳои эҳтимолиӣ шудааст. Ҳамаи ин таъкид мекунад, ки сарфи назар аз ҳама манфиатҳо, интернет аз мо масъулият ва ҳушерию талаб мекунад.

Мо бояд дарк кунем, ки амалҳои онлайнӣ мо метавонанд оқибатҳои васеъ дошта бошанд. Бо дарназардошти ин, мо метавонем аз тамоми имкониятҳои, ки асри рақамӣ фароҳам меорад, истифода барем ва дар

ниҳоят ба пешрафти инсоният мусоидат намоем.

Дар ҷумҳурии мо сиёсати хирадмандонаи Сарвари давлатамон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва ҳамчунин хадамоти алоқаи он муқобили озодии андеша ва мубодилаи афкор вучуд надорад. Аммо ҳеҷ кас набояд фаромӯш кунад, ки озодӣ мафҳуми шартӣ ва нисбӣ аст, яъне кафолат додани озодии контитутсионӣ маънои онро надорад, ки касе чӣ кореро хоҳад анҷом диҳад.

Бояд таъкид кард, ки мақсади Сарвари давлат дар мучахҳазгардонии муассисаҳо бо компютер ва пайваст намудани онҳо ба шабакаи Интернет дар онаст, ки омӯзгорон ба шогирдон тарзу усулҳои дурусти истифодаи компютер ва Интернетро ёд диҳанд. Зеро агар дар зинаи аввали таҳсилот мо фарҳанги иттилотӣ-иртибототиро ба хонандагон биомӯзем, мутмаинем, ки минбаъд дастпарварони мо шабакаи Интернетро ҳамеша ба манфиати худ мавриди истифода қарор хоҳанд дод.

Бо дарназардошти ин, ниҳодҳое, ки барои таъсиси сомонаҳо иҷозатнома медиҳанд, вазифадоранд, ки ба таъсиси сомонаҳое, ки миёни мардум ва кишварҳо иғвоангезӣ ва садоҳо баланд мекунанд, иҷозат надиханд. Бояд ин ниҳодҳо ҷаъолияти ин гуна сомонаҳоро маҳдуд карда онҳоро тибқи муқаррароти қонунгузрӣ ҷавобгарӣ кунанд. Барои он ки чунин ҷавобгарӣ ва тадбириандешӣ амри ҳастӣ накунанд, месазад, ки аз озодии Интернет дар ҷаҳорҷубаи меъру қоидаҳо истифода кард.

Таҷрибаҳо нишон медиҳанд, ки мутаассифона, бисёре аз волидон дар ташаккули фарҳанги манфии интернет шарикони бешуурона мешаванд. Бепарвой ва безътиной ба қоидаҳои муоширати шабакавӣ ва иштироки ҷаъолана дар рафтори шубҳанок на танҳо эътибори қалонсолонро дар назари ҷавонон ҳалалдор мекунад, балки намунаи хатарнокро ба вучуд меорад.

Набудани тафаккури интиқодӣ дар насли қалонсол боиси он мегардад, ки онҳо дар бораи таъсири рафтори худ ба насли афзоянда фикр намекунанд. Баъзан онҳо худашон намедонанд, ки бо лайки

мундариҷаи номуносиб, барои фарзандони худ, ки онро ҳамчун меъер қабул мекунанд, намуна мешаванд.

Дар натиҷа, ҷавонон метавонанд қобилияти таҳлил ва арзебии интиқодии иттилооти дар интернет дучоршударо аз даст диҳанд. Дарки онҳо дар бораи ҷаҳон ва ахлоқ таҳриф карда мешавад ва онҳо метавонанд мундариҷаи ҳайратангезро ҳамчун фароғат баррасӣ кунанд. Қадами муҳим барои волидон бояд дарки масъулияти худ дар ташаккули фарҳанги интернет бошад. Онҳо бояд дар раванди тарбия ҷаҳолоне иштирок кунанд, қоидаҳо муқаррар кунанд ва оқибатҳои рафтори нодурустро дар шабакаҳои иҷтимоӣ шарҳ диҳанд. Барои тағир додани ин вазъ, на танҳо аз мушкилот огоҳ шудан лозим аст, балки ба тағир додани рафтори худ низ шурӯъ кардан лозим аст.

Калонсолон бояд пеш аз ҳама намунаи ибрат бошанд, ки эҳтиром ба ҳамсӯҳбатон, ҳамкориҳои пурмазмун дар фазои шабакавӣ ва навигатсия дар фарҳанги интернетро нишон диҳанд. Волидон метавонанд ба омӯзиши муштарак истифодаи беҳатар ва масъулиятноки шабакаҳои иҷтимоӣ машғул шаванд, ки ин барои муносибатҳои боэътимод бо кӯдакон ва тарбияи дурусти онҳо дар ҷаҳони рақамӣ асос хоҳад буд.

Таълими технологияҳои иттилоотӣ, пеш аз ҳама, ба малакаҳои техникӣ тамаркуз мекунад, ки фаҳмиши донишҷӯенро дар бораи таъсири муҳити рақамӣ ба фарҳанг, ҷомеа ва дарки инфиродии иттилоот маҳдуд мекунад. Дар натиҷа, мутахассисони оянда метавонанд ба мушкилот ва имкониятҳои ки Интернет фароҳам меорад, махсусан дар заминаи ахлоқ, амният ва солимии равонӣ хуб омода набошанд.

Барои бартараф кардани ин монетаҳо ҷанбаҳои фарҳангиро ба барномаҳои таълимӣ ворид кардан лозим аст. Инро тавассути таҳияи курсҳои махсус ё модулҳои анҷом додан мумкин аст, ки ба саводнокии вао, тафаккури интиқодӣ ва ахлоқи рақамӣ тамаркуз хоҳанд кард. Семинарҳо ва воркшопҳо, ки дар онҳо донишҷӯен метавонанд мавзӯҳои мувофиқро муҳокима кунанд, ба монанди таъсири васоити ахбори иҷтимоӣ ба ҷомеа ё мушкилоти кибербуллинг, метавонанд як

қадами муҳим дар ин самт бошанд.

Ҳамин тариқ, ҷорабиниҳои таълимӣ ва гурӯҳҳои махсус метавонанд ҳамчун платформа барои ташаккули муносибати масъулиятнок ба Истифодаи Интернет хизмат кунанд.

Дар шабакаҳои иҷтимоӣ аз номи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбии баъзе шахру навоҳӣ гурӯҳҳои фаъолият мекунанд, ки ба платформаҳо барои паҳн кардани маълумоти нодуруст, ғояҳо ва маводҳои ифвоангез табдил меебанд, ки метавонанд ба ҳолати рӯҳӣ ва эмотсионалии ҷавонон таъсири манфӣ расонанд. Мураббӣён, ба ҷои иҷрои вазифаи асосии худ - ташаккули арзишҳои ахлоқӣ, метавонанд нохост ба паҳншавии рафтори харобиовар мусоидат кунанд. Чунин амалҳо на танҳо рушди инфиродии донишҷӯён, балки тамоми муҳити иҷтимоиро, ки онҳо дар он ба воя мерасанд, зери хатар мегузоранд.

Бояд қайд кард, ки чунин рафтор метавонад ба ҷаҳонбинии ҷавонон таъсири дарозмуддат расонад. Масъала дар он аст, ки мундариҷаи номуносиб метавонад дар наврасон тасаввуроти нодурустро дар бораи воқеияти иҷтимоӣ, стандартҳои рафтор ва меъерҳо ташаккул диҳад. Ба ҷои дастгирӣ ва роҳнамоӣ, калонсолон ба манбаи маълумоти бардурӯғ табдил меебанд, ки метавонанд ҳисси ҷудошавӣ ва гумшударо дар байни донишҷӯён афзоиш диҳанд.

Вокуниши муассисаҳои таълимӣ бояд ғавран бошад. Механизмҳои самаранокӣ назорат ва назорати мундариҷаи дар чунин гурӯҳҳои ҷойгиршударо таҳия кардан лозим аст. Эҷоди фазои беҳатар ва дастгирикунанда муҳим аст, ки дар он ҷавонон метавонанд маълумоти муфид гиранд ва муносибатҳои солими иҷтимоиро омӯзанд. Танҳо бо ин роҳ шумо метавонед ба таъсири манфӣ муқобилат кунед ва эътимодро ба раванди таълим барқарор кунед.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд” [77] муносибати насли наврасу ҷавонро бо Интернет ба таври нозук танзим менамояд. Моддаи 8-и ин қонуни муҳим ӯҳдадорҳои волидонро дар раванди тарбияи

фарзандонашон ба таври возеҳ нишон медиҳад. Банди 10 аз ташрифи волидон ба муассисаҳое, ки бозиҳои компютерӣ ва хидматҳои интернетӣ пешниҳод мекунанд, огоҳ мекунад, ки ин дар навбати худ ҳамчун муҳофизати боэътимод аз васвасаҳои нолозим хизмат мекунад. Аммо, банди 15 таъкид мекунад, ки волидон бояд назорат кунанд, ки чӣ гуна фарзандонашон ҷаҳони виртуалиро меомӯзанд, бо таваҷҷӯҳ ба ҳадафҳои таълимӣ ва ниезҳои шахсияти афзоянда.

Ин тавозуни байни муҳофизат ва тамаркуз на танҳо барои нигоҳ доштани кӯдакон аз таҳдидҳои эҳтимолӣ, балки мусоидат ба рушди зеҳнӣ ва ахлоқии онҳо дар асри рақамӣ мебошад, ки ҳар як клик метавонад дари дониш ва имкониятҳои навро боз кунад. Ҳамин тавр, роҳбарияти оқилонаи волидон дар паймоиши мураккаби маҷрои иттилоотии муосир роҳнамои муҳим мегардад [77]. Ин гуна тарзи муносибат дар Америкаву Россия кайҳост, ки роҳандозӣ шудааст.

Дар фазои маҷозӣ, махсусан дар платформаҳои васоити ахбори иҷтимоӣ, матнҳои динӣ ва маводҳои гуногун, аз қабيلي аксҳо ва сабтҳои аудио-видео ғаёлона паҳн мешаванд. Ин захираҳо шумораи зиёди муштариенро ҷалб мекунанд, алахусус дар байни ҷавонон. Ин дар замина рух медиҳад, ки аксари чунин маводҳо аз ҷониби гурӯҳҳо ва мазҳабҳои ифротгарои "исломӣ" таҳия ва паҳн карда мешаванд. Аз ҷумла, мушкилоти ҷиддие, ки дар натиҷаи ин раванд ба миён меоянд, инҳоянд:

Такфиризм ҳамчун таблиғоти радикалии Ислом ба масъалаҳои амиқи эътиқод ва мансубият дахл карда, на танҳо байни ҷомеаҳои гуногуни динӣ, балки дар дохили онҳо низоъҳо ба вучуд меорад. Ҷавононе, ки дар ҷаҳони васоити ахбори иҷтимоӣ ғаёлона ғарқ шудаанд, майдони беҳтарин барои паҳн кардани чунин эътиқод мешаванд. Онҳо аксар вақт интернетро барои таблиғи ғояҳои худ истифода мебаранд ва тасаввуроте ба вучуд меоранд, ки ақидаҳои онҳо танҳо дурустанд. Ин фазои таҳаммулнопазирӣ ва ҷудошавиро ба вучуд меорад, ки дар он онҳое, ки ба диссент ҷуръат мекунанд, зери фишор

қарор мегиранд.

Ин фаъолият дар шабакаҳои иҷтимоӣ боиси нигарониҳои ҷиддии волидон ва муассисаҳои таълимӣ мегардад, ки мехоҳанд таъсири идеологияҳои экстремистиро ба ҷавонон кам кунанд. Набудани тафаккури интиқодӣ баъзан ҷавононро водор мекунад, ки ба дастурҳои "пешвоени афкор" дар байни ҳамсолони худ кӯр-кӯрона пайравӣ кунанд ва моҳияти масъалаҳои марбут ба имон ва ахлоқро нафаҳманд [140, с.33-34].

Дар шароити рушди босуръати технологияҳои рақамӣ ташаккули малакаҳои истифодаи масъули интернет дар ҷавонон махсусан муҳим мегардад. Дохил кардани мавзӯи фарҳанги рақамӣ ба барномаҳои таълимӣ на танҳо ҷанбаҳои манфии истифодаи шабакаро пешгирӣ мекунад, балки эҳтироми фарҳангҳо ва идеологияҳои гуногунро ба вучуд меорад.

Яке аз самтҳои асосӣ бояд омӯзиши меъерҳои ахлоқӣ ва маданӣ дар бораи ҳамкории онлайн бошад. Лексияҳо ва семинарҳои кушод, ки ҳам дар сатҳи муассисаҳо ва ҳам дар донишгоҳҳо пешниҳод карда мешаванд, ба насли ҷавон кӯмак мекунанд, ки аҳамияти эҳтиром ва риояи марзҳоро ҳам дар муносибатҳои шахсӣ ва ҳам виртуалӣ дарк кунанд. Ҳамин тариқ, муассисаҳои таълимӣ фазои мубодилаи афкор ва муколамаи созанда байни намоёндагони анъанаҳо ва эътиқодоти гуногун хоҳанд буд.

Дар робита ба ин, бояд ба пешвоёни динӣ муроҷиат кард, то онҳо низ дар ташаккули фарҳанги интернетӣ бо назардошти ҷанбаҳои шариатӣ ва ахлоқӣ иштирок кунанд. Танҳо бо кӯшиши муштарак метавон механизмҳои муассири воқуниш ба мушкилоти дар назди ҷомеа қарордоштаро таҳия кард ва амният ва ҳамохангиро дар фазои рақамӣ таъмин кард:

- эҷод ва паҳн кардани дастури фарҳангӣ оид ба истифодаи интернет барои волидон, ки ба фаҳмиши беҳтар бо насли ҷавон мусоидат мекунанд; таъсиси ҳамкории расмӣ муассисаҳо тавассути таҳияи сайтҳо

ва саҳифаҳои иҷтимоии вао, ки ба маърифати иттилоотии ҷавонон нигаронида шудаанд;

- ташкили курсҳои омӯзишӣ оид ба фарҳанги интернетӣ барои имомҳои масҷидҳо, аъзои ҷамоат, инчунин роҳбарони воҳидҳои динӣ дар минтақаҳо ва шаҳрҳои гуногун;

- ташкили саҳифаҳои ҷомеа, кумитаҳои маҳаллӣ ва масҷидҳо дар шабакаҳои иҷтимоӣ;

- таҳия ва нашри дастур оид ба истифодаи фарҳангии Интернет, ки ҷанбаҳои ахлоқӣ, шариатӣ ва ҳуқуқиро дар бар мегирад, бо мусоидати Кумитаи дин, анъана ва расму оинҳои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Маркази исломшиносии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- муайян намудани ҷаҳорҷӯбаи шариатӣ ва ҳуқуқиро барои чунин падидаҳои ташвишвар, аз қабили тақфиризм ва ифодаи тавҳид бо ангушти шаҳодат, ки дар байни ҷавонон дар шабакаҳои иҷтимоӣ бештар ба назар мерасанд, аз ҷониби Кумитаи дин, анъана ва расму оинҳо дар ҳамкорӣ бо шӯрои уламои Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Дарки нодурусти интернет, бахусус васоити ахбори иҷтимоӣ, аз ҷониби насли ҷавон мушкилоти муҳими замони мо мебошад. Ин омӯзиши бодикқат ва тайер кардани мутахассисон, олимон ва муҳаққиқонро талаб мекунад. Шабакаҳои иҷтимоӣ ҳамчун воситаи пурқудрати муошират на танҳо афкори ҷамъиятӣ, балки шахсияти шахсии корбаронро низ ташаккул медиҳад. Ҷавонон ба ҷаҳони виртуалӣ ғарқ шуда, ба мундариҷае таъсир мерасонанд, ки аксар вақт ба воқеият мувофиқат намеkunанд.

Омилҳои зиёде мавҷуданд, ки ба таҳрифи дарк мусоидат мекунанд. Инҳо алгоритмҳои мебошанд, ки "хубобҳо" - и иттилоотро ба вучуд меоранд ва таъсири одамони машхуре, ки меъерҳои зиндагии онҳо дастнорасанд. Чунин таҳрифҳо метавонанд дар байни ҷавононе, ки мехоҳанд ба идеалҳои, ки дар фазои маҷозӣ мебинанд, мувофиқат кунанд, худбаҳодиҳии паст, изтироб ва депрессияро ба вучуд оранд.

Доништани зарурати саводнокии вао ва тафаккури интиқодӣ муҳим

аст. Барномаҳои таълимӣ бояд малакаҳои таҳлили иттилоот ва фаҳмиши механизмҳои кори шабакаҳои иҷтимоиро дар бар гиранд. Ғайр аз он, муҳаққиқон ва раёношиносон бояд таъсири фарҳанги интернетро ба солимии равонӣ ва муносибатҳои иҷтимоии насли ҷавон ҷаҳлона омӯзанд, то стратегияҳои дастгирӣ ва иттилоотро таҳия кунанд.

Барои таълим додани фарҳанги истифодаи Интернет ба насли ҷавон, бояд аз муколамаи ошкоро байни волидон ва фарзандон оғоз кард. Волидон бояд ба ҳаёти онлайни фарзандони худ ҷалб карда шаванд, на танҳо бо манъкунӣ, балки бо пешниҳоди иштирок ва дастгирии онҳо. Муҳокимаи он чизе, ки дар шабакаҳои иҷтимоӣ дида мешавад, баррасии нофаҳмиҳо ва хатарҳои марбут ба интернет ба эҷоди фазои эътимод мусоидат мекунад.

Ғайр аз ин, ба таълими саводнокии вао диққат додан муҳим аст. Муассисаҳо бояд курсҳои чорӣ кунанд, ки донишҷӯен метавонанд асосҳои тафаккури интиқодиро омӯзанд, ки ба онҳо кӯмак мекунад, ки маълумоти ҳақиқиро аз қалбакӣ фарқ кунанд. Донишҷӯи он, ки алгоритмҳои васоити ахбори иҷтимоӣ чӣ гуна кор мекунад ва инчунин чӣ гуна муҳофизат кардани маълумоти шахсии шумо ба наврасон воситаҳои заруриро барои истифодаи бехатари интернет фароҳам меорад.

Ниҳоят, кӯдакон бояд устувории эмотсионалӣ ва эътимоди ҳудро инкишоф диҳанд. Ин ба онҳо кӯмак мекунад, ки ба кибербуллинг ва дигар падидаҳои манфӣ муқобилат кунанд. Муҳим он аст, ки ҷавонон бидонанд: кӯмак пурсидан хуб аст ва калонсолоне ҳастанд, ки омодаанд дар вазъияти душвор дастгирӣ кунанд. Эҷоди муҳити бехатар ва дастгирӣ калиди мутобиқсозии бомуваффақияти ҷавонон дар фазои рақамӣ мебошад.

Дар ҷаҳони имрӯзаи пур аз технологияҳои рақамӣ дар хотир доштан муҳим аст, ки шиносоии барвақти кӯдакон бо васоити ахбори иҷтимоӣ метавонад ба саломатии рӯҳӣ ва эмотсионалиии онҳо таъсири манфӣ расонад. Дар ин давраи зиндагӣ, хурдсолон бояд малакаҳои муошират

ва муоширатро дар ҳаёти воқеӣ инкишоф диҳанд, на тавассути экранҳо. Муошират бо атрофиен, иштирок дар гурӯҳҳои бозӣ, иштирок дар маҳфилҳо ҳама ба ташаккули мутобиқшавии солими иҷтимоӣ мусоидат мекунанд.

Ғайр аз он, пайваста дар шабакаҳои иҷтимоӣ будан метавонад ба рушди тафаккури интиқодӣ дар кӯдакон таъсири манфӣ расонад. Онҳо метавонанд чизҳои дар интернет гузошташударо ҳамчун воқеият қабул кунанд, ки боиси тасаввуроти нодуруст дар бораи ҳаёт, муносибатҳо ва муваффақият мегардад.

Аз ин рӯ, волидон бояд барои рушди зиракӣ ва эҷодкорӣ дар фарзандони худ тавассути фаъолиятҳои гуногун, ки ба ташаккули эътимод ва мустақилият мусоидат мекунанд, ташвиқ кунанд. Ба ҷои он ки ба кӯдакон иҷозат диҳед, ки ба ҷаҳони васоити ахбори иҷтимоӣ ғарқ шаванд, арзанда аст, ки ба онҳо роҳҳои алтернативии истироҳатро пешниҳод кунед. Ҷалб шудан ба маҳфилҳои эҷодӣ, машғул шудан ба мусиқӣ ё варзиш на танҳо аз экран парешон хоҳад шуд, балки инчунин ба рушди бисер малакаҳои муфид, ки дар ҳаёти калонсолон мувофиқанд, кӯмак хоҳад кард.

Эҷоди муҳити беҳатар барои муоширати донишҷӯён дар шабакаҳои иҷтимоӣ муносибати ҳамаҷонибаро талаб мекунад. Таҳияи барномаҳои таълимӣ, ки ба ҷавонон асосҳои киберамният ва тафаккури интиқодиро таълим медиҳанд, муҳим аст. Чунин ташаббусҳо ба онҳо дар шинохтани таҳдидҳо ба монанди кибербуллинг, каллобӣ ва профилҳои калбакӣ кӯмак мекунанд. Омӯзиш бояд дарсҳои амалиро дар бар гирад, ки дар он донишҷӯён метавонанд воситаҳои муфид ва имконоти махфияти дар платформаҳои маъмул мавҷудбударо омӯзанд.

Ғайр аз он, муассисаҳо бояд муоширати солимро дар шабакаҳои иҷтимоӣ ташвиқ кунанд. Инро тавассути ташкили гурӯҳҳои, ки ба манфиатҳо ё лоиҳаҳои муайян бахшида шудаанд, ба даст овардан мумкин аст, то донишҷӯён бо ҳамдигар дар фазои беҳатар ва мусбӣ ҳамкорӣ кунанд. Чунин чорабиниҳо на танҳо сатҳи ҷалбро баланд

мебардоранд, балки муносибатҳои мустаҳками байни донишҷӯёнро ба вучуд меоранд.

Ниҳоят, бо волидон ва мутахассисони соҳаи солимии равонӣ ҳамкорӣ кардан муҳим аст, то ҷабҳаи умумиро барои таъмини амнияти ҷавонон дар интернет эҷод кунанд. Равоншиносон метавонанд маслиҳатҳоро оид ба муайян кардани нишонаҳои пешниҳод кунанд, ки имкони кибербуллингро нишон медиҳанд ва волидон метавонанд хатҳои муоширатро бо кӯдакон дар бораи таҷрибаи онлайни худ кушода нигоҳдоранд. Ҳамкориҳои ҳаммаи ҷонибҳо имкон медиҳад, ки муҳити онлайнии бештар муҳофизатшаванда ва эҳтиёткоронаи ҷавонон эҷод карда шавад.

Омӯзишу таҳлилҳо аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар шароити имрӯза шабакаҳои иҷтимоӣ, ки дар ибтидо барои муттаҳид кардани одамон пешбинӣ шудаанд, аксар вақт ба арсаи баҳсу низоъ табдил меебанд. Кӯдакон ба воя мерасанд, ки чӣ гуна калонсолон якдигарро мекушанд ва принсипҳои оддии эҳтиром ва фаҳмишро фаромӯш мекунанд. Ҳамин тавр, тасаввуроти нодурусти муошират ташаккул меебад, ки дар он ҳамлаҳои номатлуб ва троллинг ҳамчун меъер қабул карда мешаванд.

Мутаассифона, бисере аз волидон аз зараре, ки ин мисол метавонад ба фарзандонашон расонад, огоҳ нестанд. Баъзан онҳо малакаҳои тафаккури интиқодӣ надоранд ва маълумоти аз шабака гирифташударо таҳлил карда наметавонанд. Ба ҷои он ки ба кӯдакон муносибати солимро ба муоширати виртуалӣ омӯзонанд, калонсолон худашон қурбони найрангбозӣ ва иттилооти қалбаки мешаванд ва вазъро боз ҳам печидатар мекунанд.

Таълим додани насли ҷавони фарҳанги муошират дар Интернет вазифаест, ки ба дӯши волидон меафтад. Онҳо бояд бошуурона дар кӯдакон қобилияти баҳсбарангезии мавқеи худро тарбия кунанд, бо эҳтиром норозигӣ баён кунанд ва нуқтаи назари дигаронро қабул кунанд. Дар хотир доштан муҳим аст, ки кӯдакон рафторро на танҳо аз волидон, балки дар маҷмӯъ аз ҷомеа қабул мекунанд.

Ҳамин тариқ, фаъолият дар платформаҳои иҷтимоӣ бояд барои

фароҳам овардани фазои солими муошират, ки дар он эҳтиром, ахлоқ ва меҳрубонӣ ҳукмфармост, пурмазмунтар бошад. Танҳо бо ин роҳ метавон умедвор шуд, ки таҷрибаи навбатии баҳсҳои оштинопазир аз байн меравад.

Дар шароити ҷомеаи рақамии муосир адабиёт ва маводҳои динӣ на танҳо воситаи паҳн кардани таълимоти динӣ, балки воситаи таъсиррасонӣ ба ҷавонон низ мегарданд. Эҷоди мундариҷа дар асоси фаҳмиши амиқи анъанаҳои динӣ дар баробари истифодаи технологияҳои муосир имкон медиҳад, ки таваҷҷӯҳ ба ҷанбаҳои беназири ислом ҷалб карда шавад. Ин маводҳо аксар вақт равшан ва ҷолиб таҳия карда мешаванд, ки онҳоро махсусан барои насли наврасе, ки маъно ва хувиятро меҷӯянд, дастрас ва фаҳмо мегардонанд.

Шабакаҳои иҷтимоӣ ба майдони баҳси васеъ дар атрофи мавзӯҳои динӣ табдил ёфтанд. Ҷавонон дар ин муҳокимаҳо ҷаъолана иштирок мекунанд, саволҳо медиҳанд ва фикру ақидаҳоро мубодила мекунанд, ки ин ба ташаккули муносибати шахсии онҳо ба имон ва маънавият мусоидат мекунад. Аммо, ин раванд низ хатарҳо дорад, зеро баъзе равияҳо ва ҳаракатҳо метавонанд ин каналро барои пешбурди ғояҳои ниҳоят радикалӣ истифода баранд, ки ин муносибати бодикқат аз ҷониби худӣ имондорон ва созмонҳои динӣ талаб мекунад.

Ҷанбаи муҳим истифодаи ахлоқии ин мундариҷа боқӣ мемонад. Эҷодкорони масъули мавод бояд арзишҳои таҳаммулпазирӣ ва эҳтиромро дар хотир дошта бошанд, то ба муноқишаҳо ҷе нофаҳмиҳо мусоидат накунанд. Дар ниҳоят, тавозуни байни озодии сухан ва масъулияти рӯҳонӣ дар ин фазои гуногуни динӣ калидӣ мегардад.

Яке аз мушкилоти асосие, ки ҷомеаи муосир бо он рӯ ба рӯ мешавад, мушкилоти маълумоти бардурӯғ аст. Осонии паҳн кардани иттилоот дар интернет боиси бисер ҳолатҳои найрангбозӣ, гумроҳкунӣ ва эҷоди хабарҳои қалбакӣ мегардад. Рушди тафаккури интиқодӣ дар корбарон муҳим аст, то онҳо тавонанд манбаъҳои боэътимодно аз иттилооти бардурӯғ фарқ кунанд ва ба ваҳм ҷе найрангбозӣ дода нашаванд.

Инчунин ба масъалаҳои амният ва дахолатнопазирӣ диққат додан лозим аст. Бо афзоиши шумораи корбарони интернет, хатари вайроншавии маълумоти шахсӣ низ меафзояд. Таҳияи меъерҳои ҳуқуқие, ки ҳуқуқҳои инфиродиро дар фазои рақамӣ ҳимоя меkunанд, барои давлатҳо вазифаи муҳим мегардад. Ин ҳам ҳифзи кӯдакон аз таҳдидҳои онлайн ва ҳам дастрасии оммавии иттилоотро дар бар мегирад.

Истифодаи дурусти интернет таълим ва огоҳиро талаб мекунад. Эҷоди барномаҳои таълимӣ метавонад ба одамон кӯмак кунад, ки чӣ гуна захираҳои интернетиро барои омӯзиш, кор ва рушди худ самаранок истифода баранд. Танҳо бо кӯшиши муштарак ҳузури бехатар ва самарабахши инсониятро дар ҷаҳони рақамӣ таъмин кардан мумкин аст.

Шабакаҳои иҷтимоӣ, ки воситаҳои пурқуввати муошират мебошанд, дар ҷомеаи муосир нақши дучониба доранд. Аз як тараф, онҳо ба мубодилаи озои иттилоот ва баланд бардоштани огоҳии шаҳрвандон дар бораи рӯйдодҳои сиёсӣ мусоидат меkunанд. Аз тарафи дигар, маҳз дар ин фазои маҷозӣ маълумоти бардурӯғ ва иғвоангез паҳн мешавад, ки асосҳои истиклолияти давлатиро халалдор мекунад. Бозигарони геополитикӣ шабакаҳои иҷтимоиро барои таъсир расонидан ба афкори ҷамъиятӣ, ташаккули ривоятҳои бардурӯғ ҷ афзоиши таассуб истифода мебаранд.

Шабакаҳои иҷтимоии «Одноклассники», «Фейсбук», «Инстаграм», «WhatsApp», «Tik-tok», «Telegram», «Imo» ва ғайраҳо насли наврасу ҷавони кишвар аз ҷама бештар мавриди истифода қарор медиҳанд.

Мушкилӣ аслан дар он, ки аксар вақт ба платформаҳои иттилооти бардурӯғ табдил мебаранд ва дар онҳо корбарон метавонанд на танҳо хабарҳои қалбакӣ, балки бо таблиғоти тақлидкорона рӯ ба рӯ шаванд.

Набудани назорати шадиди маъмурон имкон медиҳад, ки ҷунин гурӯҳҳо рушд кунанд ва маъруфият пайдо кунанд, ки ба афкори ҷамъиятӣ зарар расонанд. Дар ҷунин муҳит, корбарон ба ақидаҳои ғаразнок дучор меоянд, зеро алгоритмҳои васоити ахбори иҷтимоӣ ба афзоиши вақти дар платформа сарфшуда нигаронида шудаанд, на ба

сифати иттилоот. Механизмҳое, ки маълумоти бардурӯғро паҳн мекунад, аксар вақт ба ҷанбаҳои психологии дарк асос ёфтаанд. Ному насаби корбарон тасаввуроти озодии суҳанро ба вучуд меорад, ки метавонад ақидаҳои радикалӣ ва мавқеъҳои шадидро ба вучуд орад.

Дар натиҷа, мундариҷа торафт тавсеа ёфта, ба ҳамоҳангии иҷтимоӣ таҳдид мекунад ва ба ташаккули ҳубобҳои иттилоотӣ мусоидат мекунад. Масъалаи маълумоти бардурӯғ равиши ҳамаҷонибаро талаб мекунад, ки ҳам механизмҳои саҳттари назорат аз ҷониби маъмурияти шабакаҳои иҷтимоӣ ва ҳам ташаббусҳои таълимиро барои корбарон дар бар мегирад.

Дур намудан аз асли пайдоиши иҷтимоӣ хеш, ки яке аз хатарҳои калидии шабакаҳои иҷтимоӣ маҳсуб меёбад, боиси тағйирёбии дарки арзишҳои воқеӣ ва виртуалӣ мегардад. Алоқаҳои виртуалӣ, гарчанде ки метавонанд пур ва интерактивӣ ба назар расанд, аксар вақт аз амиқӣ ва самимияти муносибатҳои анъанавӣ маҳрум мебошанд. Инсон, ки ба ҷаҳони муоширати рақамӣ ғарқ мешавад, хатари аз даст додани малакаҳои ҳамдардӣ ва ҳамкорӣ, ки барои ҳамкории пурра бо атрофиен зарур аст, дорад. Он ба лайкҳо ва шарҳҳо назар ба муҳокимаҳои зинда ва робитаҳои эҳсосӣ аҳамияти бештар медиҳад.

Илова бар ин, чунин шабакаҳои иҷтимоӣ тасаввуроти нодурустро дар бораи адолати иҷтимоӣ ва ҳамбастагӣ ташаккул медиҳанд. Ҷомеаҳои виртуалӣ метавонанд тасаввуроти ягонагӣ ва дастгириро эҷод кунанд, аммо дар паси экран аксар вақт муноқишаҳо, нофаҳмиҳо ва норозигӣ пинҳон мешаванд. Ин боиси пайдоиши ҷомеаҳои мегардад, ки ба манфиатҳои танг ва ғаразҳо асос ёфтаанд, ки дар навбати худ ихтилофро дар ҷомеа афзоиш медиҳанд.

Ҳамин тариқ, шабакаҳои иҷтимоӣ ҳамчун катализатори тағйирёбии инсоният амал карда, ҳамкории байни одамонро ба раванди сатҳӣ табдил медиҳанд ва онҳоро аз решаҳо ва хувияти таърихӣ худ дур мекунад. Шахсе, ки аз робитаҳои мустаҳками иҷтимоӣ маҳрум аст, дар

танҳой қарор мегирад, ки ин на танҳо некӯахлоқии шахсии ӯ, балки ҳамоҳангии тамоми ҷомеа ро зерин ҳаёт мегузорад.

Ҷанбаи дигари муҳим таъсири равонии шабакаҳои иҷтимоӣ ба ҷавонон мебошад. Муқоисаи доимии худ бо тасвирҳои ормонӣшуда, ки қорбарони дигар нишон медиҳанд, метавонад боиси паст шудани ҳудбодарӣ ва рушди депрессия гардад. Муоширати виртуалӣ аксар вақт муоширати воқеиро иваз мекунад, ки индивиди иҷтимоиро шадидтар мекунад ва боиси мушкилот дар муносибатҳои байнишахсӣ мегардад.

Ғайр аз он, паҳн кардани маълумоти бардурӯғ дар шабакаҳои иҷтимоӣ низ таҳдиди ҷиддӣ аст. Наврасон ва ҷавонон метавонанд ба осонӣ аз сабаби маълумоти бардурӯғи Интернет гумроҳ шаванд. Ин метавонад ба ҷаҳонбинии онҳо таъсир расонад ва тасвири таҳрифшудаи воқеиятро ба вуҷуд орад.

Ҳатари кибербуллинг (интишори маълумот, сурат ва наворҳои шахсӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ), ки дар асри рақамӣ маъмул гаштааст, низ муҳим аст. Ҷавононе, ки дар интернет қурбонии таъқиб шудаанд, метавонанд ба ранҷу азобҳои амиқи эҳсосӣ дучор шаванд, ки дар баъзе ҳолатҳо оқибатҳои фҷиабор ба бор меоранд. Муҳим аст, ки ба ҷавонон дар бораи асосҳои амнияти онлайн ва ҷӣ гуна муҳофизат кардани худ ва наздикони худ аз таҳдидҳои шабеҳ таълим диҳем.

Ҳатари дигари шабакаҳои иҷтимоии муосир, ки дар паҳн кардани иттилоот қудрати бебаҳо доранд, ба воситаи қорӣ кардани анъанаҳо ва арзишҳои бегона табдил мебаранд. Истифодабарандагон, ки ба таъсири доимии фарҳангҳои бегона дучор мешаванд, метавонанд онҳоро ҳамчун меъер қабул кунанд, решаҳо ва расму оинҳои таърихӣ худро фаромӯш кунанд. Ин боиси он мегардад, ки насли ҷавон робитаро бо мероси фарҳангии халқӣ худ ва бо ин ҳисси мансубият ба миллати худ гум мекунад. Ҷунин таъсир инчунин метавонад боиси низоъ дар дохили ҳуди ҷомеаҳо гардад.

Вақте ки одамон ба муқоисаи анъанаҳои худ бо анъанаҳои онлайн шурӯъ мекунанд, ин аксар вақт боиси норозигӣ ва ихтилофот мегардад.

Баъзеҳо боварӣ доранд, ки онҳо бояд ба тамоюлҳои нав мутобиқ шаванд, дар ҳоле ки дигарон ба пайдоиши худ ҳасрат мекунанд. Ин падида дар ҷомеа шиддат ва тафриқаро ба вучуд меорад, ки ба ҳамбастагии он таъсири манфӣ мерасонад. Ҷанбаи муҳим таъсир ба дастурҳои ахлоқӣ мебошад.

Тарзи муоширате, ки дар фарҳанги дигар қабул шудааст, метавонад барои як гурӯҳ ғайри қобили қабул бошад, аммо барои гурӯҳи дигар комилан муқаррарӣ аст. Ин нафрат ва нофаҳмиро ба вучуд меорад ва ба муколамаи созанда байни фарҳангҳои гуногун ҳалал мерасонад. Бо дарназардошти ин, бояд мувозинати байни ошкоро будан ба ғояҳои нав ва нигоҳ доштани ҳувияти фарҳангии худро пайдо кард.

Ҳамин тариқ, ҳамкориҳои зуд бо маълумоти ироашуда дар шабакаҳои иҷтимоӣ муҳити хатарнокро ба вучуд меорад, ки қорбарон на ҳамеша дар бораи оқибатҳои амалҳои худ фикр мекунанд. Осонии изҳори розигӣ ё дастгирӣ ба ташаккули "хубобҳои иттилоотӣ" оварда мерасонад, ки дар он ғоя ва ақидаҳои, ки ақидаҳои мавҷударо тасдиқ мекунанд, бартарӣ доранд.

Дар чунин замина, муҳим аст, ки масъулияти худро барои маводе, ки мо истеъмол мекунем ва паҳн мекунем, эътироф кунем. Маълумоти носанҷида, хусусан маълумоти экстремистӣ, асосҳои гуфтугӯи мутамаддинро зеро по мезанад. Он метавонад дарки воқеиятро таҳриф кунад, нафрат ва душманӣ байни гурӯҳҳои гуногуни одамонро ба вучуд орад. Иштирокчиени шабакаҳои иҷтимоӣ, ки ба чунин маводҳо обуна мешаванд, қисми ин раванд мешаванд, аксар вақт дар бораи микёси оқибатҳо фикр намекунанд.

Бояд тафаккури интиқодӣ ва малакаҳои саводнокии медиаро инкишоф дод, то тавонад сарчашмаҳои бозъитимодно аз манбаъҳои манипулятивӣ фарқ кунад. Даъват ба ҳушёрӣ ва ғайроҷона муқобилат кардан ба паҳн кардани мундариҷаи озмудашуда метавонад ба ташаккули ҷомеаи бехатар ва огоҳтар мусоидат кунад. Дар ниҳояти қор,

сахми ҳар яки мо дар мубориза бо маълумоти бардурӯғ ба таҳкими ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамоҳангӣ дар ҷомеа мусоидат хоҳад кард.

Зуҳури Интернет ва паҳншавии он дар сатҳи ҷаҳон дастрасӣ ба иттилоотро хеле осону кулай намуд. Муошират ва иртибот дар Интернет байни тамоми қишрҳои аҳоли хеле маҳбубу маъруф гашт.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати вориднамоии технологияи иттилоотӣ ва иртиботӣ ба муассисаҳои таҳсилотӣ ва татбиқи «Барномаи давлатии компютерикунонии муассисаҳои таҳсилотӣ», алаҳусус, ба таъмини амнияти иттилоотӣ диққати аввалиндараҷа медиҳад. Омӯзиши амалия ва таҷрибаи давлатҳои минтақа ва ҷаҳон шаҳодат медиҳад, ки гурӯҳҳои маҳдуди иртиҷой ва ифротгаро боғарази байни аҳолии кишвар густариш додани ғояҳои хушунату ҳаросафканӣ аз имконоти шабакаи иттилоотиву иртиботӣ сӯиистифода мекунанд.

Дар шабакаҳои иҷтимоии Интернет маводи бешумори маърифатӣ ва шавқовар метавон дарёфту дастрас кард, аммо ҳамаи ин дастовардҳо, ки одамонро бе ихтиёр ҷалбу ҷазб менамояд, ҷанбаҳои манфӣ ҳам доранд.

Гурӯҳҳои ҷинояткор дар шабакаҳои интернетӣ бо сӯиистифода аз дину ойину мазҳаб наврасонро бо мақсади гаравидан ба гурӯҳҳои ифротиву ҳаросафкан даъват мекунанд.

Манфиатҳо аз истифодаи шабакаҳои иҷтимоӣ инҳоянд: робитаҳои инсонӣ, иқтисодӣ, илмӣ ва ғайраро дар фазои маҷозӣ созмондиҳӣ кардан; имкони таблиғу ташвиқ ва муаррифии таъриху фарҳанг ва рушди сайёҳиро муҳайё намудан; дар васеъ гардидани сатҳи ҷаҳонбинӣ ва омӯзиши донишҳои муосир мусоидат кардан.

Хавфу хатарҳо ва омилҳои манфии шабакаҳои иҷтимоиро метавон ба чунин бахшҳо ҷудо намуд:

- даъват ба нифоқу амалҳои носазо;
- тарғибу ташвиқи фаҳшу амалҳои ғайриахлоқӣ;
- ба ҳаёти маҷозӣ вобасташавӣ, ки сабаби коҳиш ёфтани меҳру муҳаббат нисбати оила ва ҷомеа мегардад;

- густариши ғаврии ахбори дурӯғ ва пош хӯрдани оилаҳо ва ғайра.
- Ин омилҳо моро водор месозанд, ки дар ин чода тадбирҳои мушаххаси зеринро амалӣ кунем:
- ба насли наврасу ҷавони кишвар омӯзонидани фарҳанги истифодаи оқилонаи шабакаҳои иҷтимоӣ;
- ҳамаҷиҳата гирифтани пеши роҳи дастрасии насли наврас ба маводи зараровари шабакаҳои иҷтимоӣ;
- назорати мунтазами фаъолияти фарзандон дар шабакаҳои иҷтимоӣ;
- фаҳмонидани паёмадҳои манфии сӯиистифодаи шабакаҳои иҷтимоӣ;
- танзими меъёри муайяни истифодаи Интернет ва ғайра.

Омилҳои манфии таъсиррасонии Интернет дар надониستاني фарҳанги истифодаи он аст. Риояи фарҳанги истифодаи Интернет имкон хоҳад дод, ки муносибати ҷомеа бо Интернет танзим ва таҳким ёбад. Ҷавонон дар руҳияи одобу ахлоқ ва худшиносию худогоҳӣ тарбия гиранд.

Муҳаққиқи тоҷик Мирмамадов У.М. дар робита ба ҷаҳони муосир ва технологияҳои муосир чунин изҳори ақида кардааст: «Асри XXI - асри технологияҳои баланди компютерӣ мебошад. Башарият ба марҳилаи нави рушди худ ворид шудааст – ҷомеаи иттилоотӣ ташаккул меёбад, ки дар он иттилоот ва равандҳои иттилоотӣ яке аз муҳимтарин ҷузъҳои таркибии фаъолияти ҳаётии инсон ва ҷамъият мегардад. Рушди раванди ҷаҳонии иттилоотсозӣ на фақат ба ташаккули муҳити нави иттилоотии будубоши инсон оварда мерасонад, балки тарзи нави ҳаёти онҳо ва фаъолияти касбии онҳо низ мусоидат мекунад» [95, с.41].

Муҳаққиқони тоҷик М. Ёров, Ф. Комилиён, М. Абдурахмонов хеле хуб таъкид кардаанд, ки “Рушди илм, маориф, инноватсия ва техникаю технология аз зумраи масъалаҳои мебошанд, ки тамоми ҳалли мушкилоти иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии кишварҳо ва инчунин, сатҳу сифати зиндагии мардумони онҳо маҳз ба ҳалли ҳамин

масъалаҳо вобастагӣ дорад. Имрӯз мақому мартабаи кишварҳо аз рӯи то кадом андоза дар соҳаҳои техникию технологӣ рушд ёфта тавонистани илму инноватсия дар онҳо ва дар кадом сатҳ қарор доштани нерӯи зеҳниашон арзёбӣ карда мешавад» [52, с.176].

Чуноне муҳаққиқони тоҷик М. Имомназарова ва М. Бобочонова зикр кардаанд, «Психологҳои ватанӣ таҳқиқоте анҷом додаанд, ки натиҷаи он чунин хулосаҳо гаштаанд: дарки иттилоот тавассути донишҷӯён имрӯз ба воситаи мониторҳои компютерҳо, ноутбукҳо, проектор беҳтар аз иттилооти чопӣ мебошад. Яъне истифодаи ТИИ ва дигар технологияҳои таълим барои афзоиши шавқу завқи донишҷӯён ба дарсу машғулиятҳо мусоидат мекунад» [60, с.145].

Қойи ёдовар шудан аст, ки аллакай дар даврони қадим андешамандон Афлотун, Протагорас, Демокрит, Арасту ва Сукрот робитаи ногзастанӣ миёни таълиму тарбия ва сохторҳои сиёсии давлатро таъкид кардаанд.

Вобаста ба вазифаи иҷтимоии таҳсилот К.Маркс ва Ф.Энгелс изҳор кардаанд, ки ҳадафи таълим ба ҳалли масъалаҳои ҳаёӣ ва ҷамъиятӣ бояд нигаронида шавад ва дар ин сурат он неруи бузурге мубаддал хоҳад гардид.

Ин андешаҳоро, аз он ҷумла, олими маъруф С.Т.Шатский низ тасдиқ карда, таъкид намудааст, ки: “Аз мавқеи назариявӣ, масъалаи асосӣ таъсири муҳити атроф ба инсон (нақши омилҳои тарбия) ва аз ҷиҳати амалӣ мо ба мундариҷа, шаклҳо ва усулҳои кори муштарак бо муҳити калонсолон ва муҳити муҳассилин манфиатдор доранд. Дар ин муҳит, назария бо амалия зич алоқаманд аст ва пояи педагогикаи иҷтимоиро ташкил медиҳад” [163].

Дар Иттиҳоди Шуравӣ таҳсилот дар робита бо ҷомеашиносии марксистӣ ташаккул ва рушд ёфт. Ҳини ташаккули педагогикаи шуравӣ андешаҳои мухталиф зӯҳур карданд. Масалан, олимони В.Н.Шулгин ва М.В. Крупенин ин алоқаро ба инобат нагирифта, таҳсилотро дар асоси психологияи шахс баррасӣ кардаанд. Ҳарду нуқтаи назар аз ҷониби

педагоги машхур А.С. Макаренко шадидан интиқод карда шуд.

Дар Иттиҳоди Шуравӣ ва кишварҳои хориҷӣ таваҷҷуҳ ба проблемаи педагогикаи иҷтимоӣ дар солҳои 70-ум зиёд шуд.

Муҳаққиқони тоҷик Ф. Шарифзода ва А.М. Мирализода раванди комили педагогиро бо иҷрои вазифаҳои зерин марбут донистаанд:

- “- сохторӣ, мушаххас сохтани мақсадҳои таълиму тарбия;
- табдили муҳтавои таҳсилот ба маводи таълиму тарбия;
- таҳлили иртиботи байнифаннӣ ва дохилифаннӣ;
- интиҳоби шева, восита ва шаклҳои ташкилии раванди педагогӣ;
- таҳлили натиҷаҳо ва самаранокии раванди педагогӣ” [161, с.37].

Чуноне муҳаққиқони тоҷик М. Имомназарова ва М. Бобочонова зикр кардаанд: “Интернет-технологияҳо, ки дар раванди таълим истифода мешаванд, чунин мусоидат мекунанд:

- ташаккули малакаҳои кор бо иттилооти ҳаҷман гуногун;
- соҳибшудани хонандагону донишҷӯён ба тарзу воситаҳои гуногуни баёни мавод, истифодаи воситаҳои аёнӣ;
- малакаи ҷустуҷӯи иттилоот дар пойгоҳҳои гуногуни маълумот;
- малакаи истифодаи ҷустуҷӯи автоматикунонидашуда дар шабакаи Интернет;
- банизомдарорӣ, таҳлил, интиҳоби иттилоот, дар он ҷудонамоии маводи асосӣ ва иловагӣ;
- рушди тафаккури интиқодӣ;
- рушди малакаҳои худомӯзӣ ва худрушддиҳӣ;
- ташаккули маҳсулоти шахсии иттилоотӣ” [60, с.147].

Муҳаққиқ В.Г.Бочарова дар ин маврид чунин ибраз доштааст: “...Асосҳои назариявии таҳия ва татбиқи технологияҳои иҷтимоию педагогӣ, ҳамчунин, равишҳои гуногуни технологиро барои ҳалли мушкилоти маъмулии иҷтимоию педагогӣ муаррифӣ кардан ба мақсад мувофиқ аст” [39].

Муҳаққиқ Н.Г. Крылова таъкид кардааст, ки: “...тарбияи иҷтимоӣ аз

се самти асосӣ - ташкили таҷрибаи иҷтимоӣ, таълим, кумаки инфиродӣ ва ҳамчунин типологияи шаклҳои ташкили фаъолияти муштараки омӯзгорон ва хонандагон иборат мебошад” [79].

Олим-педагоги маъруфи рус Э.И. Тихомирова кӯшишҳои худро ба таҳияи технологияи дастгирии педагогӣ, ки ба худмаблағгузори хонандагон дар гурӯҳҳои муайян равона шудааст, бахшид. Вай ба чуқурии ин масъала ғарқ шуда, равишҳои мавҷударо бодикқат таҳлил кард ва усулҳои аслиро барои расидан ба ин ҳадафи муҳим эҷод кард. Ҳар як қадами кори ӯ бо хоҳиши на танҳо таъмини дониш, балки тарбияи қобилияти мустақилона идора кардани захираҳои худ дар донишҷӯен пур буд. Тихомирова ҳамчун устои кори худ назарияро бо амалия пайваст карда, ба донишҷӯен воситаҳои боэътимоди мустақилияти молиявӣ дод.

Дар натиҷаи кӯшишҳои ӯ қарорҳои инноватсионӣ ба вуҷуд омаданд, ки сатҳи раванди таълимиро баланд мебардоранд ва онро дастрастар ва мутобиқ мекунанд. Корҳои Э.И. Тихомирова ба илми муосири педагогӣ саҳми назаррас гузошта, барои наслҳои оянда уфукҳои нав кушода, идеяи он, ки таҳсилот метавонад ва бояд қувваи пешбарандаи рушди шахсӣ ва молиявӣ бошад, тақвият бахшид [141].

Муҳаққиқон робитаи муҳити таълимӣ, тарбияи иҷтимоӣ ва рушди шахсиятро таъкид мекунанд. Т. Ф. Борисова нақши муҳити таълимиро дар тарбияи иҷтимоии донишҷӯен ва шакли татбиқи он чудо карда [38], О. В. Козлова шароити педагогӣ ва ҷанбаҳои назариявии таҳсилоти иҷтимоиро дар доираи фаъолияти берун аз синф таҳлил кардааст [67]. Н. Ф. Басов марҳилаҳои ташаккули тафаккур ва амалияи иҷтимоӣ-педагогиро баррасӣ карда [31], Н.Ф. Голованова рушди таърихӣ мушкилоти кӯдакӣ, инъикоси онҳо дар фалсафа, психология ва педагогикаи асри XX, инчунин концепсияҳои муосири таълимӣ, аз ҷумла ташаккули таҷрибаи иҷтимоии кӯдакон ва ташкили таҳсилот ҳамчун раванди иҷтимоиро таҳқиқ кардааст [48].

Дар кишварҳои хориҷӣ таҳқиқот дар соҳаи проблемаҳои

педагогикаи иҷтимоӣ дар солҳои 50-уми асри XX гузаронида шуданд, аммо, “дар Аврупо, аз ҷумла дар Олмон ва Иёлоти Муттаҳидаи Амрико, аз охири асри XIX ғайриамалие, ки бо истилоҳи «кори иҷтимоӣ» таъйин шуда буд, аз ҷониби сохторҳои давлатӣ, иттиҳодияҳои динӣ ва ҷамъиятӣ ташкил гашта ба шиддат рушд кард. Ин кор барои кумак ба оила, ҳамчунин гурӯҳҳои гуногуни аҳоли ва ҳамгироии механизмҳои таълимии муассиса бо дигар ташкилотҳо ва ғ. равона карда шуда буд” [48].

Роҷеъ ба истилоҳи «иҷтимоигардонӣ» дар нимаи аввали қарни XX муҳаққиқон П. Блонский, Л.В. Луначарский, А.С. Макаренко, С.Т. Шатский, В.Н. Шулигин ва дигарон тарбияро аз маҷмаи ташаккули иҷтимоии шахсият баррасӣ кардаанд.

Педагоги барҷастаи рус В.А. Сухомлинский бошад вобаста ба ин масъала таъкид кардааст, ки: «моҳияти иҷтимоигардонӣ аз ҳамбастагии мустақими шахсияти кӯдак бо ҷаҳони беруна иборат аст ва сатҳи иҷтимоии шахс хусусияти ҳосилмаҷмуи муносибатҳои динамикӣ бо ҷомеа мебошад» [138].

Ба андешаи педагоги рус И.Кон: “Ҷомеашиносон аз ҳамтоёни ибтидоӣ ва дуҷумдараҷа фарқ мекунанд. Ҷомеаи ибтидоӣ дар гурӯҳҳои хурд сурат мегирад (оила, ҳамсолон, омӯзгорон ва ғайра); иҷтимоигардонӣ дар ташкилотҳои расмӣ, муассисаҳои расмӣ (муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ, донишгоҳ, артиш ва ғайра) рух медиҳад” [74].

Психологияи иҷтимоӣ калиди фаҳмидан ва таҳқиқи функсияҳо ва хусусиятҳои муҳити иҷтимоии бевоситаи инсон мебошад. Вай ба қабатҳои амиқи муносибатҳои байнишахсӣ ворид шуда, тасвирҳои ҳамкории иҷтимоиро сохта, фазои зиндаи ҳар як ҷомеаро тасвир мекунад. Ин илм на танҳо услубҳои ҳамкорӣ, балки гурӯҳҳоеро, ки дар онҳо ташаккул меёбанд, меомӯзад ва имкон медиҳад, ки асрори дар бофтаҳои ҳаёти инсон ғайрӣшуда ошкор карда шавад.

Ҳар як қадам дар таҳқиқи робитаҳои иҷтимоӣ уфқҳои нави фаҳмишро мекушояд, ки ҷаҳони психология бо нозукиҳои фарҳангӣ,

таърихӣ ва эмотсионалӣ фаро гирифта шудааст. Муносибатҳои байни одамон на танҳо равандҳои механикӣ мебошанд; онҳо плексусҳои нозуки эҳсосот ва ниятҳо мебошанд, ки намунаҳои беназири рафторро ба вуҷуд меоранд, ки дар навбати худ тағироти васеътарро дар ҷомеа инъикос мекунанд.

Ҳамин тариқ, психологияи иҷтимоӣ ба мо кӯмак мекунад, ки дарк кунем, ки чӣ гуна тасаввуроти инфиродӣ ва ақидаҳои дастаҷамъӣ тамоми ҷаҳониёро ташкил медиҳанд, ки дар онҳо орзуҳо, ҳавасҳо ва орзуҳо ба ҳам мепайванданд.

Муҳаққиқ А. Мудрик таъкид мекунад, ки дар ин замина иҷтимоикунонӣ равандест, ки дар он азхудкунии хусусиятҳои нақш ва ҳамкориҳои ғайрӣ бо оила ва ҷомеа ба амал меояд. Ҳамин тариқ, иҷтимоикунонӣ на танҳо ҳамчун механизми шахсӣ, балки ҳамчун механизми дастаҷамъӣ, ки ба ҳамгироии ҷамъагироии шахсон алоҳида ба ҷомеа мусоидат мекунад, амал мекунад, ки дар навбати худ худӣ бофтаи сохтори иҷтимоиро тақвият медиҳад [101, с.21].

Мувофиқи ин назарияи фарҳангшиносӣ нақши ҳалқунанда дар иҷтимоигардонии инсон ба дин ва оила воғузур карда шудааст. Раёши объектӣ-объектӣ иҷтимоӣ карданро дар асарҳои худ муҳаққиқон Б.Г.Ананева, Л.С. Виготский, Р.Я. Галперин, А.Н. Леонтев ва дигарон ба таври густурда таҳлилу баррасӣ кардаанд.

Ба андешаи мо, инсонро ҳамчун як шахси зиндае, ки дар ҳаёти иҷтимоӣ, дар заминаи падидаҳои иҷтимоӣ ва равандҳои динамикӣ реша давондааст, қабул кардан мувофиқи мақсад аст. Инсон дар ин ҷо на танҳо мушоҳидакунанда, балки иштирокчии ғайрӣ низ мебошад, ки ҳаёти ӯ пур аз маъноҳост, ки ӯро бо дигарон мепайвандад. Ин ҳамкорӣ дар навбати худ робитаҳои ғайриоддӣ маъноӣ ва эҳсосиро дар бар мегирад, ки ба ҳама гуна муошират арзиши махсус медиҳанд. Таҳқиқи ин ҳамкориҳо имкон медиҳад, ки на танҳо ҳувияти шахсӣ, балки динамикаи бофтаи иҷтимоӣ низ амиқтар дарк карда шавад, ки таҷрибаи фаҳмиши табиати инсонро ғайрӣ мегардонад.

Ҳамин тариқ, амали ягонаи ҳамкорӣ ба миқеси падидаи муҳими иҷтимоӣ, ки тамоми пуррагии мавҷудияти инсонро инъикос мекунад, васеъ мешавад.

Муҳаққиқ А.В.Мудрик оид ба ин падидаи муҳими иҷтимоӣ чунин ибраз кардааст: “Инсон объекти раванди иҷтимоӣ мебошад (зери таъсири омилҳои беруни), бо дарназардошти он, ки инсон дар тӯли ҳаёташ бо мушкилоте рӯ ба рӯ мешавад, ки ҳангоми ҳалли он бояд субъективӣ (мавқеъ) ва субъективияти худро нишон диҳад (инфироӣ)” [101, с.21].

Назарияи сотсиомарказӣ, яъне назорати иҷтимоӣ аз болои риояи арзишҳои меъёрӣ ва маънавии ҷомеа, дар асарҳои муҳаққиқон Э. Дюркгейм, Ф. Знанетский, С.Кули, Т. Парсонс, В. Томас ва дигарон инъикос ёфтааст.

Дар асарҳои муҳаққиқон И.С. Кон, А.В. Мудрик, Г.В. Осипова, Б.А. Титов, Ҷ.Г. Тошченко ва дигарон сотсиализмро як раванди дугарафа мебинанд.

Мо мавқеи тадқиқоти А.В. Мудрико, ки дар таҳқиқоти иҷтимоӣ-педагогии худ таърифи амиқ ва гуногунҷанбаи иҷтимоиро пешниҳод мекунад, ҳамаҷиҳата дастгирӣ мекунем. Дар асари худ ӯ ҷанбаҳои гуногуни ин падидаро равшан карда, аҳамияти ҳамкориҳои фардҳоро бо ҷомеа таъкид мекунад. Мудрик консепсияҳои назариявиро бо таҷрибаи амалӣ бо маҳорат омезиш дода, симфонияи бузурги таъсири мутақобилаи шахс ва шароити ҷамъиятиро ошкор мекунад. Тадқиқоти ӯ пур аз мушоҳидаҳои фаҳмо ва хулосаҳои асоснок мебошад, ки равандро мураккаби иҷтимоиро дар воқеиятҳои муосир равшан мекунад. Вай мавқеи худро бо таҳлили ҳамаҷонибаи амсираҳои гуногуни ҳамкорӣ асоснок карда, нишон медиҳад, ки чӣ гуна гуногунии омилҳои фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва таълимӣ роҳи беназири ҳар як фардро ташаккул медиҳад [101].

Ҳамин тариқ, тадқиқоти А.В. Мудрик сармоягузори арзишмандро дар фаҳмиши иҷтимоикунонӣ ифода мекунад, ки дарро ба тафаккури

амиқи чойгоҳи инсон дар сохтори ҷомеа ва нақши он дар раванди пайвастаи тағироти иҷтимоӣ боз мекунад.

Бояд зикр кард, ки шартҳои иҷтимоишавии бомуваффақона ҳамоҳангсозии талабот ва интизориҳои ҷомеа бо муносибат ва рафтори шахси мушаххас ва қобилияти ҳар як фарди алоҳидаи дорои нуқтаи назари худ мебошад.

Раванди иҷтимошавӣ аз чор унсур иборат буда, ҳар яке дар ташаккули шахсияти шахс нақши беназири худро мебозад. Иҷтимоисозии қолабӣ дар бораи ҷаҳон ва қоидаҳои он тасаввуроти ибтидоӣ эҷод мекунад, ки барои фаҳмиши ибтидоии меъерҳои иҷтимоӣ муҳим аст. Дар ин марҳила, шахс намунаҳои фарҳангиро дарк мекунад ва аз худ мекунад, аксар вақт дарк намекунад, ки ин тавассути ҳамкориҳои ҳаррӯза ва коммуникатсияҳои оммавӣ руҳ медиҳад.

Иҷтимоисозии ба шахс нигаронидашуда, дар навбати худ, ба таъсири институтҳои давлатӣ, ба монанди муассиса ва оила, ки арзишҳо ва меъерҳои рафторро ташаккул медиҳанд, диққат медиҳад. Ин сохторҳо на танҳо дониш, балки намунаҳои рафторро низ таъмин мекунанд, ки барои фаъолияти бомуваффақияти ҷомеа заруранд. Шароити зиндагии инфиродии шахс метавонад вобаста ба заминае, ки ин марҳилаи иҷтимоӣ дар он сурат мегирад, фарқ кунад.

Иҷтимоикунонии нисбии аз ҷиҳати иҷтимоӣ идорашаванда даҳлати фаъолонаи динамикаи гурӯҳиро дар бар мегирад, ки ба раванди таълим ва иҷтимоикунонӣ мусоидат мекунад. Дар ин ҷо фароҳам овардани муҳити дастгирӣ муҳим аст, ки ба рушди сифатҳои инфиродӣ, ки ба ниезҳои гурӯҳ мувофиқанд, мусоидат мекунад. Ин шакли иҷтимоӣ шахсиятро ба гурӯҳе равона мекунад, ки дар он ҳам арзишҳои шахсӣ ва ҳам коллективӣ ташаккул меебанд.

Дар марҳилаи ниҳойӣ, иҷтимоикунонӣ тағироти огоҳонаи шахсиятро дар бар мегирад, ки нишон медиҳад, ки ҷӣ гуна шахс метавонад ба интизориҳои иҷтимоӣ мутобиқ шавад ё муқобилат кунад [101, с.22].

Хусусиятҳои иҷтимоию педагогии тарбияи шахс дар муҳити

ичтимоӣ дар таҳқиқоти муҳаққиқон А.М. Арсенев, В.Т. Лихачев, И.С.Маренко, Ю.П. Сокольников, В.А. Сухомлинский, Г.Н. Филонова ва дигарон ба риштаи таҳқиқ кашида шудаанд.

Нақш ва вазифаҳои муассисаҳои таълимӣ ҳамчун як ниҳоди ҷомеа дар таҳсили онҳоро муҳаққиқон Ю.К. Бабанский, В.Р. Битинас, О.С. Богданов, И.Н. Закатова, В.А. Караковский, А.Т. Куракин, В.М. Кротов, Л.И.Новикова, М.М. Поташник, Э.А. Ямбург, М.М. Яшенко ва дигарон баррасӣ кардаанд.

Технологияҳои баланд на танҳо восита, балки катализаторҳои ҳақиқӣ барои ташаккули робитаҳои иҷтимоӣ ва парадигмаҳои фарҳангӣ мешаванд. Истифодаи онҳо муносибати бодикқатро талаб мекунад, ки дар он ҳар як платформа ва барнома на танҳо ҳамчун воситаи дастрасӣ ба иттилоот, балки ҳамчун фазо барои муоширати босифат ва ҳамкорӣ хизмат мекунад. Ҷанбаи муҳимтарини пешрафти техникӣ қобилияти ғанӣ гардонидани равандҳои таълимӣ, кушодани уфукҳо барои шаклҳои нави ҳамкорӣ ва омӯзиши муштарак мебошад. Бо вуҷуди ин, бидуни муҳити мувофиқи таълимӣ ва муносибати сохторӣ ба ҷомеашиносӣ, ҳатто технологияҳои пешрафта метавонанд безътиноӣ кунанд ва потенциали аслии худро дар ташаккули меъерҳо ва арзишҳои нави иҷтимоӣ амалӣ наkunанд [101].

Мисолҳои чунин иртибот иборатанд аз: "... чат, почтаи электронӣ, низомҳои мубодилаи паёмҳо, видео-конференсияҳо, ки барои наврасон ҷолибанд, зеро онҳо аз як тараф воситаи муосири муошират буда, аз тарафи дигар барои муоширати гурӯҳӣ шароит фароҳам меоранд. Илова бар паҳлӯҳои мусбати иртиботи маҷозӣ (виртуалӣ), аз қабili ҳалли мушкилоти норасоии коммуникатсия, тавсеаи доираи муошират, баланд бардоштани огоҳӣ аз масъалаҳои баррасишуда, ҳамчунин метавон паҳлӯҳои манфӣ - имконоти пайдоиши вобастагии интернетиро нишон дод" [101, с.244].

Таҳқиқотҳо ҷанбаҳои таъсири интернетро ба иҷтимоикунонии шахс ошкор карданд. Дар байни нозукиҳои зиёди ин мавзӯ, Т.А. Наумова

муайян мекунад, ки чӣ гуна муҳити рақамӣ хувияти истифодабарандагонро ташаккул медиҳад, уфукҳои навро барои ифодаи худ мекушояд, аммо ҳамзамон онҳоро ба мушкилот ва хатарҳо дучор мекунад. Вай ба он диққат медиҳад, ки чӣ гуна ҳамкориҳои виртуалӣ ба дарки худ ва инчунин тағирёбии муносибатҳои байнишахсӣ таъсир мерасонад ва ба меъёрҳои анъанавии муошират ислоҳот ворид мекунад. Ҳамин тариқ, муҳокимаи аҳамияти интернет дар иҷтимоикунонии шахс на танҳо муҳим, балки барои фаҳмидани тағироти амиқи дар ҷомеа рухдода зарур мегардад. Ба ин майдони динамикии тадқиқот ғарқ шудан имкон медиҳад, ки уфукҳои воқеияти нави иҷтимоӣ фарҳангӣ, ки дар ҳаёти одами муосир инъикос ёфтааст, ошкор карда шаванд [105].

Олим-педагоги маъруфи рус Т.А. Вербицкая ба ҷаҳони сирри таъсири системаи интернетӣ ба фазои психосиммаҳои истифодабарандагони интернет таваҷҷуҳ зоҳир карда, дар таҳқиқоти худ вай мушкилоти назариявӣ ва методологии марбут ба омӯзиши системаи мураккаби "Одам - Интернет" - ро шадидан ҷудо ва бодикқат таҳлил мекунад. Кори ӯ нозукиҳои нозуки ҳамкориҳои инсон бо фазои рақамиро равшан мекунад ва ҷанбаҳои гуногунҷабҳаеро, ки фикрҳо ва дарки моро дар асри иттилоот ташаккул медиҳанд, ошкор мекунад. Т.А. Вербицкая, ба монанди роҳнамо ба салтанати номаълум, меомӯзад, ки чӣ гуна технология на танҳо мавҷудияти ҳаррӯзаи моро тағир медиҳад, балки сохторҳои амиқи шуури моро низ тағир медиҳад. Дар ин замина, вай саволҳои муҳимро дар бораи он, ки чӣ гуна иттилоот ва ҳамкориҳои рақамӣ воқеияти навро ташаккул медиҳанд, ба миён меорад, ки дар он сарҳадҳои байни ҷисмонӣ ва виртуалӣ торафт норавшан мешаванд. Кори ӯ на танҳо адабиети мавҷудаи илмиро ғанӣ мегардонад, балки ба тафаккури амиқ дар бораи ҷойгоҳи инсон дар фарозҳои бепоеи интернет ва оқибатҳои он барои психология ва рушди ҷомеа дар маҷмӯъ даъват мекунад [41].

Дар соҳаи тиб низ оид ба ин масъала тадқиқоту баррасиҳои зиёд

арзи ҳастӣ мекунад. В.А. Лоскутова инчунин омилҳои асосии рушди вобастагии интернетро, ба монанди худбаҳодиҳии паст, мушкилоти мутобиқсозии иҷтимоӣ ва мавҷудияти ихтилоли равонӣ муайян мекунад. Вай ба он назар мекунад, ки чӣ гуна ин ҷанбаҳо дар заминаи ноустувори эҳсосӣ тақвият меёванд, ба ҷустуҷӯи тасалли дар ҷаҳони виртуалӣ оварда мерасонанд. Дар натиҷа, чунин одамон метавонанд пурра ба фазои онлайн ғарқ шаванд, қасдан аз муносибатҳои воқеӣ ва масъулият канорагирӣ кунанд.

Қисми муҳими таҳқиқоти ӯ таҳлили усулҳои ташҳиси вобастагии интернет мебошад. Лоскутова пешниҳод мекунад, ки равиши ҳамаҷониба, аз ҷумла тестҳо ва саволномаҳо, ки ба шумо имкон медиҳанд, ки дараҷаи вобастагӣ ва таъсири онро ба ҳаёти шахс беҳтар фаҳмед. Вай аҳамияти муносибати инфиродиро дар муайян кардани мушкилот ва таҳияи барномаи табобат таъкид мекунад.

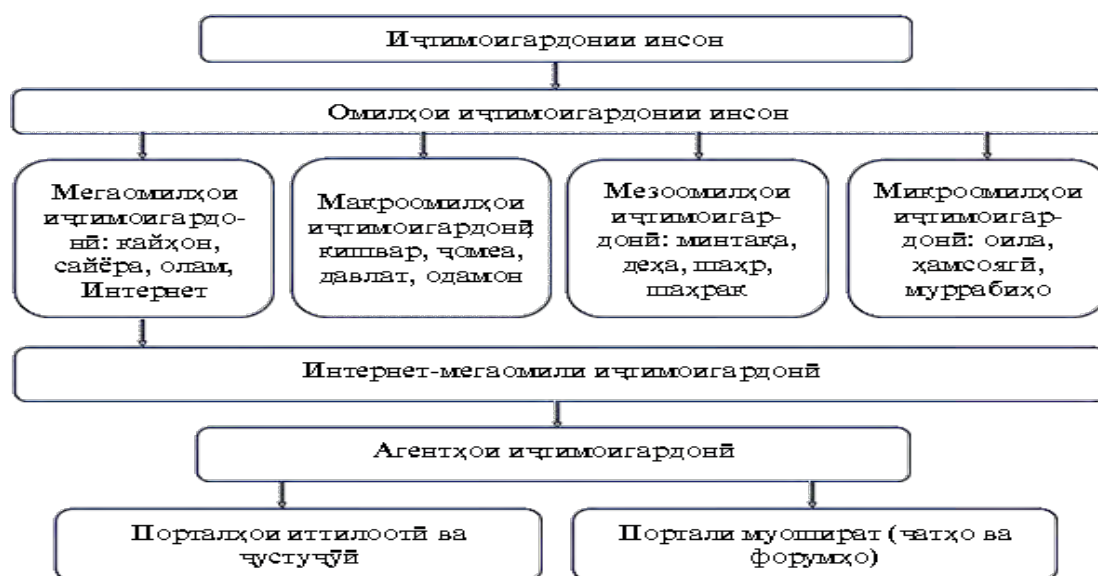
Ғайр аз ин, В.А. Лоскутова ба нақши оила ва муҳити иҷтимоӣ дар раванди ислоҳи рафтор диққат медиҳад. Вай боварӣ дорад, ки дастгирии наздикон дар рафъи нашъамандӣ нақши ҳалкунанда дорад ва барои ҳешовандон як қатор тавсияҳо пешниҳод мекунад, ки чӣ гуна ба шахси нашъаманд ба ҳаёти воқеӣ баргарданд [84].

Ҳамин тариқ, кори В.А. Лоскутова на танҳо таҳқиқоти назариявӣ, балки дастури амалӣ барои мутахассисони соҳаи психология ва тиб мебошад, ки меҳоканд бо вобастагии интернет самаранок мубориза баранд.

Дар таҳқиқоти худ муҳаққиқ М.С. Иванов қайд мекунад, ки худшиносии истифодабарандагони интернет дар заминаи фаъолияти бозӣ бевосита бо мақоми иҷтимоӣ ва таҷрибаи дохилии онҳо алоқаманд аст. Бозингарон аксар вақт аватарҳоеро интихоб мекунанд, ки хоҳишҳо ё тасвирҳои идеалии онҳоро инъикос мекунанд, ки баъзан байни шахсияти виртуалӣ ва воқеӣ фарқият эҷод мекунанд. Ин фарқият, дар навбати худ, метавонад ҳисси норозигӣ ва номуайяниро дар ҳамкории иҷтимоӣ ба вуҷуд орад.

Илова бар ин, М.С. Иванов таъкид мекунад, ки бисере аз пурсидашудагон дар ефтани нақши худ ҳам дар бозӣ ва ҳам дар ҳасти воқеӣ мушкилот доранд. Муҳити бозӣ, ки дар он шумо метавонед сценарияҳои гуногунро иҷро кунед ва бо ҳувиятҳо озмоиш кунед, метавонад ҳам дору ва ҳам заҳр бошад. Бозингарон метавонанд ба ҷаҳони виртуалӣ фарқ шаванд, то аз мушкилоти воқеият гурезанд, ки дар ниҳоят низоъҳои дохилии онҳоро тақвият медиҳанд. М.С. Иванов тавсия медиҳад, ки барномаҳои дастгирӣ, ки ба огоҳӣ ва қабули шахсияти худ равона карда шудаанд, ки ба корбарон кӯмак мекунанд, ки ба ҷомеа беҳтар ворид шаванд ва сатҳи стрессро, ки бо фаъолияти бозӣ алоқаманд аст, коҳиш диҳанд. Ин тадқиқот уфуқҳои навро барои таҳлили психологияи бозингар ва ҳамкориҳои бо ҷаҳони рақамӣ мекушояд [59].

Дар иртибот ба ин дар “Консепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин” чунин омадааст: “Интернет як навъи иртиботи оммавӣ, «худуди воқеият»-ро тақон медиҳад ва ҳамин тариқ, шуури истифодабарандагони онро дигаргун месозад ва имкон медиҳад, ки ягон манбаи иттилоотӣ пайдо карда шавад ва бо истифодабарандагони дигар дар тамоми ҷаҳон ҳамроҳ шавед” [75, с.36].

Расми 1. Интернет ҳамчун омилҳои иҷтимоиғардонии шахсият дар шароити муосиргардонии ҷомеа

Муҳаққиқ А.В. Мудрик агентҳои гуногуни иҷтимоӣ, ки тавассути

омилҳои иҷтимоӣ ба рушди шахсӣ таъсир мерасонанд, ҳамчун одамоне мефаҳмад, ки ба ин шахс алоқамандии бевосита доранд. Аммо дар марҳилаҳои гуногуни ба воя расидан, таркиби ин агентҳои иҷтимоӣ хусусиятҳои худро дорад [101, С. 31].

Агентҳои иҷтимоӣ, ки дар интернетӣ муосир фаъоланд, катализатор барои ташаккули малакаҳои иҷтимоӣ дар ҷавонон мешаванд. Бояд қайд кард, ки ин ҳамкорӣ на танҳо таҷрибаи шахсии онҳоро ғанӣ мегардонад, балки тафаккури интиқодиро ба вучуд меорад, ки ба таҳлили иттилоот дар шабакаи ҷаҳонӣ мусоидат мекунад.

Яке аз нуқтаҳои асосии тарбияи иҷтимоӣ ин рушди малакаҳои муошират ва ҳамкорӣ дар донишҷӯен мебошад. Иштирок дар мубоҳисаҳои онлайн, вебинарҳо ва лоиҳаҳо ба онҳо имкон медиҳад, ки мубодилаи афкор кунанд, дар гурӯҳ кор кунанд ва созиш пайдо кунанд. Ин малакаҳо на танҳо дар муҳити омӯзишӣ, балки дар фаъолияти касбии оянда низ муҳиманд, ки дар он ҳамкорӣ бо ҳамкорон ва муштариен шаклҳои нав пайдо кардааст. Ғайр аз он, захираҳои интернетӣ ба донишҷӯен дастрасӣ ба иттилооти гуногунро фароҳам меоранд, ки ба рушди шахсӣ ва зеҳнии онҳо мусоидат мекунанд. Онҳо метавонанд таҷрибаҳои беҳтаринро омӯзанд, стратегияҳои муваффақро мутобик кунанд ва онҳоро дар ҳаёти худ татбиқ кунанд.

Ҳамин тариқ, тарбияи иҷтимоӣ, ки бо технологияҳои муосир ҳамгиро шудааст, барои ҷавонон уфуқҳои нав мекушояд ва ба иҷтимоикунони бомуваффақияти онҳо дар ҷомеа мусоидат мекунад.

Мувофиқи эътиқоди муҳаққиқ А.В. Мудрик, механизмҳои зиёде мавҷуданд, ки ба истифодаи самараноки технологияҳои нави иттилоотӣ барои ҳалли масъалаҳои мубрами таҳсилоти иҷтимоӣ имкон медиҳанд. Ин технологияҳо барои мо уфуқҳои бепоени имкониятҳоро мекушоянд ва равишҳои омӯзиш ва ҳамкориро тағир медиҳанд. Онҳо на танҳо ба паҳн кардани дониш мусоидат мекунанд, балки ба фароҳам овардани муҳити фарогири таълимӣ мусоидат мекунанд, ки дар он ҳама новобаста аз вазъи иҷтимоӣ ё иқтисодӣ метавонанд ҷои худро пайдо кунанд.

Бо шарофати воситаҳо ба монанди платформаҳои онлайн, барномаҳои интерактивӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ, парадигмаи нави раванди таълим дар асоси ҳамкорӣ ва кӯмаки мутақобила ташаккул меебад. Технология на танҳо воситаи интиқоли иттилоот, балки иттифоқчиени калидӣ дар ташаккули робитаҳои иҷтимоӣ ва дастгирии донишҷӯен дар роҳи худшиносӣ мегардад.

Ҳамин тариқ, ҳамгироии технологияҳои иттилоотӣ ба таҳсилоти иҷтимоӣ на танҳо мушкилоти мавҷударо ҳал мекунад, балки барои рушди устувори ҷомеа шароит фароҳам оварда, ба ташаккули шаҳрвандони фаъол ва масъул мусоидат мекунад [101, с.126].

Равишҳои инноватсионӣ, ки ба истифодаи технологияҳои иттилоотӣ асос ёфтаанд, ба сохтани траекторияҳои инфиродии таълимӣ, ки нисзҳо ва манфиатҳои беназири ҳар як хонандаро ба назар мегиранд, кӯмак мерасонанд. Тавассути системаҳои омӯзиши мутобикшавӣ, мундариҷаи фардӣ пешниҳод кардан мумкин аст, ки манфиатҳои таълимиро дастгирӣ ва инкишоф медиҳанд. Ҳамин тариқ, донишҷӯен имконият пайдо мекунанд, ки бо суръати худ омӯзанд, ки ин фаҳмиши амиқи маводро ба вуҷуд меорад ва ҳавасмандии омӯзишро афзоиш медиҳад. Ҷанбаи муҳим ин рушди тафаккури интиқодӣ мебошад, ки онро технологияҳои нави дастгирӣ карда метавонанд. Симулятсияҳои интерактивӣ, лабораторияҳои виртуалӣ ва дигар захираҳои инноватсионӣ ба донишҷӯен имкон медиҳанд, ки мафҳумҳои мураккабро таҳқиқ кунанд, саволҳо диҳанд ва ҳалли худро пайдо кунанд. Ин на танҳо донишро амиқтар мекунад, балки ба донишҷӯен эътимод ба қобилиятҳои худро ташаккул медиҳад [101, с.126].

Ғайр аз он, технологияҳои иттилоотӣ ба ҳамкориҳои иҷтимоии байни донишҷӯени минтақаҳо ва кишварҳои гуногун мусоидат мекунанд. Мубодилаи таҷрибаи фарҳангӣ ва ҳамкорӣ дар лоиҳаҳо ба рушди малакаҳои ҳамкорӣ ва муоширати байнифарҳангӣ, ки қисми ҷудонашавандаи таҳсилоти муосир мебошад, кӯмак мекунад.

Ниҳоят, ҳамгироии технология ба таҳсилоти иҷтимоӣ имкон медиҳад, ки платформа барои рушди минбаъдаи касбӣ фароҳам оварда

шавад. Донишҷӯен ба ҷомеаи ҷаҳонии таълим шомил мешаванд, ки ба мавқеи фаъоли ҳаёт ва масъулияти иҷтимоии онҳо мусоидат меkunанд.

Натиҷаи бомуваффақияти иҷтимоикунонии шахсият аз се ҷанбаи асосӣ иборат аст: мутобиқшавӣ, фардикунонӣ ва фаъолияти самаранок дар ҷомеа. Фаъолияти иҷтимоӣ зинаи олии иҷтимоикунонии шахс дар дохили ҷомеаи интернетӣ мебошад, ки уфукҳои нави ҳамкорӣ ва ифодаи худро мекушояд.

Мо боварӣ дорем, ки рушди фаъолияти иҷтимоии шахс як раванди бисерҷанбаи гуманистӣ мебошад. Дар ҷараёни он, шахс ба муҳити иҷтимоӣ пайваست мешавад, ки на танҳо ба амиқтар шудани муколамаи иҷтимоӣ, балки ба даст овардани малакаҳои амалии дар ҷаҳони муосир зарурӣ мусоидат мекунад. Ин раванд ба шахс имкон медиҳад, ки на танҳо ба ҷомеа ворид шавад, балки онро бо таҷриба ва нуқтаи назари беназири худ ғанӣ гардонад ва бо ин роҳ муносибатҳои ҳамоҳангро дар асоси ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамкорӣ ташаккул диҳад.

Фаъолияти иҷтимоӣ, ки шакли олии ҳамкорӣ аст, қисми ҷудонопазири мавҷудияти мо ва муҳимтарин лаъл барои сохтани оянда мебошад, ки дар он шахс метавонад шахсияти худро дар муколамаи эҷодӣ бо ҷаҳони атроф озодона нишон диҳад [101].

Тавре Р.С. Немов изҳор медорад, дар психология ду шакли фаъолият мавҷуданд: дохилӣ ва беруна. Фаъолияти дохилӣ омодагӣ, хоҳиш ва хоҳиши амал карданро ифода мекунад; дар сатҳҳои муайян, он мақоми рафтори бартаридоштаро ба даст меорад. Фаъолияти беруна, дар навбати худ, ҳамчун натиҷаи амалҳои фаъол муайян карда мешавад ва ҳамчун раванди мустақил, ки дар он моҳияти он зоҳир мешавад, баррасӣ карда мешавад [107].

Ҳамин тариқ, фаъолият ҳамчун падида, ҳолат ва муносибати субъект, инъикоси ҳамкориҳои он бо ҷаҳон ва ҳудудиҳои дар заминаи робитаҳои иҷтимоӣ ба назар мерасад.

Дар соҳаи илми педагогӣ ташаккули фаъолияти фаъоли ҷамъиятӣ яке аз вазифаҳои калидӣ мебошад, ки ба тарбияи шахсияти комилҳуқуқи инсон равона шудааст. Дар энциклопедияи педагогӣ чунин таъриф

мавҷуд аст: «муносибати фаъоли шахс ба ҷаҳон, қобилияти шахс дар дигаргунсозии иҷтимоӣ аз ҷиҳати муҳити модӣ ва маънавӣ дар заминаи азхуд кардани таҷрибаи иҷтимоии таърихӣ инсон; худро дар фаъолияти эҷодии амалҳои ихтиёрӣ, алоқа зоҳир кардан» [112].

Ҳамин тариқ, ин мафҳум бо назардошти функцияҳои гуногун, ҳамчун хусусияти тағйирнопазири шахс, ҳамчун атои махсусан арзишманди инсонӣ, ҳамчун раванде, ки дар он озодии ҳақиқии шахсӣ ошкор карда мешавад, ҳамчун қувваи ҳаракаткунанда, ки рушди инсонро ғизо медиҳад ва ҳамчун қисми ҷудонопазири таълим баррасӣ мешавад.

Муҳаққиқи маъруф В.А. Сластенин фаъолияти иҷтимоиро тавассути призмаи муносибати субъективӣ-амалӣ баррасӣ мекунад, ки дар фаъолияти иҷтимоӣ мафҳуми субъект дар ду ҷанбаи асосӣ ошкор карда мешавад: ҳамчун интиқолдиҳандаи фаъолият, ки қодир ба омӯзиш ва тафаккури эҷодии фаъолияти худ аст ва ҳамчун шахсе, ки стратегия ва тактикаи ҳаётии худро ташаккул медиҳад. Сохтори дохилии ин концепсия механизмҳои психологиро дар бар мегирад, ки ба шахс имкон медиҳад, ки худро ҳамчун эҷодкор, ташкилкунанда ва паҳнкунандаи таҷрибаи ҳаётии худ дарк кунад.

Дар навбати худ, ба ақидаи И.А. Зимняя: “Фаъолияти иҷтимоӣ ҳамчун раванди тартибдодашуда, ки дорои муқаррарот, меъерҳо ва донишҳои худ мебошад, ба танзими беруна табдил меёбад, ки бо идоракунии дохилии равонии ҳаёти инсон зич алоқаманд аст. Ин синтези омилҳои дохилӣ ва беруна палитраи бойи имкониятҳоро барои худмуайянкунӣ ва эҷодкорӣ фароҳам меорад ва ба ҳар як шахс имкон медиҳад, ки роҳи беназири худро дар ҷаҳон фаъолона ташаккул диҳад” [56].

Мо фаъолияти ҷамъиятиро тавассути линзаи муоширати виртуалӣ дар уқенуси беоб дар интернет меомӯзем, ки дар он технология ба василаи иҷрои вазифаҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ табдил меёбад. Интернет дар моҳияти бемахдуди худ ҷодуи ҳақиқиро анҷом медиҳад, ки раванди иҷтимоикунонии қорбарони худро ташаккул

медихад ва ғанӣ мекунад. Аммо, ба монанди моҳе, ки ду маротиба медурахшад, он ҳам неъматҳо ва ҳам паҳлӯҳои торикро дар бар мегирад.

Аз як тараф, он барои муошират, баён ва дониш имкониятҳои аҷибро фароҳам меорад ва барои мубодилаи ғояҳо ва сарватҳои фарҳангӣ ҷойҳо фароҳам меорад. Аз тарафи дигар, он метавонад чудо карда, нофаҳмиҳо ва муноқишаҳоро ба вуҷуд орад ва шахсро аз ҷаҳони воқеӣ дур кунад. Ин ихтилофот, бо ҳам пайвастанӣ лаҳзаҳои шодӣ ва изтироб, моро водор мекунад, ки дар бораи нақши Интернет дар ҳаёти худ амиқтар фикр кунем [10, с.36].

Ҳамин тариқ, мо дар арафаи давраи нав қарор дорем, ки дар он фаъолияти иҷтимоӣ гуногунҷабҳа ба даст оварда, ба мо уфуқҳои бешумори ҳамдигарфаҳмиро мекушояд ва ҳамзамон аз домҳои эҳтимолии муоширати рақамӣ хушдор медихад.

Муҳаққиқ К. В. Шапиро таъкид мекунад, ки: “Дар муқоиса бо усулҳои анъанавии ҳамкории инсон бо муҳити иҷтимоӣ, алоқаи Интернетӣ ва шабакавӣ дар назди мо як қатор бартарҳои раднашавандаро мекушояд:

- 1) амнияти шахсии қорбар афзалиятнок мегардад;
- 2) маҳдудиятҳо аз рӯи ҷинс, наҷод, синну сол ва миллат вуҷуд надоранд дар ҳамкории шабакавӣ танҳо арзиши иттилоотӣ ба мадди аввал меояд;
- 3) дар фазои виртуалӣ аксар вақт фишори ҷамъиятӣ дар шакли “андешаи дуруст” вуҷуд надорад, ки имкон медихад фикрҳои худро озодона ифода кунад;
- 4) имкониятҳои васеъ барои ифодаи эҷодии худ наشري асарҳои зеҳнии худ, иштирок дар олимпиадаҳои интернетӣ, телеконференсияҳо, форумҳо ва иттиҳодияҳое, ки ба ҳалли якҷояи масъалаҳои муҳим ва рушди захираҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим равона шудаанд;
- 5) имконияти дубора ворид шудан ба муҳити иҷтимоӣ: шахсияти виртуалии дар Интернет зиндагӣкунанда метавонад то он даре, ки мо мехоҳем, вуҷуд дошта бошад, дар бораи худ гузориш диҳем, ҷаҳонро биомӯзем ва робитаҳое эҷод кунем, ки бой кардан” [158].

Ин чо зарур медонем як нозукии дигари масъаларо баррасӣ кунем. Агар шахс дар ҳаёти воқеӣ ба як қисми ягон ҷомеа табдил ебад, аммо бо кӯшиши ноком рӯ ба рӯ шавад, он метавонад оқибатҳои фочиабор, аз қабили депрессия ё ҳатто худкуширо ба бор орад. Аммо, ҳаёти Интернет роҳи дигарро пешниҳод мекунад. Ин ҳаёти виртуалӣ барои ифодаи худ ва аз нав дида баромадани шахсияти худ имкониятҳои беохир фароҳам меорад.

Шахсе, ки бори танҳои ва қабул накардани воқеиятро бар дӯш дорад, имконият пайдо мекунад, ки дар фазои рақамӣ, ки имкониятҳо беохир аст ва мушкилот ба дуҷум ҷой гузошта мешаванд, шахси дилхоҳ гардад. Ҳамин тавр, дар зерини ниқоби "ман" - и нав, ӯ метавонад бо онҳое, ки ҳиссиет ва орзуҳои ӯро мубодила мекунанд, фаҳмиш ва ҳамбастагӣ пайдо кунад, бо ин роҳ маънои нави ҳастро эҷод кунад ва ранҷу азобҳои пештарро паси сар кунад.

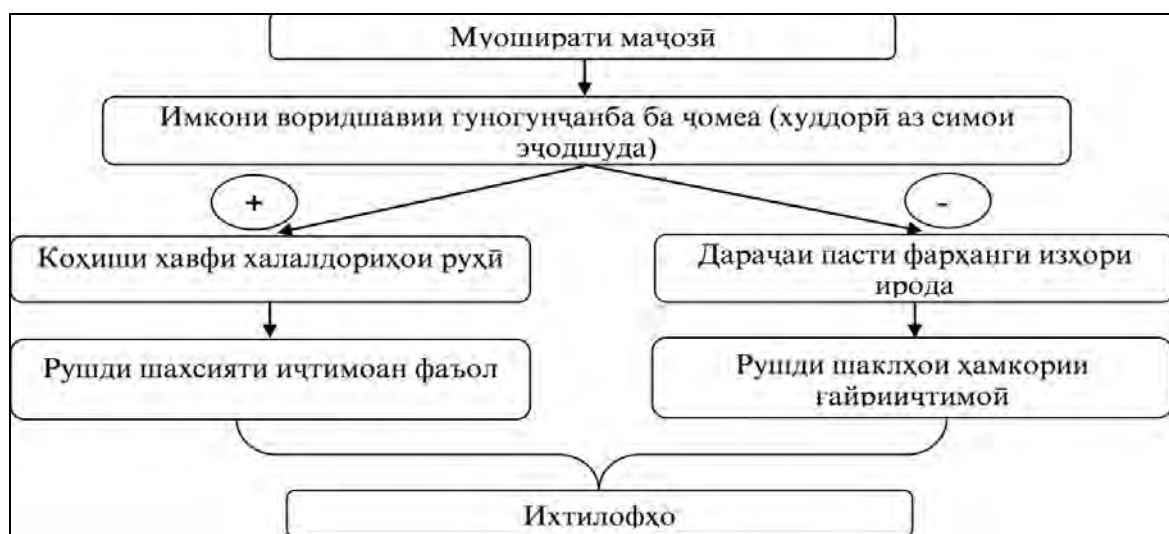
Ҳамин тариқ, иртиботи маҷозӣ, ки дар он як донишҷӯ иштирок мекунад, аввал ҳамчун дутарафагӣ тавсиф карда мешавад, яъне онҳо дорои зарфияти таълимӣ мебошанд. Мо ин ихтилофро дар шакли сохтор дар (Расми 2) нишон медиҳем.

Сохтори дар боло зикршуда бартариҳои муоширати виртуалиро равшан нишон медиҳад: он имконияти воридшавии такрорӣ ба ҷомеаро бо кушодани уфукҳои васеи ҳамкорӣ фароҳам меорад. Аз як тараф, алоқаи виртуалӣ ба рушди мусбати фаъолияти иҷтимоии шахс мусоидат мекунад, ки ҳаёти ӯро бо шиносӣ ва таҷрибаи нав ғанӣ мекунад. Аммо, аз тарафи дигар, он инчунин метавонад ба пайдоиши шаклҳои ғайриҷамъиятии ҳамкорӣ оварда расонад, ки дар доираи шабака ҷудошавӣ ва бегонагиро ба вуҷуд орад.

Ҳамин тариқ, фазои виртуалӣ, ба монанди оинаи дучониба, ҳам паҳлӯҳои равшан ва ҳам торики муоширати инсонро инъикос мекунад ва нишон медиҳад, ки ҳар як алоқа дутарафагии натиҷахоро дар бар мегирад: аз ягонагии шифобахш то хаоси фосилавӣ. Дар ин замина, мо мебинем, ки чӣ гуна ҳар як тамос, ҳар як ҳамкорӣ метавонад қувваи пешбарандаи ҳам рушди шахсӣ ва ҳам ташаккули монеаҳои ноаён

бошад, ки моро аз ҳамдигар дар фазои беохирӣ Интернет ҷудо мекунанд.

Расми 2. Дутарафагии муоширати маҷозӣ

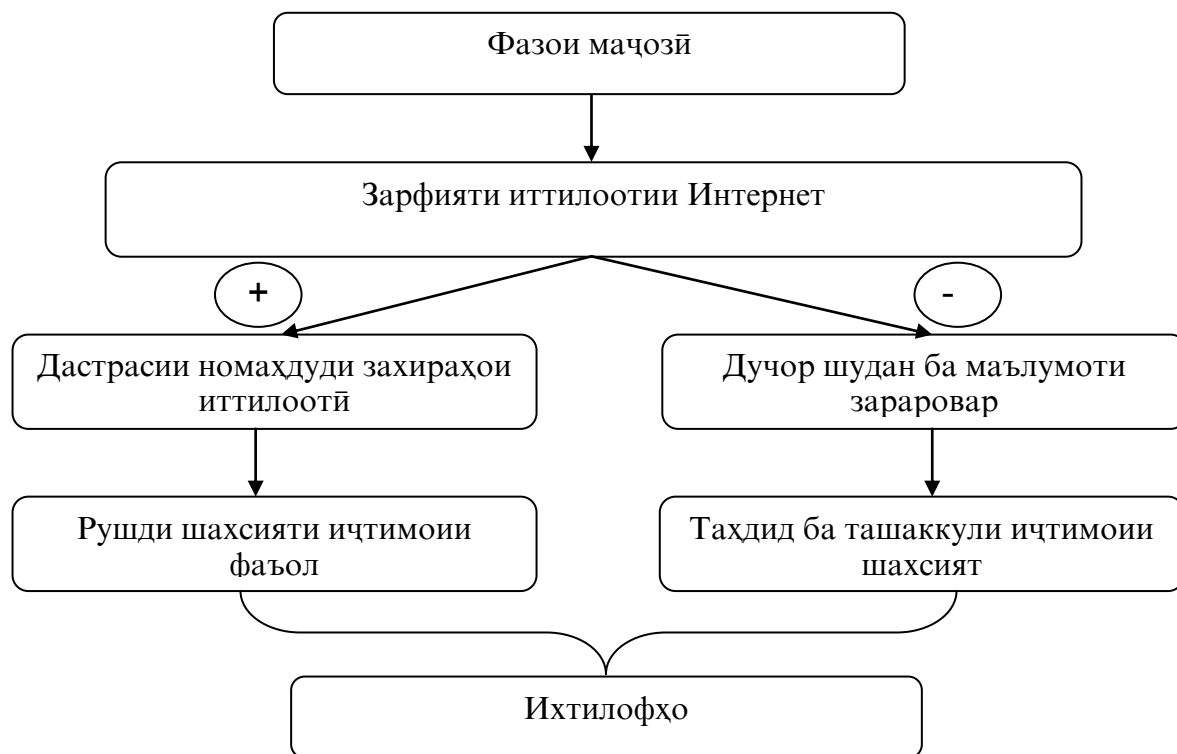
Ихтилофҳо дар бораи мундариҷаи ҳамкорӣ виртуалӣ дар Интернет, гарчанде ки вуҷуд доранд, дар асл он қадар назаррас нестанд. Аз як тараф, донишҷӯи муосир, ба монанди ҳар як корбар, ба захираҳои бепарвоии иттилоотӣ ҷаҳонӣ дастрасӣ васеъ дорад, ки ин қувваи пешбарандаи рушди шахсияти фаъоли иҷтимоӣ мебошад. Аз тарафи дигар, фаровонии захираҳои иттилоотӣ метавонад корбарро аз мундариҷае, ки ба ин рушд таҳдид мекунад, муҳофизат кунад.

Ин зиддияти ҷолиб дар шакли сохтор (Расми 3), ки дар он ҳам натиҷаҳои мусбат ташаккули иштирокчии фаъоли ҳамкорӣ иҷтимоӣ ва ҳам оқибатҳои манфӣ хавфҳо барои ташаккули шахсият пешниҳод карда мешаванд.

Чунин натиҷаҳо потенциали таълимии муоширати виртуалиро ҳам дар байни донишҷӯён ва ҳам дар байни корбарони дигар таъкид намуда, дарҳоро барои андешаҳои амиқ дар бораи истифодаи потенциали иттилоотии Интернет дар омӯзиши муосир боз мекунанд.

Ин нуқтаро омӯзиши педагогҳои муосир тасдиқ мекунанд. Масалан, муҳаққиқ А.Е. Воизкунский чунин мешуморад, ки: “Таъсири Интернет ба шахс фарқкунанда аст, яъне, метавонад ҳам ба рушди мусбати иҷтимоии он мусоидат кунад ва ҳам монеъ шавад. Пеш аз ҳама, кӯдакон ва наврасон таҳти таъсири манфӣ қарор доранд (зухуроти вобастагии Интернет)” [43].

Расми 3. Дутарафагии зарфияти иттилоотии Интернет

Муҳаққиқи рус А. В. Мудрик таъсири амиқ ва муҳолифи интернетро ба иҷтимоикунонии одамон таъкид мекунад ва ду қутби гуногуни ин таъсирро ба мо ошкор мекунад. Аз як тараф, Интернет як уқенуси захираҳои беоб аст, ки ба корбар имкониятҳои ғайриоддиро барои интихоби озод ва рушди босуръат пешниҳод мекунад. Он ҳамчун захираи дониш, сарвати фарҳангӣ ва муошират хизмат мекунад, ки ба шахс имкон медиҳад, ки уфукҳои ҷаҳони худро васеъ кунад. Аз тарафи дигар, тарафи торикии ин олами рақамиро низ нодида гирифтани мумкин нест: уқенуси иттилоот аз захирахое иборат аст, ки зӯроварӣ ва идоракунии шуурро таълиф мекунад. Ғояҳои ҳалқунандаи вирус дар зехни корбарон на танҳо хатар, балки мушкилоте мебошанд, ки аз ҷомеа фаҳмиш ва тафаккури интиқодӣ талаб мекунад [101].

Ҳамин тариқ, интернет, дар тамоми моҳияти гуногуни худ, на танҳо воситаи рушди шахсӣ, балки арсаи муборизаи идеологӣ низ мегардад, ки дар он барои корбарон мувозинати байни нур ва торикӣ, озодии интихоб ва масъулият муҳим аст.

Табиати баҳсбарангези таъсири Интернет ба корбарони он ҳам

мушкилоти иҷтимоӣ ва ҳам роҳи шинохти иҷтимоиро ташаккул медиҳад. Воқеияти виртуалӣ, ба монанди теғи дутарафаи шамшер, ҳам имкониятҳои номаҳдуди мубодилаи дониш ва ҳам хатари ҷудошавӣ дар вартаи иттилоотро меорад. Осонии дастрасӣ ба ақидаҳои гуногун ва заминаҳои фарҳангӣ фаҳмиши моро дар бораи ҷаҳон ғанӣ мегардонад, аммо ҳамзамон барои маълумоти бардурӯғ ва таҳриф кардани ҳақиқат замина фароҳам меорад. Дар ҳамкории мо бо платформаҳои рақамӣ, мо бо масъалаҳои мураккаби шахсият, махфият ва робита рӯ ба рӯ мешавем, ки дар он ҳар як клик инъикоси интиҳоб ва мавқеи иҷтимоии мо мегардад.

Ҳамин тариқ, Интернет на танҳо ҳамчун манбаи ғояҳои нав хидмат мекунад, балки зиддиятҳои иҷтимоиро шадидтар мекунад ва барои тафаккури интиқодӣ ва инъикоси худ уфуро барои мо мекушояд. Аз ин рӯ, танҳо муносибати бошуурона ба фазои маҷозӣ ба мо имкон медиҳад, ки аз он беҳтаринро ба даст орем ва потенциали дониши ҳақиқӣ ва тағироти амиқро дар ҷомеаи худ афзоиш диҳем.

Оид ба ҷанбаҳои фарҳанг ва техникаҳои муосир мулоҳиза ронда, муҳаққиқони тоҷик И. Бобоқулов ва Н. Дилоев чунин изҳори назар кардаанд: «Инсоният дар асри XX дастовардҳои азими мадания ба мисли техникаҳои ҳозиразамонро ба даст овардааст, ки он халқу миллатҳоро наздик карда аз аҳволи ҳамдигар огаҳ месозад. Пайваста ба ин робитаи тижоратию фарҳангии хешро ба роҳ монда, аз ҳамдигар меомузанд ва сарватҳои худро ғанӣ мегардонанд. Халқҳои оламо набояд ба халқҳои бофарҳангу бефарҳанг ва пасту олӣ ҷудо кард. Дастовардҳои ҳар кадом халқ мувофиқ ба шароит ва имконият такрорнопазир аст» [35, с.20].

Бар ҳилофи шаклҳо ва мундариҷаҳои гуногуни муоширати виртуалӣ, ки мо қаблан дар бораи он сӯҳбат карда будем, бо итминони комил метавон гуфт, ки мушкилоти фарҳанги корбарони интернет торафт муҳимтар мешавад.

Ҳамин тавр, моҳияти ҷомеаи иҷтимоӣ ҳамчун "маҷмӯи оқилонаи мутобиқсозӣ ва фарқкунии шахс дар ҷомеаи мушаххас" ба вуҷуд меояд,

ки дар он ҳар як фард кӯшиш мекунад, ки ҷой ва нақши худро дар ин ҳамкориҳои мураккаб ва динамикӣ пайдо кунад. Дар ин замина, таъсири фарҳангии муҳити виртуалӣ таҳлил ва огоҳии махсусро талаб мекунад. Инсоният дар остонаи давраи нав қарор дорад, ки дар он на танҳо қабул кардан, балки дарк кардани нақши технология дар ҳаёт муҳим аст, бе фаромӯш кардани он, ки арзишҳои воқеӣ на дар пораҳои муоширати экранӣ, балки дар умқи таҷрибаи инсонӣ ва робитаи эҳсосӣ ба вучуд меоянд [101].

Таҳқиқотҳои муҳаққиқон ба хулосае мерсанд, ки: "...дар ташаккули ҷомеаи дорои шароити муосир нақши махсус ба Интернет марбут аст, ки чун василаи алоқаи умум самти ҷадиди ҳамкориҳои иҷтимоиро созмон дода, тағйиротро дар самтҳои мухталифи ҳаёти инсонӣ таъмин менамояд" [101].

Агентҳои иҷтимоӣ дар фазои маҷозӣ на танҳо ахбор ва системаҳои ҷустуҷӯӣ, балки порталҳои иттилоотӣ, почтаи электронӣ ва корбарони технологияи аудио ва видео мебошанд, ки бо маҳорати веб мукотиба мекунанд. Фарҳанги интернетӣ, ки ҳамчун таваккуф барои рушди таҳсилоти иҷтимоӣ хизмат мекунад, сатҳи иттилоот, шакли муошират ва ҷанбаҳои меъриии замони худро муайян мекунад.

Ҳамин тариқ, масъалаҳои фарҳанги корбарони интернет муҳим шуда, шароити зарурии ҳузури муваффақонаро дар фазои ҷаҳонии интернет ташаккул медиҳанд. Аз як тараф, фарҳанги корбари шабакаи ҷаҳонӣ дар заминаи вазъи иҷтимоӣ ва шароити омӯзишии он рушд мекунад, аз тарафи дигар, технологияҳои интернетӣ барои иҷтимоикунонӣ, хусусан барои ҷавонони муҳити иҷтимоӣ, уфуқҳои нав мекушоянд. Дар ин марҳила таҳқиқи ҳамаҷонибаи падидаи "фарҳанги корбари Интернет" махсусан муҳим аст.

Фарҳанги корбари Интернет ба мавзӯи бисерсоҳавӣ табдил меёбад, ки психология, сотсиология ва фарҳангро фаро мегирад, ки барои фаҳмидани динамикаи он муносибати комплексиро талаб мекунад. Фазои виртуалӣ шаклҳои нави муоширатро эҷод мекунад, ки амсилаҳои

анъанавии муоширатро тағир медиҳанд. Истифодабарандагон на танҳо истеъмолкунандагони иттилоот, балки иштирокчиени фаъоли эҷод ва паҳнкунии он мешаванд. Форумҳо, блогҳо ва шабакаҳои иҷтимоӣ ба ташаккули ҷомеаҳои манфиатдор имкон медиҳанд, ки ба муколамаи пурмазмун ва мубодилаи афкор мусоидат меkunанд.

Бо вучуди ин, бо афзоиши имкониятҳо хатарҳои марбут ба маълумоти нодуруст ва таҳрир низ ба миён меоянд. Тафаккури интиқодӣ як ҷанбаи муҳими саводнокии рақамӣ мегардад, ки барои паймоиш дар фаровонии иттилоот дар шабака зарур аст. Агентҳои иҷтимоӣ бояд омода бошанд, ки манбаъҳо ва контекстро таҳлил кунанд, то ҳақиқатро аз афсона ҷудо кунанд.

Ғайр аз он, фарқиятҳои фарҳангии байни қорбарони Интернет меъерҳои беназири муошират ва муоширатро ташаккул медиҳанд. Ҳамдардӣ, ошкорбаёнӣ ва эҳтиром ба нуқтаи назари дигар омилҳои асосии бунеди ҷомеаи солими виртуалӣ мебошанд. Таҳқиқ кардан муҳим аст, ки чӣ гуна ин ҷанбаҳо ба ҷомеасозии ҷавонон тавассути фароҳам овардани имконият барои мубодилаи дониш ва хусусиятҳои фарҳангӣ таъсир мерасонанд.

1.2. Равишҳои назариявӣ оид ба мафҳуми «фарҳанги интернетӣ»-и ҷавонон дар таълифоту таҳқиқоти муосир

Дар солҳои охир, рушди босуръати технологияҳои рақамӣ ба дигаргуниҳои амиқи шуури ҷамъиятӣ оварда расонд, ки моро водор сохт, ки мафҳуми фарҳанги интернетро, хусусан дар байни ҷавонон, аз нав дида бароем. Равишҳои назариявӣ ба ин падида аз иҷтимоию фарҳангӣ то психолінгвистӣ иборатанд, ки ҳар кадоми онҳо ҷабҳаҳои беназири таъсири фазои интернетро ба тарзи зиндагӣ, муошират ва худшиносии ҷавонон мекушоянд.

Таҳқиқоти муосир таъкид мекунанд, ки фарҳанги интернет на танҳо маҷмӯи аломатҳо ё платформаҳои рақамӣ, балки ҳамкориҳои мураккаби омилҳои иҷтимоӣ, эмотсионалӣ ва фарҳангӣ мебошад. Таҳсилот, истироҳат, ҳувият ҳамаи ин ба як матои ягона, ки бо таъсири шабакаи ҷаҳонӣ сохта мешавад, пайваست карда мешавад. Муҳаққиқон ба ҷанбаҳои мусбат ва манфӣ, аз қабili имкониятҳои ифодаи худ ва шаклҳои нави бегонагии иҷтимоӣ диққат медиҳанд.

Ҳамин тариқ, фарҳанги интернетии ҷавонон як навъ оинаи замони муосир мегардад, ки ҳам дастовардҳо ва ҳам мушкилоти замони навро инъикос мекунад.

Ба ақидаи муҳаққиқи рус А.В. Чистяков, дар ҷаҳони муосир қобилияти муносибат бо манбаъҳои иттилоотӣ як навъ саводнокии дуҷуми инсон гардид. Ин маҳорат на танҳо қобилияти дарёфт ва таҳлили иттилоотро дар бар мегирад, балки онро бо роҳи чудо кардани маълумоти боэътимод ва буридани маълумоти бардурӯғ ба таври интиқодӣ дарк мекунад. Дар шароите, ки миқдори иттилоот ба таври экспоненсиалӣ меафзояд ва технология бо суръати баланд рушд мекунад, шахс бояд малакаҳои филтр ва арзебии донишро аз худ кунад. Ин махсусан дар асри хабарҳои қалбакӣ ва мундариҷаи манипулятивии дар шабакаҳои иҷтимоӣ паҳншуда муҳим аст, ки дар он ҳар як корбар хатари қурбонии маълумоти нодуруст шуданро дорад.

А.В. Чистяков аҳамияти ВАО ва муассисаҳои таълимиро дар

ташаккули тафаккури интиқодӣ дар ҷавонон таъкид мекунад. Бо таълим додани ҷавонон ба тафсири дурусти манбаъҳо, мо метавонем ҷомеаи огоҳтареро таъсис диҳем, ки қодир аст қарорҳои огоҳона қабул кунад ва дар равандҳои демократӣ фаъолона иштирок кунад [156].

Чуноне педагоги тоҷик П. Лутфуллоева дар ин маврид зикр мекунад, «Интернет яке аз воситаҳои беҳтарини таълим аст, ки метавонад ба раванди таълим ворид карда шавад, аммо як проблема мавҷуд аст: чӣ гуна омӯзгор мухассилинро аз иттилооти зиёдатӣ, баъзан номуътамад беҳавф гардонад? Вазифаи дарёфти далел, биография, расмҳо ва аксҳо дар Интернет гирифта, мухассил ба шино дар баҳри бузурги иттилоотӣ шуруъ мекунад ва хавфи дар ин баҳр «ғарқшавӣ» мавҷуд аст. Биноан, пеш аз супориши вобаста ба ҷустуҷӯи иттилоот, коркард ва ба расмият даровардани он, ба омӯзгор зарур аст, ки қаблан омода гардад. Он вақт ба тариқи воқеӣ арзёбии ҳаҷми кор осонтар аст ва боз муҳимтар он аст, ки муътамадии иттилоотро дар ин мавзӯ муайян кунад. Аз шабакаи Интернет дар дарс ва хона истифода карда, мухассилин ба тариқи мустақил метавонанд маводро оид ба мавзӯҳои дарс ва таҳияи лоиҳаҳо ҷустуҷӯ карда, ба супурдани имтиҳонот омода гарданд. Омӯзгорон дар навбати худ метавонанд дар шабака маводи заруриро барои омодашавӣ ба дарс (маводи маълумотӣ, машқҳо барои гузаронидани викторинаҳо, олимпиадаҳо, чорабиниҳои беруназсинфӣ оид ба предмет, кроссвордҳо, муаммоҳо) дастрас кунанд [88, с.61].

Дар шароити технологияи баланд, раванди таълим бояд ба рушди тафаккури интиқодӣ ва эҷодкорӣ дар донишҷӯен равона карда шавад. Л. И. Боженкова диққати худро ба он равона мекунад, ки маҳз худшиносӣ ҳадафи асосии таълим мегардад, ки ҷалби фаъолонаи донишҷӯенро ба раванди дониш дар назар дорад.

Рушди худидоракунии донишомӯзро тавассути татбиқи усулҳои инноватсионии таълим, аз қабيلي фаъолияти лоиҳа ва истифодаи технологияҳои рақамӣ таъмин кардан мумкин аст. Чунин равишҳо ба ташаккули малакаҳои худомӯзии донишҷӯен, таҳлили интиқодии

иттилоот ва истифодаи дониш дар ҳолатҳои воқеӣ мусоидат мекунад. Муҳим он аст, ки муассисаҳои таълимӣ муҳити дастгирӣ фароҳам оранд, ки дар он донишҷӯён метавонанд озмоиш кунанд, хато кунанд ва аз хатогихои худ ибрат гиранд.

Ҳамин тариқ, вазифаи таълим дар марҳилаи муосир на танҳо интиқоли дониш, балки ташаккули эътимод ба қобилиятҳои худ ва омодагӣ ба омӯзиши доимӣ дар тӯли ҳаёт мебошад. Принсипҳои равиши ба шахс нигаронидашуда ба ҳар як донишҷӯ имкон медиҳанд, ки роҳи беназири худро дар ҷаҳони дониш ва технология пайдо кунанд. [35].

Муҳқиқон Л.Д. Столяренко ва С.И. Самигин таъкид кардаанд, ки дар шароити афзоиши босуръати миқдори иттилооте, ки шахс ҳамаҷуза дучор меояд, стратегияҳои нави омӯзиш ва мутобиқшавӣ ба тағирот заруранд. Усулҳои анъанавии таълим, ки ба концепсияи "рушди умумии шахс" асос ёфтаанд, нокифоя мешаванд.

Раванди муосири таълим ҷандирӣ, тафаккури интиқодӣ ва қобилияти худомӯзиро талаб мекунад, ки барои "рушди максималии шахсият" асос мегардад. Ҷанбаи калидии идеали нав таваҷҷӯҳ ба ниезҳо ва қобилиятҳои инфиродии донишҷӯён мебошад. Бояд ба назар гирифт, ки ҳар як шахс беназир аст ва роҳи ӯ ба дониш метавонад аз самтҳои гуногун гузарад. Аз ин рӯ, ҳангоми азнавсозии системаи маориф, ворид кардани унсурҳои фардикунонӣ ва омӯзиши мутобиқшавӣ муҳим аст, то азҳудкунии самараноки иттилоот таъмин карда шавад [134].

Ғайр аз он, таҳсилоти муосир бояд донишро бо таҷрибаи амалӣ муттаҳид кунад. Инро тавассути фаъолияти тарроҳӣ ва равишҳои байнисоҳавӣ ба даст овардан мумкин аст, ки дар донишҷӯён малакаҳои заруриро барои ҳалли мушкилоти воқеӣ ташаккул медиҳанд. Ҳамин тариқ, раванди таълим пурмазмунтар ва мувофиқтар мегардад, ки ба рушди ҳамоҳангтари шахсият мусоидат мекунад.

Омилҳои дар зер овардашуда бо барномаи манзуршуда иртибот дошта, онҳо дар Стратегияи миллии рушди маориф барои давраи то соли 2020 чунин нишон дода шудаанд:

“1) босуръат рушд ёфтани технологияҳои компютерӣ ва васеъшавии ҷаҳорҷубаи истифодаи онҳо дар фаъолиятҳои таълимиву тарбиявӣ;

2) таъмини муассисаҳои таълимӣ бо воситаҳои таҷҳизот ва технологияҳои инноватсионии таълим, технологияҳо, ки ҷараёни иттилоотии ниғадорӣ, интиқол ва коркарди иттилоотро таъмин мекунад;

3) истифодаи мунтазам аз захираҳои иттилоотии шабакаи глобалии Интернет дар раванди таълим” [134].

Олими тоҷик Х. Бобохонов дар ин бора чунин таъкид кардааст: «Таълимро бо истифода аз имконоти Интернет ҳамчун як фарҳанг метавон баррасӣ кард, ки қобилияти шинохти шахсро дар ҷараёни бузурги иттилооти Интернет ва худнамоиши шахсият тавассути муаррифии асарҳои илмӣ зехнии худ дар Интернет амалӣ менамояд. Ҳадафҳои асосии роҳандозии рушди фарҳанги иттилоотии ҷавонон дар усули қабулкунӣ, ғункунӣ, ниғадорӣ, ҷустуҷӯӣ, табдил, сабт, ирсол ва истифодаи иттилоот пешниҳод карда мешавад. Барои амалӣ намудани ин ҳадафҳо воситаҳои барномаҳои амалие татбиқ карда мешаванд, ки онҳо «Системаҳои идоракунии пойгоҳи додаҳо» ном бурда мешаванд. Пойгоҳи додаҳо пеш аз ҳама барои худкорсозии равандҳои захирасозӣ, ҷустуҷӯӣ, идоракунӣ ва лоиҳакашӣ пешбинӣ шудааст. Дар муассисаҳои таълимӣ барои равишҳои техникӣ, иқтисодӣ, омӯзгорӣ, тиббӣ истифода аз ин воситаҳои барномавӣ талаботи замони муосир мебошад. Омӯзиши ин муҳити барномавӣ ба ҷавонон имкониятҳои ниғадорӣ, захирасозӣ, табдилдиҳӣ ва паҳнкунии иттилоотро ташаккул дода, дар амалия майлу хоҳиш ва таъбу завқи онҳоро бедор мекунад.

Масъалаҳои асосие, ки дар раванди омӯзиши пойгоҳи додаҳо ҷой дорад, чунин аст:

- тарзҳои дарёфти иттилоот;
- сохтани системаҳои иттилотӣ;
- сохторсозии додаҳо;
- мафҳумҳои майдон ва навишта дар пойгоҳи додаҳо;
- амсилаҳои додаҳо дар шакли иерархӣ, шабакавӣ ва релятсионӣ

(чадвалӣ);

- робитасозӣ байни объектҳои иттилоотӣ;
- вазифаҳои асосии системаҳои идоракунии пойгоҳи додаҳо;
- объектҳои асосии муҳити барномавӣ ва вазифаҳои онҳо;
- афзори чадвалсозӣ, идоракунии, коркард ва содироти додаҳо дар муҳити пойгоҳи додаҳо;
- марҳалаҳои асосии таҳия ва сохтани пойгоҳи додаҳо» [34, с.40].

Имрӯз дар мамлакати мо Интернет ба фаъолияти шахси муосир чун воситаи муосири фарҳангӣ миёнаравӣ карда, вобаста ба он як шакли фарҳанги шахсӣ бо номи фарҳанги интернетӣ амри ҳастӣ мекунад.

Дар китоби “Интернет дар таҳсилот” дар маҷмӯъ ҳуди Интернет хеле хуб ва барҷаста тавсиф ва баррасӣ гаштааст: “Интернет - хазинаест дорои ҳаҷми ниҳоят калони иттилоот, ки дар масофаи дасти ёзонидашуда ҷой гирифтааст. Ҳар он ки компютер дорои дастрасӣ ба Интернетро дорад, аз мавод, ҳуҷҷатҳо китобҳо, китобхонаҳо (библиотекаҳо) ва энциклопедияҳои дар он буда истифода бурда метавонад. Аммо ба Интернет ба таври стихиявӣ рушдбанда ва чун прогрессияи геометрӣ вусъатёбандаро барои истифодагарон хатари баргаштан ба лабиринти бесарунӯг интизор аст, ки онҳо бояд интерфейсиҳои мухталиф, системаҳо ва программаҳои коммуникатсионии ҷӣ тавр ӯҳда кардани онҳо ва ёфтани маводи лозимӣ дар онҳо нишон дода нашударо ӯҳда намоянд, Хатари дигар ҳам ҷой дорад: ба истифодагар якбора чунон иттилоъи зиёд бор мегардад, ки арзишҳои иҷтимоӣ ва фарҳангии барои фард пешбинишударо нест мекунад ё фикрҳои нобиғи одамӣ дур мегардонад. Ба иттилоъи дар шабакабуда танқидӣ назар кардан зарур аст, дар акси ҳол лозим меояд, ки тамоми иттилоъро аз яқсар дида бароем ва дар ҷаъри гиперматнҳо гум шуда равем” [62, с.14].

Бояд зикр кард, ки дар таълифоти муҳаққиқи рус Ю.А.Веселовская нисбати мафҳуми «фарҳанги интернетӣ» чунин таъриф оварда шудааст: «Фарҳанги интернетӣ – фарҳанги пешниҳоди иттилоот ва фарҳанги муоширати корбарон дар Интернет мебошад. Онро метавон як навъ

фарҳанги оммавӣ ва киберфарҳанг арзёбӣ кард. Фарҳанги интернетӣ ҳамчун падидаи ҷаҳонӣ ба шарофати Интернет ба вуҷуд омада, дар доираи тамаддуни башарӣ аломатҳои падидаи ҷудогонаи иҷтимоиро ба даст овард.

Мафҳуми фарҳанги Интернет метавонад ҷанбаҳои гуногунро дар бар гирад. Интернет як шарҳи умумии бой аст, ки ҳар як шахс худро дар фазои иттилоотии ҷаҳонӣ баён кунад» [42].

Худи калима ва мафҳуми «фарҳанг» дар Фарҳанги забони тоҷикӣ чунин маънидод карда шудааст: «фарҳанг - ақл ва адаб; дониш, илм, маърифат» [147, с.423].

Мо аввал мафҳуми "фарҳанги интернетӣ"-ро шарҳ медиҳем (Ниг. ба расми 4). Фарҳанги калимавӣ, ки решаҳои он ба пайдоиши нутқ рост меояд, то пайдоиши хат бартарӣ дошт ва онро ҳамчун садо тавсиф кардан мумкин аст. Навиштан пешрафти тамаддунро ифода мекунад ва ҳамчун видео баромад мекунад маданият.

Фарҳанги экранӣ, ки бо пайдоиши ноқилҳои экранӣ ба вуҷуд омадааст, синтези платформаҳои садоӣ ва визуалӣ мебошад, ки шаклҳои фарҳангии пештараро деконструизатсия мекунад. Дар баробари рушди фарҳанги экранӣ, тағиребии манфиатҳо аз сюжетҳои калон ба инфиродӣ мушоҳида мешавад, ки ба ниезҳои тамошобин нигаронида шудааст [43].

Дар доираи ин система, фарҳанги компютерӣ махсусан муҳим мегардад, аз ҷумла саводнокии компютерӣ ва механизмҳои муҳофизатӣ. Аммо, бояд дар хотир дошт, ки технология наметавонад ҳамкориҳои зиндаи байни муаллим ва донишҷӯро иваз кунад ва Интернет, сарфи назар аз потенциали худ, метавонад зухуроти зиддиҷамъиятӣ дар муоширатро ба вуҷуд орад.

Ҳамин тариқ, фарҳанги интернет меъёрҳо ва интизориҳои навро ташаккул медиҳад, ки ба рафтори корбарон дар шабака таъсир мерасонанд. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва дастрасии ғаврӣ ба иттилоот, ҷанбаҳои нави муошират ба вуҷуд меоянд, ки дар онҳо мафҳумҳо ба монанди одоби шабака ва фарҳанги ҳамкорӣ нақши муҳим мебозанд. Ҳамкориҳои муассир аз иштирокчиен талаб мекунад, ки аз ин меъёрҳо огоҳ

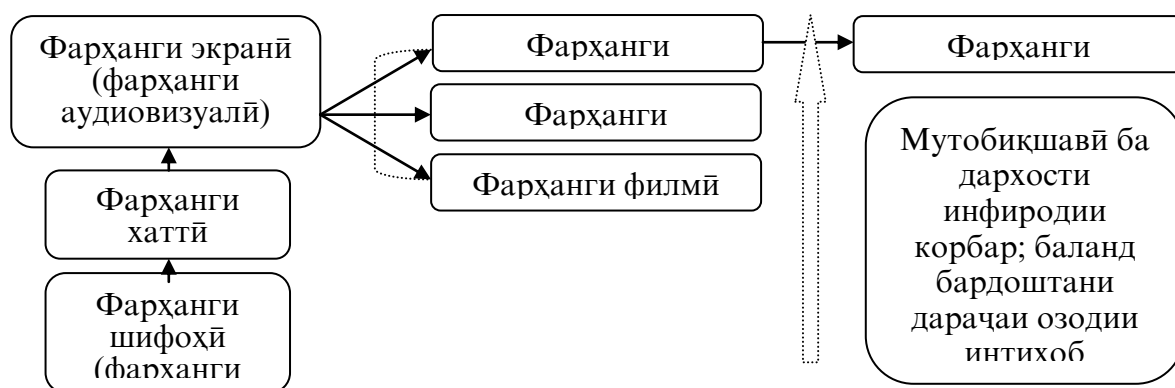
бошанд ва ба онҳо мутобиқ шаванд, ки ин на танҳо сифати муоширатро беҳтар мекунад, балки хатари муноқишаҳо ро коҳиш медиҳад.

Ғайр аз он, тағирёбии забон, ки дар фазои интернет ба амал меояд, ба шаклҳои нави муошират оварда расонида, ҷанбаҳои беназири фарҳанги онлайнро инъикос мекунад. Ин шаклҳои гуногуни ифода ба мубодилаи ақиқат ва зудтари афкор мусоидат мекунанд, аммо инчунин метавонанд барои фаҳмидани гурӯҳҳои гуногуни қорбарон монеаҳо эҷод кунанд.

Ниҳоят, рушди фарҳанги интернетӣ ба таҳсилот ва фаъолияти касбӣ таъсири назаррас мерасонад. Платформаҳои шабакавӣ воситаи ба даст овардани дониш ва малака мешаванд ва роҳҳои гуногуни ҳамкорӣ уфуқҳои навро барои ҳамкорӣ мекушоянд ва ба одамони тамоми ҷаҳон имкон медиҳанд, ки барои ноил шудан ба ҳадафҳои муштарак муттаҳид шаванд. ҳамин тариқ, фарҳанги интернетӣ таҳаввулотро идома дода, ҳамчун катализатор барои тағироти васеъ дар ҷомеа баромад мекунад.

Расми 4. Шарҳи истилоҳи «Фарҳанги интернетӣ»

аз мавқеи сохтори муносибати таърихӣ

Баъзе мушкилот дар фарҳанги интернетӣ аз табиати мулоими муоширати хаттӣ ба миён меоянд. Барои бартараф кардани ин фосила, рамзҳои махсус, ки "смайликҳо" номида мешаванд, дар шиддати эҷодӣ таҳия карда шуданд.

Ин воситаҳои сунъии муошират, инъикоси геометрии эҳсосоти инсонӣ, ҳамчун пули хос байни сохтори шадиди забони хаттӣ ва бисерҷанбаи таҷрибаҳо хизмат мекунанд. Бо ерии онҳо, мо мекӯшем, ки ҳиҷоҳоро бо нафаскашии ҷон ва гармӣ, муносибате, ки аксар вақт дар

хомӯшии комили экранҳо гум мешавад, эҳе кунем. Дар ин чустучӯи пайванди эҳсосӣ умед аст, ки ҳатто дар ҷаҳони рақамӣ мо метавонем муколамаеро пайдо кунем, ки ҳасти моро бо маънои нав ва рангҳои дурахшон пур кунад. Нишонаҳо рақамҳо мебошанд, ки аз таркибҳои гуногун иборатанд: сутунҳо, тирчаҳо, вергулҳо, давраҳо, куттиҳои кушода ва пӯшида.

Нишонаҳои одӣ метавонанд ба тариқи зайл баён шаванд шӯхӣ ;), рӯҳияи бад ☹, бепарвой ☺, радкунӣ, ханда ☺, шубҳа :\. ва ғайра. Ин эмотикҳо мебошанд, ки як навъи тағйир додани забони хаттии шахси даврони гузашта аст. Истифодаи яквактаи мактубҳо, нақшаҳо ва рамзҳо як далели ҷолиб аст, зеро он ба даврае монанд аст, ки ҳамаи миллатҳо пеш аз ихтирои хатти худ аз сар гузарондаанд.

Яке аз оқибатҳои экссудатсия тағйиребии табиати робитаҳои иҷтимоӣ мебошад. Муоширати виртуалӣ, бо сабаби дастрасии худ, ба каналҳои асосии ҳамкорӣ табдил меебад. Ному насаб ба одамон имкон медиҳад, ки худро озодтар, вале баъзан бемасъулияттар баён кунанд, ки ин аксар вақт ба низоъ ва нофаҳмиҳо оварда мерасонад. Рафтори ғайримуқаррарӣ дар фазои онлайн метавонад ба муносибатҳои воқеии байнишахсӣ таъсири манфӣ расонад, ҷомеаҳои ҷудогонаро ташаккул диҳад ва ба ҷои ваҳдат нафрат ба вучуд орад.

Ғайр аз он, малакаҳои муҳиме, ки барои муоширати муассири рӯ ба рӯ заруранд, аз даст дода мешаванд. Қобилияти гӯш кардан, ҳамдardӣ ва сигналҳои ғайризабонӣ дар шароите, ки паёмҳои матнӣ ва эмотиқҳои сӯҳбатҳои маъмулиро иваз мекунанд, камтар аҳамият пайдо мекунанд. Ин ба деформатсияи иҷтимоӣ оварда мерасонад, ки дар он ҷавононе, ки дар заминаи рақамӣ ба воя расидаанд, дар ҳолатҳои воқеии ҳаёт ба мушкилот дучор меоянд. Аммо, ҷанбаҳои мусбатро низ фаромӯш набояд кард.

Фарҳанги онлайн барои маъйубон ӯ онҳое, ки дар минтақаҳои дурдаст зиндагӣ мекунанд, имкониятҳои беназир фароҳам меорад. Платформаҳои онлайнӣ метавонанд майдончаи рушди шаклҳои нави

эҷодкорӣ ва ифодаи худ бошанд, ки ба эҷоди робитаҳо ва пайдо кардани ҳамфикрҳо новобаста аз масофа кӯмак мерасонанд.

Расонаҳои ахбори оммаи муосир, на танҳо ниезҳои гурӯҳҳои васеи иҷтимоӣ қонеъ мекунанд, балки афзалиятҳои инфиродӣ амиқтар ба назар гирифта шаванд ва иттилоотро дастрастар ва мувофиқтар мекунанд.

Бо технологияи баланд, мундариҷа фардӣ карда мешавад ва арзишҳои фарҳангиро, ки барои корбар муҳиманд, инъикос мекунад. Алгоритмҳои истифодаи маълумот рафтор, манфиатҳо ва ҳамкориҳои қаблӣро ба назар мегиранд, ки барои ташаккули таҷрибаи беназири вао замина эҷод мекунанд.

Ҳамин тариқ, ҳама ҳам истеъмолкунанда ва ҳам эҷодкунандаи иттилоот мешаванд, ки ба тамоюлҳои умумии соҳаи вао таъсир мерасонанд. Аммо, чунин фардикунонии мундариҷа инчунин нигарониҳоро дар бораи эҷоди "хубобҳои иттилоотӣ" ба вучуд меорад. Хавфе вучуд дорад, ки корбарон метавонанд аз нуқтаи назар ва андешаҳои алтернативӣ ҷудо шаванд, ки боиси афзоиши поляризатсия дар ҷомеа мегардад. На танҳо қонеъ кардани дархостҳо, балки дастрасӣ ба манбаъҳои гуногуни иттилоот барои ташаккули назари ҳамҷониба ба ҷаҳони атроф муҳим аст.

Мафҳуми бунёдии «фарҳанг» бар мабнои фарҳангшиносӣ асос ёфтааст. Вобата ба ин, муҳаққиқи рус Л.К. Круглова бар он ақида аст, ки фарҳанг «... Низоми таърихӣ усулҳо ва натиҷаҳои рушди қувваҳои муҳими шахс, ки барои қонеъ кардани ниезҳои гурӯҳҳои алоҳидаи иҷтимоӣ ва шахсони алоҳида амал мекунад» [78, с.30].

Муҳаққиқ Е.С. Маркарян фарҳангро ҳамчун «Тамоми низоми механизмҳо ва воситаҳо, ки бо роҳи омӯзиш, бо шарофати амволи худ дар анъана муқаррар карда мешавад (дар доираи низоми иҷтимоӣ дар маҷмӯъ ё дар таркиби гурӯҳҳои гуногуни одамон) қабул ва ба таври умум мепазирад» [90, с.30].

Муҳаққиқ Э.А. Баллер муайян мекунад, ки: “Фарҳанг маҷмуи

арзишҳои моддӣ ва маънавӣ, ки инсон дар раванди фаъолияти меҳнатӣ, ки барои тағйир додани табиат ва ҷомеа офаридааст ва сохтааст, мебошад. Мафҳуми фарҳанг на танҳо арзишҳои моддӣ ва маънавии худ, балки усулҳои хос барои ҳар як марҳилаи таърихи инсоният, усулҳои эҷод ва истифодаи онҳо, яъне маҳоратҳои муайяни меҳнатӣ ва таълимиро ҳам дар соҳаи истеҳсолоти моддӣ ва ҳам дар соҳаи илм, санъат, маориф ва ғайра фаро мегирад” [27, с.5].

Муҳаққиқи рус Н.С. Злобин таъкид мекунад, ки: “Фарҳанг фаъолияти иҷтимоии муҳими эҷодӣ дар робитаи диалектикаи маҳсулнокии он (дар меъёрҳо, арзишҳо, анъанаҳо, низомҳои аломатӣ ва рамзӣ ва ғайра муайян карда шудааст) ва мурофияи он мебошад, ки маҳорати одамон аз натиҷаҳои аллакай эҷодкориро дар назар дорад» [57, с.19].

Муҳаққиқ А. Мол муътақид аст, ки: “Фарҳанг ҷанбаи зехнии муҳити сунъӣ мебошад, ки инсон дар ҷараёни ҳаёти иҷтимоии худ ба вучуд меорад” [97].

Муҳаққиқи рус Н.В. Крилова навиштааст: “фарҳанг ҳамчун як категорияи умумии фалсафӣ мебошад, ки дар он итминони сифатӣ ифода карда мешавад: мутобиқшавӣ, сатҳи баланди рушд ва худтанзимкунии ҷомеаи инсонӣ, қувваҳо ва қобилиятҳои эҷодии одамон, нерӯи рӯҳонии онҳо” [79].

Муҳаққиқ А.С. Швейтсер бошад таъкид мекунад, ки : “Фарҳанг ҳамчун пешрафти моддӣ ва маънавии шахсиятҳо ва ҳама намудҳои ҷомеаҳо мебошад” [164].

Дар маҷмӯъ, таърифҳои дар боло овардашуда аз он далолат мекунанд, ки фарҳанг, ки тавассути фаъолияти шахс муаррифӣ шуда, ҳамкориҳои иҷтимоиро дар бар мегирад, дар он меъёрҳо ва арзишҳои коллективӣ зоҳир мешаванд. Ин меъёрҳо барои якҷоя зиндагӣ кардан ва муошират кардан замина фароҳам меоранд ва дар байни аъзои ҷомеа барои фаҳмиш ва ризоият замина фароҳам меоранд. Муносибати байни одамон, алахусус тавассути санъат, забон ва расму оинҳо, заминаҳои

беназиреро ба вучуд меорад, ки дар онҳо фарҳанг зоҳир ва рушд мекунад.

Ҳамин тариқ, ҳар як насл дар ғанӣ гардонидани мероси фарҳангӣ тавассути интиқоли дониш ва анъана сахм мегузорад. Ғайр аз он, фарҳанги моддӣ, ки дар мавзӯҳо, технологияҳо ва меъморӣ инъикос ёфтааст, нишон медиҳад, ки чӣ гуна ҷомеа дониш ва малакаҳои ҳудро барои эҷоди муҳити зист истифода мебарад. Ин ифодаҳои моддии фарҳанг на танҳо ба мақсадҳои утилитарӣ хизмат мекунанд, балки рамзи арзишҳо ва ғояҳои мебошанд, ки барои ин гурӯҳи иҷтимоӣ муҳиманд. Онҳо ба аломатҳои шахсият ва мансубият табдил меебанд, ки гуногунии таҷрибаи инсонро нишон медиҳанд.

Дар ниҳоят, фарҳанг ҳамчун падидаи бисёрҷабҳа ҷанбаҳои маънавӣ ва моддиро муттаҳид мекунад, ки ҳамчун пайвандгари байни хоҳишҳои инфиродӣ ва дастаҷамъӣ амал мекунад. Ин ҳамкорӣ ба мо имкон медиҳад, ки равандро, ки ҷомеа ва рушди онро ташаккул медиҳанд, беҳтар фаҳмем ва мураккабӣ ва гуногунҷанбаи ҳаёти инсонро инъикос намоем.

Дар ҳақиқат, фарҳанг мафҳуми гуногунҷабҳа ва мураккабест, ки онро аз нуқтаи назари гуногун тавсиф кардан мумкин аст. Дар доираҳои илмӣ таърифҳои зиёди фарҳанг мавҷуданд, ки гуногунии вазифаҳо ва ҷанбаҳои онро инъикос мекунанд. Муҳаққиқон фарҳангро тавассути линзаи фанҳои гуногун, аз қабيلي антропология, ҷомеашиносӣ, таърих ва фарҳангшиносӣ баррасӣ мекунанд.

М.С. Каган таъкид мекунад, ки: “Дар гуфтори муносири фарҳангии ҷаҳонӣ назари ягонаи муайянкунандаи фарҳанг ва тарзи омӯзиши он вучуд надорад. Баъзе таъкидҳо метавонанд ба ҷанбаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ё сиёсӣ дода шаванд, дар ҳоле ки муҳаққиқони дигар метавонанд ба дарки инфиродӣ ва шахсии фарҳанг тамаркуз кунанд. Ин равишҳои гуногун ба шумо имкон медиҳанд, ки амиқтар фаҳмед, ки чӣ гуна фарҳанг ташаккул меебад, тағир меебад ва ба ҷомеа таъсир мерасонад. Фарҳанг на танҳо санъат ва адабиёт, балки меъёрҳо,

арзишҳо, урфу одатҳо ва тарзи ҳаёти одамонро низ дар бар мегирад” [62].

Аз ин рӯ, омӯзиши он муносибати байнисоҳавӣ ва ошкоро ба ғояҳо ва тафсирҳои навро талаб мекунад.

Фарҳанг як мафҳуми бисерҷанба аст, ки на танҳо арзишҳои моддӣ ва маънавӣ, балки ҷанбаҳои иҷтимоӣ, таърихӣ ва зехнии ҳаёти ҷомеаҳо дар бар мегирад. Он дар раванди рушди тамаддуни инсонӣ ташаккул ёфта, дастовардҳо ва мушкилоти онро инъикос мекунад. Фарҳанг дар шаклҳои гуногун, аз санъат ва адабиёт то меъёрҳои рафтор ва системаи арзишҳои ахлоқӣ зоҳир мешавад. Аз як тараф, фарҳанг натиҷаи эҷодкорӣ ва ҷаъолияти шахсони алоҳида ва коллективҳо мебошад, ки асарҳои санъат, кашфиётҳои илмӣ, дастовардҳои технологӣ эҷод мекунанд ва меъёрҳои иҷтимоӣ ва ахлоқиро муқаррар мекунанд.

Ин натиҷаҳо як қисми мероси фарҳангӣ мешаванд, ки ба наслҳои оянда мегузаранд. Аз тарафи дигар, фарҳанг ба ташаккули шахсият, қобилият ва ҷаҳонбинии он таъсир мерасонад. Он ба он таъсир мерасонад, ки одамон бо ҳамдигар чӣ гуна муносибат мекунанд, ҷаҳонро чӣ гуна дарк мекунанд ва дар ҷомеа чӣ нақш мебозанд ва чӣ гуна онҳо дониш ва малакаи худро инкишоф медиҳанд [37].

Ҳамин тариқ, фарҳанг на танҳо маҷмӯи анъанаҳо ва урфу одатҳо, балки як раванди динамикӣ мебошад, ки ҳам дастовардҳои дастаҷамъӣ ва ҳам рушди инфиродиро дар бар мегирад. Он ҳамчун воситаи муҳим дар фаҳмидани ҷомеа ва рушди он хизмат мекунад ва инчунин дар ташаккули ҳувиёт ва арзишҳои одамон нақши калидӣ дорад.

Фарҳанги иттилоотӣ воқеан дар ҷомеаи муосир нақши калидӣ дорад. Дар шароити афзоиши ҳаҷми иттилоот ва рушди босуръати технология, қобилияти дарёфт, таҳлил ва истифодаи самараноки иттилоот торафт муҳимтар мегардад. Фарҳанги иттилоотӣ на танҳо малакаҳои кор бо маълумотҳо ва воситаҳои гуногунро дар бар мегирад, балки тафаккури интиқодӣ, ҷанбаҳои ахлоқии истифодаи иттилоот ва қобилияти худтанзимкунӣ дар ҷараёни иттилоотро дар бар мегирад.

Мушкилоти муосир, ба монанди паҳн кардани хабарҳои қалбакӣ, масъалаҳои махфияти маълумот ва таҳдидҳои киберӣ, инчунин масъалаи ташаккули фарҳанги иттилоотиро муҳимтар мекунад. Таҳсилот дар ин соҳа ба одамон кӯмак мекунад, ки на танҳо ба тағироти босуръати муҳити технологӣ мутобиқ шаванд, балки муносибати бошууруна ва масъулиятнокро нисбати иттилоот инкишоф диҳанд.

Ҳамин тариқ, аҳамияти шахси огоҳ, ки дорои малакаҳои пешрафтаи кор бо иттилоот мебошад, дар ҳама соҳаҳои ҳаёт - аз фаъолияти касбӣ то муносибатҳои шахсӣ меафзояд. Ташаккули фарҳанги иттилоотӣ қисми ҷудонашавандаи барномаҳои таълимӣ мегардад ва таъсири он дар наслҳои оянда эҳсос хоҳад шуд.

Масъалаи "фарҳанги иттилоотӣ" воқеан як падидаи гуногунҷабҳа ва мураккабест, ки аз ҷониби олимони гуногун ва дар заминаҳои гуногун таҳқиқ карда мешавад. Ин тадқиқотҳо ба он нигаронида шудаанд, ки чӣ гуна иттилоот аз ҷониби шахс ҷомеа дар маҷмӯъ қабул, коркард ва истифода мешавад. Иттилоот маълумотест, ки шахс коркард ва тафсир мекунад.

Фарҳанги иттилоотӣ дар ин замина қобилияти дарёфт, таҳлил ва истифодаи иттилоотро барои ҳалли вазифаҳои гуногун дар назар дорад. Фарҳанг мафҳуми мураккабтарест, ки меъерҳо, арзишҳо, амалияҳо ва тарзи ҳаёти ҷомеаро фаро мегирад. Фарҳанги иттилоотӣ ҳамчун мафҳуми бунедии фарҳанг малака, муносибат ва муносибати ҷомеаро ба иттилоот, инчунин тарзи ташкил ва интиқоли донишро дар бар мегирад [114].

Ҳамин тариқ, фарҳанги иттилоотӣ шахсро ба ҳамкории самаранок бо иттилоот мутобиқ мекунад ва ба рушди тафаккури интиқодӣ мусоидат мекунад, ки дар навбати худ ба қобилияти шахс барои мутобиқ шудан ба шароити тағйиребандаи ҷомеаи иттилоотӣ таъсир мерасонад. Бо дарназардошти воқеиятҳои муосир, вақте ки дастрасӣ ба иттилоот дар ҳама ҷо паҳн шудааст, аҳамияти ташаккули фарҳанги иттилоотӣ меафзояд, зеро он на танҳо дар фаъолияти касбӣ, балки дар ҳаёти

харрӯза низ кӯмак мекунад, ки дар он ҷо қобилияти паймоиш дар ҷараени иттилоот маҳорати калидӣ мегардад.

Муҳаққиқи рус Л.У. Глухова муайян мекунад, ки: “Фарҳанги иттилоотӣ яке аз ҷузъҳои фарҳанги умумӣ мебошад, ки бо фаъолияти иттилоот дар ҷомеа алоқаманд аст ва фарҳанги иттилоотӣ сатҳи малакаи кори мақсаднок бо иттилоот, истифодаи технологияҳои нави иттилоотӣ барои кор бо он маҳсуб ёфта, низоми донишҳои илмӣ ва меъёрҳои ахлоқиро барои кор бо иттилоот ташаккул медиҳад” [47].

Фарҳанги иттилоотӣ воқеан як ҷузъи муҳими фарҳанги умумии ҷомеа аст ва дар раванди муосири таълим, бахусус барои ҷавонон нақши калидӣ дорад. Фарҳанги иттилоотӣ на танҳо дониш дар бораи технологияҳои иттилоотӣ ва қобилияти кор бо онҳо, балки малакаҳои тафаккури интиқодӣ, қобилияти таҳлил ва тафсири иттилоот ва ҷанбаҳои ахлоқии коркарди иттилоотро дар бар мегирад. Фарҳанги иттилоотии ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ дар заминаи тағйироти глобалии ҷомеа, ки бо рушди технологияҳои рақамӣ ва суръати паҳншавии иттилоот алоқаманд аст, ташаккул меебад.

Бояд қайд кард, ки ташаккули фарҳанги иттилоотӣ муносибати ҳамаҷонибаро талаб мекунад, ки ҷанбаҳои зеринро дар бар мегирад:

- барномаҳои таълимӣ: таҳияи курсҳо ва тренингҳо, ки ба рушди малакаҳои кор бо иттилоот, саводнокии рақамӣ ва тафаккури интиқодӣ нигаронида шудаанд;

- татбиқи амалӣ: фароҳам овардани шароит барои татбиқи дониш дар амал, масалан тавассути лоиҳаҳо, таҳқиқот ва кори дастаҷамъӣ.

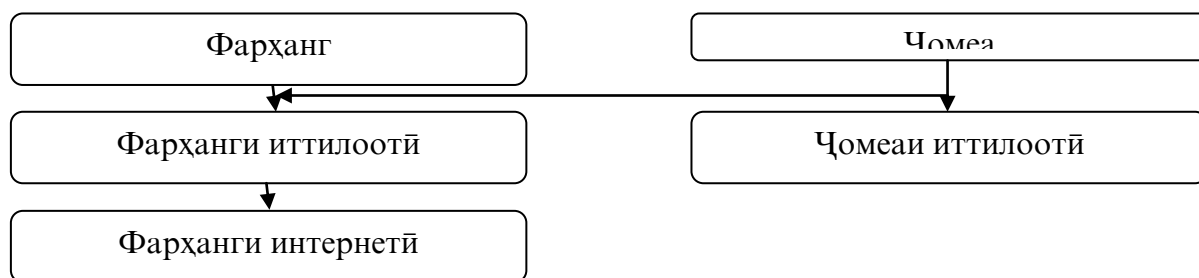
- тарбияи ахлоқӣ: ташаккули фаҳмиши ҷавонон дар бораи ҷанбаҳои ахлоқии кор бо иттилоот, аз қабилӣ ҳуқуқи муаллиф, плагиат ва масъулият барои паҳн кардани иттилоот;

- ташаббусҳои байнифарҳангӣ: Ташвиқи табодули таҷриба ва дониш дар байни ҷавонон, ки метавонад ба васеъ кардани уфукҳои онҳо ва баланд бардоштани малакаҳои корӣ дар муҳити гуногуни иттилоотӣ мусоидат кунад.

Ҳамин тариқ, фарҳанги иттилоотии ҷавонон на танҳо ба рушди шахсии онҳо таъсир мерасонад, балки ба ташаккули ҷомеаи огоҳтар ва масъулиятнок дар маҷмӯъ мусоидат мекунад.

Таърифи мафҳуми «фарҳанги интернетӣ» дар расми 5 тасвиру тавсиф шудааст.

Расми 5. Тасвири сохтори мафҳуми «фарҳанги интернетӣ» аз мавқеи фарҳангшиносӣ

Мувофиқи маълумоти расм ҷомеаи муосир сатҳи баланди таҳсилот дошта, бо фарҳанги ҷаҳонии инсонӣ робитаи амиқ дорад ва дар заминаи ҳамгироии интернет ба ҳаёти ҷомеа маълум мешавад, ки фарҳанги иттилоотӣ ва фарҳанги интернет дар муҳити фарҳангӣ ҷойгоҳи муҳим доранд.

Олими рус С.А. Дяченко тавсия медиҳад, ки: "Истифодаи захираҳои интернетӣ барои ҷустуҷӯи иттилоот ва муошират байни иштирокчиени раванди таълим" [51].

Муҳаққиқи дигари рус А.А. Андреев қайд мекунад, ки: “Бо дарназардошти мушкilotи мавҷудаи омӯзиши Интернет, дар баробари муоширати педагогӣ дар вақти воқеӣ ва дастрасии дур ба иттилоот, намуди фаъолиятро ҳамчун нашру паҳши иттилоот дар фазои маҷозӣ зарур аст” [19].

Муҳаққиқи рус Г.А. Воробёв принцип ва роҳҳои таълимро дар муассисаҳои таҳсилоти олии омӯхта, истилоҳи «фарҳанги IT»-ро қарор додааст [44].

Муҳаққиқ Е. Н. Новиков, ки ба динамикаи салоҳияти интернетӣ дар донишҷӯени ҳуқуқшинос таваҷҷӯҳ зоҳир карда, таъкид мекунад, ки: "Фарҳанг дар маҷмӯъ, инчунин фарҳанги интернетӣ, як падидаи

бисерчанба мебошад, ки чанбаҳои зиёди фаҳмиши падидаи фарҳанги интернетиро дар назар дорад. Корбари фарҳангии интернет на танҳо шахсе мебошад, ки малакаҳои захираҳои интернетиро дорад, балки шахсе мебошад, ки онҳоро бо риояи қоидаҳои одоби шабакавӣ, меъерҳои қонунгузорӣ ва арзишҳои ахлоқии қабулшуда оқилона ва мақсаднок истифода мебарад. Ташаккули чунин фарҳанги интернетӣ на танҳо интиқоли дониш, балки рушди сифатҳои зарурии иҷтимоӣ ва маънавиро низ дар бар мегирад. Агар фарҳангро ҳамчун инъикоси муҳити атроф ва давра тасаввур кунем, он тарзи ҳаёт, қоидаҳои ҳамкорӣ ва меъерҳои рафтор, инчунин арзишҳои маънавӣ ва моддиро дар бар мегирад” [108].

Муҳаққиқи рус М.Р. Раянов доираи фарҳанги интернетии омӯзгори ояндаро чунин баррасӣ кардааст: “1) қобилияти муваффақона ва мақсаднок азхуд намудани технологияҳои нав ва маҳсулоти барномавиро бо мақсади ҷустуҷӯ, ҷамъбаст ва истифодаи маълумоти пешниҳодкардаи Интернет; 2) аз имконоти Интернет дар робита бо корбарони дурдасти шабака дар доираи фаъолияти касбӣ барои эҷод ва истифода бурдани он; 3) дар ҷараёни таълим аз захираҳои Интернет истифода бурдан ва барои рушди шахсияти худ баҳравар гардидан” [125].

Фарҳанги интернетӣ қисми ҷудонопазири фарҳанги инсоният маҳсуб меёбад. Фарҳанги шахсият дар назди мо ҳамчун пайвастагии ҳамоҳангии якҷанд диалектика: фардият, хувият ва тамомияти шахс ба назар мерасад.

Дар фаҳмиши мо, се сатҳи фарҳанги шахсият вуҷуд дорад. Сатҳи аввал ин шахсиятест, ки беҳамтоии ҳар як шахс, хусусиятҳои худ ва хислатҳои беназири онҳоро инъикос мекунад. Сатҳи дуюм хувиятест, ки робитаи шахсро бо атрофиен ва ҷомеае, ки дар он ҷо ҷой ва нақши худро пайдо мекунад, муайян мекунад. Ниҳоят, сатҳи сеюм якпорчагии шахсият аст, ки ҳамоҳангии ҷаҳони ботинӣ, арзишҳо ва меъерҳои дар заминаҳои фарҳангӣ ва иҷтимоӣ решақаншударо дар бар мегирад.

Ҳамин тариқ, фарҳанги шахсият як раванди гуногунҷабҳа ва динамикӣ мебошад, ки ҳамкориҳои ҷанбаҳо ва равандҳои гуногунро дар бар мегирад, ки мавҷудияти инсонро дар асри рақамӣ ташаккул медиҳанд.

Дар таҳқиқот мо ба умқи фарҳанги шахсӣ ворид мешавем, ки муҳаққиқ О. В. Ром онро ҳамчун қобилияти беназири шахс барои дарк ва тафсири арзишҳои атрофи ҷаҳони объективӣ муайян кардааст.

Фарҳанги шахсӣ симфонияи истеъдодҳо, афзалиятҳо ва сифатҳост, ки ҳар як шахсро ғанӣ мегардонад, аз ҷумла ҳам нобиғаҳо ва ҳам антиподҳои онҳо. Ташаккули фарҳанги шахсӣ зери таъсири омилҳои гуногун - объектҳои беруна, муносибатҳои байнишахсӣ ва самтҳои иҷтимоӣ сурат мегирад. Аммо, аз ин гуногунии гуногунҷабҳагӣ беназирии махсус барои ошкор кардани шахсият ва ҳувияти ҳар як шахс пайдо мешавад [127, с.121].

Ҳамин тариқ, фарҳанги шахсӣ ба сандуқи нозук табдил меебад, ки дар он на танҳо арзишҳо ва таҷрибаҳои шахсӣ, балки робитаҳои амиқ бо ҷаҳони атроф инъикос ефта, дар фазои беохири ҳаёт симои беназири шахсро ба вучуд меорад.

Ниҳоят, фарҳанги интернетии насли ҷавон дар бисер ҷанбаҳои ҳаёт, аз таҳсилот то муносибатҳои иҷтимоӣ зоҳир мешавад. Бо дарки аҳамияти технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ, ҷавонон платформаҳои рақамиро барои худтаълим, ҷустуҷӯи иттилоот ва мубодилаи таҷриба фаълоне истифода мебаранд. Ин як нави нави малака ва малакаҳоеро ташкил медиҳад, ки барои бомуваффақият мутобиқ шудан дар ҷомеаи муосир заруранд.

Ҷомеаҳои виртуалӣ ба ҷое табдил меебанд, ки ҷавонон одамоне ҳамфикрро пайдо мекунанд, ки бо онҳо дониш мубодила кунанд ва тафаккури интиқодӣ инкишоф диҳанд. Аммо, дар баробари ҷанбаҳои мусбати фарҳанги интернет, ба назар гирифтани хатарҳои вобастагии аз ҳад зиёд ба ҷаҳони виртуалӣ низ муҳим аст. Муносибатҳои зинда аксар вақт безътиноӣ карда мешаванд, ки метавонанд ба мушкилоти мутобиқшавии иҷтимоӣ оварда расонанд.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки ҷавонон малакаҳои мувозинати байни ҳамкориҳои виртуалӣ ва воқеиро инкишоф диҳанд. Эҷоди муҳити солими интернетӣ аз ҷавонон талаб мекунад, ки ба мундариҷаи истеъмолкардашон муносибати огоҳона дошта бошанд ва ба фаъолияти худ дар шабака муносибат кунанд.

Ҳамин тариқ, фарҳанги интернетии насли ҷавон як падидаи бисерчанба аст, ки таҳлили ҳамаҷонибаро талаб мекунад. Ташаккули самараноки салоҳиятҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ ва муносибати арзишманд ба фаъолияти онлайн на танҳо ба рушди шахсӣ, балки ба ташкили ҷомеаи рақамии ғайбӣ ва масъул мусоидат мекунад. Маориф ва ҷомеашиносӣ дар фазои босуръат тағйирёбандаи интернет барои ташаккули фарҳанги мукаммали насли ҷавон ба санҷиҳои асосӣ табдил меебанд.

Тибқи андешаи муҳаққиқ А.Н. Шеремет [165], ин падидаи бесобиқа ҳам ҷанбаҳои шахсӣ ва ҳам касбии ҳастро тағйир медиҳад. Корбарони веби ҷаҳонӣ акнун метавонанд ғайр аз дониш ва захираҳо аз ҳар ҷои сайёра дастрасӣ пайдо кунанд, ки ҳудуди ҳудудҳои ва мубодилаи ғояҳо хеле васеъ мекунад. Ин барои ҳамкорӣ дар сатҳи байналмилалӣ имкониятҳои беназир фароҳам меорад ва ба қисмиҳои кишварҳои гуногун имкон медиҳад, ки барои ҳалли мушкилоти мураккаб муттаҳид шаванд. Аммо, сарфи назар аз афзалиятҳо, нуқсонҳои чунин дастрасӣ вучуд дорад.

Аз ҳад зиёд пур қардани иттилоот қорбаронро дар назди интиҳоби худ мегузорад: қадом қанбаъҳо дурустанд? Мушкилоти филтр қардани иттилоот метавонад боиси қанн шудани қалълумоти нодуруст ва қанрангбозӣ қардад.

Ҳамин тариқ, тафакқури интиқодӣ барои қорбарони муосири интернет қаҳрати муҳим меқардад. Қайр аз он, набудани қайванди қисмонӣ мушкилоти наврӯ ба вучуд меорад: қифзи қалълумоти шахсӣ ва амнияти қиберӣ. Қасъалаҳои қонунӣ ва ахлоқӣ дар интернет хеле муҳиманд, ҳусусан вақте қи суҳан дар қорай мундариҷае меқарад, қи метавонад зарар қасонад е қарда шавад. Дар ин воқеияти нав бояд

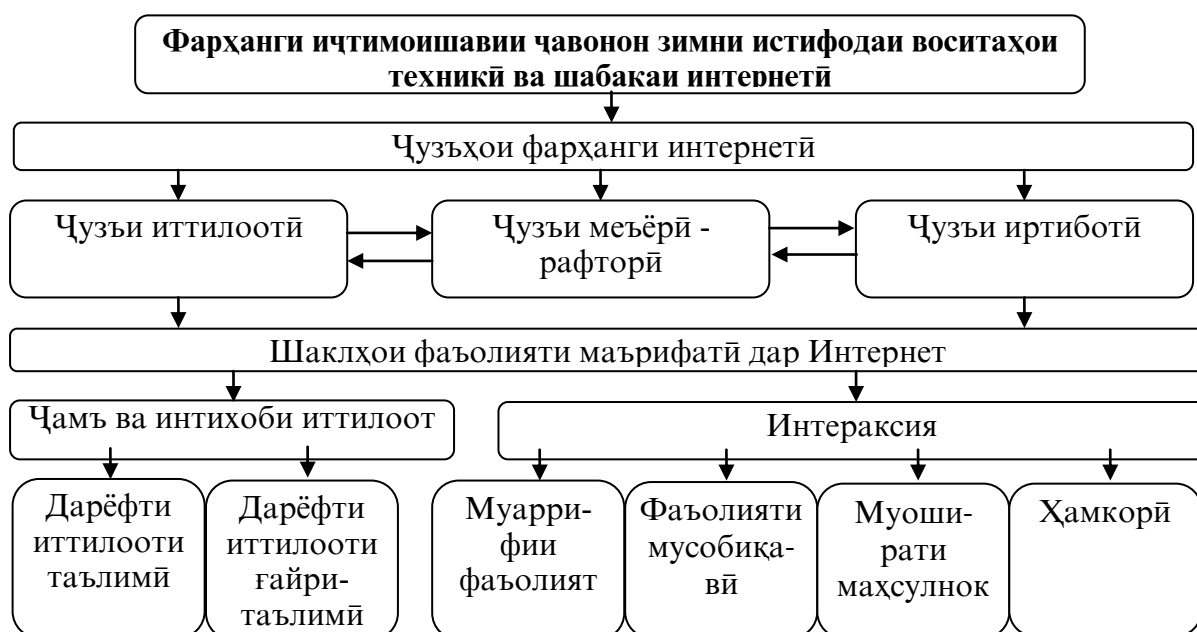
равишҳо барои истифодаи беҳатар ва бомасъулияти захираҳои интернетӣ таҳия карда шаванд.

Аз нуқтаи назари концепсияи мо, сохтори фарҳанги интернетии насли ҷавон (расми 6) метавонад дар нури зерин муаррифӣ карда шавад. Мо фарҳанги ҳамкориҳои онлайнро ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи фарҳанги шахсии шахс муайян мекунем. Ин фарҳанги интернетӣ ба се ҷузъи асосӣ тақсим мешавад: коммуникатсионӣ, иттилоотӣ ва меъерӣ-рафторӣ.

Ташаккули ҳар яке аз ин ҷузъҳо тавассути татбиқи шаклҳои таълими интернетӣ сурат мегирад, ки метавонанд аз ҷониби омӯзгорон, волидон ва ҳамсолон танзим карда шаванд. Дар ин сохтор фарҳанги интернетӣ дар ин се ҷузъ инъикос меебад: иттилоотӣ, меъерӣ-рафторӣ ва коммуникатсионӣ. Аз нуқтаи назари иттилоотӣ, шабакаи ҷаҳонӣ ҳам ба дархостҳои инфиродӣ ҷавоб медиҳад.

Ҳамин тариқ, истифодаи захираҳои иттилоотӣ дар интернет воситаи калидӣ барои мусоидат ба фардикунонӣ ва ҳам ба мутобиксозии иҷтимоии насли ҷавон дар ҷомеа мегардад.

Расми 6. Сохтори фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи интернетӣ

Ҷузъи иртиботӣ муносибати мутавозинро ба истифодаи Интернет таъкид мекунад. Барои волидон ва омӯзгорон муҳим аст, ки дарк кунанд,

ки муҳити виртуалӣ, сарфи назар аз ҷанбаҳои мусбати худ, набояд муносибатҳои воқеиро иваз кунад. Муҳим аст, ки ҷавононро ба иштирок дар истироҳати офлайнӣ ташвиқ кунанд, ки дар он онҳо метавонанд малакаҳои муоширати заруриро дар муносибатҳои зинда инкишоф диҳанд.

Ғайр аз он, сарфи назар аз хатари ҷудошавӣ, муоширати виртуалӣ метавонад воситаи тавоно барои ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ бошад. Масалан, платформаҳои онлайн ба одамон имкон медиҳанд, ки барои муҳокимаи мавзӯҳои мубрам, кӯмак ҷиштирок дар ҳаракатҳои иҷтимоӣ якҷоя шаванд. Ин метавонад боиси афзоиши ҷалби иҷтимоӣ ва ташаккули робитаҳои амиқ дар асоси манфиатҳо ва ҳадафҳои муштарак гардад. Бо вуҷуди ин, хавфҳои марбут ба номуайянии ва набудани назорат дар Интернет бояд ба назар гирифта шаванд.

Ин метавонад ба паҳншавии маълумоти бардурӯғ ва рафтори манфӣ мусоидат кунад, ки бори дигар зарурати муносибати интиқодӣ ба иттилооти дар шабака гирифташударо таъкид мекунад. Тарбияи малакаҳои саводнокии вао дар ҷавонон муҳим аст, то онҳо тавонанд муоширати созанда ва ҳолатҳои эҳтимолан хатарнокро дар фазои рақамӣ фарқ кунанд.

Ҷузъи иттилоотии фарҳанги корбарони Интернет ҷанбаи муҳими ҷомеаи муосирро ифода мекунад. Бо ҷараени беохирӣ маълумот ва иттилооте, ки мо тавассути платформаҳои гуногуни рақамӣ ба даст меорем, қобилияти самаранок ҷустуҷӯ ва истифодаи иттилоот маҳорати зарурӣ мегардад. Ин фарҳанг на танҳо қобилияти ҷустуҷӯ, балки тафаккури интиқодии маълумоти ефтшуда, қобилияти ҷудо кардани далелҳо аз ақидаҳо ва инчунин арзебии манбаъро дар бар мегирад. Фарҳанги ҷустуҷӯи иттилоот ғояҳои навро дар бораи дониш ва омӯзиш

ташаккул медиҳад.

Истифодабарандагон ба ҷои он ки танҳо истеъмолкунандагони иттилоот бошанд, иштирокчиени фаъоли раванд мешаванд. Ин зарурати рушди малакаҳои саводнокии иттилоотро дар бар мегирад, ки ба таҳлил ва истифодаи самараноки иттилоот имкон медиҳанд. Ҷустуҷӯи мустақилона амали эҷодкорӣ ва тадқиқот мегардад, ки ба амиқ кардани дониш мусоидат мекунад.

Ғайр аз он, дар шароити ҷаҳонишавӣ ва дастрасии иттилоот, фарқиятҳои фарҳангӣ ба тарзи ҷустуҷӯ ва дарки маълумот таъсири назаррас доранд. Одамони фарҳангҳои гуногун метавонанд ба захираҳои иттилоотӣ равишҳои беназири худро дошта бошанд, ки таҷрибаи умумии ҳамкорӣ бо киберфазоро ғанӣ мекунанд. Ин гуногунрангӣ аҳамияти иртибот ва фаҳмиши фарҳангиро дар асри технологияҳои иттилоотӣ таъкият медиҳад.

Технологияҳои муосир ба муассисаҳои таълимӣ имкониятҳои қаблан нодирро фароҳам меоранд. Синфҳои виртуалӣ, платформаҳои интерактивӣ ва барномаҳои мобилӣ дар дасти омӯзгорон абзорҳои ҷудонашаванда мешаванд. Онҳо на танҳо ба беҳтар шудани азхудкунии мавод, балки ба рушди тафаккури интиқодӣ, эҷодкорӣ ва малакаҳои ҳамкорӣ дар байни донишҷӯен мусоидат мекунанд.

Истифодаи технологияҳои паҳши телевизион ва радио имкон медиҳад, ки раванди таълим тавре ташкил карда шавад, ки он дар ҳама ҷо дар ҷаҳон дастрас бошад, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ ва омӯзиши фосилавӣ хеле муҳим аст.

Ғайр аз он, истифодаи захираҳои мултимедиявӣ ба монанди лексияҳои видеоӣ, подкастҳо ва вебинарҳо омӯзишро шавқовартар ва гуногунтар мекунад. Донишҷӯен метавонанд суръат ва услуби омӯзиши

худо мустақилона интиҳоб кунанд, ки ҳавасмандӣ ва ҷалби равандро ба таври назаррас афзоиш медиҳад. Ҳамгирӣ чунин воситаҳо ба раванди таълим имконият медиҳад, ки доираи васеи мавзӯҳо ва соҳаҳо фаро гирад, ки дар навбати худ ҷавобро ба мушкилоти ҷомеаи муосир омода мекунад.

Нихоят, воситаҳои муосири паҳши телевизион ва радио ба фикри мулоҳизаҳои муассир байни омӯзгорон ва донишҷӯён мусоидат мекунад. Технология имкон медиҳад, ки фазои беҳатар барои муҳокима ва мубодилаи афкор фароҳам оварда шавад, ки на танҳо ба беҳтар шудани сифати таълим, балки ба ташаккули ҷомеа мусоидат мекунад.

Ҳамин тариқ, паҳши телевизион ва радио як воситаи муҳим дар соҳаи маориф мегардад, ки ба мубориза бо мушкилоти вақт ва таъмини рушди устувори системаи маориф мусоидат мекунад.

Муҳаққиқи рус М.С. Иванов зикр мекунад, ки функцияи асосии Интернет бо дастрасӣ ба иттилоот алоқаманд аст [59].

Истифодаи иртиботи Интернет дар раванди таълимӣ яке аз шаклҳои нави ҳамкориҳои байни хонандагон, донишҷӯён ва омӯзгорон мебошад. Ин шакли ҳамкорӣ бо хоҳиши ҳарду ҷониб барои васеъ кардани имконоти дарс ва ҳамгирӣи унсурҳои таҳсили фосилавӣ ба раванди таълими вақти муайян муқаррар карда мешавад.

Почтаи электронӣ воситаи қулай ва муассир барои мубодилаи иттилоот дар байни ҳамаи корбарони Интернет, аз ҷумла иштирокчиени раванди таълим мебошад. Вай уфуқҳои нави муоширатро тавассути убур кардани сарҳадҳои ҷуғрофӣ ва монеаҳои вақт мекушояд.

Тавре О.А. Лешков қайд мекунад, почтаи электронӣ роҳи калидии муколама дар фазои муосири таълимӣ мебошад, ки ҳамкориҳои байни омӯзгорон, донишҷӯён ва муҳаққиқонро ғанӣ мекунад. Ин усули

рақамии муошират платформаи беназиреро барои мубодилаи дониш, ғояҳо ва таҷриба эҷод мекунад, ки ба ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамкорӣ мусоидат мекунад. Сӯрохии виртуалии почтаи электронӣ тавассути калимаҳо дилҳо ва ақлҳоро ба ҳам мепайвандад ва имкон медиҳад, ки ниятҳои часуртаринро амалӣ созанд ва роҳҳои кашфӣҳои навро боз кунанд [82, с.4].

Дар баробари почтаи электронӣ, дар доираи раванди таълим форумҳо ва чатҳоро бо муҳаббат ва таваҷҷӯҳ истифода бурдан мумкин аст, ки уфукҳоро барои ҳалли бисер вазифаҳои таълимӣ ва таълимӣ мекушоянд. Ин платформаҳо на танҳо каналҳои коммуникатсионӣ, балки пулҳои аҷиб мебошанд, ки фикрҳо ва ғояҳоро ба ҳам мепайванданд ва ба кашфӣҳои муштарак илҳом мебахшанд. Дар ин ҷо, дар фазои маҷозӣ, донишҷӯен қобилияти мубодилаи афкор, савол додан ва мубодилаи донишро мисли пештара доранд ва фазои зиндаи ҳамкорӣ ва ҳамкориҳои зехиро ба вуҷуд меоранд.

Ҳамин тариқ, форумҳо ва сӯҳбатҳо ба абзорҳои муҳим табдил меебанд, ки на танҳо донишро васеъ мекунанд, балки фаҳмиши ашero амиқтар мекунанд ва ақлҳои баркамол ва боэътимодро барои тағир додани ҷаҳон ташаккул медиҳанд. Истифодаи онҳо дар раванди таълим омӯзишро ғанӣ мегардонад, онро бо бисерсадои ғояҳо ва равишҳои гуногун пур мекунад, ки дар навбати худ ба рушди шахсӣ ва рушди ҳар як иштирокчӣ мусоидат мекунад.

Дар заминаи видеоконфронс уфукҳои беназир барои намоиши асарҳои эҷодии донишҷӯен кушода мешаванд. Чунин платформаҳо ба майдонҳое табдил меебанд, ки дар он истеъдодҳои ҷавон метавонанд қобилиятҳои худро равшан нишон диҳанд ва илҳомро бо атрофиен мубодила кунанд. Олимпиадаҳо, мусобиқаҳо ва чунин чорабиниҳоро дар

ин шакли нави ҳамкорӣ ташкил кардан мумкин аст, ки ба иштирокчиен имкон медиҳад, ки на танҳо рақобат кунанд, балки мубодилаи афкор кунанд ва қисми ҷараёни ягонаи эҷодӣ шаванд.

Имкониятҳои васеи муоширати виртуалӣ на танҳо ба густариши марзҳои ҳамкориҳои маъмулӣ, балки ба эҷоди форматҳои нав барои изҳори боварӣ ва муколамаи байни иштирокчиен мусоидат мекунанд. Ин на танҳо рақобат аст-ин як эҷодиёти муштарак аст, ки дар он ҳар як овоз аҳамият дорад ва ҳар як асари санъат пули байни фарҳангҳо ва ғояҳо мегардад.

Ҳамин тариқ, видеоконфронс ба як воситаи пурқуввате табдил меебад, ки метавонад донишҷӯёнро аз тамоми ҷаҳон илҳом бахшад ва муттаҳид созад ва барои кашф ва шукуфоии онҳо имкониятҳои беназир фароҳам орад.

Педагоги С.В. Федорова моҳияти меъерӣ ва рафтории фарҳанги интернет изҳор медорад, ки арзишҳои ахлоқӣ бояд ба муносибати башардӯстонаи инсон, атрофиен, ҷомеа ва табиат асос ёбад.

Чунин равиш ба волидайн ба эҷоди муносибатҳои ҳамоҳанг дар фазои маҷозӣ мусоидат намуда, эҳтиром, фаҳмиш ва ҳамкориро илҳом мебахшад. Дастгирии мутақобила ва ҳамдардӣ ба ҷузъҳои зарурии муоширати муосир табдил меебанд, зеро маҳз тавассути онҳо мо метавонем фазои дӯстона ва ахлоқии интернетро эҷод кунем [151, с.21].

Меъёри ҳавасмандгардонӣ ва арзишӣ дар ҷараёни фаъолияти таълимиву тарбиявӣ ташаккул меёбад ва ба тарбия ва фарҳанги иҷтимоии шахс вобаста аст. Он ҷузъи ҳалкунандаву асосӣ буда, дар фазои маҷозӣ ба тамоми равандҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ асос мегузорад. Муносибати байни меъерҳо ва ҷузъҳои фарҳанги интернетӣ, ки дар Ҷадвали 1. ва меъерҳо бо нишондиҳандаҳои дар Ҷадвали 2.

овардашуда барои фарқ кардани иштирокчиени таҳқиқот аз рӯи сатҳи ташаккули фарҳанги интернетӣ замина фароҳам меорад.

Моҳияти равиши рӯизаминӣ аз як сатҳ ба сатҳи дигар, мураккабтар ва сифатан гуногун аст. Худи сатҳ метавонад ҳамчун ҳолати алоҳида, нисбатан устувор ва беназири системаи моддӣ нишон дода шавад.

Дар натиҷа, се сатҳи ташаккули фарҳанги интернетӣ дар байни ҷавонони муассисаҳои таълимӣ ҷудо карда мешаванд: мутобиқкунанда (паст), истехсолӣ (миена) ва эҷодӣ (баланд). Ҳар яке аз ин сатҳҳо аҳамият ва нақши махсус доранд ва тавсифи муфассали онҳо дар Ҷадвали 2 оварда шудааст.

Дар ин замина, фарҳанги интернет гуногунҷанба шуда, гуногунии равишҳо ва таҷрибаҳои инъикос карда, омӯзиши онро на танҳо муҳим, балки ҷолиб мегардонад.

Ҷадвали 1. Алокаи байниҳамдигарии ҷузъҳо ва меъёрҳои фарҳанги интернетӣ

Меъёрҳои фарҳанги интернетӣ	Ҷузъҳои фарҳанги интернетӣ		
	Ҷузъи иттилоотии фарҳанги интернетӣ	Ҷузъи интерактивии фарҳанги интернетӣ	Ҷузъи меъёрӣ-рафтории фарҳанги интернетӣ
Меъёри анғезавӣ – арзишмандӣ	Анғезаҳои иҷтимоан муҳими фаъолияти иттилоотӣ дар шабакаи Интернет; шавқу завқ ба проблемаҳои ҷустуҷӯ ва интиҳоби иттилоот; самтнокӣ ба истифодаи иттилооти сифатӣ ва муътамад; таъйиноти эҳсосӣ ба фаъолият; водоркунӣ ба азхудкунии малакаҳои иттилоотӣ - ҷустуҷӯӣ бо мақсади истифодаи технологияҳои интернетӣ; танзими фаъолияти иттилоотӣ - ҷустуҷӯӣ бо ёрии эҳсосоти зеҳнӣ, ахлоқӣ ва эстетикӣ.	Анғезаҳои иҷтимоан муҳими фаъолияти иртиботӣ дар Интернет, зухури шавқу завқ ба масъалаҳои фаъолмандии иҷтимоӣ дар доираи фазои маҷозӣ; таъйиноти мусбӣи эҳсосӣ ба фаъолияти мазкур; шуурнокӣ ва масъулият дар интиҳоби ҳадафҳо, шаклҳо, методҳо ва воситаҳои	Анғезаҳои иҷтимоан муҳими пайгирии меъёрҳои қоидаҳои иртибототи маҷозӣ бо мақсади амалкарди мутақобилаи самаранок; мутобиқати навиҳои иттилоотӣ - ҷустуҷӯӣи фаъолият дар шабакаи Интернет ба меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти маҷозӣ.

		фаъолияти интерактивӣ; низоми самтнокиҳои арзишмандӣ ва амалҳо, ки бо ин самтнокиҳо асоснок шудаанд.	
Меъёри маърифатӣ (когнитивӣ)	Дарки моҳият, афзалиятҳо ва камбудии фаъолияти иттилоотӣ дар шабакаи Интернет, имконоти низомҳои иттилоотӣ - ҷустуҷӯӣ; дарки зарурати фаҳмиши интиқодӣ, шарҳи дуруст, арзёбии эътимоднокии иттилоот; дарки зарурати муқоисаи иттилоот, ки дар фазои глобалии дарёфт шудааст бо иттилооти сарчашмаҳои алтернативӣ.	Дарки воқеии моҳияту муҳтаво, афзалият ва нуқсонҳои фаъолияти иттилоотӣ дар таҷриба ва амалия.	Дарки зарурати пайгирии меъёрҳои қоидаҳои иртибототи маҷозӣ бо мақсади амалкарди мутақобилаи маҷозӣ.
Меъёрҳои абзорӣ - фаъолиятӣ	Қобилият ва малакаи истифодаи низоми ҷустуҷӯӣ шабакаи Интернет бо мақсади ҷустуҷӯии иттилооти таълимӣ ва ғайритаълимӣ иҷтимоан муҳим; қобилияти банизомдарорӣ, афзалиятдихӣ, таҳлил, таҳрир, тағйирдихӣ; маҳсули тартибдодаи иттилооти шахсӣ (зеҳнӣ, эҷодӣ)-ро дар Интернет нашр кардан.	Қобилияти истифодаи имконоти шабакаи Интернет бо мақсади иртибототи маҷозӣ, муоширати маҳсулноки маҷозӣ, ҳамкорӣ бо мақсади эҷоди маҳсулоти умумӣ зеҳнӣ, фаъолияти интерактивӣ мусобиқаӣ.	Азхудкунии асбобҳои (воситаҳои) фаъолияти иттилоотӣ - ҷустуҷӯӣ, ки амалкарди мутақобилаи самаранокро муайян мекунад.

Ҷадвали 2. Дараҷаҳои муташаққилияти фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ

Нишондодҳо	Дараҷаҳои фарҳанги интернетӣ		
	Дараҷаи мутақобилатӣ (паст)	Дараҷаи маҳсулноки (миёна)	Дараҷаи созандагӣ (баланд)
Меъёри ангежавӣ-арзишнокии фарҳанги интернетӣ			
Ангеҷаҳои фаъолияти иттилоотӣ дар Интернет	Набудан ва ё дараҷаи пасти ангеҷаҳои фаъолияти сифатии иттилоотӣ - ҷустуҷӯӣ; дараҷаи пасти даъво барои ҷанбаи мазмунӣ иттилоот;	Интернет дар навбати аввал ҳамчун воситаи қаноатмандии талаботҳои маърифатии қорбарон доништа	Бутунии сохтор ва мазмуни ангеҷаҳои иҷтимоан муҳими фаъолияти иттилоотӣ дар Интернет; фаъолияти

	қабули бошуурунаи иттилоот; набудани ва ё дараҷаи пасти ангезаҳои коркарди иттилооти дастрасшуда; самтноки барои дарёфти истисноии қаноатмандии ҳиссиёти аз фаъолияти иттилоотӣ; дар соҳаи ангезавӣ талаботи вазъияти ва ангезаҳо, манфиатмандии иттилоотӣ норавшан ифода ёфтааст.	мешавад; самтноки ба дарёфти иттилооти муътамад ва сифатӣ; Талабот нисбати таҳлил, муқоисаи сарчашмаҳои гуногуни иттилоотӣ; таъйиноти ҳиссиёти мусбӣ нисбати фаъолияти иттилоотӣ, ки бо дастовардҳои вазъияти асоснок гаштааст; кӯшиши рушд ва такмил додани маҳорату малкаҳои фаъолияти иттилоотӣ.	иттилоотӣ бо рушди амиқ ва ҳамаҷониба фарқ мекунад; таъйиноти мусбӣ ҳиссиёти нисбати фаъолияти иттилоотӣ, ки бо ҳолати дастовардҳо асоснок гаштааст; танзими фаъолияти иттилоотӣ тавассути захираҳои зехнӣ; ангезаҳои фаъолияти иттилоотӣ вазифаи танзимгари самтнокиҳои арзишнок, эҳсосот ва ҳиссиёт дар сохтори фарҳанги интернетии қорбар.
Муносибати арзишмандон а нисбати фаъолияти иттилоотӣ ва дар Интернет	Набудан ва ё дараҷаи пасти самтнокиҳои арзишмандӣ, ки фаъолияти иттилоотӣ -чустуҷӯйиро дар шабакаи Интернет танзим менамояд; дараҷаи пасти меёрҳои арзёбии иттилоот аз мавқеи муҳимияти иҷтимоӣ.	Боварии нопурра дар дурустии назарҳои худ ба амалияи иҷтимоӣ-иттилоотӣ; набудани тағйирпазирӣ ва гуногунрангии меёрҳои арзёбии падидаю зухуроти иттилоотӣ аз мавқеи муҳимияти иҷтимоӣ.	Дараҷаи баланди муташаққилияти низоми назарҳо ва муносибатҳо нисбати зарфияти иттилоотӣ дар шабакаи Интернет; дараҷаи баланди самтнокиҳои арзишмандона, ки асоси фаъолияти иттилоотӣ -чустуҷӯйиро дар шабакаи Интернет ташкил мекунад.
Ангезаҳои фаъолияти иртиботӣ дар шабакаи Интернет.	Ангезаҳои суст рушдкардаи иртиботот дар шабакаи Интернет (ба истисноии иртиботот дар шабакаҳои иҷтимоӣ); набудани ангезаҳои иртибототи таълимӣ дар фаъолият (иштирок дар озмунҳо, интернет-олимпиадаҳо, интернет-лоиҳаҳо ва ғ.); дараҷаи пасти даъво нисбати ҷанбаи мазмунии иртиботот; самтноки барои	Мавҷудияти ангезаҳои фаъолияти иртиботӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ, ҳамчунин фаъолияти иртиботии таълимӣ; ҳолати роҳатию гуворӣ ва боварӣ ба раванди интернет -иртибот; талаботи сохтани амсилаи шахсии рафтор дар фазои маҷозӣ; кӯшиши рушд ва такмили маҳоратҳо, малакаҳо ва механизмҳои интераксия дар	Интернет - фазо дар навбати аввал ҳамчун воситаи иртибот бо мақсади дарёфти маълумоти иловагӣ, таҷрибаи амалкарди мутақобилаи муҳими иҷтимоӣ баррасӣ мегардад, ки ангезаҳои фаъолияти иртиботии таълимӣ (иштирок дар озмунҳо, интернет-олимпиадаҳо, интернет-лоиҳаҳо ва ғ.);

	дарёфти истисноии қаноатмандии ҳиссиётӣ аз интернет-иртибот.	шабакаи интернет.	талаботи ҷустуҷӯӣ механизмҳои нави ташкили амалҳои воридшавӣ
Муносибати арзишмандон а нисбати фаъолияти иртиботӣ дар шабакаи Интернет.	Набудан ва ё дараҷаи пасти самтнокиҳои арзишӣ, ки фаъолияти иртиботиро дар шабакаи Интернет танзим менамояд; дараҷаи пасти меёрҳои арзёбии механизмҳои интераксия дар шабакаи Интернет.	Боварии нопурра оид ба дурустии назарҳои худ дар амалияи иртиботии интерактивӣ; набудани тағйирпазирӣ ва гуногунрангии меёрҳои арзёбии механизмҳои иртиботот дазмавқеи муҳимияти иҷтимоӣ.	Дараҷаи баланди муташаккилияти низоми назарҳо ва муносибатҳо нисбати интераксия дар шабакаи Интернет; дараҷаи баланди самтнокиҳои арзишмандона, ки асоси фаъолияти иртиботиро дар шабакаи Интернет ташкил мекунанд.
Ангезаҳои пайгирии меёрҳо ва қоидаҳои самаранокии фаъолияти иртиботӣ дар шабакаи Интернет	Номуташаккилии (ноустувории) ангеzaҳои смараноки фаъолияти иттилоотӣ-иртиботӣ дар шабакаи Интернет; дараҷаи пасти масъулият дар гузориши мақсадҳои фаъолияти иттилоотӣ-иртиботӣ; камфаъолӣ дар омӯзиши меёрҳо ва қоидаҳои амалкарди мутақобилаи маҷозӣ; дараҷаи пасти масъулият барои маҳсулоти иттилоотӣ барои қорбар дар шабакаи Интернет	Афзоиши ангеzaҳои фаълмандии иттилоотӣ-иртиботӣ мувофиқи меёрҳо ва қоидаҳои рафтор дар интернет; мушкилиҳо дар интиҳоби услуби фаъолият; кӯшиши омӯзиши меёрҳо ва қоидаҳои самаранокии амалкарди мутақобила ва рушди механизмҳои фаъолияти иттилоотӣ-иртиботӣ; мушкилиҳо дар интиҳоби афзалиятҳои иттилоотӣ; танзими интиҳоби мақсадҳои фаъолияти иттилоотӣ тавассути эҳсосот.	Дарки бошуурона ва масъулият дар интиҳоби мақсадҳо, шаклҳо, методҳо ва воситаҳои фаъолияти иттилоотӣ - иртиботӣ; низоми яқлукхти самтнокиҳои арзишмандона ва амалҳо ташаккул ёфтааст, ки бо самтнокиҳо асосноканд; танзими фаъолияти иттилоотӣ-ҷустуҷӯӣ ва иртиботӣ бо ёрии эҳсосоти зеҳнӣ, ахлоқӣ ва эстетикӣ; талаботи пайгирии амсилаи шахсии рафтор дар интернет-фазо.
Муносибати арзишмандон а нисбати меёрҳо ва қоидаҳои самаранокии фаъолияти иттилоотӣ-иртиботӣ дар шабакаи Интернет.	Набудан ва ё дараҷаи пасти муташаккилияти низоми муносибатҳои арзишмандона нисбати меёрҳо ва қоидаҳое, ки танзимгари фаъолияти иттилоотӣ-иртиботӣ дар шабакаи Интернет	Дараҷаи қофии самтнокиҳои арзишмандона, ки асоси меёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти иттилоотӣ - иртиботиро дар Интернет ташкил мекунанд; кӯшиши арзёбии рафтори худ ва ё дигар шахс аз	Дараҷаи баланди муносибати арзишмандона нисбати меёрҳо ва қоидаҳое, ки асоси фаъолияти иттилоотӣ - иртиботиро дар шабакаи Интернет ташкил медиҳанд ва дар арзишмандиҳои

	мебошанд.	мавқеи арзишмандиҳои самтнокиҳои арзишмандонаи пазируфташуда.	интихоби меъёрҳо ва намунаҳои рафтор дар фазои иттилоотӣ- иртиботиро дар шабакаи Интернет зоҳир мекунамд.
Меъёри маърифатии (когнитивии) фарҳанги интернетӣ			
Донишҳо оид ба имконот ва механизмҳои фаъолияти иттилоотӣ дар Интернет	Набудан ва ё дараҷаи пасти донишҳо оид ба имкониятҳо, афзалиятҳо ва камбудии низоми иттилоотӣ-чустучӯӣ; набудани меъёрҳои арзёбии иттилоот аз мавқеи муҳимияти иҷтимоӣ, ки дар Интернет нашр шудааст; дараҷаи пасти донишҳо оид ба моҳият ва вижагиҳои механизмҳои фаъолияти иттилоотӣ (таҳлил, таҷзия, умумигардонӣ, банизомдарорӣ ва ғ.).	Дониш оид ба имконот, афзалиятҳо ва камбудии низоми иттилоотӣ- чустучӯӣ; мавҷудияти меъёрҳои арзёбии сифати иттилооти дарёфтшуда; тасаввурот оид ба асоси меъёрий- ҳуқуқии фаъолияти иттилоотӣ жар интернет; кӯшиши рушд ва такмили донишҳо оид ба механизмҳои самараноки фаъолияти иттилоотӣ.	Дарки бошууронаи зарурати бозбинии интиқодӣ, шарҳи дуруст, арзёбии этимоднокии иттилоот; низоми мутаҷаккили меъёрҳои арзёбии сифати иттилоот; Дарки зарурати муқоисаи иттилооте, ки дар Интернет аз сарчашмаҳои алтернативӣ дарёфт шудаанд.
Донишҳо оид ба имконоти механизмҳои воридшавӣ дар Интернет.	Дараҷаи пасти донишҳо оид ба имконот, принципҳо ва вижагиҳои интераксия дар фазои маҷозӣ; набудани донишҳо оид ба механизмҳои иртибототи таълимӣ дар Интернет (интернет -лоиҳаҳо, олимпиадаҳо, амалкарди мутақобила).	Дониш ва фаҳмиши имконот, афзалиятҳо ва камбудии чанбаҳои мусбӣ ва манфии иртибототи маҷозӣ дар шабакаи Интернет; донистани принципҳо ва вижагиҳои интераксия дар фазои маҷозӣ.	Низоми мутаҷаккили донишҳо оид ба механизмҳо ва вижагиҳои иртибот дар интернет; дониш ва фаҳмиши механизмҳои иртибототи таълимӣ дар Интернет (ҳамкорӣ/ фаъолияти мусобиқавӣ, ки бо ёрии олимпиадаҳои шабакавӣ ва озмунҳо татбиқ мегардад; иштирок дар телеконференсияҳо ва ғ.)
Донишҳо оид ба меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти иттилоотӣ - иртиботӣ дар	Набудан ва ё дараҷаи пасти донишҳо оид ба меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти иттилоотӣ -иртиботӣ дар шабакаи интернет;	Дарки бошууронаи зарурати пайгирии меъёрҳо ва қоидаҳои иртиботи маҷозӣ бо мақсади амалкарди самараноки	Низоми мутаҷаккили донишҳо оид ба меъёрҳо ва қоидаҳо, ки барои иртиботи самаранок ва

шабакаи интернет	набудани тасаввурот оид ба механизмҳои фаъолияти иттилоотӣ дар шабакаи Интернет мувофиқи меъёрҳо ва қоидаҳои самараноки амалкарди мутақобилаи маҷозӣ.	мутақобила; донишмандони қоидаҳои рафтор дар шабакаи маҷозии Интернет; кӯшиши рушд ва такмили механизмҳои иртиботот дар шабакаи Интернет мувофиқи меъёрҳо ва қоидаҳои самараноки амалкарди мутақобила.	интераксия дар шабакаи Интернет мусоидат мекунад; донишмандони фаҳмидани намунаҳои рафтор дар фазои маҷозии Интернет; дониш оид ба асоси меъёри-ҳукуки фаъолияти иттилоотӣ дар Интернет.
Азхудкунии василаю васоити фаъолияти иттилоотӣ	Набудан ва ё дараҷаи пасти маҳоратҳо ва малакаҳои фаъолияти иттилоотӣ-чустучӯӣ	Самтнокии хуб дар интернет-фазо; азхудкунии алгоритми чустучӯӣ муносиби иттилоот.	Фаъолмандии иттилоотӣ; дараҷаи баланди малакаҳо ва маҳоратҳо
Меъёри абзорӣ - фаъолияти фарҳанги интернетӣ			
Фаъолияти иттилоотӣ - иртиботӣ дар шабакаи Интернет	Қабули бошууронаи иттилоот аз интернет; истифодаи маводу матлабҳои омода аз шабакаи Интернет бидуни истинод ба сомона; набудани дарку фаҳми интиқодии иттилоъ; мушкилиҳо зимни интиқоди иттилоот, шарҳи нодурусти он ва натавонистани истифодаи иттилооти дастрасшуда барои ҳалли вазифаҳои иттилоотӣ.	Чустучӯ ва интиқоби корҳо (рефератҳо ва ғ.) дар шабакаи Интернет бо таҳрири минбаъда ва мутақобилкунонии мавод; номукаммалии арзёбии сифатии иттилоот нисбати муошират, банизомдарорӣ, арзёбӣ, шарҳ; мушкилиҳо ва иштибоҳоти ҷузъӣ зимни интиқоб ва таҳлили мавод; мураккабии дарку фаҳми эҷодии иттилоот.	Ба роҳ мондани фаъолияти иттилоотӣ-чустучӯӣ дар шабакаи Интернет; қобилияти мустақилона муайян кардан, далелнок кардан ва муваффақшавӣ ба мақсади фаъолияти иттилоотӣ; азхудкунии алгоритмҳо ва механизмҳои чустучӯӣ муносиби иттилоот; дарку фаҳми интиқодии иттилооти дастрасшуда; азхудкунии маҳорату малакаҳои банизомдарорӣ, таҳлил, таҳрир, муқоисаи табдилу таҳаввули иттилоот; дарку фаҳми эҷодии иттилооти дастрасшуда; услуби инфиродӣ дар кор бо иттилоот; кӯшиши ҳаллу фасли вазифаҳои иттилоотӣ бо

			воситаҳои гуногун; бархӯрди эҷодӣ нисбати қонёқунонии талаботҳои иттилоотӣ.
Набудани таҷрибаи иртибототи таълимӣ; мушкилиҳо дар муқарраркунӣ ва рушди робитаҳо дар фазои маҷозии шабакаи Интернет.	Интернет-фазо (иштирок дар интернет-лоиҳаҳо, олимпиадаҳо, озмунҳо ва ғ.); дараҷаи миёнаи ғаёломандӣ дар интернет-иртиботи таълимӣ; кӯшишҳо зимни ҳалли вазифаҳои гузашташуда; кӯшиши барқарорсозии интернет-робитаҳо бо воситаҳои гуногун.	Ҳамкорӣ, ғаёолияти мусобақавии интерактивӣ; бархӯрди эҷодӣ ва муносибати бошуурона барои муяссаршавӣ ба мақсадҳои ғаёолияти иртиботӣ; услуби инфиродӣ дар қору ғаёолият; пайгирии амсилаи шахсии сохтани муносибатҳои иҷтимоӣ дар Интернет; тағйирпазирӣ ва гуногунрангии механизмҳои интераксия.	Набудани таҷрибаи иртибототи таълимӣ; мушкилиҳо дар муқаррарнамоӣ ва рушди робитаҳо дар фазои маҷозии шабакаи Интернет.
Азҳудкунии василаю воситаҳои ғаёолияти иртиботӣ дар шабакаи интернет; мутобиқати ғаёолияти иттилоотӣ-иртиботӣ дар шабакаи Интернет ба меъёрҳо ва қоидаҳои самаранокӣ амалқарди мутақобилаи иҷтимоӣ.	Набудан ва ё дараҷаи пасти маҳорату малақаҳои ғаёолияти иртиботӣ дар шабакаи интернет; истифодаи имконоти иртиботии Интернет қақат ҳамчун воситаи муошират дар шабақаҳои иҷтимоӣ; дарқу ғаҳми ғайриғаёолонии меъёрҳои рафтор дар муҳити маҷозӣ; набудани қобилияти танзими рафтор дар фазои маҷозӣ; надоштани қобилияти арзёбии интиқодии рафтори бегона аз мавқеи арзишҳои	Мутобиқати навиҳои ғаёолияти иттилоотӣ-қустуқӯӣ дар шабакаи Интернет ба меъёрҳо ва қоидаҳои ғаёолияти маҷозӣ; муносибати муносиби башардӯстона нисбати шарикони ҳамкорӣ дар доираи иртиботи маҷозӣ; мушкилиҳо дар сохтани хатти шахсии рафтор дар муҳити маҷозӣ; қобилияти (бо иштибоҳоти қузьӣ) аз қониби худ арзёбӣ қардани рафтори бегона аз мавқеи самтноқиҳои арзишмандонаи иҷтимоан муҳим.	Дараҷаи баланди маҳорату малақаҳои ғаёолияти иртиботӣ дар Интернет, ки амалқарди мутақобилаи маҷозии самаранокро таъмин мекунад; азҳудкунии малақаҳои муоширати маҳсулноқи маҷозӣ; бошуурона ва масъулиятноқ рафтор қардан зимни интиқоби мақсадҳо, шаклҳо, методҳо ва воситаҳои ғаёолияти интерактивӣ; муташаққилияти низоми бутуни самтноқиҳои арзишмандона ва амалҳо, ки бо ин самтноқиҳо асосноқ шудаанд;

	иҷтимоан пазируфташуда.		мавҷудияти низоми самтнокиҳои арзишмандона ва арзёбии интиқодии амали шарикони ҳамкор оид ба иртибот.
--	----------------------------	--	---

Истифодабарандагони асосии Интернет ҷавонон махсуб меёбанд. Бинобар ин, мо ба насли наврасу ҷавон, ки давраи пуртазоди ташаккули шахсиятро аз сар мегузаронад, таваҷҷуҳ карда, хусусиятҳои иҷтимоӣ ва психологӣ онҳоро бо дарназардошти хусусиятҳои синнусолӣ таҳлилу баррасӣ мекунем. Синну соли наврасию ҷавонии бармаҳал ё синни донишомӯзӣ бояд бо нозукиҳо ва ҳосилати махсуси замони таҳсил муаррифӣ гардад. Он замоне мусоидат мекунад, ки насли нав бо ҷаҳони васеи қобилияти хеш мулоқот намуда, ҳудашро шинос намуда, дар партави таҷрибаҳо ва падидаҳои нави зиндагӣ ба касбу кор бархӯрд намояд. Дар ин давра ҳамзамон омӯзгор ва волидон вазифаи марказӣ доранд, то ҷавонон рисолати парвариш ва таҳсилро бо масъулият анҷом диҳанд.

Ба омӯзиши хусусиятҳои синнусоли муҳассилини сатҳи гуногун омӯзгорон, психологҳо ва ҷомеашиносони зерин машғул буданд: Н.В. Аничкина, К.Т. Арабов, Т.Мустафоқулов, Т.Ҳ. Аунаппу, А.Н.Басов, А.С. Белкин ва А.И. Березенцева, Л.А. Бирюкова, Л.И. Бозович, Л.С. Виготская, А.В. Гапоненко, М.В. Гомесо, А.В. Добрович, И.В. Дубровин, Н.Э. Ковалев, И.С. Кон, И.Ю. Кулагина, А.А. Лазарев, М.В. Матюхина, Т.С.Михалчик, А.В. Мудрик, В.С. Мухина, Р.С. Немов, Л.М. Орлова, Н.Ф. Прокина, Е.А. Петрова, Э.В. Тихомирова, Н.Н. Толстих ва дигарон.

Мустақилият ва ғаёлияти наврасон ва наврасон ба ташаккули нақшаҳои ҳаёт оварда мерасонад, ки дар натиҷаи огоҳии ҳадафҳо ва мушаххас кардани ниятҳо ба вучуд меоянд. Нақшаи ҳаёт маъно дорад, вақте ки шахс на танҳо дар бораи натиҷаи ниҳой, балки дар бораи роҳҳои расидан ба он фикр мекунад. Худшиносии ҷавонон ҳамчун раванди "таваллуди дуҷоми" ҳувиёт, ки худмуайянкунии амиқ ва

самаранокро дар бар мегирад, баррасӣ карда мешавад. Баръакси наврасон, ҷавонон нақшаҳоро фаъолона амалӣ мекунанд, тарзи ҳаёти беназирро ҳимоя мекунанд, ки ин барои рушди минбаъда, ташаккули фалсафаи ҳаёт ва ҳамоҳангӣ байни идеалҳои дохилӣ ва мушкилоти беруна асос мегардад.

Муҳаққиқ А. С. Белкин изҳор медорад, ки категорияи синну соли хонандагон (15-18 сола) барои муайян кардани худ дар ҳаёт муҳим аст. Дар тадқиқоти худ, ӯ инчунин ба аҳамияти афзоюндаи оила дар ин раванд ва инчунин тавонмандсозии ҷавонон барои қонеъ кардани ниезҳои моддӣ диққат медиҳад. А.С. Белкин нақши бебаҳои муассисаҳои таълимиро таъкид мекунад, ки ба қонеъ кардани ниезҳои маърифатӣ, иҷтимоӣ ва равонии донишҷӯён мусоидат мекунанд.

Вай афзоиши назарраси арзиши худтанзимкунӣ ва омӯзиши мустақилро қайд мекунад, ки барои ташаккули қобилияти муқовимат ба таъсири манфии муҳити атроф муҳим мегардад. Ҷанбаи муҳими қори ӯ иваз кардани нақши анъанавии калонсолон дар ҳимояи ҷавонон бо вазифаи равияи иҷтимоӣ ва касбӣ мебошад, ки барои ояндаи онҳо уфуқҳои нав мекушояд. Ҳамин тариқ, тадқиқоти А.С. Белкин фаҳмиши амиқи системаи мураккаб ва бисерҷонибаи омилҳоро, ки ба рушди муносиби шахс дар давраи ҷавонӣ мусоидат мекунанд, ба вуҷуд меорад [32].

В.С.Муҳина қайд мекунанд, ки: “Дар ин синну сол шахс метавонад аз навраси ноустувор, бетачрибае, ки худро калонсол будан меҳаҳад, барои ба воя расидан рафта тавонад. Дар наврасӣ, шахс мекушад, ки мавқеи дохилиро нисбат ба худ («Ман кӣ ҳастам?», «Ман бояд чӣ гуна бошам?») нисбат ба одамони дигар, ҳамчун арзишҳои ахлоқӣ ташаккул диҳад. Дар наврасӣ механизми муайянсозии ҷудошавӣ рушди нави худро ба даст меорад. Дар наврасӣ, қобилияти таҷриба кардани ҳиссиёти эҳсосии одамони дигар ҳамчун шахси худ шадидтар шудааст. Аммо, дар ҷавонӣ ҳанӯз таҷрибаи ҳаёти воқеии амалӣ ва маънавӣ дар байни ҳешовандон ва дӯстон ноқофӣ аст” [103, с.420].

Ба андешаи муҳаққиқи рус Р.С. Немов: “Синну соли наврасӣ ва ҷавонӣ бо камолоти зеҳнӣ, хоҳиш ва омодагӣ барои гузоштани вазифаҳо дар ҳаёт, фаҳмиш ва риояи меъёрҳои ахлоқӣ, қоидаҳои рафтор дар ҷомеаи муайян хос аст. Дар ин синну сол ташаккули низом ва ҷузъҳои муносибатҳои иҷтимоӣ: маърифатӣ, эҳсосӣ ва рафторӣ ба итмом мерасад” [107].

Муҳаққиқи рус Н.Е. Ковалев изҳор медорад, ки: “Бинобар саъю кӯшиши наврасу ҷавон ба муайян кардани ҳаёт, дар ин синну сол муносибати муҳассилин ба раванди таълимӣ тағйир меёбад - он бештар шуури ӯ мегардад. Дар ҷои аввал ангезаҳо бо нақшаҳои ҳаёти ҷавонон, муайян кардани ояндаи онҳо мебошанд” [66].

Муҳаққиқ И.С. Кон боз як самти муҳими ин синну солро нишон медиҳад: “Бозгардонидани волидону омӯзгорон ба ҳамсолон (ҳамсабақон, дӯстони берун аз муассисаи таҳсилотӣ). Афзоиши таъсири ҳамсолон бо калон шудан, пеш аз ҳама, дар он зоҳир мешавад, ки миқдори вақте, ки як муҳассили муассисаи таҳсилотӣ дар байни ҳамсолон дар муқоиса бо вақти бо волидон сарфшуда афзудааст. Меъёрҳо ва критерияҳо, қоидаҳои рафторе, ки дар доираи ҳамсолон қабул карда шудаанд, аз баъзе ҷиҳатҳо нисбат ба онҳо, ки калонсолон риоя мекунанд, аз ҷиҳати равоӣ муҳимтар мебошанд. Илова бар ин, муҳассили муассисаи таҳсилотӣ барои эътироф ва тасдиқи ҳамтоён талаботи афзоианда дорад” [74].

Ба андешаи муҳаққиқ И.С. Кон: “Ҷомеаи ҳамсолон, дар доира ва зери таъсири он шахсияти наврасу ҷавон ташаккул меёбад, дар ду шакли сифатан гуногун вучуд дорад: дар шакли муташаккилона, яъне, коллективҳо мустақиман ё ғайримустақим тавассути калонсолон ва дар шакли гурӯҳҳои ба таври худкор пайдошаванда, ширкатҳои дӯстона ва ғайра равона карда мешаванд, ки таркиб, сохтор ва функсияҳои онҳо ба таври назаррас фарқ мекунанд” [74].

Муҳаққиқи рус М.В. Матюхина синни наврасиро марҳилаи ташаккули назар тавсиф карда, изҳор кардааст, ки дар ин марҳила

ақидаҳо ва муносибатҳои инфиродӣ ба вучуд меоянд. Ин вақти бедор кардани мустақилият дар доварӣ, ташаккули худшиносӣ ва арзебӣ арзиши худ мебошад. Наврас, ба монанди рассом, рангҳои ахлоқиро аз худ мекунад, ба идеалҳои олии талош мекунад ва талаботро ба ҷаҳони ботинии худ инкишоф медиҳад. Дар дили ӯ хоҳиши худтаълим ба вучуд меояд, ки шарораи кунҷковӣ ва ташнаи донишро ба вучуд меорад. Ҳар як қадами ин раванд ин ҷустуҷӯи маъно ва фаҳмиш аст, ки дар он шахсияти ҷавон на танҳо ба дастовардҳои беруна, балки ба тақмили дохилӣ низ кӯшиш мекунад. М.В. Матюхина гӯе як давраи беназиреро тасвир мекунад, ки дар он шахс занҷирҳои кӯдакиро шикаста, худро ҳамчун офаридгори тақдирӣ худ дарк мекунад ва ба роҳи камолоти ахлоқӣ ва худсозӣ қадам мезанад [91].

Муҳаққиқ М.В. Гамезо таъкид мекунад, ки “Наврасию ҷавонӣ ҳамчун давраи гузариш аз камолоти ҷисмонӣ ба камолоти иҷтимоӣ муайян шудааст. Мундариҷаи асосии камолоти иҷтимоӣ дар ҷалби муҳассилин ба ҳаёти калонсолон, ҳамчунин, дар азхудкунии меъёрҳо ва қоидаҳои дар ҷомеа мавҷудбуда мебошад. Насли ҷавон на танҳо меҳодад, ки шахси калонсол ҳисобида шавад, вай меҳодад барои фардиёт ва асолати худ шинохта шавад. Ҳамин тавр, вай кӯшиш мекунад, ки бо ҳар васила таваҷҷуҳро ба худ ҷалб кунад, аммо, хоҳиши мустақилият зарурати иртибот бо калонсолонро истисно намекунад. Ин талабот ба муҳассилин одатан ҳатто нисбат ба дигар давраҳои синнусолӣ зиёдтар аст, зеро дар наврасӣ мушкили худмуайянкунӣ вучуд дорад, ки ҳалли он душвор аст. Ҷавонон дорои муносибати танқидӣ ба дигарон (талаботи баландтар ба образи маънавии шахси калонсол ва ҳамсол) ва ҳамчунин танқид ба худ хосанд. Муҳассилин дар муқоиса бо наврасон шавқу завқ ба таҳсилро афзун мекунанд. Ин ба он вобаста аст, ки дар синни ҷавонӣ мавқеи пешрафт бо майлу хоҳишҳои худмуайянкунӣ ва хоҳиши оғоз намудани ҳаёти мустақил ҷойгир аст” [46].

Ғайр аз он, наврасӣ як марҳилаи махсусан пурмазмун дар ташаккули эҳтиёҷоти инсон ба муошират мебошад. Ин давраи пур аз эҳсосот ва

кашфиет ҳамчун катализатори муҳим барои ташаккули малакаҳои иҷтимоӣ ва барқарор кардани робитаҳои байнишахсӣ хизмат мекунад. Дар ҷавонӣ, вақте ки талош барои ифодаи худ ва фаҳмидани худ ба авҷи худ мерасад, зарурати ҳамкорӣ бо ҷаҳони атроф шадидтар мешавад.

Наврасон мисли пештара орзуи қабул ва тасдиқи ҳамсолонро доранд, ки ин онҳоро водор мекунад, ки роҳҳои пайдо кардани забони муштаракро ҷустуҷӯ кунанд. Сӯҳбатҳои самимӣ, андешаҳои дурахшон ва ҳатто тасдиқҳои хомӯш асоси муносибатҳои иҷтимоии онҳо мешаванд. Аҳамияти ин давраро аз ҳад зиёд арзёбӣ кардан мумкин нест, зеро маҳз дар чунин лаҳзаҳо барои муносибатҳои оянда ва робитаҳои эҳсосӣ, ки онҳоро дар тӯли ҳаёт ҳамроҳӣ мекунанд, замина гузошта мешавад.

Ҳамин тариқ, наврасӣ на танҳо марҳилаи гузариш, балки марҳилаи муҳимтарин дар ташаккули инсон ҳамчун як шахси иҷтимоӣ мебошад, ки бо таҷрибаи муошират ва ҳамдигарфаҳмӣ ғанӣ карда шудааст.

Дар синни 17-19 солагӣ, талош барои дарки ҷаҳон, хусусан дар духтарон, шиддат мегирад, ки худро нисбат ба ҷавонон равшантар нишон медиҳанд. Ин раванд бо муносибати онҳо бо муаллимон, вақте ки дар назари хонандагон хоҳиши махсуси дарк кардан ва фаҳмидан пайдо мешавад, тасвир карда мешавад. Дар ин синну сол, риштаи ҷаззоби ноаён донишҷӯро бо мураббӣ мепайвандад ва барои мубодилаи дониш, эҳсосот ва илҳом фазо фароҳам меорад. Духтарон на танҳо маълумот, балки воқуниши эҳсосиро низ меҷӯянд, то дар муаллим намунаи ибрат ва дастгирии ташаккули шахсияти худро пайдо кунанд. Ин муносибатҳо ба оинаи ҳосе табдил меебанд, ки дар он таҷрибаҳо, орзуҳо ва орзуҳои ботинии онҳо инъикос меебанд. Ҷустуҷӯи дарки амиқи ҷаҳон ҳаёти онҳоро ғанӣ мегардонад ва онро бо маъно ва умед ба оянда пур мекунад.

Ҳамкорӣ бо муаллимон на танҳо дониши онҳоро ғанӣ мегардонад, балки заминаи психоэмосиониро ташкил медиҳад, ки ба рушд ва рушди шахсии онҳо мусоидат мекунад.

Муҳаққиқи рус А.В. Мудрик зикр мекунад, ки: “Бо баробари калон шудан, талабот ба иртиботу муошират меафзояд ва аҳамияти бештар

пайдо мекунад. Сатҳи баланди рушди талабот барои иртибот дар синни ҷавонӣ бо як қатор сабабҳо муайян карда мешавад: васеъшавии манфиатҳои ҷавонон дар робита бо рушди доимии ҷисмонӣ ва ақлонӣ; зарурати фаъолият, ки аз бисёр ҷиҳат дар иртибот қаноатмандии худро меёбад; ниёз ба пазируфта шудан ва эътимод ба ин эътирофро доштан” [99].

Аз он ҷумла, И.Ю. Кулагин чунин андеша дорад, ки: “Насли ҷавон, мисли наврас, дигареро бо ҷаҳони ботинии худ, ҳиссиёт, фикрҳо, шавқу рағбат ва ҳавасҳояш муаррифӣ мекунад. Ҷавонон, мисли наврасон, аксар вақт майли худро дар назди ҳамсолони худ бо кумаки «ғалабаҳои воқеӣ ё ҳаёلى» тасдиқ мекунанд” [81].

Муассисаҳои таълимӣ, ки ҷомеаи фаъолтарини ҷавонро намоёндагӣ мекунанд, бо омодагӣ ба воситаҳои алоқаи интернетӣ дар муносибатҳои худ муроҷиат мекунанд. Тавре ки қаблан қайд карда шуд, донишҷӯён ба тасдиқ ва эътирофи ҷомеа саҳт ниез доранд.

Дар айни замон, истифодаи технологияҳои интернетӣ ва нашри эҷодиети худ дар интернет ба онҳо имконияти беназиреро фароҳам меорад, ки манфиатҳои худро баён кунанд, арзебӣ кунанд ва ба дастовардҳои нав илҳом бахшанд. Ин платформаро барои ташаккули мақоми иҷтимоӣ ва шахсияти шахсии онҳо фароҳам меорад.

Ҷазои виртуалӣ на танҳо арсаи ифодаи худ, балки муҳити маъмулии ҳамкорӣ мегардад, ки дар он ҳама метавонанд дастгирӣ ва қадрдонии ҳамсолони ташнаро пайдо кунанд.

Ҳамин тариқ, интернет на танҳо воситаи муошират, балки воситаи муҳим барои ташаккули шахсияти донишҷӯ дар ҷаҳони муосир мебошад, ки дар он коллективӣ ва инфиродӣ якҷоя шуда, барои худшиносӣ ва рушди шахсӣ уфуқҳои нав эҷод мекунанд. Аз ин рӯ, муҳим аст, ки ташаккули фарҳанги интернетӣ бояд унсури ҷудонашаванда ва органикии тарбияи муосир ва системаи таълимӣ гардад.

Ин фаслу бахш сатҳи ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавонро (мутобиқшавӣ, истехсолӣ, эҷодӣ) мувофиқи меъёрҳо ва

нишондихандаҳои зерин тавсиф мекунад: 1) меъёри ҳавасмандгардонӣ-арзишмандӣ (ангезаҳои фаъолияти иттилоотӣ, муносибати арзишмандона ба фаъолияти иттилоотӣ, ангезаҳои фаъолияти иртиботӣ, муносибати арзишмандона ба фаъолияти иртиботӣ, ангезаи риояи меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти муассири иттилоотӣ ва иртиботӣ, муносибати арзишмандона ба меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти муассири иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет); 2) меъёри маърифатӣ (дониш дар бораи имконот ва механизмҳои фаъолияти иттилоотӣ, дониш дар бораи имконот ва механизмҳои ҳамкорӣ, дониш дар бораи меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти иттилоотӣ-иртиботӣ дар Интернет); 3) меъёри абзорӣ-фаъолиятӣ (донистани методҳо ва воситаҳои иттилооту фаъолият, доштани усулҳо ва воситаҳои фаъолияти иртиботӣ, мутобиқати фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ, бо меъёрҳо ва қоидаҳои муассири ҳамкориҳои иҷтимоӣ дар Интернет). Дастгоҳи меъёрҳои таҳияшуда хусусиятҳои асосии фарҳанги интернетии насли ҷавонро муайян мекунад. Насли наврасу ҷавони муосир истифодабарандагони аз ҳама фаъоли Интернет буда, бояд соҳиби фарҳанги интернетӣ бошанд ва Интернетро фаъолона истифода мебаранд ва вақти бештари худро барои муошират дар шабакаҳои иҷтимоӣ сарф мекунанд.

Масъалаи таҳқиқшаванда аҳамияти бебаҳс дорад, ки зарурати ҳамгироии таълим ва тарбияро ба фаъолияти муассисаҳои таълимӣ тасдиқ мекунад. Мақсад рушди фарҳанги ҷамоаҳангшудаи интернетӣ дар байни ҷавонон мебошад. Дар ин марҳила таҳияи шароити педагогӣ ва барномае, ки ба ташаккули фарҳанги интернет мусоидат мекунад, бо назардошти хусусиятҳои иҷтимоӣ ва психологӣ наврасӣ барои баланд бардоштани самаранокии раванди таълим муҳим аст.

Муҳим он аст, ки ин равиш на танҳо донишро ғанӣ гардонад, балки масъулияти иштироки ҷавононро дар фазои виртуалӣ ташаккул диҳад ва ба муҳити беҳатар ва мусбати интернет мусоидат кунад.

Хулосаи боби якум

Дар ҷомеашиносии муосир ва омӯзиши равандҳои иҷтимоӣ муносибатҳо на танҳо ҳамчун муоширати бевоситаи байнишахсӣ, балки ҳамчун падидаҳои бисерқабата, ки ҳамкориҳо тавассути платформаҳои технологӣ, аз ҷумла имкониятҳои шабакаи ҷаҳонии интернет фаро мегиранд, қабул карда мешаванд. Насли ҷавон, ки дониш меҷӯяд, технологияҳои компютерӣ ва интернетро меомӯзад, дар доираи ҷаҳонишавӣ ва динамикаи иҷтимоӣ-таълимӣ ба ҷаҳони онҳо ғарқ мешавад. Ин синергияи усулҳои анъанавии таълим бо асбобҳои рақамӣ уфукҳои навро барои фаҳмидани табиати инсон ва робитаҳо фароҳам меорад ва роҳро барои фаҳмиши амиқи ҳаёт дар ҷомеаи муосир боз мекунад.

Ҳамин тариқ, донишҷӯёни ҷавон на танҳо интиқолдиҳандагони пасивии иттилоот, балки иштирокчиёни ҷаҳони муқолаҳои ҷаҳонӣ мешаванд, ки дарки ҷаҳони атрофро тавассути призмаи технологияҳо, ки қисми ҷудонопазири таҷрибаи таълимии онҳо мешаванд, ғайр мегардонанд. Дар ин замина, ҷомеасозӣ маънои нав пайдо мекунад, ки ташаккули ҳувиятҳои беназир ва ҷанбаҳои фарҳангиро, ки дар асри тағиребии рақамӣ хеле заруранд, ба вуҷуд меорад.

Технологияҳои муосир на танҳо дастрасӣ ба захираҳои таълимиро васеъ мекунанд, балки имконияти муошират ва мубодилаи донишро байни фарҳангҳо ва анъанаҳои гуногун фароҳам меоранд. Ин ҳамкорӣ дар ташаккули шуури ҷаҳонӣ нақши калидӣ мебозад ва ба ҷавонон имкон медиҳад, ки гуногунии ақидаҳо ва равишҳо дар ҳалли мушкилоти гуногуни иҷтимоӣ бубинанд.

Платформаҳои васоити ахбори иҷтимоӣ, курсҳои онлайн ва ҷомеаҳои виртуалӣ ба макони мубодилаи таҷриба табдил ёфта, ба тафаккури интиқодӣ ва эҷодкорӣ мусоидат мекунанд. Ғайр аз он, истифодаи технологияҳои рақамӣ дар таълим ба ҳамгироии амиқи малакаҳо, ки барои муваффақ шудан ба касб дар ҷаҳони босуръат заруранд, мусоидат мекунад. Ҷавонон аҳамияти саводнокии рақамиро

ҳамчун ҷузъи асосии касби ояндаи худ дарк мекунанд. Ин имкониятҳои навро барои иҷтимоикунонии касбӣ ва сохтани шабакаҳои алоқаҳо дар соҳаҳои мавриди таваҷҷӯҳи онҳо фароҳам меорад.

Хулоса, раванди иҷтимоикунонӣ дар ҷаҳони муосир бисерчанба ва амиқтар мегардад. Технология дарро ба шаклҳои нави ҳамкорӣ мекушояд, ки дар он робитаҳои шахсӣ ва касбӣ ба ҳам мепайванданд ва шабакаи устувори дастгирӣ ва ҳалли масъалаҳои муҳимро ташкил медиҳанд. Дар натиҷа, ҷавонон на танҳо дар раванди таълим иштирок мекунанд, балки намояндагони фаъоли тағйирот дар ҷомеа мешаванд ва воситаҳои пурқувват барои таъсир расонидан ба оянда доранд.

Проблемаи фарҳанги корбарони интернет дар ҷомеаи имрӯза воқеан муҳим аст. Ҳар сол шумораи одамон, ки ҳамаҷузъа технологияҳои рақамиро истифода мекунанд, меафзояд ва бо онҳо як қатор саволҳо дар бораи рафтор ва масъулият дар фазои маҷозӣ ба миён меоянд. Яке аз масъалаҳои барҷастатарин номуайяни мебошад, ки аксар вақт ба оқибатҳои манфӣ оварда мерасонад: троллинг, кибербуллинг ва паҳн кардани маълумоти бардурӯғ маъмуланд.

Ғайр аз он, масъалаи истеъмоли мундариҷа вучуд дорад. На ҳама корбарон метавонанд маълумотро танқид кунанд, ки ин ба паҳншавии маълумоти нодуруст ва ташаккули назари таҳрифшуда дар бораи рӯйдодҳои муҳим оварда мерасонад. Осонии дастрасӣ ба ҳама гуна иттилоот баъзан на танҳо амнияти шахсӣ, балки тамоми ҷомеаро дар маҷмӯъ зери хатар мегузорад.

Масъалаи фарҳанги муошират низ муҳим аст. Васоити ахбори иҷтимоӣ ва паемнависон аксар вақт ба майдони муноқиша ва нофаҳмиҳо табдил меебанд, ки дар он унсури рӯ ба рӯ мавҷуд нест. Ин монеаҳои махсус эҷод мекунанд ва дарки муоширатро таҳриф мекунанд, ки ба муносибатҳои байнишахсӣ дар ҷаҳони офлайн таъсири манфӣ мерасонад.

Ҳамин тариқ, бояд фарҳанги рақамиро фаъолон рушд дод, ба корбарон малакаҳои рафтори бехатар ва пурмазмунӣ онлайнро омӯзонд.

Танҳо тавассути таълим ва худшиносӣ фазои иттилоотии солим эҷод кардан мумкин аст, ки дар он эҳтиром ва ҳамдигарфаҳмӣ меъер мегардад.

Ташаккули фарҳанги интернетӣ махсусан дар шароити рушди босуръати технология ва ҷаҳонишавӣ муҳим мегардад. Муҳим он аст, ки корбарони интернет на танҳо маълумот гиранд, балки тавонанд онро таҳлил кунанд, далелҳо созанд ва муколамаи созанда эҷод кунанд. Ин аз шахс ба тафаккури интиқодӣ талаб мекунад, ки дар навбати худ аз сатҳи фарҳанги шахсии онҳо вобаста аст. Касе, ки гуногунии заминаҳои фарҳангиро қадр карда метавонад, ба гуногунии иттилоот дар шабака беҳтар мутобиқ мешавад.

Ғайр аз он, фарҳанги интернетӣ қобилияти муошират бо ҷомеаҳои гуногунро дар бар мегирад ва андешаҳои дигаронро ба назар мегирад, ки ба ташаккули муоширати эҳтиромона мусоидат мекунад. Дар шароити номуайянии фазои онлайн, инкишоф додани малакаҳои ҳамдардӣ ва масъулият барои суҳанони худ махсусан муҳим аст. Ин на танҳо арзиши шахсӣ, балки заминаи фароҳам овардани муҳити мусоиди коммуникатсионӣ мегардад.

Дар системаи таълимӣ, барномаҳо бояд мутобиқ карда шаванд, то ба ҷавонон дар омӯختани ин малакаҳо кӯмак расонанд. Таъсиси курсҳои махсус оид ба фарҳанги интернетӣ ва дарки интиқодии иттилоот метавонад сатҳи фарҳанги умумии корбаронро ба таври назаррас баланд бардорад. Дар ниҳояти кор, сифати баланди фарҳанги интернет аз ҳар касе, ки захираҳои онро истифода мебарад, вобаста аст.

Мо меъерҳои асосӣ, нишондиҳандаҳо ва сатҳи ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавони таҳсилкунандаро муайян кардем ва инчунин шароити педагогиро муайян кардем, ки ба рушди самараноки ин фарҳанг мусоидат мекунанд ва омили муҳими тарбияи иҷтимоӣ мебошанд:

а) сохтани раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони муассисаҳои таълимӣ мувофиқи амсилаи сохторӣ ва функционалӣ;

б) дар амалияи таълими чорӣ намудани барномаи модулии «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ»;

в) истифодаи маҷмуии технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ дар раванди таълими муассисаҳои таълимӣ.

Ин ҷузъҳо барои эҷоди фазои мусоид ва масъулиятноки рақамӣ замина фароҳам меоранд. Муҳим он аст, ки корбарони ҷавони интернет на танҳо малакаҳои паймоиш дар ҷаҳони виртуалиро аз худ кунанд, балки қобилияти тафаккури интиқодӣ дар бораи иттилоот, ҳамкорӣ бо он ва қабули қарорҳои огоҳона. Муҳити педагогии онҳо бояд на танҳо бо дониш, балки бо арзишҳое, ки рушди ахлоқи муошират ва ифодаи эҷодиро дастгирӣ мекунанд, пур карда шавад.

Ҳамин тариқ, ташаккули фарҳанги интернетӣ на танҳо раванди азхудкунии технология, балки унсури муҳимтарини тарбияи ҷамаҷонибаи иҷтимоии насли наврас мегардад, ки мутобиқшавии онро ба мушкилоти муосир ва ташаккули рафтори масъулиятноки шаҳрвандӣ дар асри рақамӣ кафолат медиҳад.

БОБИ II. АСОСНОКИИ ТАҶРИБАВИЮ ОЗМОИШИИ САМАРАНОКИИ ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ИҶТИМОИШАВИИ ҶАВОНОН ЗИМНИ ИСТИФОДАИ ВОСИТАҶОИ ТЕХНИКӢ ВА ШАБАКАИ ИНТЕРНЕТӢ

2.1. Шароитҳои педагогии ташаккули фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи интернетӣ

Муҳаққиқи тоҷик Умарзода З. технологияҳои иттилоотиро дар раванди таълими муосир баррасӣ ва арзёбӣ намуда, чунин изҳори назар кардааст: «Насли нави компютерҳо, шабакаи глобалии Интернет шартҳои рушду такомули нақши инсонро дар ҷомеа ба миён мегузорад. Роҳе, ки ба воситаи он инсонҳо иттилоотро ба вуҷуд меоранд, месозанд, нигоҳ медоранд, интиқол медиҳанд, қатъиян дигаргун гардидаст, бинобар ин, шаклҳои коммуникатсия (муошират), таълим ва фаъолият низ ногузир тағйир ёфта истодааст» [145, с.139]. Имрӯз, дар давраи муосири бархӯрди тамаддунҳо ва умумибашаришавии тамаддунҳо ҳар як давлат ва ҷомеаро зарурият ба миён омадааст, ки стратегияи оқилонаро доир ба рушди фарҳанги миллӣ ва умумибашарӣ, махсусан, рушду такомули таҳсилот фароҳам созад. Он анғезандаҳои фарҳангие, ки ба ҷомеа мушкилиҳои равонӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ меоранд, бояд сарфи назар шаванд ва самти мубориза бояд ба рушди фарҳангу маорифи солим ва пешбаранда равона гардад. «Шабакаи ягонаи иттилоотӣ имкон медиҳад, ки имрӯз ҳама гуна анғезандаҳои илмию фарҳангӣ дастраси ҷомеа шаванд ва ҳукумат қодир нест аз ҷиҳати технологӣ пеши роҳи онҳоро бигирад. Бинобар ин, зарур аст роҳҳои нав ва муфид ҷиҳати афзалият додани таълиму тарбия амалӣ карда шаванд ва бояд дар рафти таълим васеъ мавриди истифода қарор бигиранд» [145, с.139].

Тавсифи раванди ташаккули фарҳанги интернетӣ дар байни ҷавонон дар муассисаҳои таълимии муосир мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионии мо мебошад. Мафҳуми "ташаккул" дар педагогика ва психология мавқеи марказӣ дорад ва бо бисер формулаҳои гуногун

алоқаманд аст, бинобар ин муайян кардани ягона душвор аст.

Ташаккулро метавон ҳамчун таҳаввули хусусиятҳои шахсӣ, ки таҳти таъсири омилҳои беруна ба амал меоянд, тафсир кард ва инчунин дар бораи рушди ҳуди моҳияти шахс сухан рондан мувофиқ аст. Ин мафҳумро метавон ҳамчун симфонияи тағирот ошкор кард, ки дар он ҳамкорӣ бо чараҳои иттилоотӣ ва тамоюлҳои фарҳангӣ катализатори афзоиш ва ифодаи инфиродӣ мегардад.

Дар ин замина, фарҳанги интернет на танҳо ба ҷавонон таъсир мерасонад, балки фаҳмиши нави ҳувиетро ташаккул медиҳад ва аҳамияти тафаккури интиқодӣ ва инъикоси ҳудро дар раванди азхудкунии дониш ва ғояҳои муосир таъкид мекунад. Ҳамин тариқ, омӯзиши ин раванд дар партави мушкилоти мубрами муҳити таълимӣ ва динамикаи иҷтимоӣ аҳамияти махсус пайдо мекунад.

Муҳаққиқ С.Д. Поляков пешниҳод менамояд, ки «... нигоҳ доштан ... ибораи ташаккули шахсиятро паси ин маънои васеътар мегузорад - ҳама намуди тағйирот, мушкилии шахсият бе нишон додани манбаъҳои ин тағйирот зоҳир мешавад» [116, с.11]. Дар асоси мулоҳизаҳои дар боло овардашуда, мо ба чор раванди асосӣ диққат додем: сифати тағйирот дар шахсият; таъсири омилҳои дохилӣ, ки ба ин тағйирот мусоидат мекунанд; таъсири муайяни беруна; инчунин ҳамоҳангсозии омилҳои дохилӣ ва шароити беруна ва таъсири онҳо ба шахсият.

Сифати тағйирот дар шахс аз қобилияти шахс барои интроспексия ва инъикоси дохилӣ вобаста аст. Ин равандҳо на танҳо дарки огоҳонаи ҳудро ташаккул медиҳанд, балки барои рушди шахсӣ уфукҳои нав мекушоянд. Бояд қайд кард, ки на ҳама тағйиротҳоро мусбат номидан мумкин аст; таҷрибаҳои манфӣ инчунин дар ташаккули шахсияти шахсӣ нақши муҳим мебозанд ва барои омӯзиш ва такмили худ имконият фароҳам меоранд. Омилҳои дохилӣ, аз қабилӣ ҳавасмандӣ, ҳолати эмотсионалӣ ва муносибатҳои маърифатӣ ба қувваҳои пешбарандаи тағйирот табдил меебанд.

Масалан, ҳавасмандии баланд ва ҳисси мусбати худ ба ҳамкории бештар бо муҳити беруна мусоидат мекунад, ки дар навбати худ ба имкониятҳои нави рушд оварда мерасонад. Баръакси ин, стрессҳо ва муноқишаҳои дохилӣ метавонанд ба рушд ҳалал расонанд, монеаҳо эҷод кунанд ва тағироти эҳтимолиро маҳдуд кунанд. Таъсирҳои беруна, аз қабилӣ муҳити иҷтимоӣ, фарҳанг ва шароити зиндагӣ низ нақши назаррас доранд. Муҳити дастгирӣ метавонад тағироти мусбатро афзоиш диҳад, дар ҳоле ки ҳолатҳои манфӣ ҷе муносибатҳои захролуд метавонанд рушди шахсиятро боздоранд.

Синергияи омилҳои дохилӣ ва хориҷӣ динамикаи беназиреро ба вуҷуд меорад, ки шахсиятро дар тӯли ҳаёт ташаккул медиҳад. Мулоҳиза дар бораи таъсири ин чанбаҳо ба мо имкон медиҳад, ки амиқтар фаҳмем, ки чӣ гуна мо дар посух ба мушкилот ва имкониятҳо, ки ҳаёт ба мо фароҳам меорад, тағир меебем ва мутобиқ мешавем.

Муҳаққиқи тоҷик Г. Салоҳиддинова вобаста ба захираҳои интернетӣ чунин мулоҳизаҳои ҷолиб пешниҳод кардааст: «Интернет-захираҳо: имконияти истифодаи интернет-захираҳо калон мебошад. Шабакаи умумичаҳони Интернет барои гирифтани иттилооти зарурӣ аз ҳар гӯшаи замин ба монанди ахборот, маводи кишваршиносӣ, адабиёти хориҷӣ ва ғайра ҳам барои донишҷӯён ва ҳам барои устодон кумак мерасонад. Дар дарсҳои англисӣ Интернет ба мо барои ҳал кардани вазифаҳои дидактикӣ низ кумак менамояд: ташаккули малака ва қобилияти хондан бо истифода аз маводи шабакаи умумичаҳонӣ; пур кардани захираи лугавии донишҷӯён; ташаккули ҳавасмандии устувор дар донишҷӯён барои омӯзиши забони англисӣ, омӯхтани имконияти интернет-технологияҳо барои васеъ намудани чаҳонбинии донишҷӯён, мустаҳкам ва вусъат додани робитаи корӣ бо ҳамсолони худ дар кишварҳои хориҷӣ» [129, с.137].

Раванди ташаккули фарҳанги фаъолияти таҳқиқотии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёна, ки аз ҷониби Э.Д. Новожилов таҳқиқ шудааст, ҷолиби таваҷҷуҳ мебошад [109].

Раванди ташаккули фарҳанги иттилоотии хонандагон низ мавзӯи бисёр таҳқиқоти педагогӣ мебошад (Г.В. Абрамян, О.В. Артюшкин, А.М. Атаян, В.Т. Галченко, Л.У. Глухова, Е.В. Данилчук, О.А. Завялова, О.В. Киев, Н.С. Киндрат, М.В. Карнилов, В.Ю. Кочергина, Л.В. Мизинова, И. Г. Овчинников, А.Ю. Оршанский, О.И. Пугач, А.Н. Ревенко, Н.Н. Секлетов, О.А. Федосов, А.Ю. Харитонов, Е.В. Харунжева, Е.В. Шукина ва дигарон).

Чанбаи иҷтимоию педагогии ташаккули фарҳанги иттилоотии хонандагони синфҳои болоиро муҳаққиқи дигари рус О.А. Федосов [152] омӯхтааст.

Кори диссертатсионии муҳаққиқ М.Р. Раянов ба концепсияи назариявӣ ва методологии ба амалия нигаронидашуда барои ташаккули фарҳанги интернетии омӯзгори оянда бахшида шудааст, ки дар омӯзиши ҳамкориҳои педагогика ва муҳити рақамӣ саҳми назаррас дорад. Он ба таҳияи заминаи назариявӣ диққат медиҳад, ки барои ташаккули фарҳанги интернетии муаллими оянда асос мебошад.

Дар шароити зудтағйиребандаи фазои иттилоотӣ на танҳо мутобик шудан ба технологияҳои нав, балки қобилияти ба таври пурмазмун ворид кардани онҳо ба раванди таълим муҳим аст. Дар доираи кор муаллиф равишҳои методологиро, ки ба рушди тафаккури интиқодӣ ва саводнокии рақамӣ дар омӯзгорон мусоидат мекунанд, таҳқиқ мекунад. Ин ба муаллимони оянда имкон медиҳад, ки на танҳо маълумотро истеъмол кунанд, балки мундариҷаи босифатро эҷод кунанд, дар ҳоле ки фарҳанги интернетии мувофиқро ташаккул диҳанд.

М.Р. Раянов аҳамияти ҷанбаҳои ахлоқиро дар истифодаи технологияҳои рақамӣ таъкид мекунад, ки ин шартӣ зарурии тайер кардани мутахассисони масъул ва огоҳ аст. Ҳамин тариқ, концепсияи дар диссертатсия пешниҳодшуда на танҳо ба тайер кардани омӯзгорон барои кор дар муҳити рақамӣ, балки ба ташаккули қобилияти онҳо барои муносибати эҷодӣ ва интиқодӣ равона карда шудааст. Дар

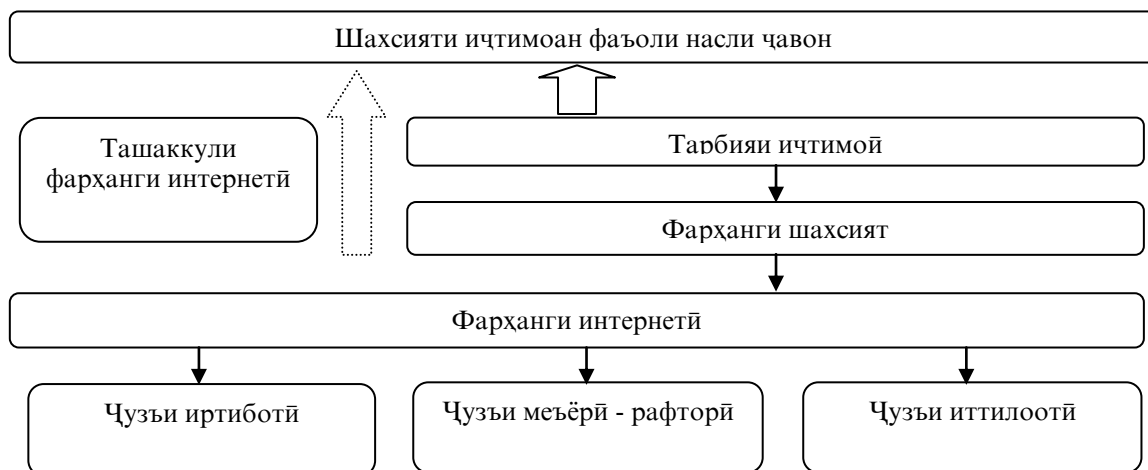
ниҳояти кор, ин ба фароҳам овардани муҳити самараноктар ва аз ҷиҳати ахлоқӣ масъулиятноки таълимӣ дар асри иттилоот ва технология мусоидат мекунад [125, с.3].

Ташаккули фарҳанги интернет як раванди мураккабест, ки на танҳо мубодилаи иттилоот, балки эҷоди меъёрҳо ва қоидаҳои нави ҳамкориро дар бар мегирад. Ҷанбаҳои коммуникатсионӣ дар ин ҷо нақши калидӣ доранд: платформаҳои муосир шаклҳои нави муоширатро пешниҳод мекунад, ки форматҳои анъанавиро ба воқеияти рақамӣ мутобиқ мекунад. Ин дар навбати худ ба тарзи дарк ва тафсири иттилоот таъсир мерасонад ва намуди беназири муоширати онлайнро ба вуҷуд меорад. Ҷузъҳои танзимкунадаи фарҳанги интернетӣ дар шароити афзоиши таҳдидҳои интернетӣ ва хабарҳои қалбақӣ махсусан муҳим мешаванд.

Истифодабарандагон бояд мустақилона интихоб кардани иттилоот, қабули қарорҳои масъулиятнок ва бехатарии худро дар фазои рақамӣ омӯзанд. Ин рушди тафаккури интиқодӣ ва саводнокии иттилоотро талаб мекунад, ки дар навбати худ ба ташаккули фарҳанги шахсӣ мусоидат мекунад. Ҷанбаҳои рафтории фарҳанги интернет низ дар қанор намонданд. Мо тағиротро дар муносибатҳои иҷтимоӣ аз беном будан то шахсияти ҷамъиятӣ, аз махфият то ошкорбаёнӣ мебинем.

Ин дигаргуниҳо ба тарзи сохтани муносибатҳо, чӣ гуна иштирок дар ҳаёти иҷтимоӣ ва чӣ гуна дарк кардани арзишҳо таъсир мерасонанд. Фарҳанги дар интернет эҷодшуда қисми ҷудонашавандаи шахсияти мо мегардад ва маъноҳои шахсӣ ва коллективиро ташаккул медиҳад.

Расми 7. Ташаккули фарҳанги интернетӣ

Фарҳанги инсон ва фарҳанги интернетии ӯ бо ҳам алоқаманданд ва барои муошират ва ҳамкориҳои рақамӣ заминаи беназир фароҳам меоранд. Таҷрибаи шахсӣ, тарбия ва таҳсилот заминаро ташкил медиҳанд, ки дар он шахс дарки худро дар бораи ҷаҳони онлайн месозад. Масалан, шахсе, ки сатҳи баланди маърифати фарҳангӣ дорад, қодир аст, ки манбаъҳои боэътимоди иттилоотро аз манбаъҳои манипулятивӣ фарқ кунад, ки ин махсусан дар даври хабарҳои қалбаки ва маълумоти бардурӯғ муҳим аст.

Тафаккури интиқодӣ, ки тавассути фарҳангҳо ва санъат таҳия шудааст, инчунин ба таҳлили нуқтаи назари гуногун дар мубоҳисаҳо ва кам кардани низоъҳо мусоидат мекунад. Ин равиш ба муоширати эҳтиромона ва созанда мусоидат намуда, ба фароҳам овардани муҳити мусбати интернет мусоидат мекунад.

Шахсе, ки интернетро ҳамчун платформаи бой барои мубодилаи дониш қабул карда метавонад, на танҳо таҷрибаи худро ғанӣ мегардонад, балки ба паҳншавии фарҳанг ва арзишҳо мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, ташаккули стандартҳои баланди ахлоқӣ ва масъулияти шахсӣ на танҳо барои рушди инфиродӣ, балки барои саломатии ҷомеа дар маҷмӯъ муҳим аст. Талош барои тақмили худ ва кушодашавӣ ба ғояҳои нав, дар асоси заминаи фарҳангӣ, метавонад тасаввуроти ҷаҳони рақамиро ҳамчун фазои имкониятҳо ва эҷодкорӣ ба таври назаррас тағйир диҳад.

Дар заминаи ташаккули фарҳанги интернет, шароити педагогӣ нақши калидӣ мебозад ва барои ҳамкорӣ ва мубодилаи дониш фазо фароҳам меорад. Муҳаққиқ О.В. Артюшкин таъкид кардааст, ки шартҳои заруриро метавон дастрасӣ ба захираҳои иттилоотӣ, омӯзиши малакаҳои рақамӣ ва дастгирии идеологии равандҳо ҳисоб кард. Ин омилҳо барои азхудкунии самаранок ва истифодаи технологияҳои интернетӣ замина фароҳам меоранд. Фаҳмидани аҳамияти онҳо имкон медиҳад, ки барои раванди босифати таълим замина фароҳам оварда шавад. Аз тарафи дигар, шароити кофӣ дастгирии муассисаҳои таълимӣ ва оила ва фароҳам овардани муҳити мусоид барои эҷодкорӣ ва ифодаи худро дар бар мегирад. Вақте ки донишҷӯен қобилияти озодона омӯختан, мубодилаи таҷриба ва гирифтани фикру мулоҳизаҳоро доранд, фарҳанги интернет на танҳо маҷмӯи технология, балки воситаи ташаккули тафаккури интиқодӣ ва эҷодкорӣ мегардад [22].

Ҳамин тариқ, рушди бомуваффақияти фарҳанги интернетӣ аз бисер ҷиҳат аз равиши ҳамаҷониба вобаста аст, ки ҳам шароити зарурӣ ва ҳам кофиро ба назар мегирад. Ин мутобиқати амали омӯзгорон, маъмурон ва ҳуди донишҷӯенро талаб мекунад, ки дар навбати худ барои раванди таълим дар асри рақамӣ уфуқҳои нав мекушояд.

Андешаҳои муҳаққиқ П.Ф. Каптерев ба таърифи дар «Луғати тафсирии забони русӣ»-и С.И. Ожегова ва Н.Ю. Шведова овардашуда мувофиқат мекунад [63, с.73].

Муҳаққиқ А.А. Пигузов дар ин маврид афзудааст, ки “Шароити педагогӣ ҳолате аст, ки омӯзгорон бо мақсади кумаки мунтазам ба рушди худ ва (ё) такмили ихтисоси шахсият ба андозаи қудрати ӯ ва мутобиқи идеали иҷтимоии худ таъсис додаанд” [114].

Муҳаққиқ О.В. Артюшкин бошад таъкид мекунад, ки: “Шароити ташкилӣ ва педагогӣ заминаи бунёдии алоқаманд кардани амалҳои мебошад, ки раванди ташаккули фарҳанги иттилоотии хонандаро ташкил медиҳанд” [22, с.41].

Мо тасдиқ мекунем, ки шароитҳои педагогӣ дар фароҳам овардани муҳити самараноки таълимӣ нақши калидӣ дорад. Онҳо на танҳо сохтори раванди таълимро муайян мекунанд, балки ба ҳавасмандии донишҷӯен, ҳолати эмотсионалӣ ва омодагии онҳо ба омӯзиш таъсир мерасонанд. Муҳим он аст, ки ин шартҳо бо назардошти хусусиятҳои инфиродии ҳам донишҷӯен ва ҳам омӯзгорон ба таври мақсаднок таҳия карда шаванд.

Яке аз омилҳои асосӣ мавҷудияти технологияҳои муосири таълимӣ мебошад, ки ҳамкориҳои интерактивиро таъмин мекунанд ва фаъолияти маърифатии донишҷӯенро ҳавасманд мекунанд. Усулҳо ва равишҳои муосир, ки услубҳои гуногуни омӯзишро ба назар мегиранд, ба он мусоидат мекунанд, ки ҳар як донишҷӯ роҳи худро ба дониш пайдо кунад.

Илова бар ин, шароити ташкилӣ муҳим аст: тозагӣ ва бароҳатӣ дар биноҳои таълимӣ, дастрасии захираҳо ва маводҳо, инчунин мавҷудияти ҳайати тахассусии педагогӣ. Ин ҷанбаҳо на танҳо фазои ҷисмонӣ, балки фазои психологиро низ ташкил медиҳанд, ки дар он донишҷӯен метавонанд потенциали худро амалӣ кунанд.

Ҳамин тариқ, фароҳам овардани шароити оптималии педагогӣ вазифаи мураккабест, ки иштироки ҳамаи иштирокчиени раванди таълимро талаб мекунад. Ин равиш имкон медиҳад, ки самаранокии фаъолияти системаи педагогӣ ба таври назаррас баланд бардошта шавад ва дар таълим ба натиҷаҳои баланд ноил гардад.

Мо таъкид мекунем, ки таҳқиқоти мавҷуда оид ба фарҳанги интернетӣ дар муҳити таълимӣ аксар вақт ба ҷанбаҳои алоҳида, ба монанди таъсири технология ба раванди таълим ё рафтори донишҷӯен дар шабака тамаркуз мекунанд. Аммо, муносибати босалоҳият ба ташаккули фарҳанги интернетӣ ҳамчун раванди педагогӣ то ҳол дар сатҳи марҳилаҳои ибтидоӣ боқӣ мемонад. Муҳим аст, ки ташкили фазои таълимиро ба назар гирем, ки хусусиятҳои беназири муҳити рақамиро ба назар гирад. Ҷомеаи илмӣ бояд ба зарурати таҳияи тавсияҳои методӣ, ки ба ҳамгироии фарҳанги интернетӣ ба барномаҳои таълимӣ равона

шудаанд, диққат диҳад.

Зарур аст, ки на танҳо асосҳои назариявӣ, балки воситаҳои амалӣ барои омӯзгорон таҳия карда шаванд, ки ба онҳо на танҳо малакаҳои техникии донишҷӯёро омӯзонанд, балки тафаккури интиқодӣ ва равишҳои ахлоқиро барои истифодаи захираҳои онлайн ташаккул диҳанд. Ғайр аз он, ба назар гирифтани фарқиятҳои фарҳангӣ ва хусусиятҳои заминаҳое, ки дар онҳо таълим амалӣ карда мешавад, муҳим аст. Таҳияи амсилаҳои мутобиқшудаи фарҳанги интернетӣ имкон медиҳад, ки муҳити фарогир ва самарабахши таълимӣ бо назардошти ниезҳо ва афзалиятҳои гурӯҳҳои гуногуни донишҷӯён фароҳам оварда шавад. Ҳамин тариқ, ташаккули фарҳанги интернетӣ як раванди бисерчанба аст, ки муносибати ҳамаҷонибаи муҳаққиқон ва амалкунандагонро талаб мекунад.

Мо шароитҳои педагогиро муайян кардем, ки ташаккули самарабахши фарҳанги интернетии ҷавононро таъмин мекунад: а) роҳандозии раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити таълимгоҳҳо мувофиқи амсилаи сохторӣ ва функционалӣ; б) дар амалияи таълимӣ ҷорӣ намудани барномаи модулии «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон»; в) истифодаи маҷмуии технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ дар раванди таълим.

Шарти аввалини педагогӣ ин чараёни ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ мувофиқи амсилаи сохторӣ ва функционалӣ мебошад. Амсиласозӣ ҳамчун усули донишҳои илмӣ дар бисёр илмҳо, аз ҷумла педагогика, татбиқ карда мешавад. Амсиласозии зухуроти педагогӣ ҳамчун як қисми усули умумии таҳқиқот таърихи тулонӣ дорад ва баробари пайдоиши ҳуди илми педагогика низ ба вуҷуд омадааст.

Усули амсиласозӣ дар илми педагогӣ воситаи пурқувватест, ки ба таҳқиқ ва таҳлили равандҳои таълимӣ имкон медиҳад. В. Г. Афанасев аҳамияти ин усулро барои фаҳмидани динамикаи ҳамкориҳои байни шогирд ва омӯзгор таъкид мекунад. Амсилаҳо барои муайян кардани омилҳои асосии ба муваффақияти таълим таъсиркунанда ва инчунин

муайян кардани стратегияҳои оптималии таъсири педагогӣ кӯмак мерасонанд.

В.А. Веников диққати худро ба зарурати истифодаи амсилаиронӣ барои таҳияи барномаҳо ва курсҳои таълимӣ равона мекунад. Вай чунин мешуморад, ки сохтани амсилаҳои концептуалӣ имкон медиҳад, ки мундариҷаи таълим ба талаботи донишҷӯен ва талаботи ҷомеаи муосир самараноктар мутобиқ карда шавад. Ин на танҳо барои таҳсилоти умумӣ, балки барои омӯзиши касбӣ низ муҳим аст.

Б. А. Глинский ва дигар муҳаққиқон, ба монанди И.В. Новик ва В.А. Штоф, дар рушди амсиласозӣ ҳамчун усули илмӣ саҳми назаррас гузоштанд. Корҳои онҳо нишон медиҳанд, ки чӣ гуна амсиласозӣ метавонад барои таҳлили ҳолатҳои гуногуни педагогӣ ва инчунин таҷрибаҳо барои кӯмак ба санҷиши фарзияҳо ва дарёфти ҳалли нав дар омӯзиш истифода шавад. Дар натиҷа, усули амсиласозӣ унсури зарурии тадқиқоти муосири педагогӣ ва таҳияи равишҳои нав дар таълим мегардад.

Муҳаққиқон В.М. Монахов ва Т.К. Смиковская, амсилаи педагогии фаъолияти омӯзгорро ҳамчун «инъикосе муайян мекунанд, ки дар забони расмӣ ҷузъҳои низом, робитаи байни онҳо ва ҳамчунин, равандҳои тағйирот, ташаккул ва рушди низоми методологии омӯзгорро дар шароити воқеии муҳити иҷтимоиву фарҳангӣ тавсиф мекунад» [98, с.51].

Таърифи умумии пурраи амсиларо дар таҳқиқоти худ муҳаққиқ А.Н. Дахин чунин ифода мекунад: амсила як объекти ба таври сунъӣ сохташуда дар шакли диаграмма, сохторҳои физикӣ, шаклҳо ё формулаҳо мебошад, ки ба объект (ё падидаи) таҳқиқшаванда шабех буда, дар содагӣ ва сохтор хосиятро нишон медиҳанд ва таҷдид мекунанд [49].

Мушкилоти амсиласозии педагогӣ дар заминаи омӯзиши махсус дар лаҳзаҳое, ки зарурати системасозии унсурҳои раванд ё система ба миён меояд, шиддат мегирад. Раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон ҳамчун системаи яклухт дар назди мо ҳамчун маҷмӯи мураккаби зерсистемаҳои ба ҳам алоқаманд, ки иҷрои бомуваффақияти вазифаҳои

гузошташударо муайян мекунанд, ба назар мерасад.

Ин зерсистемаҳо тавассути чузъҳои сохторӣ ва функционалии ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон (Ҷадвали 3) тасвир карда мешаванд, ки як маҷмӯи тақсимнашавандаро ташкил медиҳанд, ки аз шаш унсури асосӣ иборат аст: гузоштани ҳадафҳо, методология, малака, фаъолият, назорат ва самаранокӣ.

Дар зер амсилаи сохторӣ-функционалии ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ оварда шудааст, ки ҳамкориҳои ҳамоҳангии ҳамаи чузъҳоеро нишон медиҳад, ки ҳамгироии дониш, малака ва таҷрибаи амалиро ба муҳити ягонаи таълимӣ таъмин мекунанд.

Ҷадвали 3. Чузъҳои амсилаи сохторӣ ва функционалии ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон

I. Чузъи таъйини ҳадафҳо Мақсад: ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони муассисаҳои таълимӣ Вазифаҳо: расонидани кумак ва дастгирӣ ба ҷавонони таълимгиранда дар: 1) ташаккули низоми дониш дар соҳаи фарҳанги Интернет (чузъҳои иттилоотӣ, коммуникативӣ ва меъёрӣ-рафторӣ); 2) таълим додани механизмҳои кори самаранок дар ҷустуҷӯи иттилоот ва низомҳои иртиботии Интернет; 3) омӯзиши хусусиятҳои ахлоқӣ ва арзишии фарҳанги интернетӣ, ки барои амалисозии фаъолиятҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ дар Интернет заруранд; 4) рушди чузъи эҷодии фарҳанги Интернет, худомӯзӣ дар Интернет. Вазифаҳо: иҷтимоӣ, иттилоотӣ, коммуникативӣ, танзимкунанда (танзими рафтор дар фазои Интернет ба маънои васеи калима)
II. Чузъи методологӣ Усулҳои методологӣ: ба шахсият нигаронидашуда, ба фаъолият нигаронидашуда, инноватсионӣ-рефлексивӣ, низомнок, аксиологӣ, ба амал нигаронидашуда. Принсипҳо: самти гуманистии таълим, мутобиқат ба табиат, мутобиқати фарҳангӣ, маркази тарбия ба рушди шахсият, мукамалӣ, ҳамагонӣ буданитарбияи иҷтимоӣ, пайдарҳамӣ, беайбӣ ва ягонагии сохтори мундариҷаи раванди ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавон, гузариш аз омӯзиш ба худшиносӣ, маориф ва ғ.
III. Чузъи мундариҷавӣ Ангезаҳои фаъолияти иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар Интернет; ангезаҳои риояи меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти самаранокӣ иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар Интернет; муносибати арзишманд ба фаъолияти иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар Интернет, инчунин ба меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти самаранокӣ иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар Интернет; дониш дар соҳаи алоқаи интернетӣ ва фаъолияти ҷустуҷӯи иттилоот дар Интернет, қоидаҳои муоширати муассири интернет; низоми малака ва маҳоратҳои амалӣ барои истифода, таҳлил, банизомдарорӣ, табдилдиҳӣ, паҳши иттилоот аз Интернет, инчунин малақаҳои муоширати интернетӣ, худомӯзӣ дар Интернет ва ғайра.
IV. Чузъи фаъолиятӣ Шаклҳо ва усулҳои ташкилии таълим: толори лексия, суҳбат, муҳофиза, мизи мудаввар, кори лабораторӣ, кори амалӣ.

Усулҳои ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавони таълимгиранда: гурӯҳи асбобҳои таълимӣ (низомии корҳои лабораторӣ, вазифаҳои эҷодӣ); гурӯҳи воситаҳои техникӣ (компютер ва ғ.)		
V. Ҷузъи назоратӣ		
Ташхис ва мониторинги минбаъдаи сатҳҳои ташаккулёфтаи фарҳанги интернетии насли ҷавони таълимгиранда.		
Меъёрҳои ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавони таълимгиранда		
Арзишӣ-ҳавасмандкунӣ	Маърифатӣ	Абзорӣ-фаъолиятӣ
Меъёрҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити таълимгоҳҳо		
Ангезаҳои фаъолияти иттилоотӣ дар Интернет, муносибати арзишмандона ба фаъолияти иттилоотӣ, ангеаҳои фаъолияти коммуникативӣ дар Интернет, арзиши фаъолияти коммуникативӣ дар Интернет, ангеаҳои риояи меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти муассири иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет, муносибати арзиш ба меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти ТИИ.	Дониш дар бораи имкониятҳо ва механизмҳои фаъолияти иттилоотӣ дар Интернет, дониш дар бораи имконот ва механизмҳои ҳамкорӣ дар Интернет, дониш дар бораи меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти ТИИ дар Интернет.	Соҳиби роҳу шеваҳо ва ба воситаи маълумот фаъолиятҳо дар Интернет, молики роҳу воситаҳои муошират ва фаъолиятҳо дар мутобиқати Интернет, маълумот ва муошират дар фаъолияти онлайнӣ. Меъёрҳои Интернет ва қоидаҳои самаранокӣ иҷтимоӣ ҳамкорӣ
Сатҳи ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавони таълимгиранда		
Сатҳи эҷодӣ (баланд): сатҳи баланди ҳавасмандӣ ва дониш дар бораи имконот, афзалиятҳо ва нуқсонҳои низомҳои ҷустуҷӯи иттилоот ва коммуникатсия; дараҷаи баланди масъулият ва огоҳӣ дар интиҳоби ҳадафҳо, воситаҳо ва шаклҳои фаъолият дар Интернет; танзими фаъолият дар Интернет аз рӯи самтҳои арзиш дар сатҳи баланд; сатҳи баланди маҳорат дар механизмҳои иртиботи таълимӣ; мутобиқати фаъолият дар Интернет ба меъёрҳо ва қоидаҳои муоширати муассири маҷозӣ; сатҳи баланди масъулият дар интиҳоби услуби ҳамкорӣ дар Интернет; доштани услуби ҳудуди муоширати маҷозӣ.		
Сатҳи истеҳсолӣ (миёна): сатҳи кофии ҳавасмандӣ ва дониш дар бораи имконот, афзалиятҳо ва нуқсонҳои системаҳои ҷустуҷӯӣ ва коммуникатсия; ҳавасмандӣ дар ҳалли вазифаҳои гузошташуда; кӯшиши мустақилона муайян кардани ҳадафҳои фаъолияти иттилоотӣ ва сохтани робитаҳои интернетӣ; сатҳи миёнаи тамоюлҳои арзишӣ, ки фаъолиятро дар Интернет муайян мекунад; ҳолати бароҳатӣ дар ҷараёни муоширати интернетӣ; саъю кӯшиш барои рушд ва тақмили малака ва дониши фаъолияти иттилоотӣ		
Сатҳи мутобиқшавӣ (паст): дараҷаи пасти масъулият, мустақилият ва огоҳӣ дар интиҳоби ҳадафҳо, воситаҳо ва шаклҳои фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет; набудани (ё сатҳи пасти) самтҳои арзиш, ки фаъолиятро дар Интернет муайян мекунад; сатҳи нокифояи ҳавасмандӣ ва дониш дар бораи механизмҳои фаъолияти самаранок дар Интернет; сатҳи пасти малака дар механизмҳои фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет; риоя накардани фаъолият ба меъёрҳо ва қоидаҳои муоширати муассири ҷузъи маҷозӣ.		
VI. Ҷузъи самаранокӣ		
Натиҷа: сатҳи баланди ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавони таълимгиранда.		

Қисми аввали амсилаи мақсаднок бо рушди фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити таълимӣ алоқаманд аст. Унсурҳои калидии системаи

маориф ба тарбияи фарҳанги ҳамкорӣ дар фазои рақамӣ нигаронида шудааст, ки ба омезиши ҳамоҳангии раванди таълим мусоидат мекунад. Вазифаҳои асосӣ инҳоянд:

1) ташаккули дониш дар соҳаи фарҳанги интернетӣ(ҷанбаҳои иттилоотӣ, коммуникатсионӣ, рафторӣ);

2) омӯзиши усулҳои истифодаи самараноки системаҳои ҷустуҷӯӣ ва коммуникатсияҳои онлайн;

3) тарбияи меъерҳо ва арзишҳои ахлоқӣ барои иштирок дар фаъолияти иттилоотӣ-коммуникатсионӣ;

4) рушди иқтидори эҷодӣ ва худшиносӣ дар шароити дастрасии номаҳдуд ба иттилоот.

Вазифаҳои асосӣ: иҷтимоӣ (ҳамкориҳои ҳамоҳанг, мутобикшавӣ, ғанӣ гардонидани таҷрибаи муошират); иттилоотӣ (қонун кардани талабот ба дониш); коммуникатсионӣ (эҷоди фазои виртуалӣ барои ҳамкорӣ); танзимкунанда (муқаррар кардани меъерҳо ва қоидаҳо барои ҳамкориҳои самаранок дар муҳити рақамӣ).

Ин амсила на танҳо ба содда кардани муошират, балки ба фароҳам овардани муҳити беҳатар ва самаранок нигаронида шудааст, ки дар он ҳар як иштирокчӣ метавонад ба потенциали худ бирасад ва муҳити иҷтимоии худро бо дониш ва арзишҳои нав ғанӣ гардонад. Синергияи ин функсияҳо аҳамияти ҳамкориро дар ҷаҳони рақамӣ таъкид мекунад, ки дар он имкониятҳои муошират ва мубодилаи иттилоот амалан беохир мешаванд.

Ҳамин тариқ, муносибати шахспарастона ба андешаи муҳаққиқон Л.Н. Борисов, Е.П.Варламов, А.А. Вербитский, А.Н. Леонтев, Т.В. Мошаров, В.В.Сериков ва фаъолият дар соҳаи технологияҳои Интернет муҳим аст.

Асоси методии ин амсила ба як қатор принципҳо асос ёфтааст, ки ба ташаккули фарҳанги интернетии хонандагон диққат медиҳанд. Ин

принсипҳо ҳамчун дастурҳои калидӣ барои интихоби мундариҷаи раванди таълим, инчунин муайян кардани шаклҳо ва усулҳои таълим, ки муаллим барои кашфи уфуқҳои нави дониш истифода мебарад, амал мекунад. Мисли кутбнамо дар баҳри ҷурҷалотуми ғайолияти таълимӣ, онҳо ба роҳнамоии курси педагогӣ дар роҳи сатҳи баланди огоҳӣ ва ифодаи худ дар ҷаҳони рақамӣ кӯмак мерасонанд. Муҳим он аст, ки ҳар як ҷанбаи раванди таълим ба канваси умумии таҷрибаи интерактивӣ мувофиқат кунад ва дар донишҷӯён на танҳо малакаҳо, балки ғаймиши ҳамачонибаи фарҳанги гуногунҷанбаи интернетро ташаккул диҳад [26].

Ҳамин тариқ, интихоби мундариҷа, шаклҳо ва усулҳои таълим на танҳо вазифа, балки санъате мегардад, ки дар он омӯзгор ҳамчун эҷодкоре баромад мекунад, ки донишҷӯёнро ба таҳқиқи фазои бемаҳдуди дониш, ки дар фазои рақамии муосир дар назди онҳо кашф шудааст, илҳом мебахшад.

Асоси методологии амсила принсипҳои асосии ташаккули фарҳанги интернетро дар байни донишҷӯён коллеч ошкор мекунад. Равиши гуманистӣ ба тарбия диққати худро ба рушди шахсияти ба табиат мувофиқ равона мекунад, ки барои ҳамроҳангӣ байни арзишҳои фарҳангӣ ва рушди инфиродӣ шароит фароҳам меорад. Амсила мутамарказ кардани кӯшишҳоро дар тақмили шахсият дар бар мегирад, дар ҳоле ки ба комплекси тарбияи иҷтимоӣ риоя мекунад, ки ба эҷоди робитаҳои устувор байни раванди таълим ва мундариҷаи он имкон медиҳад.

Ҷанбаи муҳим пайдарҳамӣ, ягонагӣ ва сохтор дар ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавон мебошад. Принсипи гузариш аз таҳсилоти анъанавӣ ба худшиносии ғайол дар донишҷӯён муносибати огоҳона ба эҷоди траекторияи таълимии худро ташаккул медиҳад, ки барои рушди зеҳнӣ ва фарҳангии онҳо уфуқҳои нав мекушояд. Ҳамин тариқ, курс на танҳо ба интиқоли дониш, балки ба ташаккули ҷаҳони дохилӣ, ки қодир аст бо воқеиятҳои рақамии муосир ҳамзистии ҳамроҳанг

дошта бошад, равона карда шудааст.

Чузъи сеюми амсила - пурмазмунӣ - ангезаҳои фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботиро дар Интернет, далелҳо барои риояи меъёрҳо ва қоидаҳои самарабахши фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет, муносибат ба фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет, ҳамчунин ба меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти муассири иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет, дониш дар соҳаи алоқаи интернетӣ ва ҷустуҷӯи иттилоот дар Интернет, қоидаҳои муассири муоширати Интернет, низоми малакаҳои амалӣ оид ба истифода, таҳлил, банизомдарорӣ, табдилдиҳӣ, пахши иттилоот аз Интернет, ҳамчунин маҳоратҳои иртиботии интернетӣ, омӯзиши мустақилона дар Интернетро муайян мекунад.

Чузъи чоруми амсилаи пешниҳодшуда ҷузъи фаъолият шаклҳо ва усулҳои ташкилиро, аз ҷумла лексияҳо, суҳбатҳо, баҳсҳо, мизҳои мудаваар, корҳои лабораторӣ ва амалиро муайян мекунад. Он барои эҷоди фарҳанги интернетии насли ҷавон, ифодаи ҳамгироии ҷамоҳангии воситаҳои таълимӣ ва техникӣ асос мебошад. Дар байни ин воситаҳо як гурӯҳи воситаҳои таълимӣ, ба монанди системаи корҳои лабораторӣ ва вазифаҳои эҷодӣ, ки ба рушди тафаккури интиқодӣ ва муносибати эҷодӣ равона шудаанд, ҷудо карда мешаванд.

Дар баробари ин, воситаҳои техникӣ ба монанди компютер ва хидматҳои интернетӣ уфуқҳои беохирро барои омӯзиш ва ифодаи худ мекушоянд. Ин унсурҳо ба таври органикӣ муттаҳид шуда, барои ҳамкориҳои амиқтар ва пурмазмунӣ ҷавононро бо муҳити рақамӣ замина фароҳам меоранд ва шахсияти онҳоро дар ҷаҳоне ташаккул медиҳанд, ки дониш ва технология ба ҳам меоянд ва имкониятҳои тақмили худ беохир ба назар мерасанд.

Кибердрузишникҳо - гурӯҳи ихтиёрии одамон, ки ба ҷустуҷӯи маълумот ва иттилооти ғайриқонунӣ дар Интернет машғуланд ва барои нест кардани он ва ҷалби қонунваронкунандагон ба ҷавобгарӣ

машғуланд.

**Ҷадвали 4. Шаклҳои кори кибердружинникҳо бо донишҷӯёни
соли аввали таҳсили муассисаҳои таълимӣ**

Шаклҳои кор бо ҷавонон ва волидайн онҳо	Мавзӯи чорабиниҳо	
	Барои ҷавонон	Барои волидайн
Маърӯзаҳо	«Интернет – манфиат ва ё зарар барои донишҷӯ?», «Ғоиданокӣ дар шабакаи Интернет»	«Компютер ва Интернет дар ҳаёти насли ҷавон», «Пешгирии психологӣ вобастагии интернетӣ дар ҷавонон».
Мусоҳиба	«Интернет аз назари насли ҷавон», «Интернет-озмунҳои илмӣ ва эҷодӣ барои ҷавонон», «Кибердружинаҳо: ҳадафҳо, вазифаҳо, механизмҳои кор.	«Амниятӣ бехатарии ҷавонон дар шабакаи Интернет», «Кибердружинникҳо – ҳимоятгарони ҷавонон аз «хавфу хатарҳо дар шабакаи Интернет», «Интернет - маълумот барои ҷавонони маъҷуб»
Практикум	«Захираҳои таълимии шабакаи Интернет ва ҷавонон», «Интернет- лоиҳаҳо барои ҷавонон», «Наشري маҳсули шахсии эҷодӣ дар шабакаи Интернет».	«Интернет-захираҳо ба ёрии волидайн», «Интернети бехавф» ва ё «Вебфилтр барои назорати волидайнӣ кор мекунад?»
Мизи мудаввар	«Интернет аз назари ҷавонон: афзалиятҳо ва нуқсонҳои Интернет - иртибот», «Интернет ҳамчун фазои фарҳангӣ: «Тарафдор ва Муқобил».	«Интернет-захираҳо барои насли ҷавон. Мушкилӣ ҳаст – роҳи ҳал ҳам ҳаст!», «Таъсири интернет-иртибот ба рушди шавқӣ маърифатии насли ҷавон»
Бозии расмӣ (корӣ)	«Қоидаҳои асосии истифодаи бехавфи захираҳои шабакаи Интернет»	«Қоидаҳои амният ва этикет дар шабакаи Интернет барои насли ҷавон».
Муҳоҳиса	«Шабакаи иҷтимоӣ дар: муошират дар «Вконтакте» ва ё муоширати воқеӣ?».	«Интернет – дӯст ё душман?».

Ҷузъи панҷуми амсила, ки унсури назоратӣ ва ташхисӣ мебошад, ташхиси дақиқ ва мониторинги минбаъдаи сатҳи рушди фарҳанги интернетро дар байни насли ҷавони муассиса фаро мегирад. Ин ҷузъ се ҷанбаи асосиро дар бар мегирад: мутобиқшавӣ, истеҳсоли ва эҷодӣ.

Ҷанбаи мутобиқшавӣ омодагии ҷавонро ба дарки технологияҳои нав ва тамоюлҳои рақамӣ, қобилияти мутобиқ шудан ба фазои иттилоотии зудтағйиребанда дар назар дорад. Ҷанбаи истеҳсоли диққати худро ба шомил кардани ҷавонон ба фаъолияти эҷодӣ дар интернет равона мекунад, ки ба ташаккули малака ва малакаҳои

рақамии онҳо мусоидат мекунад. Чанбаи эҷодӣ, дар навбати худ, потенциали фардиятро мекушояд ва ба ҷавонон имкон медиҳад, ки ғояҳо ва эҳсосоти худро дар ҷаҳони виртуалӣ баён кунанд ва мундариҷаи беназир эҷод кунанд. Ҳамин тариқ, ҷузъи назоратӣ ҳамчун воситаи муҳим барои арзёбӣ ва таҳлил барои муайян кардани ҷиҳатҳои қавӣ ва заъф дар рушди фарҳанги интернет хидмат мекунад, ки дар ниҳоят ба ташаккули пурраи ҳувияти рақамии насли нав мусоидат мекунад.

Таҳлили сатҳи ташаккули фаъолияти иҷтимоӣ дар соҳаи технологияҳои интернетӣ ба меъёрҳо ва нишондиҳандаҳо асос ёфтааст: меъёрҳои ҳавасмандгардонӣ-арзишӣ (ангезаҳои фаъолияти иттилоотӣ, муносибати арзишӣ ба фаъолияти иттилоотӣ, ангезаҳои фаъолияти иртиботӣ, муносибати арзишмандона ба фаъолияти иртиботӣ, ангезаҳои риояи меъёрҳо ва қоидаҳои самарабахши иттилоотию иртиботӣ, муносибати арзишмандона ба меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти муассири иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет); меъёрҳои маърифатӣ (дониш дар бораи имконот ва механизмҳои фаъолияти иттилоотӣ, донишҳои меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет); меъёрҳои василавӣ-фаъолиятӣ (доштани усул ва воситаҳои фаъолияти иттилоотӣ, доштани метод ва воситаҳои иртиботии фаъолият, мутобиқати фаъолияти иттилоотию иртиботӣ ба меъёрҳо ва қоидаҳои ҳамкорӣҳои самарабахши иҷтимоӣ дар Интернет).

Ҷузъи шашуми амсила самаранокии аҷиби раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаҳои таълимии муосир мебошад, ки онро аз рӯи се меъери асосӣ тавсиф кардан мумкин аст. Ин меъёрҳо на танҳо сатҳи фарҳанги интернетро инъикос мекунанд, балки ҳамчун ченаки он, ки насли ҷавон то чӣ андоза амиқ ва бошууруна ба фазаи рақамӣ ворид шудааст, хизмат мекунанд.

Пеш аз ҳама, ин дарки масъулият барои мундариҷаи эҷодшуда ва оқибатҳои он мебошад, ки заминаи тафаккури интиқодиро ташкил медиҳад. Дуюм, ба назар гирифтани малакаҳои ҳамкорӣ дар муҳити онлайн, ки ба ҷавонон дар паймоиш дар ҷараёнҳои гуногуни иттилоотӣ кӯмак мерасонанд, муҳим аст.

Ниҳоят, меъёри сеюм андозаи фарҳангӣ ва ахлоқии фазои интернетро, ки ҷанбаҳои эҳтиром, ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамдарди ро дар бар мегирад, таъкид мекунад. Ин се намуди меъёрҳо, ки дар ҷараёни ягона ҳамкорӣ мекунанд, барои ташаккули ҷомеаи интернетии огоҳона ва фарҳангӣ, ки ба мушкилоти давраи нав омода аст ва ба ҳамоҳангӣ дар гуногунрангӣ кӯшиш мекунад, иқтидори пурқувват эҷод мекунанд.

Барои татбиқи бомуваффақияти шароити дуҷуми педагогӣ – амалисозии барномаи модулии "Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ" донишҷӯёнро ба раванди азхудкунии технологияҳои иттилоотӣ фаъолон ҷалб кардан лозим аст. Дар доираи модули аввал ба рушди малакаҳои ҷустуҷӯ ва таҳлили иттилоот диққат дода мешавад. Донишҷӯён истифодаи захираҳои гуногуни Интернетро меомӯзанд, манбаъҳои боэътимодно аз манбаъҳои боэътимод фарқ мекунанд ва инчунин маводи ёфтшударо танқид мекунанд. Ин ба онҳо имкон медиҳад, ки корбарони боэътимоди мундариҷаи рақамӣ шаванд.

Модули дуюм, ки ба технологияҳои паҳши телевизион ва радио баҳшида шудааст, ба донишҷӯён имконият медиҳад, ки воситаҳои муосири муоширатро аз худ кунанд. Дар амал, малакаҳои кор бо форматҳои аудио ва видео, эҷоди подкастҳо ва видеоҳо таҳия карда мешаванд. Муҳим он аст, ки донишҷӯён нақши вао-ро дар ташаккули афкори ҷамъиятӣ дарк кунанд ва истифодаи ин воситаҳоро барои муоширати муваффақ ҳам дар доираи лоиҳаҳои таълимӣ ва ҳам дар ҳаёт омӯзанд.

Модули сеюм ба асосҳои фаъолияти муаррифӣ тамаркуз мекунад. Ба донишҷӯён дониш ва малака дар барномасозии Web дода мешавад, ки ба онҳо дар эҷод ва мубодилаи лоиҳаҳои таълимӣ иҷтимоӣ кӯмак мекунад. Ин на танҳо ба шумо имконият медиҳад, ки эҷодкор бошед, балки малакаҳои амалиро, ки дар ҷаҳони муосир заруранд, инкишоф диҳед.

Барномаи курси махсуси «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ»

Тавзеҳоти муқаддимотӣ.

Курси махсус ба ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони муассисаҳои таълимӣ нигаронида шудааст. Курси махсус доираи васеи масъалаҳои марбут ба истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва телекоммуникатсиониро дар раванди таълим фаро мегирад. Ин пеш аз ҳама ба истифодаи Интернет ҳамчун воситаи пурқувват барои гирифтани маълумоти таълимӣ ва иттилооти иҷтимоии беруназсинфӣ дахл дорад.

Қисми якуми курс чӣ гуна дуруст ҷустуҷӯ ва таҳлили маълумотро дар шабака, кадом усулҳо ва равишҳоро барои баланд бардоштани самаранокии ҷустуҷӯи иттилоот ва инчунин чӣ гуна баҳо додани манбаъҳои ефтшуда баррасӣ мекунад. Ин махсусан дар шароити изофабори иттилоот муҳим аст, ки донишҷӯен бояд миқдори зиёди иттилоотро филтр ва коркард кунанд.

Бахши дуюми курс ба технологияҳои телекоммуникатсионӣ ва нақши онҳо дар ташаккули раванди муосири таълим бахшида мешавад. Дар ин ҷо мо дида мебароем, ки чӣ гуна технологияҳои телефонӣ ва мобилӣ метавонанд ба омӯзиш ворид карда шаванд, онҳо чӣ манфиатҳо доранд ва инчунин ҳангоми истифодаи онҳо чӣ гуна зангҳо метавонанд ба миён оянд. Ҷанбаи муҳими ин бахш таҳлили системаҳои мавҷудаи омӯзиши онлайн хоҳад буд, ки дар ҷаҳонишавӣ ва рақамисозии таълим торафт маъмултар мешаванд.

Мо муҳокима хоҳем кард, ки чӣ гуна ин системаҳоро барои эҷоди барномаҳои таълимии чандир ва дастрас истифода бурдан мумкин аст ва чӣ гуна онҳо ба ҳамкории омӯзгорон ва донишҷӯен таъсир мерасонанд. Бахши сеюм ба дастурҳои методӣ оид ба истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва телекоммуникатсионӣ дар раванди таълим тамаркуз хоҳад кард.

Мо дида мебароем, ки чӣ гуна донишҷӯенро барои кор бо технологияи муосир омода кардан лозим аст, барои бомуваффақият

хамгиरो кардани технология ба фаъолияти касбии худ кадом малакаҳо ва салоҳиятҳоро инкишоф додан лозим аст. Дар ин замина, ба тамоюлҳои муосири истифодаи технология дар соҳаи маориф, аз ҷумла омӯзиши мутобиқшавӣ, истифодаи зеҳни сунӣ ва воқеияти виртуалӣ ва дурнамои рушди технологияҳои иттилоотӣ дар соҳаи маориф диққат дода мешавад.

Ҳамин тариқ, ин кор ба ҳалли як қатор масъалаҳои марбут ба таҳқиқот ва таҳлили истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва телекоммуникатсионӣ дар соҳаи маориф равона шудааст. Мо мекӯшем, ки мушкилотеро, ки муассисаҳои таълимӣ ҳангоми татбиқи технология дучор меоянд, муайян кунем ва инчунин тавсияҳои амалиро барои истифодаи самараноки онҳо пешниҳод кунем. Дар натиҷа, кор ба фаҳмиши амиқи нақши технология дар таълим ва омода кардани донишҷӯён ба мушкилоти ҷаҳони муосир мусоидат хоҳад кард.

Курси махсус ба ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон нигаронида шудааст, ки дар ҷаҳони имрӯза вазифаи ниҳоят муҳим буда, дар он муҳити рақамӣ қисми муҳими ҳаёти мо мегардад.

Мақсади курси махсус: ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон тавассути татбиқи шаклҳои гуногуни фаъолияти маърифатӣ дар шабака, ки ба омӯзиши иҷтимоии онҳо мусоидат мекунад.

Вазифаҳои курси махсус: омӯзиши интернет ҳамчун фазои фарҳангӣ: Огоҳӣ аз гуногунии захираҳо ва имкониятҳое, ки интернет барои ифодаи худ ва таълим додани ҷавонон фароҳам меорад. Усулҳои ҷустуҷӯи иттилоот: Азхудкунии малакаҳои истифодаи системаҳои гуногуни ҷустуҷӯ. Рушди тафаккури интиқодӣ барои таҳлили иттилоот ва арзбии дурустии он.

Малакаҳои муоширати онлайн: Шиносоӣ бо асосҳои кор бо веб-почта ва дигар абзорҳои паёмнависӣ ва ҳамкорӣ дар муҳити онлайн.

Иштирок дар лоиҳаҳо ва озмунҳои илмӣ интернетӣ: Рушди малакаҳои гурӯҳӣ ва эҷодкорӣ тавассути иштирок дар озмунҳо ва лоиҳаҳо, ки ба омӯзиши татбиқи донишҳои назариявӣ дар амал мусоидат мекунанд.

Ташаққули фарҳанги муошират дар фазои маҷозӣ: Муҳокимаи одоб ва меъерҳои рафтор дар шабака, рушди муоширати эҳтиромона ва созанда.

Интишори саҳифаҳои интернетӣ: Малакаҳои амалӣ оид ба ҷойгиркунии кори худ дар шабака, ки ба ҳисси масъулият барои иттилоот ва мундариҷаи нашршуда мусоидат мекунад.

Эҷодкорӣ ба асарҳо: Ҳавасмандгардонии эҷодкорӣ дар эҷоди мундариҷа, ки барои рушди худ ва ифодаи худ муҳим аст.

Натиҷаҳои интизорӣ: Баланд бардоштани сатҳи саводнокии рақамӣ ва тафаккури интиқодӣ дар ҷавонон. Рушди малакаҳои худидоракунӣ ва иштироки фаъол дар ҷомеаи онлайн. Маҳорати устувори кор дар коллектив, рушди лоиҳаҳо дар формати виртуалӣ ва идоракунии захираҳои интернетии худ.

Ҳамин тариқ, татбиқи ин курс на танҳо сатҳи саводнокии рақамиро дар байни ҷавонон баланд мебардорад, балки онҳоро барои иштироки фаъол ва масъулиятнок дар ҷомеаи муосири иттилоотӣ омода месозад.

Арзиши амалӣ: мазмуни курси махсус метавонад дар доираи барномаи таълимии курси асосии "Информатика ва технологияҳои иттилоотӣ", инчунин дар дарсҳои факультативӣ, ки ба азхудкунии амиқи мавзӯҳои дахлдор равона шудаанд, истифода шавад.

Курси махсус аз лексияҳо, дарсҳои амалӣ дар синфи компютерӣ, семинарҳо, бозиҳои таълимӣ ва вазифаҳои мустақили эҷодӣ иборат аст.

Курси "Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаҳои таълимии муосир" барои 72 соати таълимӣ пешбинӣ шудааст, ки дар байни онҳо 12 соат барои лексияҳо ва 24 соат барои амалия ҷудо карда шудааст. Оғоз ва анҷоми курс маънои супоридани тестро барои арзебии донишҳои омӯхташуда дорад.

Чадвали 5. Нақшаи кори курс

№	Номгӯи мавзӯҳо	Ҳамагӣ соат	Шумораи соатҳои аудиторӣ		Кори мустиқлона
			Назариявӣ	Амалӣ	
	Технологияи иттилоотӣ				
1.	Интернет ҳамчун фазои фарҳангӣ	2	1		1
2.	Низомҳои иттилоотӣ-чустучӯӣ дар шабакаи Интернет (шарҳ). Чустучӯӣ иттилоот: арзёбии интиқодӣ ва таҳлилий	4	1	1	2
3.	Захираҳои таълимӣ дар шабакаи Интернет (китобхонаҳои интернетӣ)	2		1	1
	Технологияи телеиртиботӣ				
4.	Хусусиятҳо ва механизмҳои Интернет-иртибот. Web-почта ҳамчун яке аз воситаҳои Интернет-муқотиба	5	1	2	2
5.	Фарҳанги интернетӣ-иртиботӣ (қоидаҳои лаҳну садо ва овози хуб).	5	1	2	2
6.	Интернет-лоиҳаҳои эҷодӣ ва илмӣ барои донишҷӯён (интернет-олимпиадаҳо, -бозиҳо, -озмунҳо).				
6.1.	Чустучӯӣ иттилоот оид ба интернет-лоиҳаҳо дар шабакаи Интернет	5	1	2	2
6.2.	Иштирок дар интернет-лоиҳаҳо	6	1	2	3
	Асосҳои фаъолияти муаррифӣ (презентатсияҳо)				
7.	Коркарди Web-сомонаҳо (дар асоси технологияи html-қайдҳо дар замимаи «Блокнот»)				
7.1.	Асосҳои Web-барномасозӣ.	7	1	2	4
7.2.	Эҷоди феҳрист дар html-хуҷчатҳо	4		1	3
7.3.	Эҷоди истинодҳо дар html-хуҷчатҳо	4	1	1	2
7.4.	Пешниҳоди чадвалии html-хуҷчат.	4		1	3
7.5.	Қойнамоии тасвирҳои графикӣ дар html-хуҷчат.	4	1	1	2
8.	Коркарди Web-саҳифа бо истифодаи муҳаррири визуалии Front Page	7	1	2	4
9.	Коркарди Web-саҳифа бо истифодаи муҳаррири визуалии NVU	7	1	2	4
10.	Наشري Web-саҳифаи шахсӣ дар шабакаи Интернет.	4	1	2	1
11.	Кори эҷодии ҷамъбасти	2		2	
	Ҳамагӣ:	72	12	24	36

Тавсифи бахшҳои курси махсус. Интернет ҳамчун фазои фарҳангӣ.

Ҳадафи курс шиносӣ бо имкониятҳои калидии иттилоотӣ ва коммуникатсионии интернетӣ ҷаҳонӣ ва таҳқиқи потенциали он барои мақсадҳои таълимӣ мебошад.

Насли ҷавони кишвари мо бояд мафҳумҳоеро ба мисли "ҷомеаи иттилоотӣ" ва "фарҳанги иттилоотӣ" азхуд кунанд, таърихи рушди Интернет, сохтор ва принципҳои кори онро омӯзанд ва бубинанд, ки чӣ

гуна Интернетро дар системаи маориф истифода бурдан мумкин аст.

Курс баррасии системаҳои ҷустуҷӯӣ ва инчунин омӯзиши усулҳои ҷустуҷӯ ва таҳлили иттилоотро дар бар мегирад. Мо мекӯшем, ки малакаҳои амалиро дар гирифтани иттилоот аз Интернет инкишоф диҳем ва қобилияти коркарди маълумотро аз рӯи дархостҳои додашуда омӯзем. Ҷавонони муосир бояд браузерҳои асосиро азхуд кунанд, интерфейс ва вазифаҳои онҳоро дарк кунанд ва принципҳои новбари гипертекстиро донанд. Муҳим аст, ки бо системаҳои ҷустуҷӯи асосӣ ҳам дар Тоҷикистон ва ҳам берун аз он шинос шаванд ва инчунин тавонанд барномаҳои браузерро (ба монанди Internet Explorer, Opera, Mozilla, Google Chrome ва ғайра) барои дастрасии самаранок ба захираҳои веби ҷаҳонӣ ва ҳифзи маълумоти шахсӣ танзим кунанд.

Курс инчунин кор бо системаҳои гуногуни ҷустуҷӯиро дар бар мегирад, ба монанди www.Google.ru, www.Yandex.ru, www.Rambler.ru, www.mail.ru ва дигарон. Иштирокчиен кор бо пойгоҳи додаҳо, директорияҳои китобхонаҳо ва бойгониро меомӯзанд, дархостҳои ҷустуҷӯро дуруст таҳия мекунанд ва маълумоти аз Интернет гирифташударо дар муқоиса бо маълумоти манбаъҳои алтернативӣ, аз қабيلي рӯзномаҳо, маҷаллаҳо, телевизион ва радио интиқодӣ таҳлил мекунанд.

Кор бо манбаъҳои расмӣ. Захираҳои таълимии Интернет (китобхонаҳои электронӣ).

Кор бо манбаъҳои расмӣ ва захираҳои таълимии Интернет (китобхонаҳои электронӣ) дар таҳсилоти муосир нақши муҳим мебозад.

Мақсади кор бо манбаъҳои расмӣ: ташаккули малакаҳои кор бо каталогҳои электронӣ ва китобхонаҳо, инчунин қобилияти истифодаи дуруст ва иқтибос овардани захираҳои электронӣ мебошад.

Ҷавонон бояд бо суроғаҳои вебсайтҳои расмӣ муассисаҳои таълимии сатҳҳои гуногун, инчунин бо рӯйхати захираҳои эътирофшудаи таълимӣ дар Интернет шинос шаванд. Инчунин, омӯхтани қоидаҳои истифода ва истинод ба захираҳои мавҷудаи

Интернет муҳим аст. Иштирокчиени курс бояд малакаҳои кор бо маълумотномаҳои электронӣ ва рубрикаторҳоро инкишоф диҳанд ва инчунин маълумоти заруриро дар шабакаи глобалии аз ҷониби муаллифони нашрияҳои мушаххас нашршуда пайдо кунанд.

Хусусиятҳо ва механизмҳои алоқаи Интернетӣ: Муоширати Интернетӣ ин мубодилаи иттилоот байни корбарон бо истифода аз технологияи рақамӣ мебошад. Хусусиятҳои асосии алоқаи интернетӣ инҳоянд ва онҳоро насли ҷавон бояд донанд:

Фаврӣ: паёмҳо метавонанд дар вақти воқеӣ интиқол ва қабул карда шаванд.

Дастрасӣ: ҳангоми мавҷудияти интернет дар вақти дилхоҳ ва аз ҳар макон алоқа имконпазир аст.

Мултимедия: дастгирии форматҳои матнӣ, овозӣ ва видеоии паемҳо.

Глобалӣ: мубодилаи иттилоот байни корбарони тамоми ҷаҳон имконпазир аст.

Беном: истифодабарандагон метавонанд бидуни ифшои шахсияти воқеии худ муошират кунанд, ки метавонанд ба муошират таъсири мусбат ва манфӣ расонанд.

Веб-почта ҳамчун яке аз воситаҳои муқотибаи интернетӣ: Веб-почта системаест барои фиристодан ва қабул кардани паемҳои электронӣ тавассути интернет.

Ҷанбаҳои асосии асосии веб-почта:

- *дастрасӣ тавассути браузер:* истифодабарандагон метавонанд ба почта аз ҷама гуна дастгоҳ бо браузерҳои интернет дастрасӣ пайдо кунанд;

- *дастгирии форматҳои гуногун:* Веб-почта ба донишҷӯён имкон медиҳад, ки паемҳои матнӣ, файлҳо, тасвирҳо ва ғайраро фиристонанд.

- *системаи нигоҳдорӣ:* ҷама паемҳо ва замимаҳо дар серверҳои хидматрасонии почтаи электронӣ захира карда мешаванд, ки дастрасиро таъмин мекунанд. Донишҷӯён бояд ҷама ин хусусиятҳоро донанд ва аз Веб-почта ҳамчун воситаи асосии интернетӣ истифода карда тавонанд.

Дониستاني принципҳо ва хусусиятҳои муоширати интернетӣ, қобилияти кор бо мизоҷони гуногуни почта, овозӣ ва видеоӣ, инчунин азхудкунии технологияҳои мукотиботи веб барои ҷавонон дар ҷомеаи рақамии муосир малакаҳои муҳим мебошанд. Ин дониш ба онҳо на танҳо дар муоширати муассир, балки дар рушди лоиҳаҳои рақамии худ низ кӯмак хоҳад кард.

Фарҳанги муоширати маҷозӣ (қоидаҳои муоширати хуб)

Мақсад: шиносӣ бо хусусиятҳои кор бо платформаҳои почта ва овозӣ; омӯзиши меъёрҳои муоширати интернетӣ (мукотиботи онлайн, зангҳои овозӣ ва видеоӣ).

Ҷавонон бояд донанд: қоидаҳои истифодаи почтаи электронии корӣ, принципҳои асосии муошират дар ВАО-и иҷтимоӣ.

Ҷавонон бояд тавонанд: лақабҳоро интихоб кунанд, мактубҳо тартиб диҳанд ва дар шабакаҳои иҷтимоӣ сӯҳбат кунанд.

Лоиҳаҳои интернетӣ дар соҳаи эҷодкорӣ ва илм барои ҷавонон (олимпиадаҳо, бозиҳо, озмунҳои онлайн).

Мақсад: ҷустуҷӯи маълумот дар шабака дар бораи баргузори олимпиадаҳои интерактивӣ, озмунҳо ва ташаббусҳои эҷодӣ ӯ илмӣ барои насли ҷавон; рушди малакаҳои иштирок дар чунин фаъолият.

Ҷавонон бояд донанд: роҳҳои имконпазири ҳамкорӣ дар интернет, принципҳои фаъолияти рақобатӣ дар формати интерактивӣ, инчунин имкониятҳо барои муоширати самараноки онлайн ва ҳамкорӣ дар захираҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим.

Ҷавонон бояд тавонанд: маълумоти заруриро пайдо кунанд ва дар озмунҳои виртуалӣ, олимпиадаҳо, лоиҳаҳои эҷодии интернетӣ, сӯҳбатҳои мавзӯӣ ва видеоконфронсҳо иштирок кунанд.

Эҷоди вебсомона (дар асоси технологияи зикркунии html)

Мақсад: Шиносӣ бо веб-фаҳмиши HTML (Hyper Text Markup Language) забони аломатгузори гипертекстӣ ва азхудкунии принципҳои асосӣ сохтори ҳуҷҷати HTML.

Ҷавонон бояд донанд: принципҳои асосии аломатгузори

гипертекстӣ, сохтори хуччати html, инчунин унсурҳои html ва атрибутҳои онҳо.

Қавонон бояд тавонанд: хуччатҳои асосии html-ро бо истифода аз муҳаррири матнии Notepad эҷод кунанд, сарлавҳаҳои саҳифаро дар html таҳия ва танзим кунанд, рангҳои матн ва заминаи хуччатро тағйир диҳанд, рӯйхатҳо ва ҷадвалҳоро дар хуччатҳои html созанд, саҳифаҳои html-ро бо истифода аз гиперҳаволаҳо эҷод кунанд ва унсурҳои графикаро ба хуччати html ворид кунанд.

Таҳияи саҳифаҳои интернетӣ бо истифода аз муҳаррири визуалии FrontPage як сафари ҷолиб ба ҷаҳони эҷодиёти рақамӣ мебошад.

Таҳияи саҳифаҳои интернетӣ бо истифода аз муҳаррири визуалии NVU:

Ҳадафи ин фаъолият таҳқиқи интерфейс, функсия ва принципҳои хоси муҳаррири NVU мебошад.

Донишҷӯён, вақте ки ба барнома дастрасӣ пайдо мекунанд, бояд веб-хуччати беназир эҷод кунанд, имкониятҳои муҳаррири визуалии NVU-ро амиқ омӯхта, афзалиятҳо ва маҳдудиятҳои онро дар муқоиса бо дигар муҳаррирони HTML бодикқат таҳлил кунанд.

Ғайр аз он, онҳо бояд санъати сохтани сохтори веб ва пур кардани мундариҷаи онро бо истифода аз абзорҳои NVU барои таҷассум кардани ғояҳои худ дар фазои рақамӣ аз худ кунанд.

Қанбаи муҳим ин қобилияти якҷоя кардани ин саҳифаҳо ба як хуччати ягонаи веб бо истифода аз гиперҳаволаҳо мебошад. Ғаввосӣ ба ин раванд на танҳо дониши донишҷӯёнро ғанӣ мегардонад, балки ҷаҳони тарроҳии вебро барои онҳо боз мекунад ва ба онҳо имкон медиҳад, ки захираҳои беназир ва функционалӣ эҷод кунанд, ки эҷодкорӣ ва шахсияти онҳоро инъикос кунанд.

Саҳифаи интернетии худро дар фазои беканори Интернет ҷойгир кунед

Ҳадаф: азхуд кардани санъати дарёфти хуччати веб барои ҷойгиркунии дар сервер ва қобилияти интишори он дар веб-сервер

мебошад.

Чавонон бояд аз мушкилоти асосие, ки ҳангоми бақайдгирии ҳуҷҷати интернетии худ дар шабакаи ҷаҳонӣ ба миён меоянд, огоҳ бошанд. Муҳим он аст, ки чавонони боистеъдод малакаҳои таҳия ва нашри ҳуҷҷатҳои веб-дошта бошанд, то ба онҳо имкон диҳанд, ки ғояҳо ва офаридаҳои худро бо ҷаҳон мубодила кунанд.

Технологияи муосир ба мо имкониятҳои бепоёнро фароҳам меорад ва донишҷӯи нозуқиҳои интишор дар Интернет унсурҳои ҷудонашавандаи рушди шахсӣ ва касбӣ мегардад. Ҳар як қадам дар ин роҳ як қадам ба сӯи ифодаи худ ва иҷрои худ аст. Муваффақият дар эҷод ва паҳн кардани мундариҷаи веб на танҳо барои амалӣ кардани шӯҳратпарастӣ кӯмак мекунад, балки насли ояндаи муҳаққиқон ва эҷодкоронро илҳом мебахшад.

Аслан, ҳуҷҷатҳои Веб пули байни эҷодкорӣ ва технология буда, ақлҳо ва дилҳоро дар уқенуси бепоёнӣ иттилоот мепаёванд.

Шарти сеюми муҳими педагогӣ ҳамгироии моҳиронаи технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ ба раванди таълимии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ мебошад.

Чунин шаклҳои ташкили раванди таълим дар сохтори фарҳанги интернетӣ, ки барои ғанӣ гардонидан ва амиктар кардани таҷрибаи омӯзишӣ пешбинӣ шудааст, ба воситаи пурқувват барои рушди шахсӣ ва касбӣ табдил меебанд. Таъкид кардан муҳим аст, ки таҳсилоти муосир на танҳо азҳудкунии дониш, балки рушди малакаҳои заруриро барои бомуваффақият паймоиш дар ҷаҳони технологияҳои рақамӣ, ки уфуқҳои беохирро барои омӯзиш мекушоянд, талаб мекунад.

Таҳқиқи минбаъдаи ҷанбаҳои назариявӣ ва методии ташаккули фарҳанги интернетии чавонон дар муассисаҳои таълимии муосир муайян кардани вазифаҳои ҳаётан муҳимро дар ин марҳила талаб мекунад.

Аввалан, бояд усулҳои таҳлили психологӣ-педагогӣ таҳия карда шаванд, ки ба арзёбии сатҳи ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавон имкон медиҳанд.

Дуюм, бояд системаи чорабиниҳое таъсис дода шавад, ки ба парвариши фарҳанги интернетӣ дар байни ҷавонон дар шароити раванди таълим равона карда шудаанд.

Самти сеюм таҳияи барнома ва мундариҷаи курси модулиро дар бар мегирад, ки ба ташаккули фарҳанги интернетии қорбарони ҷавон нигаронида шудааст.

Вазифаи чорум аз гузаронидани тадқиқоти таҷрибавӣ иборат аст, ки барои ошкор ва инъикоси тамоюлҳои ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон ба таври амалӣ пешбинӣ шудааст.

Ниҳоят, вазифаи панҷум ин таҳлили миқдорӣ ва сифатии натиҷаҳои қорҳои озмоишӣ аст, ки ба фаҳмиши амиқи динамика ва қонуниятҳои ташаккули фарҳанги интернетӣ дар байни насли ҷавон имкон медиҳад.

2.2. Ташкили корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ оид ба ташаккули фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи интернетӣ

Таҳлили назариявии мушкилоти ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ аҳамияти ин мавзӯ ва зарурати татбиқи ҷузъи таҷрибавии корро тасдиқ кард. Ин мушкилот дар педагогика ба таври кофӣ таҳқиқ нашудааст ва инчунин дар айни замон системаи дақиқи сохтори ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар институтҳои муосири таълимӣ вучуд надорад.

Дар асоси хулосаҳое, ки дар ҷараёни таҳлили асосҳои назариявӣ ба даст оварда шудаанд, вазифаҳое таҳия карда шуданд, ки ба муайян кардани раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон ва арзёбии сатҳи рушди он равона карда шудаанд.

Самтҳои таҳқиқоти нишондодашуда имкон медиҳанд, ки амиқтар фаҳмед, ки муҳити рақамӣ ба раванди таълим чӣ гуна таъсир мерасонад ва кадом унсурҳои калидӣ бояд барои пешбурди фарҳанги пурраи интернет дар байни ҷавонон ба назар гирифта шаванд. Барои ҷалби ғаёлонаи донишҷӯён ба фазои фарҳангии дар воқеияти виртуалӣ ташаккулефта шароит фароҳам овардан ва муайян кардани он, ки ин таъсир ба ҳамкории иҷтимоӣ ва дастовардҳои таълимии онҳо чӣ гуна таъсир мерасонад, муҳим аст.

Мақсади кори таҷрибавӣ-озмоишӣ на танҳо ташаккули фарҳанги интернетӣ дар байни ҷавонони муассисаҳои таълимӣ, балки арзёбии амиқи сатҳи ин фарҳанг дар марҳилаҳои гуногун, инчунин назорати дақиқи гузаронидани корҳои таҷрибавӣ мебошад. Мо мекӯшем, ки фазое эҷод кунем, ки ҷавонон тавонанд бо ҷаҳони рақамӣ бошуурона ва бехатар муошират кунанд ва малака ва тафаккури интиқодии худро инкишоф диҳанд. Арзёбии сатҳи фарҳанги интернет ба мо имконият медиҳад, ки ҷанбаҳои асосии диққатро муайян кунем ва кӯшишҳоро барои такмил додани онҳо равона созем.

Дар баробари ин, назорати кори озмоишӣ қатъият ва беайбии

равандро таъмин мекунад, ки ба мо имкон медиҳад, ки дар ташаккули фарҳанги интернетӣ ба стандартизатсияи баланд ноил шавем. Ҳамин тариқ, ин кор на танҳо як лоиҳаи таҳқиқотӣ, балки як қадами муҳим барои эҷоди насли рақамии масъулиятнок ва маърифатнок мегардад.

Корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ ба санҷиши шароити педагогӣ барои ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони муассисаҳои таълимӣ равона карда шудааст (банди 1.3.) ва алахусус дар асосноксозии амалии амсилаи ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони муассисаҳои таълимӣ, ҷорӣ кардани таҷриба дар барномаи модули «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ», ҳамчунин, татбиқи комплекси технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ дар раванди таълими муассисаи таҳсилоти миёнаи касбӣ ифода меёбанд.

Яке аз самтҳои муҳимтарини ташаккули фарҳанги интернетӣ дар байни ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ ташкили гурӯҳҳои киберӣ аст, ки аз ҷавонони махсус омӯзонидашуда иборатанд. Дар заминаи факултети табиатшиносии Коллеҷи омӯзгории шаҳри Кӯлоб гурӯҳи беназири киберӣ таъсис дода шуд, ки ба он ҳам донишҷӯени ин коллеҷ ва ҳам хонандагони МТМУ №1 ва №5 шаҳри Кӯлоб шомил шуданд.

Донишҷӯёну хонандагон муттаҳид шуда, таҳти роҳбарии омӯзгорони ботаҷриба онҳо дар ташаккули фарҳанги нави интернетии ҷавонон фаъолона иштирок карданд. Дар доираи озмоиши педагогӣ корҳои мақсаднок барои рушди тафаккури эҷодӣ ва муносибати танқидӣ ба технологияҳои рақамӣ амалӣ карда шуданд.

Ҳамин тариқ, гурӯҳи киберӣ на танҳо платформаи омӯзишӣ, балки озмоишгоҳи воқеии ғояҳо низ гардид, ки дар он истеъдодҳои ҷавон метавонанд мубодилаи афкор кунанд, масъалаҳои мубрамо якҷоя ҳал кунанд ва лоиҳаҳоеро эҷод кунанд, ки ба рушди арзишҳои фарҳангӣ ва таълимӣ дар фазои интернет мусоидат кунанд.

Бо шарофати хусусиятҳои худ, технологияҳои иттилоотӣ на танҳо барои пешрафт, балки барои зухуроти харобиовар низ ҷой фароҳам меоранд. Дар байни онҳо ҷанбаҳои манфӣ, аз қабيلي паҳн кардани

мундариҷаи бардурӯғ, нақзи дағалонаи ҳуқуқи муаллиф ва истифодаи осебпазирии системаҳои иттилоотӣ барои амалҳои номатлуб, аз ҷумла фиристодани паёмҳои спам фарқ мекунад.

Ҳамин тариқ, дар баробари неъматҳо, технология тарафҳои сояро низ ба вучуд меорад, ки зарурати муносибати огоҳона ва масъулиятнокро барои истифодаи онҳо ба вучуд меорад.

Имконоти тақрибан беканори истифодаи Интернет хатари глобалии ҷинояткориҳои маҷозӣ ва кибертерроризмро таъкид мекунад.

Асарҳои муҳаққиқони хориҷӣ, ки ба масъалаҳои киберҷиноятҳо бахшида шудаанд: М. Бреннер, Ф. Уилямс, В. Сибер, Д. Люис, Б. Колин ва ғайра. Мутаассифона, то имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои киберҷинояткорӣ таҳқиқоти амиқ гузаронида нашудааст.

Бо вучуди ин, дар таҷрибаи илмии муҳаққиқони рус мақолаҳои зиёди назаррасро пайдо кардан мумкин аст, ки дар онҳо масъалаҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ дар заминаи мубориза бо ҷиноятҳо дар соҳаи компютерҳо ва Интернет баррасӣ карда мешаванд. Дар байни муаллифоне, ки ба ин мавзӯъ амиқ таҳқиқот бурдаанд, олимоне ба монанди В.Б. Вехов, А. Г. Волеводза, Б. Д. Завидов, В. Е. Козлов, В. Д. Курушин, Ю. И. Ляпунов, В. А. Мазуров, В. А. Тропина, А. Минаева, Т. Л. Фролов, В. Н. Черкасов ва бисер дигарон. Таҳқиқоти онҳо саҳми муҳим дар фаҳмидан ва ҳалли таҳдиди афзояндаи киберҷиноят на танҳо дар Русия, балки берун аз он мебошад ва зарурати таҳлили амиқ ва таҳияи механизмҳои муассири ҳуқуқиро барои муқовимат ба ин тамоюли хатарнок таъкид мекунад.

Дар соҳаи ҷинояткориҳои компютерӣ ва масъулият барои содир кардани ҷиноятҳои компютерӣ аз ҷониби муҳаққиқони рус якчанд рисолаҳои илмӣ дифоъ карда шудаанд: С.Д. Бражник, С.Ю. Битко, В.В.Воробева, Д.А. Зиткова, Т.П. Кесарева, В.С. Карпова, С.Г. Спирина, С.И. Ушаков. Ин таҳқиқоти диссертатсионӣ дар омӯзиши масъалаҳои киберҷинояткорӣ дар заминаи кодекси Ҷиноятӣ саҳми назаррас гузоштанд. Бо вучуди ин, ҷанбаҳои киберҷинояткорӣ ва амнияти киберӣ

ба таври зарурӣ рӯшан карда нашуданд. Адабиети ҳозира танҳо қисман муносибатҳои мураккаби байни ҳуқуқвайронкуниҳо дар фазои рақамӣ ва механизмҳои татбиқи онҳоро ошкор мекунад. Зарурати таҳлили амиқтаре, ки ҷанбаҳои ҳуқуқӣ, техникӣ ва иҷтимоии таҳдидҳои кибериро муттаҳид мекунад, таъкид карда шавад. Бидуни чунин равиши ҳамаҷониба, кӯшишҳои мо барои мубориза бо киберҷинояткорӣ хатари пора-пора шудан ва аз самаранокии ҳақиқӣ маҳрум шуданро доранд.

Дарк кардан муҳим аст, ки киберфазо арсаи муборизаи доимиро ифода мекунад, ки дар он дониш ва фаҳмиши қонунҳо танҳо хатти аввали ҳимоя мебошад. Вазифаи мо ин аст, ки таҳқиқоти илмиро, ки ба таҳияи стратегияҳои мукаммали амниятӣ мусоидат мекунанд, ки тамоми таҳдидҳои гуногуни киберҷинояткоронро дар бар мегиранд, ки омодаанд ба ҷомеаи мо ҳамла кунанд, рушд диҳем. Дар ин замина, ҳама гуна талошҳо барои тақмили қонунгузорӣ бояд бо таҳлили амиқи мушкилоти муосири амнияти киберӣ ҳамроҳ карда шаванд.

Дар таъсири худ мо ба назари муҳаққиқ Т.Л. Тропин муроҷиат мекунем, ки аҳамияти фаҳмидан ва арзебии "киберҷинояткорӣ" - ро ҳамчун маҷмӯи қонуншиканиҳо дар фазои беохири кибернетика бо истифода аз системаҳои компютерӣ, шабакаҳо ва дигар воситаҳои дастрасӣ ба ҷаҳони виртуалӣ дуруст таъкид мекунад.

Таъқиқи адабиёт дар ин мавзӯё ошкор мекунад, ки ҷиноятҳои маъмултарини интернетӣ инҳоянд: дастрасии беиҷозат ба иттилооти онлайн, таҳия ва паҳн кардани нармафзори зараровар ва нусхаҳои ғайриқонунии нармафзори литсензионӣ, ҳамла ба системаҳои пардохти электронӣ ва паҳн кардани маводи порнографӣ, аз ҷумла сабтҳои, ки ба ноболиғон таъсир мерасонанд. Ин паҳлуҳои гуногуни ҷиноятҳо зарурати таҳлили ҳамаҷониба ва бартараф кардани мушкилоти ҷомеаи муосирро дар асри рақамӣ ба хотир меорад, ки дар он ҷаҳони сояи ҷиноятҳои киберӣ торафт воқеӣ ва таҳдидкунанда мегардад.

Таҳлили адабиёт дар ин масъала нишон медиҳад, ки ҷиноятҳои маъмултарин дар фарозҳои беохири Интернет иборатанд аз: дастрасии

ғайриқонунӣ ба иттилооти дар шабака ҷойгиршуда, эҷод ва паҳн кардани нармафзори зараровар ва нармафзори литсензия, ҳамла ба системаҳои пардохти электронӣ ва паҳн кардани маводи дорои хусусияти ҷинсӣ, махсусан онҳое, ки ба ноболиғон дахл доранд.

Аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки бо афзоиши қабули технологияҳои баланд, ки барои осон кардани вазифаҳои ҳаррӯза пешбинӣ шудаанд, дараҷаи хатари марбут ба фаъолияти муқаррари корбарон дар Интернет низ меафзояд. Дар ин замина, ҷомеаи муосир бо мушкилоти шадиди мубрами ҳифзи шабакаи ҷаҳонӣ аз таъсири харобиовар, ки ба рушди солими иҷтимоии кӯдакон ва ҷавонон таҳдид мекунад, рӯ ба рӯ мешавад.

Ҳамин тариқ, мушкилоти киберамният ва механизмҳои таъмини он дар шароити муосир афзалиятнок шуда, барои таъмини фазои бехатар ва ҳамохангшудаи виртуалӣ диққат ва амалҳои фаъолро талаб мекунад.

Бо афзоиши қонуншиканиҳо дар шабака, сохторҳои гуногуни давлатӣ ва хусусӣ стратегияҳои ҳамачонибаи амнияти кибериро таҳия мекунад. Ин стратегияҳо чораҳои қонунгузорию дар бар мегиранд, ки ба саҳттар кардани ҷазоҳо барои ҷиноятҳои киберӣ ва инчунин ташкили барномаҳои таълимӣ барои баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ дар байни корбарони интернет нигаронида шудаанд. Омӯзиши малакаҳои рафтори бехатар дар шабака унсури ҳаётан муҳим барои пешгирии ҳамлаҳо ва ихроҷи маълумот мегардад.

Ғайр аз он, ҷанбаи муҳими ғимоя ҳамкориҳои байни давлатҳо, ширкатҳои ИТ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ мебошад. Мубодилаи иттилоот дар бораи таҳдидҳои нав ва талошҳои муштарак барои бартараф кардани онҳо имконияти муқовимати бомуваффақияти ҷиноятҳои кибериро хеле зиёд мекунад. Таъсиси конвенсияҳо ва стандартҳои байналмилалӣ метавонад барои мубориза бо таҳдидҳои киберӣ самараноктар бошад.

Масъалаи ҳифзи маълумоти шахсии корбарон низ муҳим аст. Ҷустуҷӯи махфият бояд аз ҷониби технологияҳои дахлдор, ба монанди

рамзгузории маълумот ва аутентификатсияи ду омил дастгирӣ карда шавад. Ширкатҳо вазифадоранд, ки барои ҳифзи иттилооти муштариени худ масъулиятро ба дӯш гиранд ва воситаҳои муосири муҳофизатро татбиқ кунанд.

Ҳамин тариқ, амнияти киберӣ на танҳо вазифаи техникӣ, балки масъулияти иҷтимоии ҳар яки мо мегардад, ки иштироки ғаъол, дониш ва масъулиятро барои эҷоди ҷаҳони рақамии бехатар талаб мекунад.

Гурӯҳи кибер шабакаи ихтиёриён аст, ки онлайн кор мекунад. Он волонтерҳоеро, ки омодаанд дар бораи назорат ва гузориш додан дар бораи зӯроварӣ дар Интернет бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқ пайваст шаванд. Бояд махсус таъкид кард, ки ин иқдом ва ташаббусу амали Россия барои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар шароити имрӯза хеле муҳим мебошад.

Дар Доираи ташаббусҳои Лигаи интернетӣ бехатар, инчунин гузаронидани чорабиниҳои таълимӣ барои баланд бардоштани сатҳи саводнокии киберӣ дар байни аҳоли муҳим аст. Омӯзиши шахрвандон дар бораи асосҳои амнияти онлайн, ҳифзи маълумоти шахсӣ ва шинохти таҳдидҳои киберӣ имкон медиҳад, ки фазои виртуалии бехатартар эҷод карда шавад. Семинарҳо ва тренингҳои мунтазам, ки дар якҷоягӣ бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ташкил карда мешаванд, ба рушди малакаҳои рафтори бехатар дар шабака кӯмак мерасонанд.

Ҳамкорӣ бо созмонҳои байналмилалӣ низ ҷанбаи муҳими Кори Лигаро ифода мекунад. Таҳдидҳои киберӣ ҳудудро намедонанд ва мубодилаи таҷриба бо шарикони хориҷӣ имкон медиҳад, ки таҷрибаҳои бехтарини киберамният ҳамгиро карда шаванд. Ин ҳамкорӣ метавонад машқҳои муштарак, таҳқиқот ва конфронсҳо дар бар гирад, ки ба таҳкими муҳофизат аз ҳамлаҳои кибернетикӣ нигаронида шудаанд.

Ғайр аз он, системаҳои мониторинг ва воқуниш ба ҳодисаҳои киберфазо бояд таҳия карда шаванд. Ҳамкории муассир байни сохторҳои гуногун ба воқуниши ғаврӣ ба таҳдидҳо ва кам кардани оқибатҳои ҳамлаҳо мусоидат мекунад. Таъсиси протоколҳои возеҳи мубодилаи иттилоот байни муассисаҳо омодагии бештарро барои

ҳолатҳои ғавқулодда дар шабака таъмин мекунад.

Унсури муҳими ташаббусҳои Лигаи Интернети беҳатар ташкили платформаи мубодилаи дониш ва ғояҳо дар байни мутахассисони киберамният мебошад. Ташкили ҳақатонҳо ва озмунҳо, ки дар он дастаҳо вазифаҳои воқеии ҳифзи системаҳои иттилоотиро ҳал мекунанд, на танҳо сатҳи экспертизаи иштирокчиенро баланд мебардорад, балки истеъдодҳои навро дар ин соҳа ошкор мекунад. Чунин чорабиниҳо метавонанд ба рушди қарорҳои инноватсионӣ, ки барои мубориза бо таҳдидҳои киберӣ заруранд, мусоидат кунанд.

Инчунин бояд ба зарурати баланд бардоштани саводнокии киберӣ дар байни ҷавонон диққат дод. Дохил кардани курсҳои амнияти онлайн ба барномаи таълимӣ ба ташаккули рафтори масъулиятнок дар насли ояндаи қорбарони интернет мусоидат мекунад. Омӯзиш бояд ба гурӯҳҳои гуногуни синну сол мутобиқ карда шавад, ки онро барои кӯдакон ва наврасон дастрас ва фаҳмо гардонад.

Ғайр аз он, барои огоҳ кардани аҳоли дар бораи таҳдидҳои ҷорӣ ва усулҳои муҳофизат аз онҳо қор кардан муҳим аст. Таъсиси маърақаҳои иттилоотӣ тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ, ВАО ва дигар каналҳо ба шаҳрвандон имкон медиҳад, ки аҳамияти риояи принципҳои киберамният ва мунтазам нав кардани дониши худро дар ин соҳа расонанд.

Бояд қайд кард, ки таъсиси коллективи киберӣ дар заминаи факултети ғанҳои табиӣи ДДК ба номи А. Рӯдакӣ қадами муҳим дар ҳамгироии муҳити академӣ ва пешрафти муосири илмӣ гардид. Иштироқи ҳам хонандагон ва ҳам донишҷӯен дар қисми озмоишии таҳқиқот нишон дод, ки ҷӣ гуна ҳамкориҳои ғайол ва мубодилаи афқор метавонад ба натиҷаҳои назаррас оварда расонад. Ба туфайли ин коллектив на танҳо дониши назариявии иштирокчиенро амиқтар кард, балки малақаҳои амалиро низ инкишоф дод, ки асоси ғайолияти касбии ояндаи онҳо хоҳад буд. Таъсиси ғазои беназири тадқиқотӣ, ки дар он хама метавонанд сахм гузоранд, имкон дод, ки иқтидори эҷодии ҷавонон

ошкор карда шавад ва сатҳи баланди ҷустуҷӯи илмӣ таъмин карда шавад.

Ҳамин тариқ, коллективи киберӣ на танҳо ба татбиқи бомуваффақияти диссертатсия мусоидат кард, балки барои таҳқиқоти минбаъдаи муштарак замина гузошт. Ин таҷриба метавонад барои дигар муассисаҳои таълимӣ намуна бошад, ки меҳоханд усулҳои муосири таълим ва ҳамкориро ҷорӣ кунанд, ки ин бешубҳа ҷомеаи илмиро дар маҷмӯъ ғанӣ мегардонад.

Барои иҷрои қисми озмоишии кор дар заминаи Коллеҷи омӯзгории Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ гурӯҳи озмоишии (ГО) хонандагони синфҳои 10 МТМУ №1 ва №5-и ш.Кӯлоб ва донишҷӯёни соли аввали таҳсил таъсис ёфтааст, ки иборат аз 79 нафар. Баъд аз омӯзиши курси махсуси «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ» дар заминаи хонандагони синфҳои 11 МТМУ №1 ва №5-и ш.Кӯлоб ва донишҷӯёни соли дувуми таҳсили ҳамин коллеҷ гурӯҳи назоратӣ (ГН), ки иборат аз 73 нафар ташкил карда шуд.

Дар доираи ин таҳқиқоти диссертатсионӣ барномаи иҷрои қисми озмоишии таҳқиқот таҳия карда шуд, ки аз се марҳила муқарраркунанда, ташаккулдиҳанда ва назоратӣ иборат буд.

I – марҳилаи муқарраркунандаи таҳқиқоти озмоишӣ. Дар марҳилаи ташхисии озмоиш гурӯҳи озмоишӣ (ГО) ва гурӯҳи назоратӣ (ГН) иштирок намуданд, ки иштирокчиёни онҳо донишҷӯёни муассисаҳои таълимӣ буданд. Дар марҳилаи муқарраркунанда оид ба ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони муассисаҳои таълимӣ мутобиқи меъёрҳо ва қоидаҳои сатҳи ибтидоӣ оид ба сатҳҳои мутобиқатӣ (паст), маҳсулноки (миёна), эҷодӣ (баланд) таҷриба гузаронида шуд. Нишондиҳандаҳо: меъёри ангежавӣ-арзишмандӣ (ангезаҳои фаъолияти иттилоотӣ, муносибати арзишмандона ба фаъолияти иттилоотӣ, ангезаҳои фаъолияти иртиботӣ, муносибати арзишмандона ба фаъолияти иртиботӣ, ангезаҳои риояи меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти

муассири иттилоотию иртиботӣ, муносибати ба меъёрҳо ва қоидаҳо фаъолияти самарабахши иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет); меъёри маърифатӣ (дониш дар бораи имконот ва механизмҳои фаъолияти иттилоотӣ, дониш дар бораи имконот ва механизмҳои ҳамкорӣ, дониш дар бораи меъёру қоидаҳои фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет); меъёри абзорӣ-фаъолиятӣ (доштани усулу василаҳои фаъолияти иттилоотӣ, доштани усулҳо ва воситаҳои фаъолияти иртиботӣ, мутобиқати фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ, бо меъёрҳо ва қоидаҳои самарабахши ҳамкориҳои иҷтимоӣ дар Интернет).

Ҳама посухдиҳандагони гурӯҳи озмоишии қавонони муассисаҳои таълимӣ «ГО» ва гурӯҳи назоратӣ «ГН», ки дар марҳилаи муайян кардани озмоиш ширкат варзиданд, аз рӯйи сатҳи фарҳанги интернетӣ тақсим карда шуданд:

1) сатҳи пасти мутобиқати фарҳанги интернетии насли наврасу қавони мамлакат, ки дар интихоби ҳадафу воситаҳо ва шаклҳои фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет дараҷаи пасти масъулият ва огоҳӣ доранд; дараҷаи пасти мустақилият ва фаъолият дар расидан ба ҳадафҳо дар фаъолияти иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ монеаи назаррас барои азхудкунии бомуваффақияти фазои интернет мебоша; надоштани баҳо додан ба маълумоти дар Интернет нашршуда боиси паҳн шудани маълумоти нодуруст мегардад, ки дар навбати худ қабули қарорҳои огоҳонаро душвор мегардонад; сатҳи нокифояи дониш дар бораи механизмҳои фаъолияти самаранокӣ иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ ба имкониятҳои донишҷӯён барои истифодаи пурраи захираҳои мавҷуда таъсири манфӣ мерасонад; бе азхудкунии усулҳои таҳлилӣ ва амалии кор бо иттилоот, онҳо имкони рушд ва худомӯзии комилро аз даст медиҳанд; сатҳи маҳсулнокии (миёна) фарҳанги интернетии қавонон, ки тавсиф карда мешавад: сатҳи кофӣи ҳавасмандӣ барои ҷустуҷӯи иттилоот ва алоқа дар Интернет; сатҳи дониши кофӣ дар бораи имкониятҳо, афзалиятҳо ва нуқсонҳои ҷустуҷӯи иттилоот ва низомҳои иртиботӣ; мавҷудияти меъёрҳо барои арзёбии сифати

иттилооти бадастомада; дараҷаи миёнаи фаъолият дар алоқаи таълимии Интернет; ҳавасмандӣ (меҳнатдӯстӣ) дар ҳалли вазифаҳои гузошташуда; кӯшиши мустақилона муайян кардани ҳадафҳои фаъолияти иттилоотӣ ва бо роҳҳои гуногун барқарор кардани тамос бо Интернет.

2) Сатҳи баланди эҷодии фарҳанги интернетии ҷавонон, ки барои замони мо хос аст, дар дараҷаи аҷибӣ масъулият, огоҳӣ ва мустақилият зоҳир мешавад. Ҷавонон мақсадҳо, воситаҳо ва шаклҳои фаъолияти иттилоотӣ коммуникатсиониро фаъолона интихоб мекунанд, ки фазои беоҳири Интернетро меомӯзанд. Ба онҳо системаи пешрафтаи дониш дар бораи механизмҳои мубодилаи виртуалии самаранок хос аст, ки ба онҳо имкон медиҳад, ки бо дараҷаи баланди камолот ва касбият ҳамкорӣ кунанд. Фаъолият дар шабака мувофиқи меъерҳо ва қоидаҳое, ки ҳамкорӣ самараноки виртуалиро танзим мекунанд, маъно пайдо мекунад. Ҳар як интихоби услуби муоширати корбари ҷавон бо ҳисси масъулият, арзиши амиқи огоҳии овози худ пур аст. Дар ин ҳолат, услуби беназири муоширати виртуалӣ ба вучуд меояд, ки дар асоси равияҳои арзиши шахсӣ ташаккул меебад, ки шахсияти ҳар як эҷодкори ҷавонро инъикос мекунад. Ҳамин тариқ, фарҳанги интернетии ҷавонон на танҳо фазои ифодаи худ, балки майдони таълим, ҳамкорӣ ва иштирок дар воқеияти васеътар мегардад, ки дар он ҳар қадам метавонад тасвири ҷаҳонро тағйир диҳад.

Дар марҳилаи муқарраркунандаи озмоиши таҳқиқотӣ маълумоти оморӣ ҷамъоварӣ карда шуд, ки дар асоси он ҳамаи пурсидашудагон вобаста ба сатҳи фарҳанги интернетии онҳо муқоиса ва тасниф карда шуданд. Илова бар ин, муайян карда шуд, ки барои ташаккули самараноки фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаҳои таълимии муосир ҳамгиро кардани шаклҳои гуногуни дарсҳо (лексияҳо, семинарҳо, конфронсҳо, курсҳои махсусгардонидашуда ва ғайра), ки ба рушди ин фарҳанг дар байни ҷавонон равона шудаанд, мақсаднок аст.

Ҳамин тариқ, дар асоси маълумоти аввалини гирифташуда шароитҳои педагогӣ ошкор карда шуданд, ки ба ташаккули фарҳанги

интернети чавонон дар муассисаҳои таълимӣ мусоидат мекунад: аввалан, раванди ташаккули фарҳанги интернетро бо таъба ба системаи сохторӣ-функционалӣ ташкил кардан лозим аст, ки таъба ва ҷорӣ намудани ин системаро ба раванди таълим дар бар мегирад; дуюм, барномаи модули "Асосҳои фарҳанги интернетии чавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ" бояд ба амалияи таълимӣ ворид карда шавад, ки ин ҳам таъба ва ҳам озмоиши мундариҷаи курси махсусро дар назар дорад. Ин ташаббусҳо на танҳо таҷрибаи таълимии чавоннро ғанӣ мегардонанд, балки ба онҳо дар муоширати бошууруна бо технологияҳои рақамӣ тавассути ташаккули корбарони масъул ва огоҳонаи фазои интернет кӯмак мерасонанд. Сеюм, истифодаи ҳамҷонибаи технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ дар ҷараёни таълими муассисаҳои таълимӣ (корҳои методӣ дар ташаккули фарҳанги интернетии чавонон ҳамчун як қисми раванди таълимӣ ба нақша гирифта шудаанд).

Натиҷаҳои марҳилаи якуми озмоиш имкон доданд, ки вазифаҳо муайян карда шаванд ва мантиқи марҳилаи ташаккулёфтаи таҷрибаю озмоиш сохта шавад.

II - марҳилаи ташаккулдиҳандаи озмоиш. Дар марҳилаи ташаккулдиҳанда гурӯҳи озмоишӣ (ГО) – хонандагони синфҳои 10 МТМУ №1 ва №5-и ш.Кӯлоб ва донишҷӯёни соли аввали таҳсили Коллеҷи омӯзгории Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ширкат варзиданд ва ин марҳила аз таҳқиқи системаи шароити педагогӣ иборат буд, ки фарҳанги интернетии чавонони гурӯҳи озмоиширо ташаккул медиҳад. Он се ҷанбаи асосиро дар бар мегирифт: якум санҷиши амсилаи сохторӣ-функционалии ташаккули фарҳанги интернетии чавонон дар муассисаҳои таълимӣ; дуюм - ҷорӣ намудани барномаи махсус ба раванди таълим бо номи "Асосҳои фарҳанги интернетии чавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ" ва сеюм - истифодаи ҳамҷонибаи технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ, ки дар раванди таълим.

Ин унсурҳо ба таври воқеӣ ба ҳам пайваस्त шуда, муҳити мусоиди таълимиро фароҳам меоранд, ки ба рушди муносибати огоҳона ва масъулиятноки ҷавонон ба фарҳанги интернетӣ мусоидат мекунад ва на танҳо малакаҳо, балки самтҳои арзиширо дар фазои рақамӣ ташаккул медиҳад.

Дар марҳилаи ташаккулдихандаи кори озмоишӣ як қатор чорабиниҳои ба нақша гирифташуда, аз ҷумла лексияҳо, сӯҳбатҳо, семинарҳо, мизҳои мудаввар, бозиҳои нақшбозӣ, баҳсҳо ва конфронсҳо, ки ба ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон равона карда шудаанд, бомуваффақият амалӣ карда шуданд. Дар ин марҳила чунин чорабиниҳои муҳим, ба монанди мизи мудаввар дар мавзӯи "Интернет бо чашми насли ҷавон: афзалиятҳо ва нуқсонҳои муоширати интернетӣ", муҳокимаи "Қоидаҳои асосии истифодаи беҳатари захираҳои интернетӣ", конфронс дар мавзӯи "Вобастагии Интернет дар наврасӣ ва ҷавонӣ" ва муҳокимаи "Шабакаҳои иҷтимоӣ дар интернет: муошират, тамос ё ҳамкориҳои воқеӣ?». Инчунин сӯҳбат дар мавзӯи "Озмунҳои илмӣ ва эҷодии Интернетӣ барои ҷавонони муассисаҳои таълимӣ" ва дигар чорабиниҳо баргузор гардид, ки ба рушди тафаккури танқидӣ ва эҷодкорӣ дар байни ҷавонон мусоидат намуда, дар айни замон уфукҳои нави ҳамкориҳо дар фазои рақамӣ ташаккул медиҳанд. Ин рӯйдодҳо як қадами муҳим дар самти огоҳии ҷавонон аз нақши худ дар ҷаҳони рақамӣ буданд.

Дар доираи кори мунтазам оид ба ташаккули фарҳанги интернетӣ дар байни донишҷӯени гурӯҳи озмоишӣ (ГО) барномаи модулии "Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ" амалӣ карда шуд. Ин барнома ба эҷод ва рушди фарҳанги интернетии ҷавонон тавассути ҷорӣ намудани шаклҳои иттилоотӣ-чустучӯӣ ва интерактивии фаъолияти маърифатӣ дар шабака нигаронида шудааст.

Ин равиш на танҳо дониши донишҷӯенро ғанӣ мегардонад, балки ба ташаккули стандартҳои баланди фарҳанги интернетӣ дар ҷавонони

болаеқат мусоидат мекунад. Он диққати худро ба иштироки фаъол ва истифодаи самараноки захираҳои интернетӣ равона мекунад, ки ба шумо имкон медиҳад, ки малакаҳои навро омӯzed ва фаҳмиши равандҳои фарҳангиро дар фазои рақамӣ амиқтар кунед. Донишҷӯен дар ин барнома на танҳо истеъмолкунандагони иттилоот, балки эҷодкорони фаъоли мундариҷаи фарҳангӣ мешаванд, ки дар навбати худ самти онҳоро дар ҷаҳони мураккаби муоширати рақамӣ тақвият медиҳанд.

Барномаи ин курси махсус се бахши бо ҳам алоқаманд дорад:

1) технологияҳои иттилоотӣ (истифодаи имконоти Интернетро барои ба даст овардани маълумоти таълимию беруназаудитории иҷтимоӣ вусъат мебахшад);

2) технологияҳои телеиртиботӣ (рушди малакаҳои амалии алоқаи маҷозӣ, истифодаи имконоти Интернетро барои иртибототи истеҳсоли ва фаъолияти рақобатӣ пешбинӣ мекунад);

3) асосҳои фаъолияти муаррифӣ (маҳорати ба даст овардани малакаҳои веб-барномасозиро барои интишори асарҳои муаррифии иҷтимоии худ дар Интернет пешбинӣ мекунад).

4) Дар натиҷаи иҷрои барнома интизор меравад, ки ҷавонон сатҳи зарурии донишро дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ ба даст оранд. Барнома барои таҳқиқи имкониятҳо, инчунин аз афзалиятҳо ва нуқсонҳои марбут ба фаъолияти иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар фазои беоб дар интернетӣ ҷаҳонӣ омӯхта мешавад. Ин ҷузъи таълимӣ барои ташаккули тафаккур ва салоҳиятҳои интиқодӣ асос хоҳад буд, ки ба насли ҷавон имкон медиҳад, ки на танҳо қуллаҳои нави технологияҳои рақамиро азхуд кунанд, балки ба истифодаи онҳо дар ҳаёти шахсӣ ва касбӣ бошуурона муносибат кунанд.

Барномаи пурраи модулии "Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ", ки ба малакаҳои амалӣ равона шудааст, дар боби дуюм оварда шудааст. Он машғулиятҳои гуногуни амалиро дар бар мегирад, ки ба рушди салоҳиятҳои асосии барои иштироки муваффақона дар ҷомеаи рақамӣ зарурӣ равона карда

шудаанд. Ба кор бо захираҳои интернетӣ, аз ҷумла ҷустуҷӯи иттилоот, таҳлили мундариҷа ва арзебии манбаъҳо диққати махсус дода мешавад. Иштирокчиени курс ҳангоми муошират бо иттилоот истифодаи тафаккури интиқодиро меомӯзанд, ки ин барои амалҳои онҳо дар шабака масъулиятро ба вуҷуд меорад.

Ҷанбаи муҳим омӯзиши идоракунии почтаи электронӣ мебошад, ки малакаҳои ташкил ва пешбурди мукотиба, эҷоди паемҳои муассир ва касбиро дар бар мегирад. Донишҷӯен инчунин асосҳои барномасозии вебро меомӯзанд, ки ба онҳо имкон медиҳад лоиҳаҳо ва сайтҳои худро эҷод кунанд. Ин дониш ба онҳо уфукҳои навро барои ифодаи худ ва ҷаъолияти соҳибкорӣ мекушояд. Ғайр аз он, курс иштирок дар лоиҳаҳои мубрами интернетро дар бар мегирад, ба монанди ташаббусҳои ихтиерӣ ва маъракаҳои иҷтимоӣ. Ин на танҳо ба рушди малакаҳои амалӣ мусоидат мекунад, балки дар донишҷӯен эҳтиром ба кори дастаҷамъӣ ва ҷаҳмиши масъулияти иҷтимоиро ташаккул медиҳад.

Ҳамин тариқ, курси махсус омезиши ҷамоҳангии донишҳои назариявӣ ва малакаҳои амалии барои ҳаёт дар ҷомеаи муосири иттилоотӣ заруриро таъмин мекунад.

III - марҳилаи назоратии озмоиш. Дар ташҳиси дубораи фарҳанги интернетии ҷавонон усулҳои гуногун истифода шуданд, ки ба таҳлили амиқи ҷанбаҳои гуногуни он, ба монанди ифодаи эҷодӣ, тафаккури интиқодӣ ва саводнокии рақамӣ имкон медиҳанд. Натиҷаҳои ташҳис нишон доданд, ки дар гурӯҳи таҷрибавӣ сатҳи огоҳӣ дар бораи рафтори беҳатар ва ахлоқӣ дар фазои онлайн ба таври назаррас афзоиш ёфтааст. Иштирокчиен ба муҳокимаҳо, аз ҷумла дар бораи мавзӯҳои мубрами иҷтимоӣ ҷаъолана ҷалб карда шуданд. Инчунин, унсури муҳими марҳилаи назоратӣ кор бо фикру мулоҳизаҳои иштирокчиен буд. Тадқиқот нишон дод, ки ҷавонон ба ҷорабиниҳои татбиқшуда баҳои баланд медиҳанд ва изҳори хоҳиш мекунанд, ки дар ташаббусҳои рушди фарҳанги интернетӣ иштирок кунанд. Ин дарки мусбӣ барои микеси минбаъдаи барнома замина фароҳам меорад. Ҷамъбааст ва таҳлили

натиҷаҳо имкон дод, ки равишҳои самараноки ташаккули фарҳанги интернетӣ дар байни ҷавонон ошкор карда шаванд. Омилҳои асосии муваффақият тиҷорати чорабиниҳо, истифодаи фаъолонаи шабакаҳои иҷтимоӣ ва фароҳам овардани ҷойҳо барои муоширати бехатар буданд. Натиҷаҳои озмоиш барои ташаббусҳои ояндаи ба шунавандагони ҷавон нигаронидашуда тавсияҳои муҳим медиҳанд.

Дар ҷараёни кори таҷрибавӣ натиҷаҳо таҳлил карда шуданд. Санҷиши дурустии натиҷаҳои омӯзиш бо истифода аз як санҷиши дутарафа X^2 (икс дар дараҷаи ду) тафтиш карда шуд. Мусбат будани динамикаи раванди ташаккули фарҳанги интернетиро натиҷаи корҳои таҷрибавӣ тасдиқ менамояд.

Ҳамин тариқ, дар заминаи таҳлили назариявии масъалаи ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаи муосири таълимӣ барномаи кори таҷрибавӣ таҳия шудааст, ки аз се марҳила иборат аст (муайян кардан, ташаккул додан ва назорат кардан). Дар марҳилаи муайянкунии кори таҷрибавӣ таҳхис гузаронида шуд, ки ин имкон дод сатҳи фарҳанги интернетии ҷавонони гурӯҳҳои таҷрибавӣ ва назоратӣ муайян карда шавад. Дар доираи таҳқиқоти озмоишӣ як қатор шароитҳои педагогӣ оид ба татбиқ ва ба ҷараёни таълими муассисаҳои таълимӣ ворид карда шуд (бунёди раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар асоси амсилаи сохторӣ ва функционалӣ; ҷорӣ кардани барномаи модулии «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ» дар фаъолияти таълимиву тарбиявии муассисаҳои таълимӣ, аз се бахше, ки дар боло тавсиф карда шуданд).

Дар асоси натиҷаҳои татбиқи низоми методи банақшагирии кор дар марҳилаи назоратӣ таҳхиси такрорӣ сатҳи фарҳанги интернетии донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ дар муҳити муосири муассисаҳои таълимӣ гузаронида шуд. Вазифаи воқеӣ дар ин марҳилаи кор ҷамъбаст кардан, таҳлил ва ба расмият даровардани натиҷаҳои кори озмоишии таҳқиқоти диссертатсионӣ мебошад.

2.3. Натиҷаҳои корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ оид ба ташаккули фарҳанги иҷтимоишавии ҷавонон зимни истифодаи воситаҳои техникӣ ва шабакаи интернетӣ

Самаранокии таҳқиқоти мазкур бо нишондиҳандаҳои миқдорӣ ва сифатӣ муайян ва баҳо дода мешавад. Дар чараёни таҷрибаи педагогӣ онҳо мушоҳида ва чен карда мешаванд ва сипас муқоиса ва таҳлил мегарданд. Дар зер шарҳи маълумоти бадастомада оварда шудааст, ки самаранокии озмоишро собит месозад.

Меъёрҳои самаранокии мушкилоти тадқиқот, тавре ки мо зикр кардем, меъёрҳои ҳавасмандкунӣ, арзиши маърифатӣ, маърифатӣ ва асбобиро дар бар мегиранд. Дар боби 1.2 меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои мувофиқ оварда шудаанд, ки имкон медиҳанд, ки дараҷаи мутобиқатро аз паст то баланд ҳосилнокӣ ва эҷодиети фарҳанги интернетӣ мувофиқи ин се меъер муайян карда шаванд:

- маҳакҳои ангежавӣ-арзишӣ (ангежаҳои фаъолияти иттилоотӣ дар Интернет, муносибати арзишӣ ба фаъолияти иттилоотӣ дар Интернет, ангежаҳои фаъолияти иртиботӣ дар Интернет, муносибати арзишмандона ба фаъолияти иртиботӣ дар Интернет, ангежаҳои риояи меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти муассири иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет, муносибати арзишмандона ба меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти муассири иттилоотию иртиботӣ дар Интернет);

- маърифатӣ (донистани имконият ва фишангҳои фаъолияти иттилоотӣ, доштани салоҳияти ҳамкорӣ, балад будан бо меёру қавоиди фаъолияти иттилоотӣ-иртиботӣ дар Интернет);

- усулӣ (доштани усулҳо ва воситаҳои фаъолияти иртиботӣ ва мутобиқати фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет бо меъёрҳо ва қоидаҳои муассири иҷтимоӣ).

Ҳар яке аз ин унсурҳо ҳамчун як канори беназири падидаи гуногунҷабҳа ба назар мерасанд: ҳавасмандӣ ҳамчун шарорае хизмат мекунад, ки тавачҷӯҳ ва хоҳиши донишро ба вучуд меорад, дар ҳоле ки

арзиши маърифатӣ нуреро ба вучуд меорад, ки дари ҷаҳони ғояҳои навро равшан мекунад. Маърифатӣ бошад, ба пуле табдил меебад, ки моро бо номаълум мепайвандад, ва асбобсозӣ ба палитрае табдил меебад, ки дар он мо метавонем воқеиятро бо истифода аз гуногунии технологияҳо ва усулҳои дастрас ранг кунем.

Ҳамин тариқ, меъерҳои мо на танҳо ҳамчун воситаи арзёбӣ хизмат мекунад, балки ҳамчун роҳнамо дар фазои мураккаб ва доимо тағйиребандаи фарҳанги интернет амал мекунад.

Дар озмоиш 152 нафар ширкат варзиданд (ГО – дар гурӯҳи озмоишӣ хонандагони синфҳои 10 МТМУ №1 ва №5-и ш. Кӯлоб ва донишҷӯёни соли аввали таҳсили коллеҷ 79 нафар; ГН – дар гурӯҳи назоратӣ хонандагони синфҳои 11 МТМУ №1 ва №5-и ш. Кӯлоб ва донишҷӯёни соли дувуми таҳсили коллеҷ 73 нафар).

Дар натиҷаи таҳлили гузаронидашуда маълум шуд, ки ҷавонони муассисаҳои таълимии муосир сатҳи гуногуни дониши технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсиониро нишон медиҳанд. Ин муайян кардани малакаҳои пурмазмун на танҳо дастовардҳои донишҷӯенро таъкид мекунад, балки соҳаҳоро низ муайян мекунад, ки таваҷҷӯҳ ва рушди иловагиро талаб мекунад.

Гурӯҳи озмоишӣ дар супоришҳои марбут ба истифодаи амалии технология натиҷаҳои баланд нишон дод, ки аҳамияти омӯзиши ҷаҳол ва усулҳои муосири таълимро тасдиқ мекунад. Дар айни замон, гурӯҳи назоратӣ норасоии малакаҳои заруриро ошкор кард, ки ин зарурати аз нав дида баромадани барномаҳои таълимӣ ва ҷорӣ кардани равишҳои нави омӯзишро нишон медиҳад.

Ҳамин тариқ, бозефтҳо барои таҳқиқоти минбаъда ва такмил додани стратегияҳои таълимӣ асос мешаванд. Онҳо аҳамияти мониторинги доимӣ ва мутобиқсозии раванди таълимро ба талаботи замон таъкид мекунад. Дар ниҳояти кор, ҳадафи тамоми талошҳо бояд фароҳам овардани фазои босифати таълимӣ бошад, ки ба рушди

ҳамаҷонибаи ҷавонон дар ҷаҳони босуръати рақамӣ мусоидат кунад.

Ба ҷавонони гурӯҳи аввал дастур пешниҳод карда шуд, ки дар он таъкид шудааст, ки ба ҳар кадоми онҳо танҳо як ҷавоб дода мешавад: розӣ, нисбатан розӣ ё розӣ нестам. Пас аз ин, ҷавобҳои онҳо аз рӯи меъёри аз 1 то 3 ҳол баҳо дода шуданд, ки дар он 1 - маънои кам будани малакаҳои дахлдор, 2 - миена ва 3 - баландро дошт.

Дар натиҷаи пурсиш, ҷавонони гурӯҳи аввал дар бораи аҳамияти малакаҳои дар изҳорот пешниҳодшуда андешаҳои гуногун нишон доданд. Бисере аз онҳо бо итминон қайд карданд, ки малакаҳои муошират ва тафаккури интиқодӣ дар ҷаҳони муосир хеле муҳиманд (2,55 ҳол аз ҳадди 3 ҳол). Онҳо дарк карданд, ки қобилияти дуруст баён кардани фикрҳои худ ва таҳлили иттилоот дарҳои имкониятҳои навро ҳам дар муҳити таълимӣ ва ҳам дар ҳаёти шахсӣ боз мекунад (2,05 ҳол аз ҳадди 3 ҳол).

Аз тарафи дигар, баъзе пурсидашудагон изҳор доштанд, ки малакаҳои техникӣ, аз қабيلي барномасозӣ ва кор бо маълумот, дар шароити манзараи босуръати технологӣ аҳамияти бештар доранд (1,60 ҳол аз ҳадди 3 ҳол). Ин нуқтаи назар аҳамияти салоҳиятҳои рақамиро инъикос мекунад, ки барои касби муваффақ дар соҳаҳои гуногун калидӣ мешаванд.

Ҷолиби диққат аст, ки баъзе иштирокчиен инчунин қайд карданд, ки ин малакаҳо бояд ҳамзамон инкишоф дода шаванд, зеро онҳо якдигарро пурра мекунанд. Масалан, муошират метавонад кори дастаҷамъиро дар лоиҳаҳои техникӣ беҳтар кунад ва тафаккури интиқодӣ метавонад дар ҳалли мушкилоти мураккаб кӯмак кунад. Тадқиқот нишон дод, ки ҷавонон омодаанд, ки ҳам малакаҳои "нарма" ва ҳам "саҳт" - ро фаъолона инкишоф диҳанд, ки ин метавонад рақобатпазирии онҳоро дар бозори меҳнат хеле баланд бардорад.

Барои арзёбии аҳамияти фаъолиятҳои гуногун дар раванди гирифтани маълумоти нав, ба ҷавонони гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ пешниҳод карда шуд, ки дар бисер чорабиниҳо иштирок кунанд (Саволномаи 1). Пас аз анҷоми ин фаъолиятҳо дар ҳар як гурӯҳ, таҳлили омӯрӣ имкон дод, ки барои ҳар як чорабиниҳо додашуда арзишҳои миена

ҳисоб карда шаванд.

Саволномаи 1.

Чавонони азиз, дар варақа 15 савол пешниҳод шудааст, ки ба ҳар кадоми онҳо танҳо як маротиба ҷавоб дода метавонед. Шумо тасвири интихобкардаи худро дар ҷузвдони мувофиқ ҷойгир кунед. Хоҳиш мекунем, ки самимӣ бошед, зеро кори шумо бе имзо гузошта мешавад, яъне ҳеҷ кас наметавонад, ки шумо ки ҳастед. Мо ба шумо барои иштирок самимона ташаккур мегӯем! Синну сол, курс, ҷинси худро нишон диҳед.

Ҷадвали 6. Саволномаи 1.

№	Саволҳо	Розиям	Нисбатан розиям	Розӣ нестам
1.	Чавони муосир бояд бо сарчашмаҳои гуногуни иттилоот кор карда тавонад			
2.	Чавони муосир бояд дар баробари бо сарчашмаҳои ҷопӣ кор кардан, бо иттилооти шабакаи Интернет ҳам кор карда тавонад			
3.	Чавони муосир бояд ба тариқи самаранок истифодаи низомҳои гуногуни иттилоотии ҷустуҷӯиро қодир бошад.			
4.	Чавони муосир бояд сервисҳои гуногуни шабакаи Интернетро донад.			
5.	Насли ҷавон бояд иттилооти заруриро дар шароити фаровонии он интихобкарда тавонад.			
6.	Чавони муосир бояд фақат ба иттилоот эътимод дошта бошад, ки дар сарчашмаҳои расмӣ (дар сомонҳои расмӣ) нашр гаштаанд.			
7.	Насли ҷавон бояд дуруст шарҳи иттилооти дастрасшударо ба роҳ монда тавонад.			
8.	Чавони муосир бояд иттилооти дастрасшударо таҳлил карда тавонад.			
9.	Чавони муосир бояд иттилооти интернетиро бо дигар сарчашмаҳои иттилоотӣ муқоиса карда, фақат иттилооти муътамадро дар таълифи рефератҳо ва ё маълумотҳо истифода барад.			
10.	Насли ҷавон бояд ҳукуки муаллифиро риоя карда, иттилооти шабакаи Интернетро истифода наояд.			
11.	Зимни истифодаи иттилоот аз Интернет насли ҷавон бояд ба сомонҳо истинод кунад.			
12.	Дар шабакаи Интернет ҷавони муосир бояд иттилоотро оид ба озмунҳои эҷодӣ ва лоиҳаҳо пайдо карда тавонанд.			
13.	Дар шабакаи Интернет имрӯз имконоти васеъ барои худтаъбиқномаи ҷавон фароҳам оварда шудааст.			

14.	Чавони муосир метавонад корҳои худро дар шабакаи Интернет дар сомонаҳои озмунҳои эҷодӣ нашр кунад.			
15.	Чавони муосир бояд дар интернет-лоиҳаҳо иштирок намояд, зеро онҳо хеле шавқоваранд.			

Натиҷаҳо дар шакли диаграмма оварда шуда, собит месозанд, ки натиҷаҳои таҳхис аҳамияти Интернетро ҳамчун воситаи асосии таҳсилоти нав дар байни ҷавонон таъкид мекунанд. Ин нишон медиҳад, ки усулҳои анъанавии таълим тадричан ба технологияҳои муосири рақамӣ роҳ медиҳанд. Ҷавонон форматҳои интерактивӣ ва дастрасро, ки шабакаи Ҷаҳонии интернет пешниҳод мекунад, бартарӣ медиҳанд. Нақши афзояндаи Интернет дар раванди таълим барои донишҷӯён уфукҳои нав мекушояд ва ба онҳо имкон медиҳад, ки ҳар вақт ва дар ҳама ҷо таҳсил кунанд. Ин барои омӯзиши мустақилона ва рушди малакаҳои шахсӣ имкониятҳои беназир фароҳам меорад.

Дар чунин замина, муҳим аст, ки муассисаҳои таълимӣ барномаҳои худро бо назардошти дархостҳо ва афзалиятҳои насли ҷавон мутобиқ кунанд. Ғайр аз он, бо назардошти аҳамияти Интернет дар ҳаёти ҷавонон, бояд дар бораи ташаккули тафаккури интиқодӣ ва саводнокии вао ғамхорӣ кард. Ин оқибатҳои манфии марбут ба маълумоти зиедатӣ ва манбаъҳои бозътимодно пешгирӣ мекунад. Дар ниҳоят, истифодаи дурусти захираҳои Интернетӣ барои таҳсилоти муваффақ ва босифат, ки ба талаботи муосир ҷавобгӯ аст, асос хоҳад буд.

Диаграммаи 1. Арзиши фаъолиятҳои гуногун ҷиҳати дарёфти донишҳои нав (нишондиҳандаҳои миёна)

Барои муайян кардани сатҳи ташаккулёбии фарҳанги интернетӣ дар марҳилаҳои муайян ва назорати озмоиши диссертатсионӣ, мо ташхисро тавассути саволнома истифода бурдем.

Саволномаи 2.

Ба шумо саволномае пешниҳод карда мешавад, ки барои ҳар кадоме аз онҳо шумо танҳо як посух дода метавонед. Барои ин ягон тасвире дар катаки мувофиқ гузоред. Лутфан, ростқавл бошед. Ташаккур барои иштирок!

Ҷадвали 7. Саволномаи 2.

№	Саволҳои саволнома	Ҳа	Не	Наме- донам
1.	Шабакаи Интернет - қисми муҳими ҳаёти инсонӣ муосир			
2.	Дар шабакаи Интернет метавон иттилооти зиёди муфидро пайдо намуд.			
3.	Интернет дар таълиму таҳсил кумак мерасонад (дар таҳияи корҳои мустақилона, таълифи рефератҳо ва ғ.)			
4.	Дар шабакаи Интернет метавон шиносҳои нав пайдо кард.			
5.	Дар Интернет сомонҳои зиёд мавҷуд аст, ки барои наврастони ҷавонон хавфноканд.			
6.	Ҷавонони муосир вақти зиёди худро дар Интернет сарф мекунанд.			
7.	Дар шабакаи Интернет нисбат ба манифат, зарари он бисёр аст.			
8.	Шабакаҳои иҷтимоӣ вақти зиёди инсонӣ муосирро мегиранд.			
9.	Ҷавонони муосир тавассути Интернет зиёд муошират мекунанд, ба муоширати воқеию табиӣ камтар тавачҷуҳ менамоянд.			
10.	Дар Интернет сомонҳои зиёд мавҷуд аст, ки бояд манъ карда шаванд.			
11.	Нисбати дар шабакаи Интернет фарзандам вақти зиёди худро сарф кардан, муносибати манфӣ дорам.			
12.	Мо бо фарзандонамон аксаран оид ба вақти бо Интернет сарфшаванда бахсу мунозира мекунем.			
13.	Интернет аксаран сабаби низоъҳои оилавӣ мегарданд.			
14.	Вақте фарзандамро ҷазо доданӣ мешавам, Интернеташро қатъ мекунам.			
15.	Ман вақти буданамро дар Интернет назорат мекунам.			

Дар натиҷаи таҳқиқоти гузаронидашуда мо метавонем дар бораи таъсири назарраси меъёрҳои ҳавасмандгардонӣ ва арзиш ба ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон хулоса барорем. Фаҳмиш ва дарки меъёрҳои ахлоқӣ ва арзишҳои, ки тавассути платформаҳои рақамӣ

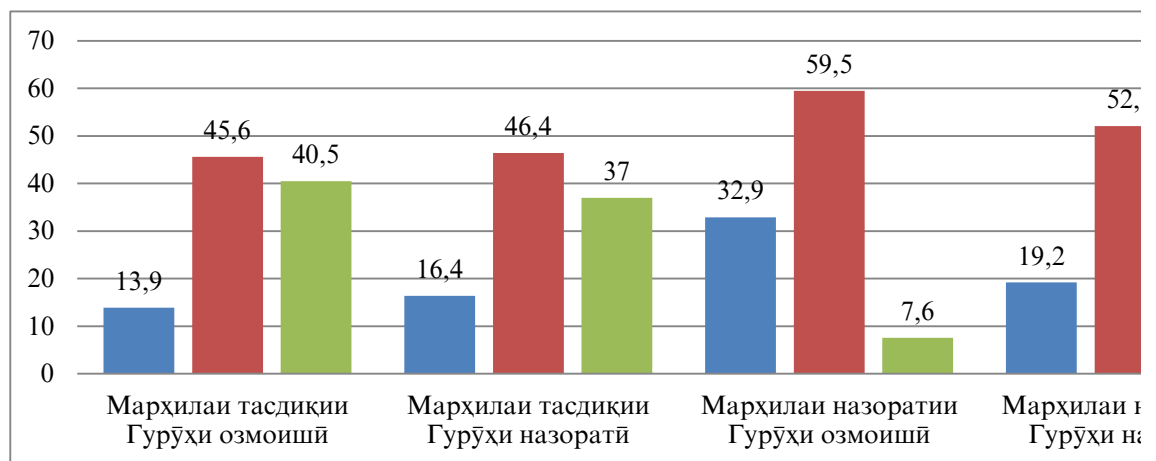
интиқол дода мешаванд, дар ташаккули ҳувиати иҷтимоии насли ҷавон нақши калидӣ доранд. Ҳангоми таҳлили ангеаҳои истифодаи интернет, мо омилҳои гуногунро қайд мекунем, аз хоҳиши баени худ то дарёфти иттилоот ва нигоҳ доштани робитаҳои иҷтимоӣ. Ин ангеаҳо на танҳо ба рафтори корбарон, балки ба афзалиятҳои истеъмоли ва фарҳангии онҳо таъсир мерасонанд ва намуди беназири фарҳанги интернетро ташаккул медиҳанд.

Бо вучуди ин, ба назар гирифтани муҳим аст, ки бо пешрафти технология ва тағйирёбии шароити иҷтимоӣ, арзишҳо ва ҳавасмандӣ метавонанд тағйиротро аз сар гузаронанд. Дар робита ба ин, мониторинги тағйирот дар фарҳанги интернетии ҷавонон барои фаҳмидани динамикаи он ва роҳнамоии сиёсати ҷавонон ба самти дуруст зарур аст. Дастгирии ҷанбаҳои мусбати фарҳанги интернет, аз қабيلي эҷодкорӣ ва ҳамкорӣ, ба ташаккули фазои солим ва масъулиятноки рақамӣ барои наслҳои оянда мусоидат хоҳад кард.

Ҷадвали 8. Натиҷаҳои таҳқиқи дараҷаи муташакклияти фарҳанги интернетӣ аз рӯи меъёри ангеавӣ-арзишмандӣ

Дараҷаҳо	Марҳилаи тасдиқии озмоиш				Марҳилаи назоратии озмоиш			
	Гурӯҳи озмоишӣ (ГО)		Гурӯҳи назоратӣ (ГН)		Гурӯҳи озмоишӣ (ГО)		Гурӯҳи назоратӣ (ГН)	
	Шумора	%	Шумора	%	Шумора	%	Шумора	%
Эҷодӣ (баланд)	11	13,9	12	16,4	26	32,9	14	19,2
Маҳсулноки (миёна)	36	45,6	34	46,6	47	59,5	38	52,1
Мутобиқатӣ (паст)	32	40,5	27	37,0	6	7,6	21	28,8
Ҳамагӣ	79	100	73	100	79	100	73	100

Диаграммаи 2. Натиҷаҳои таҳқиқи дараҷаи муташакклияти фарҳанги интернетӣ аз рӯи меъёри ангеавӣ-арзишмандӣ

Барои муайян кардани дурустии натиҷаҳои таҳқиқот ва тасдиқи фарзияи баланд шудани сатҳи фарҳанги интернетӣ аз рӯйи меъёрҳои арзиши ҳавасмандкунанда мо санҷиши дутарафӣ X^2 (икс дар дараҷаи ду) -ро истифода бурдем.

Вазифаи мо аз он иборат буд, ки фарқияти маълумотҳои эмпирикӣ аз маълумоти назариявӣ муодилашаванда фарқ кунад. Фарзияи сифр дар он буд, ки басомадҳо баробар эҳтимолият доштанд, яъне басомад мутаносибан дар байни аъзои гурӯҳҳои таҷрибавӣ ва назоратӣ тақсим карда шуд. Фарзияи алтернативӣ чунин буд, ки фарқиятҳои байни ҳарду тақсимоат ба қадри кофӣ назаррас мебошанд ва ба таъсири тағйирёбандаи мустақил вобастаанд, ки бо фарзияи таҳқиқоти мо марбутанд.

$X^2_{\text{эмп.}} > X^2_{\text{крит.}}$ Критерия (калимаи юнонӣ κριτήριον – қобилияти фарқ кардан, воситаи ҳукм, ченак). Эмпиризм (к. юнонӣ εμπειρία – таҷриба)

Ҷадвали 9. Маҷмуии тақсимоати басомадҳои эмпирикӣ (меъёри ангежавӣ-арзишмандӣ)

Иштирокчиёни таҳқиқот	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	Дараҷаи маҳсулноки (миёна)	Дараҷаи мутобиқати (паст)	Ҷамағӣ
Гурӯҳи озмоишӣ	26	47	6	79
Гурӯҳи назоратӣ	14	38	21	73
Ҷамағӣ	40	85	27	S=152

Сипас, ҷадвали басомадҳои назариявӣ сохта шуд, ки дар он ҳар як унсуре ҷадвал дар сатр ба ҳосили мувофиқ дар сутун зарб карда шуд.

Натиҷаҳои бадастомада ба маҷмӯи умумии басомадҳо (S) тақсим карда шуданд, ки бо ин роҳ ба ҷаҳони рақамҳо ва қонуниятҳо ғарқи амиқро таъмин мекунанд. Ин раванд, ба таври математикӣ, ба мо имкон дод, ки ҳамоҳангиро дар рақамҳо ва робитае, ки ҳар як қадами таҳлилро фаро мегирад, бубинем.

Ҳар як амал на танҳо ҳисобкунии арифметикӣ, балки як ишораи бадеӣ буд, ки сирри оморро ошкор мекард. Маълумоти ҷамъшуда ва гурӯҳбандишуда, ба монанди плиткаҳои мозаика, тасвири ягонаеро ташкил медиҳанд, ки на танҳо нишондиҳандаҳои миқдорӣ, балки фаҳмиши сифатии равандро низ инъикос мекунанд. Дар ин ҳамоҳангии рақамҳо, ки дар он басомади назариявӣ бо воқеият печида буд, барои таҳқиқоти минбаъда замина гузошта шуд, ки уфӯқҳои навро барои шиноختан ва фаҳмидани робитаҳои мураккаб боз мекунанд.

Ҷадвали 10. Тақсими басомадҳои назариявӣ (меъёри ангежавӣ-арзишмандӣ)

Иштирокчиёни таҳқиқот	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	Ҳамагӣ
Гурӯҳи озмоишӣ	$(79 \cdot 40) / 152 = 20,8$	$(79 \cdot 85) / 152 = 44,2$	$(79 \cdot 27) / 152 = 14,1$	79
Гурӯҳи назоратӣ	$(73 \cdot 40) / 152 = 19,2$	$(73 \cdot 85) / 152 = 40,8$	$(73 \cdot 27) / 152 = 12,9$	73
Ҳамагӣ	40	85	27	152

Формулаи ҳисоби арзиш $X^2: X^2 = \sum((\bar{X} - T)^2 / T)$

Ҷадвали 11. Ҳисоби арзиш X^2 (меъёри ангежавӣ-арзишмандӣ)

Дараҷаи 1	Дараҷаи 2	Эмпирикӣ (Э)	Назариявӣ (Т)	$(\bar{X} - T)^2 / T$
Гурӯҳи озмоишӣ	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	26	20,8	1,3
	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	47	44,2	0,2
	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	6	14,0	4,6
Гурӯҳи назоратӣ	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	14	19,2	1,4
	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	38	40,8	0,2
	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	21	13,0	5,0

				$\Sigma = 12,67$
--	--	--	--	------------------

Ҳамин тариқ, $X^2 = 12,67$

Формула барои ҳисоб кардани дараҷаҳои озодӣ:
 $v = (R - 1) * (C - 1) = (2 - 1) * (3 - 1) = 2$, ки дар инҷо v - шумораи дараҷаҳои озодӣ, R - шумораи сатрҳо дар ҷадвали ҷамъбасти тақсимооти басомади ампирикӣ, C - шумораи сутунҳои ин ҷадвал.

Мувофиқи ҷадвали «Арзишҳои интиқодии омор, ки тақсимооти X^2 бо шумораи дараҷаҳои озодӣ v , барои дараҷаҳои аҳамият α » доранд, мебинем, ки барои дараҷаҳои аҳамият $\alpha = 0,01$ ва шумораи дараҷаҳои озодӣ $v = 2$ аҳамияти интиқодӣ $X^2 = 9,2$ мебошад. Азбаски арзиши мо $X^2_{\text{эмп.}}(12,67) > X^2_{\text{крит.}}(9,2)$ мебошад, мо метавонем фарзия ва даъвои ботилро рад кунем, ки қорӣ намудани низоми таҳияшудаи шароити педагогии ҷараёни ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавон дар ҳақиқат ба баланд шудани сатҳи дастовардҳои ҷавонон тибқи меъёри арзиши ҳавасмандкунанда мусоидат мекунад.

Минбаъд мо динамикаи сатҳи фарҳанги интернетии ҷавононро аз рӯйи меъёрҳои маърифатӣ таҳлил хоҳем кард.

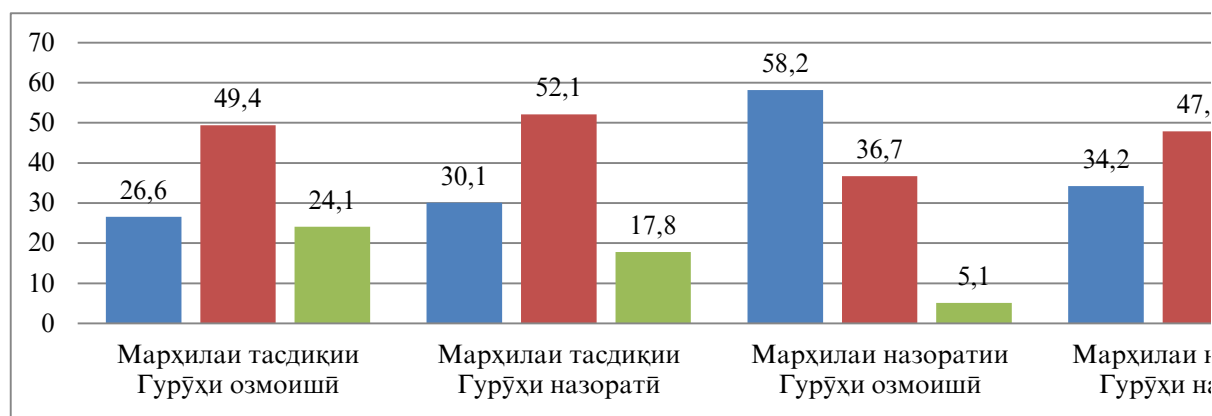
Ҷадвали 12. Натиҷаҳои таҳқиқи дараҷаи муташаккилияти фарҳанги интернетӣ (меъёри маърифатӣ)

Дараҷаҳо	Марҳилаи тасдиқии озмоиш				Марҳилаи назоратии озмоиш			
	Гурӯҳи озмоишӣ (ГО)		Гурӯҳи назоратӣ (ГН)		Гурӯҳи озмоишӣ (ГО)		Гурӯҳи назоратӣ (ГН)	
	Шумора	%	Шумора	%	Шумора	%	Шумора	
Эҷодӣ (баланд)	21	26,6	22	30,1	46	58,2	25	4,2
Маҳсулноки (миёна)	39	49,4	38	52,1	29	36,7	35	7,9
Мутобиқатӣ (паст)	19	24,1	13	17,8	4	5,1	13	7,8
Ҳамагӣ	79	100	73	100	79	100	73	00

Ҳамин тариқ, дар гурӯҳи озмоишӣ дар марҳилаи назоратии озмоишӣ, зиёда аз 58,2% ҷавонони муассисаҳои таълимӣ аз рӯйи

меъёрҳои идрокӣ сатҳи баланди фарҳанги интернетӣ доштанд (дар гурӯҳи назоратӣ – 34,2%). Дар айни замон, дар гурӯҳи озмоишӣ танҳо 5,1% (4 нафар) дар марҳилаи назоратии озмоиш аз рӯйи сатҳи меъёрҳои маърифатӣ ба сатҳи пасти фарҳанги интернетӣ мувофиқ буданд, дар гурӯҳи назоратӣ – 17,8% (13 нафар).

Диаграммаи 3. Натиҷаҳои таҳқиқи дараҷаи муташаккилияти фарҳанги интернетӣ (меъёри маърифатӣ)

Таҳлилҳо нишон доданд, ки сатҳи дониши ҷавонон дар гурӯҳи таҷрибавӣ дар марҳилаи назоратии озмоиш ҳам аз ҷиҳати дониستاني асосҳо, механизмҳо ва хусусиятҳои фаъолиятҳои марбут ба ҷустуҷӯи иттилоот ва ҳам дар соҳаи коммуникатсия аз сатҳи гурӯҳи назоратӣ зиёдтар аст. Ғайр аз ин, дар гурӯҳи таҷрибавӣ дар марҳилаи назоратӣ нисбат ба марҳилаи натиҷавии озмоиш афзоиши назарраси нишондиҳандаҳои маърифатӣ мушоҳида карда шуд.

Дар 58,2% ҳолатҳо иштирокчиени гурӯҳи таҷрибавӣ, тибқи натиҷаҳои кор, аҳамияти таҳлили тақрорӣ, тафсири дақиқ ва арзебии дурустии иттилоотро дарк мекунанд. Онҳо дорои системаи муқарраршудаи меъерҳо барои арзебии сифати иттилоот мебошанд ва механизмҳои муоширати таълимиро дар фазои рақамӣ эътироф мекунанд. Мо бо истифодаи як тести дутарафа X^2 (икс дар дараҷаи ду) дурустии натиҷаҳои таҳқиқот ва тасдиқи фарзияи баланд шудани сатҳи фарҳанги интернетиро аз рӯйи меъёрҳои маърифатӣ месанҷем.

Ҷадвали 13. Маҷмуи тақсимооти басомадҳои эмпирикӣ (меъёри маърифатӣ)

Иштирокчиёни таҳқиқот	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	Ҳамагӣ
Гуруҳи озмоишӣ	46	29	4	79
Гуруҳи назоратӣ	25	35	13	73
Ҳамагӣ	71	64	17	S=152

Сипас ҷадвали басомадҳои назариявӣ сохта шуд, ки дар он ҳар як унсури сатр ба ҳосили сутуни дахлдор зарб карда мешавад. Натиҷаи ин амалиётҳо ба суммаи басомадҳо (S) тақсим карда шуда, имкон медиҳад, ки маълумоти арзишмандро барои таҳлили минбаъда ба даст орем.

Минбаъд, ҷадвали басомадҳои назариявӣ тартиб дода шуд, ки барои он мо ҷадвалро дар сатр ба ҳосили сутун зарб кардем ва шумораи натиҷаҳо ба ҳосили ҷамъ (S) тақсим кардем.

Ҷадвали 14. Тақсими басомадҳои назариявӣ (меъёри маърифатӣ)

Иштирокчиёни таҳқиқот	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	Ҳамагӣ
Гуруҳи озмоишӣ	$(79 \cdot 71) / 152 = 36,9$	$(79 \cdot 64) / 152 = 33,3$	$(79 \cdot 17) / 152 = 8,8$	79
Гуруҳи назоратӣ	$(73 \cdot 71) / 152 = 34,1$	$(73 \cdot 64) / 152 = 30,7$	$(73 \cdot 17) / 152 = 8,2$	73
Ҳамагӣ	71	64	17	152

Формулаи ҳисоби арзиш $\chi^2: \chi^2 = \sum((E - T)^2 / T)$

Ҷадвали 15. Ҳисоби арзиш χ^2 (меъёри маърифатӣ)

Дараҷаи 1	Дараҷаи 2	Эмирикӣ (Э)	Назариявӣ (Т)	$(E - T)^2 / T$
Гуруҳи озмоишӣ	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	46	36,9	2,2
	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	29	33,3	0,5
	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	4	8,8	2,6
Гуруҳи назоратӣ	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	25	34,1	2,4
	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	35	30,7	0,6
	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	13	8,2	2,9
				$\sum = 11,32$

Ҳамин тавр $\chi^2 = 11,32$

Формула барои ҳисоб кардани дараҷаҳои озодӣ:

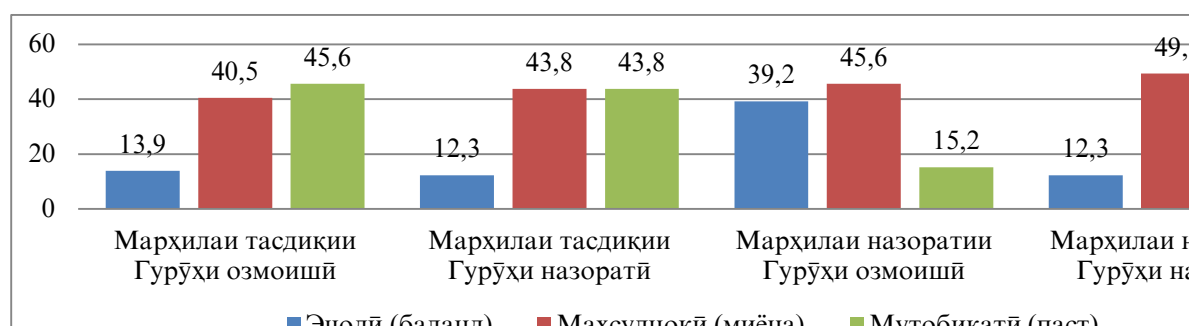
$$v = (R - 1) * (C - 1) = (2 - 1) * (3 - 1) = 2$$
, ки дар инҷо v - шумораи дараҷаҳои озодӣ, R - шумораи сатрҳо дар ҷадвали ҷамъбастии тақсимои басомади ампирикӣ, C - шумораи сутунҳои ин ҷадвал.

Тибқи ҷадвали «Арзишҳои интиқодии омор X^2 бо тақсимои бо шумораи дараҷаҳои озодӣ v , барои сатҳҳои арзиши α » мо мебинем, ки барои дараҷаҳои арзиш $\alpha = 0,01$ ва шумораи дараҷаҳои озодӣ $v = 2$ арзиши муҳим $X^2 = 9,2$ мешавад. Азбаски қимати бадастовардамон $X^2_{\text{эмп.}}(11,32) > X^2_{\text{крит.}}(9,2)$ аст, мо метавонем фарзияи сифр ва изҳоротро рад кунем, ки татбиқи низоми шароити педагогӣ аз ҷониби мо дар раванди ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавон таҳия шудааст воқеан ба баланд шудани сатҳи муваффақияти ҷавонон аз рӯйи меъёрҳои маърифатӣ кумак мекунад. Сипас, динамикаи сатҳи фарҳанги интернетии ҷавононро аз рӯйи меъёрҳои абзорӣ-фаъолиятӣ таҳлил хоҳем кард.

Ҷадвали 16. Натиҷаҳои таҳқиқи дараҷаи муташаккилияти фарҳанги интернетӣ (меъёри абзорӣ-фаъолиятӣ)

Дараҷаҳо	Марҳилаи тасдиқии озмоиш				Марҳилаи назоратии озмоиш			
	Гурӯҳи озмоишӣ (ГО)		Гурӯҳи назоратӣ (ГН)		Гурӯҳи озмоишӣ (ГО)		Гурӯҳи назоратӣ (ГН)	
	Шумора	%	Шумора	%	Шумора	%	Шумора	%
Эҷодӣ (баланд)	11	13,9	9	12,3	31	39,2	9	12,3
Маҳсулноқӣ (миёна)	32	40,5	32	43,8	36	45,6	36	49,3
Мутобиқатӣ (паст)	36	45,6	32	43,8	12	15,2	28	38,4
Ҷамағӣ	79	100	73	100	79	100	73	100

Диаграммаи 4. Натиҷаҳои таҳқиқи дараҷаи муташаккилияти фарҳанги интернетӣ (меъёри абзорӣ-фаъолиятӣ)

Дар марҳилаи назоратии тадқиқот дар гурӯҳи таҷрибавӣ зиёда аз

39,2% ҷавонон сатҳи баланди фарҳанги интернетро аз рӯи меъерҳои асбобӣ-функционалӣ нишон доданд, дар ҳоле ки дар гурӯҳи назоратӣ ин нишондиҳанда танҳо 12,3%-ро ташкил дод. Дар гурӯҳи таҷрибавӣ 12 нафар ба сатҳи пасти фарҳанги интернетӣ, дар гурӯҳи назоратӣ 28 нафар мувофиқат мекарданд.

Таҳлилҳо нишон доданд, ки малака ва қобилияти ҷавонон дар гурӯҳи таҷрибавӣ аз нишондиҳандаҳои гурӯҳи назоратӣ хеле болотар аст. Инчунин афзоиши арзишҳо аз рӯи меъерҳои миена (инструменталӣ) қайд карда шудааст, ки ин аз баланд шудани фаъолияти гурӯҳи таҷрибавӣ дар марҳилаи назоратӣ дар муқоиса бо марҳилаи ниҳоии тадқиқот шаҳодат медиҳад.

Ҳамин тариқ, натиҷаҳо бартарии назарраси иштирокчиени гурӯҳи таҷрибавӣ нисбат ба фарҳанги интернетро ба таври равшан нишон медиҳанд, ки самаранокии таҷрибаи гузаронидашуда ва аҳамияти ҳулосаҳои онро таъкид мекунанд.

Тибқи натиҷаҳои тадқиқоти озмоишӣ 39,2% ҷавонони гурӯҳи озмоишӣ алгоритмҳо ва механизмҳои мувофиқи ҷустуҷӯи маълумотро доранд. Дар байни салоҳиятҳои онҳо фаҳмиши таҳлилии иттилооти ошкоршуда, танзим ва сохтори он, инчунин қобилияти таҳлил, таҳрир, муқоиса ва мубодилаи маълумот мебошад. Ин ҷавонон қобилияти тафсири эҷодии иттилоотро доранд ва малакаҳои фаъолияти коммуникатсиониро дар фазои виртуалӣ нишон медиҳанд, ки ба шаклҳои гуногуни ҳамкорӣ таъя мекунанд. Муносибати онҳо ба фаъолият ҳам унсурҳои эҷодӣ ва ҳам оқилонаро дар бар мегирад, ки ба онҳо имкон медиҳад, ки ба ҳадафҳои коммуникатсионӣ ноил шаванд ва услуби инфиродиро инкишоф диҳанд.

Мо дурустии натиҷаҳои таҳқиқоти худро бодикқат тафтиш кардем ва фарзияи болоравии сатҳи фарҳанги интернетро бо истифода аз санчиши дуҷонибаи Х2 (х ба дараҷаи ду) бо итминони комил тасдиқ кардем.

Ҷадвали 17. Маҷмуии тақсимои басомадҳои эмпирикӣ

(меъёри абзорӣ-фаъолиятӣ)

Иштирокчиёни таҳқиқот	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	Ҳамагӣ
Гуруҳи озмоишӣ	31	36	12	79
Гуруҳи назоратӣ	9	36	28	73
Ҳамагӣ	40	72	40	S=152

Сипас чадвали басомади назариявӣ сохта шуд, ки таносуби ҳамоҳангии байни сатрҳо ва сутунҳоро ташкил медиҳад. Барои тартиб додани он, мо арзишҳои ҳар як сатрро ба ҳосили мувофиқ дар сутун зарб кардем, сипас шумораи умумии натиҷаҳои бадастомадаро ба ҳосили (S) тақсим кардем.

Чадвали 18. Тақсимои басомадҳои назариявӣ (меъёри абзорӣ-фаъолиятӣ)

Иштирокчиёни таҳқиқот	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	Ҳамагӣ
Гуруҳи озмоишӣ	$(79 \cdot 40) / 152 = 20,8$	$(79 \cdot 72) / 152 = 37,4$	$(79 \cdot 40) / 152 = 20,8$	79
Гуруҳи назоратӣ	$(73 \cdot 40) / 152 = 19,2$	$(73 \cdot 72) / 152 = 34,6$	$(73 \cdot 40) / 152 = 19,2$	73
Ҳамагӣ	40	72	40	152

Формулаи ҳисоббаробаркунии арзиш $X^2: X^2 = \sum((E - T)^2 / T)$

Чадвали 19. Ҳисоби арзиш X^2 (меъёри абзорӣ-фаъолиятӣ)

Дараҷаи 1	Дараҷаи 2	Эмирикӣ (Э)	Назариявӣ (Т)	$(E - T)^2 / T$
Гуруҳи озмоишӣ	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	31	20,8	5,0
	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	36	37,4	0,1
	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	12	20,8	3,7
Гуруҳи назоратӣ	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	9	19,2	5,4
	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	36	34,6	0,1
	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	28	19,2	4,0
				$\sum = 18,29$

Ҳамин тариқ $X^2 = 18,29$.

Формула барои ҳисоб кардани дараҷаҳои озодӣ: $v = (R - 1) \cdot (C - 1) = (2 - 1) \cdot (3 - 1) = 2$, ки дар инҷо v - шумораи дараҷаҳои озодӣ, R - шумораи сатрҳо дар чадвали ҷамъбасти тақсимои басомади ампирикӣ, C - шумораи сутунҳои ин чадвал.

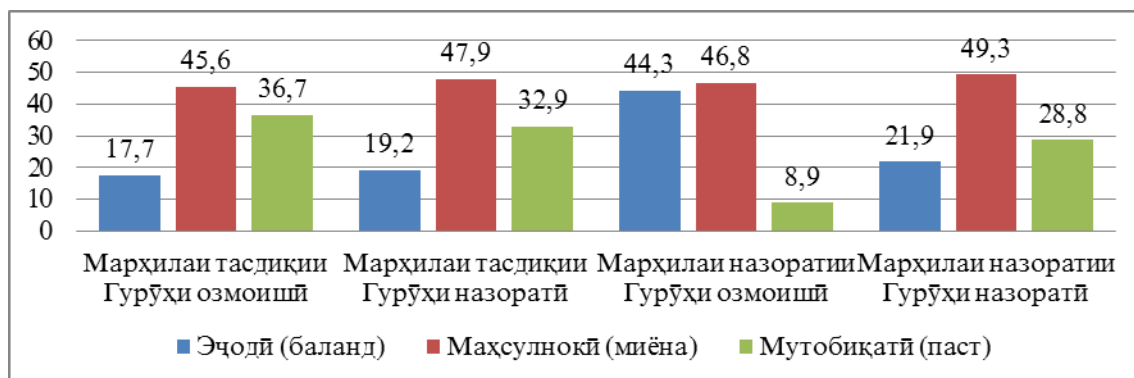
Тибқи чадвали «Арзишҳои интиқодӣ дар омор X^2 бо тақсимои бо шумораи дараҷаҳои озод v , барои сатҳҳои арзишноқӣ α » мо мебинем, ки

барои дараҷаҳои арзиш $\alpha = 0,01$ ва шумораи дараҷаҳои озод $v = 2$ арзиши муҳим $X^2 = 9,2$. Азбаски арзиши ба даст овардашуда $X^2_{\text{эмп.}}(18,29) > X^2_{\text{крит.}}(9,2)$ аст, мо метавонем фарзияи сифр ва изҳоротро рад кунем, ки татбиқи низоми шароити педагогӣ аз ҷониби мо дар раванди ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавон таҳия шудааст, мутобиқи меъёрҳои абзорӣ-фаъолиятӣ ба баланд шудани сатҳи муваффақияти ҷавонон мусоидат мекунад. Баъдан, мо маълумотро дар бораи се меёр барои ташаккули фарҳанги интернетӣ таҳлил ва ҷамъбаст мекунем ва динамикаи сатҳи фарҳанги интернетиро таҳлил мекунем.

Ҷадвали 20. Натиҷаҳои умумии таҳқиқи дараҷаи муташаккилияти фарҳанги интернетии ҷавонон (аз рӯйи се меёр)

Дараҷаҳо	Марҳилаи тасдиқии озмоиш				Марҳилаи назоратии озмоиш			
	Гурӯҳи озмоишӣ (ГО)		Гурӯҳи назоратӣ (ГН)		Гурӯҳи озмоишӣ (ГО)		Гурӯҳи назоратӣ (ГН)	
	Шумо Ра	%	Шумо ра	%	Шумо ра	%	Шумо ра	%
Эҷодӣ (баланд)	14	17,7	14	19,2	35	44,3	16	21,9
Маҳсулноки (миёна)	36	45,6	35	47,9	37	46,8	36	49,3
Мутобикатӣ (паст)	29	36,7	24	32,9	7	8,9	21	28,8
Ҷамагӣ	79	100	73	100	79	100	73	100

Диаграммаи 5. Натиҷаҳои ҷамъбасти таҳқиқи дараҷаи муташаккилияти фарҳанги интернетии ҷавонон (аз рӯйи меъёрҳо)

Ҳамин тариқ, бо ҳамон вазифаҳои ибтидоӣ, дар гурӯҳи озмоишӣ дар марҳилаи назоратии озмоишӣ, 44,3% ҷавонон аз рӯи се меъёр сатҳи баланди фарҳанги интернетӣ доштанд (дар гурӯҳи назоратӣ – 21,9% ҷавонон). Дар айни замон, дар гурӯҳи таҷрибавӣ танҳо 7 нафар дар марҳилаи назоратӣ аз рӯи се меъёр ба сатҳи пастӣ фарҳанги интернетӣ мувофиқ буданд, дар гурӯҳи назоратӣ - 21 мусоҳиб.

44,3% ҷавонони муассисаҳои таълимӣ тибқи натиҷаҳои таҳқиқоти гузаронидашуда дар гурӯҳи таҷрибавӣ фаъолияти барҷастаи иттилоотӣ ва коммуникатсиониро нишон медиҳанд. Ин шахсиятҳо қобилияти мустақилона муайян кардани ҳадафҳо, муҳокимаи аҳамияти онҳо ва муваффақ шудан дар соҳаи фаъолияти иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ доранд. Услуби беназири онлайни онҳо эҷодкориро бо интиҳоби бошуурона ва масъулиятноки равишҳо ва шаклҳо муттаҳид мекунад.

Ҷавонон фаъолияти таҳқиқотиро ҳамчун нишондиҳандаи рушди зеҳнӣ, ахлоқӣ ва эстетикӣ меҳисобанд. Онҳо аҳамияти таҳлили интиқодӣ, тафсири дақиқ ва арзёбии дурустии иттилоотро тавассути татбиқи меъёрҳои муайян дарк мекунанд.

Бо доштани механизмҳои муоширати таълимӣ дар шабака, онҳо алгоритмҳо ва воситаҳои худро барои ҷустуҷӯи самараноки иттилоот истифода мекунанд. Салоҳиятҳои онҳо имкон медиҳанд, ки на танҳо маълумотро таҳлил ва таҳрир кунанд, балки онҳоро эҷодкорона тафсир кунанд ва ҳамзамон ҳамкориҳои виртуалӣ ташкил кунанд.

Ҳамин тариқ, фаъолияти онҳо бо омезиши муносибати оқилона ва эҷодӣ тавсиф карда мешавад, ки ба ташаккули услуби инфиродӣ дар ноил шудан ба ҳадафҳои муоширати интерактивӣ ва ҳамкорӣ

мусоидат мекунад.

Мо бо истифода аз санчиши дучониба X^2 (икс дар дараҷаи ду) дурустии натиҷаҳои умуми таҳқиқот ва тасдиқи фарзияи баланд шудани сатҳи фарҳанги интернетиро месанҷем.

Ҷадвали 21. Маҷмуии тақсимои басомадҳои эмпирикӣ

Иштирокчиёни таҳқиқот	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	Ҷамағӣ
Гуруҳи озмоишӣ	35	37	7	79
Гуруҳи назоратӣ	16	36	21	73
Ҷамағӣ	51	73	28	S=152

Сипас ҷадвали басомади назариявӣ тартиб дода шуд. Барои сохтани он, мо арзишҳои сатрҳоро ба ҳосили унсурҳои сутунҳо зарб кардем ва сипас натиҷаҳои бадастомадаро ба ҳосили баслмадҳо (S) тақсим кардем.

Ҷадвали 22. Тақсимои басомадҳои назариявӣ

Иштирокчиёни таҳқиқот	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	Ҷамағӣ
Гуруҳи озмоишӣ	$(79 \cdot 51) / 152 = 26,5$	$(79 \cdot 73) / 152 = 37,9$	$(79 \cdot 28) / 152 = 14,6$	79
Гуруҳи назоратӣ	$(73 \cdot 51) / 152 = 24,5$	$(73 \cdot 73) / 152 = 35,1$	$(73 \cdot 28) / 152 = 13,4$	73
Ҷамағӣ	51	73	28	152

Формулаи ҳисоби арзиши X^2 : $X^2 = \sum ((\text{Э} - \text{T})^2 / \text{T})$

Ҷадвали 23. Ҳисоби арзиши X^2

Дараҷаи 1	Дараҷаи 2	Эмпирикӣ (Э)	Назариявӣ (Т)	$(\text{Э} - \text{T})^2 / \text{T}$
Гуруҳи озмоишӣ	Эҷодӣ (баланд)	35	26,5	2,7
	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	37	37,9	0,0
	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	7	14,6	3,9
Гуруҳи назоратӣ	Дараҷаи эҷодӣ (баланд)	16	24,5	2,9
	Дараҷаи маҳсулноқӣ (миёна)	36	35,1	0,0
	Дараҷаи мутобиқатӣ (паст)	21	13,4	4,2
				$\sum = 13,88$

Ҳамин тариқ, $X^2 = 13,88$.

Формула барои ҳисоб кардани дараҷаҳои озодӣ:
 $v = (R - 1) \cdot (C - 1) = (2 - 1) \cdot (3 - 1) = 2$, ки дар инҷо v - шумораи

дараҷаҳои озодӣ, R - шумораи сатрҳо дар ҷадвали ҷамъбасти тақсими басомади ампирикӣ, C - шумораи сутунҳои ин ҷадвал.

Мувофиқи ҷадвали "арзишҳои интиқодии омили X^2 ", ки тақсими сатҳи муайяни аҳамияти α -ро инъикос мекунад, мо дарёфтем, ки дар $\alpha=0,01$ ва шумораи дараҷаҳои озодӣ $v=2$ арзиши интиқодӣ $X^2=9,2$ хоҳад буд. Азбаски арзиши эмперикии $X^2_{\text{эмп.}}$ (13,88) аз арзиши интиқодии $X^2_{\text{крит.}}$ (9,2) аст, мо ҳуқуқ дорем фарзияи сифрро рад кунем. Ин ба мо имкон медиҳад изҳор намоем, ки ҷорӣ намудани низоми шароити педагогӣ, ки мо таҳия кардаем, воқеан ба баланд бардоштани сатҳи муваффақияти ҷавонон аз рӯи се меъери асосӣ дар раванди ташаккули фарҳанги интернетии онҳо дар муассисаҳои таълимӣ мусоидат мекунад. Натиҷаҳои қисми озмоиши таҳқиқоти диссертатсионӣ фарзияи моро дар бораи афзоиши назарраси фарҳанги интернетӣ дар байни ҷавонон дар посух ба ҷорабиниҳои ба нақша гирифташуда оид ба ташаккули он тасдиқ карданд.

Хулоса, натиҷаҳои таҳқиқоти мо ба таъсири назарраси системаи таҳияшудаи шароити педагогӣ ба сатҳи муваффақияти ҷавонон ишора мекунанд. Маълумоти овардашуда ва санҷишҳои омории гузаронидашуда тасдиқ мекунанд, ки татбиқи ин шароит дар муассисаҳои таълимӣ воқеан ба ташаккули фарҳанги баландтари интернет дар байни донишҷӯён мусоидат мекунад. Рад кардани фарзияи сифр ва арзиши эмперикии бадастомадаи X^2 самаранокии ҷорабиниҳо ба мо имкон медиҳад, ки дар бораи тағироти мусбат дар рафтори ҷавонон дар фазои онлайн бо боварӣ изҳор кунем. Ин барои таҳқиқоти минбаъда дар ин соҳа дурнамои нав мекушояд ва инчунин ба муассисаҳои таълимӣ имкон медиҳад, ки чунин усулҳоро ба амалияи худ ҷаъолона ворид кунанд.

Қадами навбатӣ микеси натиҷаҳои бадастомада ва паҳн кардани таҷрибаи дар ҷараёни озмоиш ҷамъоваришуда мебошад. Муҳим аст, ки таҳия ва татбиқи равишҳои инноватсиониро идома диҳем, ки на танҳо дар ташаккули фарҳанги интернет, балки дар бехтар кардани сифати умумии таҳсилот низ кӯмак мерасонанд. Ҳамин тариқ, мо итминон дорем, ки натиҷаҳои таҳқиқот ба ҷаъолиятҳои минбаъда таъсири мусбат мерасонанд.

Хулосаи боби дуюм

Натиҷаҳои озмоишҳои дар боби дуюми таҳқиқот бадастомада аҳамияти фароҳам овардани шароити муассири педагогиро барои ташаккули бомуваффақияти фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ тасдиқ мекунад. Корҳои озмоишӣ на танҳо динамикаи тағйирот дар сатҳи фарҳанги интернетро дар байни пурсидашудагон ошкор карданд, балки ба таҳлили таъсири омилҳои гуногун ба ин раванд имкон доданд. Истифодаи равиши системавӣ ба экспертизаи муаллифӣ дар кори мо калидӣ гардид, ки таҳлили муфассали ташаккули фарҳанги интернетӣ ва муайян кардани ниезҳои воқеии ҷавононро дар соҳаи муоширати рақамӣ ва худшиносӣ таъмин кард.

Дар натиҷа, мо имконият пайдо кардем, ки ҷавононро аз рӯи сатҳи фарҳанги интернетии худ тасниф кунем, ки ин бешубҳа як қадами муҳим дар фардикунонии равандҳои таълимӣ мебошад. Ҳамин тариқ, корҳои оид ба ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ бояд дар асоси маълумот ва тавсияҳои гирифташуда идома доштан. Ин на танҳо сифати таҳсилотро беҳтар мекунад, балки ба рушди ҳамоҳангтари ҷавонон дар ҷаҳони босуръати рақамӣ мусоидат мекунад.

Бо итминон метавон гуфт, ки татбиқи шароитҳои педагогӣ ва барномаи модуль, ки технологияҳои иттилоотӣ ва телекоммуникатсионӣ, инчунин асосҳои фаъолияти презентатсиониро дар бар мегирад, ба ташаккули фарҳанги интернетӣ дар донишҷӯён мусоидат мекунад. Натиҷаҳои кори амалӣ аз динамикаи мусбат шаҳодат медиҳанд, ки дар ҳама марҳилаҳои азхудкунии мавод мушоҳида мешавад. Истифодаи санчиши дучанбаи Пирсон X^2 имкон дод, ки фарзияи мо дар бораи афзоиши сатҳи фарҳанги интернетӣ тасдиқ карда шавад.

Коркарди омории маълумот тағироти назаррасро нишон дод, ки на танҳо самаранокии барномаи таҳияшударо тасдиқ мекунад, балки

аҳамияти ҳамгирии технологияҳои муосирро ба раванди таълим таъкид мекунад. Бо назардошти натиҷаҳои бадастомада, модулҳои пешниҳодшуда бояд бо таваҷҷӯҳ ба тамоюлҳои муосири муосир ва ниезҳои донишҷӯен таҳия ва мутобиқ карда шаванд. Ҳамин тариқ, мо метавонем на танҳо сифати таҳсилотро баланд бардорем, балки донишҷӯенро барои истифодаи самаранок ва бехатари захираҳои интернет дар фаъолияти касбии ояндаи худ омода созем.

Ҳамин тариқ, ташаккули фарҳанги интернетӣ на танҳо раванди азхудкунии малакаҳо, балки тағиребии шахсиятест, ки қодир аст дар фазои рақамии муосир ба таври кофӣ дарк кунад ва фаъолона иштирок кунад. Ин раванд равиши системавино талаб мекунад, ки ҳам дониши назариявӣ ва ҳам малакаҳои амалиро дар бар мегирад, ки махсусан дар муҳити босуръати иттилоотӣ муҳим аст.

Дар натиҷаи мушоҳидаҳои мо, мо метавонем баҳс кунем, ки фароҳам овардани шароити педагогӣ на танҳо ба баланд бардоштани сатҳи фарҳанги интернет, балки ба ташаккули тафаккури интиқодӣ дар қорбарон мусоидат мекунад. Ин дар навбати худ ба онҳо имкон медиҳад, ки баҳри иттилоотро беҳтар паймоиш кунанд ва аз найрангбозӣ ва маълумоти бардурӯғ қанорагирӣ кунанд.

Ҳамин тариқ, натиҷаҳои қорабиниҳои ба нақша гирифташуда на танҳо малакаҳои ташаккулефта, балки шаҳрвандони мақсаднок ва масъулиятнок мебошанд, ки қодиранд интернетро ба манфиати худ ва ба манфиати ҷомеа истифода баранд. Дарки аҳамияти ин вазифа аз ҷониби ҳамаи иштирокчиени раванди таълим паҳлуҳои нави рушди фарҳанги интернетро муайян мекунад ва барои истифодаи бехатар ва самараноки технологияҳои рақамӣ дар оянда замина мегузорад.

ХУЛОСА

Натиҷаҳои тадқиқот муқаррароти фарзиро тасдиқ карданд ва хулосаҳои зерин бароварда шуданд.

Аввалан, бозефтҳо фаҳмиши моро дар бораи мушкилоти таҳқиқшаванда ба таври назаррас васеъ намуда, аҳамияти омилҳои мавриди назарро таъкид мекунанд. Ин кашфиёт на танҳо фарзияҳои назариявии қаблан пешниҳодшударо тасдиқ мекунад, балки барои таҳқиқоти минбаъда замина фароҳам меорад.

Дуюм, бозефтҳои тадқиқот аҳамияти амалӣ доранд ва метавонанд дар соҳаҳои гуногун татбиқ карда шаванд. Тавсияҳои пешниҳодшуда метавонанд ба беҳтар шудани равандҳо ва баланд бардоштани самаранокӣ дар соҳаҳои дахлдор мусоидат кунанд. Ташаккули равишҳои нав дар асоси натиҷаҳои бадастомада як қадами дигар ба сӯи пешрафт аст.

Нихоят, аҳамияти таҳқиқоти моро таъкид намуда, бояд қайд кард, ки самти ояндаи кор метавонад тавсеаи интиҳоб ва истифодаи усулҳои нави таҳлилро дар бар гирад. Ин омӯзиши амиқи мавзӯро таъмин мекунад ва тағиребандаҳои иловагиро ба назар мегирад.

Ҳамин тариқ, тадқиқоти мо ба заминаи илмӣ мавҷуда саҳми назаррас гузошта, уфуқҳои навро барои таҳқиқоти минбаъда ва татбиқи амалии хулосаҳои бадастомада боз мекунад:

1. Фарҳанги интернетии ҷавонони муассисаҳои таълимӣ дар ташаккули шахсияти комил, ки қодир аст ба мушкилоти ҷомеаи муосир бомуваффақият мутобиқ шавад, нақши калидӣ мебозад. Он на танҳо дастрасӣ ба захираҳои бемаҳдуди иттилоотиро таъмин мекунад, балки иштироки ғайбонаи ҷавононро дар равандҳои таълимӣ ва иҷтимоӣ ҳавасманд мекунад. Рушди малакаҳои интернетӣ, аз қабili тафаккури интиқодӣ, қобилияти муколама ва кор дар гурӯҳ барои ғайбонии касбии оянда муҳим аст. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва тағйиребии доимии муҳити иттилоотӣ, ин малакаҳо барои муваффақ шудан муҳим мешаванд. Ҷанбаи муҳим инчунин ташаккули муносибати масъулиятнок

ба истифодаи интернет мебошад. Ин огоҳӣ аз меъерҳои ахлоқӣ, омӯхтани мубодилаи иттилооти муфид аз маълумоти бардурӯғ ва хоҳиши рушди зехни эҳсосӣ дар муоширати онлайнро дар бар мегирад. Хулоса, метавон гуфт, ки тарбияи фарҳанги баркамоли интернетӣ дар байни ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ бояд барои ҷомеа вазифаи аввалиндараҷа бошад, зеро ин на танҳо рушди шахсӣ, балки ҳамкориҳои ҷамъиятӣ ба ҷаҳони атроф таъмин мекунад.

2. Ташаккули фарҳанги интернетӣ на танҳо як раванди муҳим, балки як раванди зарурӣ дар ҷомеаи муосир ба назар мерасад. Дар шароити пешрафти доимии технологӣ ва бартарияти ҳамкориҳои рақамӣ, рушди малака ва малакаи кор дар Интернет ҷанбаи муҳими тарбияи шахс мегардад. Ин раванд муносибати систематикӣ ва иштироки ҷаҳонаи омӯзгоронро талаб мекунад, ки қобилияти фароҳам овардани шароити мувофиқро барои омӯзиши самаранок доранд.

Унсuri калидии фарҳанги интернет огоҳӣ ва риояи меъерҳо, ахлоқ ва қоидаҳои рафтор дар фазои онлайн мебошад. Ин на танҳо ба ҷаҳолияти касбӣ таъсир мерасонад, балки мавқеи шаҳрвандиро тавассути таҳкими робитаҳои иҷтимоӣ ва рушди тафаккури интиқодӣ ташаккул медиҳад. Бо омӯхтани малакаҳои интерактивӣ, донишҷӯён на танҳо истеъмолкунандагони пасивии иттилоот, балки иштирокчиёни ҷаҳоли ҷомеаи иттилоотӣ мешаванд.

Хулоса, сармоягузорӣ ба ташаккули фарҳанги интернетӣ на танҳо ба шахсони алоҳида, балки ба тамоми ҷомеа низ фоида меорад. Эҷоди муҳит барои ҳамкориҳои созанда дар шабака ба рушди ҷамъиятии шахсият ва ташаккули шаҳрвандии масъул дар давраи рақамӣ мусоидат мекунад.

3. Сатҳи ташаккули фарҳанги интернетии насли ҷавон (мутобиқшавӣ, истеҳсолӣ, эҷодӣ) мутобиқи меъерҳо ва нишондиҳандаҳои зерин тавсиф мешаванд: меъерҳои ҳавасмандгардонӣ-арзишмандӣ (ангезаҳои ҷаҳолияти иттилоотӣ, муносибати арзишмандона ба ҷаҳолияти иттилоотӣ, ангезаҳои ҷаҳолияти иртиботӣ,

арзишмандӣ ба фаъолияти иртиботӣ, ангезаҳои риояи меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти муассири иттилоотию иртиботӣ, муносибат ба меъёрҳо ва қоидаҳои фаъолияти самарабахши иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет); меъёрҳои маърифатӣ (дониш дар бораи имконот ва механизмҳои фаъолияти иттилоотӣ, дониш дар бораи имконот ва механизмҳои ҳамкорӣ, дониш дар бораи меъёру қоидаҳои фаъолияти иттилоотӣ-иртиботӣ дар Интернет); меъёрҳои абзорӣ-фаъолиятӣ (доштани усул ва воситаҳои фаъолияти иттилоотӣ, доштани усулу василаҳои фаъолияти иртиботӣ, мутобиқати фаъолияти иттилоотӣ ва иртиботӣ дар Интернет бо меъёру қоидаҳои муассири ҳамкориҳои иҷтимоӣ ва ғ.). Дастгоҳи меъёрҳои таҳияшуда хусусиятҳои асосии фарҳанги интернетии ҷавононро муайян мекунад.

4. Ташаккули самараноки фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муносири муассисаҳои таълимӣ бо иҷрои шартҳои педагогӣ зерин таъмин карда мешаванд: -ташкили раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ мувофиқи амсилаи сохторӣ ва функционалӣ; -дар амалияи таълимӣ ҷорӣ намудани барномаи модули «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муносири муассисаҳои таълимӣ»; -истифодаи маҷмуи технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ дар ҷараёни таълим.

5. Амсилаи сохторӣ ва функционалии коркардшуда ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони муассисаҳои таълимӣ, маҷмуи ҷузъҳои ба ҳам алоқаманд ва вобастаи (мақсаднок, методологӣ, мундариҷавӣ, фаъолиятӣ, назоратӣ ва самаранокӣ) буда, хусусияти онро муайян мекунад ва ба тавсиф ва тавсеаи дониш дар бораи раванди омӯзиш барои тағйирот ва мудирати самарабахш мусоидат мекунад.

6. Натиҷаҳои озмоиши педагогӣ мо самаранокии шароити педагогӣ ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонони муассисаҳои таълимиро тасдиқ мекунад. Натиҷаҳои ҷорабиниҳо ва барномаҳои гузаронидашуда нишон медиҳанд, ки таҷрибаҳои таълимии ба таври возеҳ сохташуда на танҳо сатҳи саводнокии рақамиро баланд

мебардоранд, балки тафаккури интиқодии ҷавононро низ ташаккул медиҳанд. Аҳамияти ҷалби ғайбонаи донишҷӯён ба раванди эҷод ва на танҳо истеъмоли мундариҷа аён мегардад. Чунин шароит ба ташаккули муносибати масъулиятнок ба иттилоот ва инчунин масъулият барои амалҳои худ дар шабака мусоидат мекунад. Бо рушди ин малакаҳо, мо муҳити солими интернетро фароҳам меорем, ки дар он ҷавонон на танҳо метавонанд ҳамкорӣ кунанд, балки суръат бахшидан ба малака ва салоҳиятҳои худро омӯзанд ва ба татбиқи масоил зер аҳамияти аввалиндараҷа диҳанд:

а) раванди ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон мувофиқи амсилаи сохторӣ ва функционалӣ;

б) дар амалияи таълимӣ ҷорӣ намудани барномаи модули «Асосҳои фарҳанги интернетии ҷавонон дар муҳити муносири муассисаҳои таълимӣ»;

в) истифодаи маҷмуиитехнологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ дар раванди таълимӣ.

Ҳамин тариқ, мо ба таври возеҳ медонем, ки фароҳам овардани шароити педагогӣ барои ташаккули фарҳанги интернетии ҷавонон на танҳо вазифаи муҳим, балки зарурати ғайрӣ мебошад. Бо дарназардошти ҷаҳони босуръат рушдбандаи рақамӣ, муассисаҳои таълимӣ бояд на танҳо ба мушкилоти замон воқунӣ нишон диҳанд, балки потенциали зеҳнӣ ва фарҳангии донишҷӯёнро худро ғайбона ташаккул диҳанд, ки ин бешубҳа ояндаи ҷомеаи моро муайян мекунад.

Хулоса, натиҷаҳои таҳқиқоти гузаронидашуда на танҳо фарзияи моро дастгирӣ мекунанд, балки барои таҳлили минбаъда уфуқҳои нав мекушоянд. Ҳадафи бадастомада нуктаи ибтидоӣ барои фаҳмиши амиқи ҳамкориҳои ҷавонон бо технологияҳои нави иттилоотӣ ва Интернет гардид. Ин аҳамияти пайваста омӯхтан ва мутобик кардани равандҳои таълимро ба муҳити босуръати рақамӣ тасдиқ мекунад.

Бо вучуди ин, мо медонем, ки тадқиқот тамоми ҷанбаҳои мушкилотро фаро намегирад. Бояд қайд кард, ки омодаسازیи ҷавонон

дар муассисаҳои таълимӣ барои истифодаи самараноки технология бояд ҳамчун раванди динамикӣ ва рушдбанда баррасӣ карда шавад. Таҳқиқоти оянда метавонанд ба таҳия ва татбиқи барномаҳои инноватсионӣ, ки ба рушди тафаккури интиқодӣ ва саводнокии рақамӣ дар байни донишҷӯён нигаронида шудаанд, тамаркуз кунанд.

Ҳамин тариқ, бозефтҳои асосии таҳқиқоти мо на танҳо тасдиқи ғояҳои баёншуда, балки ҳавасмандгардонии таҳқиқоти минбаъдаи илмӣ буда, самтҳои навро барои баланд бардоштани сифати таълим дар давраи рақамӣ мекушоянд.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

1. Ба мақсад мувофиқ аст, ки Вазорати маориф ва илм дар робита ба рушди фарҳанги корбарии Интернет тавассути ҷавонони таълимгиранда чораандешӣ намояд;

2. Дар ин робита тавассути Вазорати маориф ва илм бо ҷалби мутахассисон таълиф ва таҳияи дастуру васоити таълимӣ ва методӣ зарурати воқеӣ мебошад;

3. Нуқтаҳои алоҳида ва натиҷаҳои таҳқиқотро дигар муассисаҳои таълимӣ ҳам дар амал метавонанд истифода кунанд;

4. Натиҷаҳои таҳқиқот барои муассисаҳои ғайритаълимӣ ҳам муфид буда метавонад (сохтор ва ниҳодҳои давлатӣ (ҳукуматӣ); хусусӣ (соҳибкорӣ, тиҷоратӣ) ва ҷамъиятӣ);

5. Ҳамчунин, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ барои истифодаи натиҷаҳои таҳқиқоти мо манфиатдоранд;

6. Корбарони шабакаи глобалӣ имрӯзҳо имкондоранд, ки на танҳо мушоҳида кунанд, балки ба рӯйдодҳои ҳаёти фарҳангӣ низ таъсир расонанд.

7. Интернет имконоти нави беназири соҳаи фарҳангро фароҳам меорад: қобилияти тамаркуз ба шохасарҳои ҷаҳонӣ ва сахмгузоштан ба рушди онро тақвият медиҳад;

8. Мероси рақамии фарҳангӣ дорои захираҳои иттилоотӣ мебошад (махсусан, дар соҳаи фарҳанг), ки дар натиҷаи рақамисозии

маводи дар ашё ҳосилшуда эҷод шудааст: анъанавӣ (расмҳо, аксҳо, нашрияҳои анъанавӣ ва ғайра), аналогӣ (сабтҳои аудио дар наворҳои магнитӣ ва ғайра) ва ҳамчунин, маводи дарҳол дар шакли рақамӣ эҷодшуда. Инҳо матнҳо, тасвирҳои статикӣ, ҳаракаткунанда ва андозаӣ, файлҳои аудио, пойгоҳи додаҳо, барномаҳо, веб-саҳифаҳо, порталҳо, сайтҳо, нашрияҳои электронӣ, корҳои ВАО ва ғайра мебошанд, ки метавонанд раванди таълиму тарбияро самараноктар кунанд ва дар ташаккулу рушди фарҳанги интернетии ҷавонони муассисаҳои таълимӣ ва умуман ҷавонон нақши муҳим гузоранд;

9. Вазифаи омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ (коллечҳо ва МТМУ) дар робита бо хатарҳои мавҷудаи интернетӣ аз он иборат аст, ки ин хатарҳо, огоҳӣ аз амалҳои дахшатнок, ташаккули малакаҳои ҷавонон дар муносибати интиқодӣ ба иттилооти дар Интернет гирифташуда, ташаккули фарҳанги истифодаи бехатари Интернет пайдо карда шавад. Ҳамчунин, бояд ба талаботи гигиенӣ диққат дода шавад, ки ҳангоми кор бо компютер риоя бояд кард: -ҷавонон ва калонсол метавонанд дар як рӯз то ду соат дар назди монитор вақти худро гузаронанд ва ҳар ним соат танаффуси 10-15 дақиқа созанд; - субҳ дар компютер кор кардан беҳтар аст; - ҳуҷра ва ё аудитория бояд хуб равшан бошад; - ҳангоми кор дар компютер, мавқеъро назорат кардан муҳим аст, таҷҳизот ва мебел бояд ба баландии қаду қомати насли ҷавон мувофиқ бошад; -масофа аз чашм то наззора - 60 см; -давра ба давра машқҳои барои чашм иҷро кардан.

10. Дар муассисаҳои таълимӣ барои таълимгирандагон дарсҳои асосҳои АИ бояд гузаронида шавад; шинос кардани волидон бо нормафзор ва сахтафзорҳои муосир (филтрҳои шабакавӣ, барномаҳои назоратӣ), ки дастрасии ҷавонон ба захираҳои Интернетро, ки бо вазифаҳои таълимӣ номувофиқанд, маҳдуд мекунанд; оид ба АИ чорабиниҳои махсус гузаронида шавад.

11. Барои пешгирии самараноки вобастагии Интернет, пешгирии зухуроти миллатгароӣ дар муҳити ҷавонон ва рафъи хатари ҷалби наврасон ба фаъолиятҳои ғайриқонунӣ, омӯзгорон бояд бо волидайнӣ

таълимгирандагон корҳои фаҳмондадиҳӣ ва машваратӣ бо мақсади фаҳмонидани қоидаҳо ва хатарҳои таъмин намудани кӯдакон бо воситаҳои иртибот бо Интернет гузаронанд.

12. Азбаски дар Интрнет ҳамчун шабакаи ҷаҳонӣ сомонаҳои таълимӣ ва маърифатӣ ба забони тоҷикӣ каманд, роҳандозии бештари сомонаҳо ба забони тоҷикӣ оид ба мавзӯ ва масъалаҳои мазкур аз манфиат холи нест.

Барои пешгирии самараноки вобастагии Интернет, пешгирии зухуроти миллатгароӣ дар муҳити ҷавонон ва рафъи хатари ҷалби наврасон ба фаъолиятҳои ғайриқонунӣ, омӯзгорон бояд бо волидайнӣ ҷавонони муассисаҳои таълимӣ корҳои фаҳмондадиҳӣ ва машваратӣ бо мақсади фаҳмонидани қоидаҳо ва хатарҳои таъмин намудани кӯдакон бо воситаҳои иртибот бо Интернет гузаронанд.

РҶҶХАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. *Алимӣ, Қ.* Мушкилоти педагогӣ (дидактика) [Матн] / Қ. Алимӣ, А. Даминова. - Д., «Эргграф», 2014. -220 с.
2. *Алими, Дж.* Неформальное образование и Европа [Текст] / Алими, Дж., М. Сафаров / Вестник БГУ им.Н. Хусрав. - Бохтар, 2019. - №2. - С.44-48.
3. *Алими, Дж.* Профессиональная адаптация молодых учителей [Текст] / Дж. Алими.-Душанбе: «Промэкспо», 2019.-192с.
4. *Алимӣ, Қ.* Андрагогика (инноватсия) [Текст] / Қ. Алимӣ. - Душанбе, «Бухоро», 2013.-350с.
5. *Алимӣ, Қ.* Андрагогика: методологияи таълими инноватсионӣ [Матн] \ Қ. Алимӣ. - Паёми ДДК ба номи А.Рӯдакӣ, №5 - 6. - С.90-92
6. *Алимӣ, Қ.* Асосҳои таҳсилоти муосир (бакалавриат, магистратура, докторантураи PhD) [Матн] / Қ. Алимӣ. - Душанбе: «Эр-Граф», 2014. - 198с.
7. *Алимӣ, Қ.* Тренинг чист? Тренер кист? [Матн] / Қ. Алимӣ.- Душанбе, «Деваштич», 2006. - 320с.
8. *Алимӣ, Қ.* Андрагогика (педагогикаи нав ва ё фаромӯшшуда?) [Матн] / Қ. Алимӣ. - Паёми ДДК ба номи А. Рӯдакӣ (маҷаллаи илмӣ), № 3-4. - Душанбе, 2013. - С.140-150
9. *Алимӣ, Қ.* Андрагогика (таҳсилоти идомадор ва ғайрирасмӣ (ҳаммуаллиф) [Матн] / Қ. Алимӣ. - Душанбе: «Адабиёт», 2017. - 175с.
10. *Алимӣ, Қ.* Андрагогика: методҳои анъанавию инноватсионии таълим [Матн] / Қ. Алимӣ. - Паём»-и ДДК ба номи А. Рӯдакӣ. - 2014. №1(10). - С.144-149
11. *Алимӣ, Қ.* Методологияи тақмили таҳассуси ҷавономӯзгон [Матн] / Қ. Алимӣ. -Душанбе: «Сабрина-К»,2016.- 166с.
12. *Алимӣ, Қ.* Мушкилоти педагогӣ (дидактика) [Матн] / Қ. Алимӣ. - Д., «Эр-граф», 2014. - 220 с.

13. *Алимӣ, Ҷ.* Табиат ва моҳияти мушкилоти педагогӣ. [Матн] / Ҷ. Алимӣ. - «Паём» - и ДДК ба номи А. Рӯдакӣ. - Душанбе, «Пром-экспо». - С.159-162
14. *Алимӣ, Ҷ.* Технологии такмили созғории касбии ҷавономӯзгорон [Матн] / Ҷ. Алимӣ. - Душанбе: «Сабрина-К», 2015. - 220с
15. *Алимӣ, Ҷ.* Бозиҳои дидактикӣ: тасниф ва тавсиф [Матн] / Ҷ. Алимӣ. - Душанбе: «Матбаа», 2021. - 80с.
16. *Алимӣ, Ҷ.* Асосҳои созғории касбии ҷавономӯзгорон [Матн] / Ҷ. Алимӣ. - Душанбе: «Матбаа», 2021. - 146с.
17. *Андреев, А. А.* Введение в Интернет-образование [Текст] / А.А. Андреев. - М.: ЛОГОС, 2003. -76с.
18. *Андреев, А.А.* Дистанционное обучение: сущность, технология, организация [Текст] / А. А. Андреев, В. И. Солдаткин. -М. : МЭСИ, 1999. - 196 с.
19. *Андреев, А.А.* Применение сети Интернет в учебном процессе [Текст] / А.А. Андреев // Информатика и образование. -2005. -№9. -С 2-7.
20. *Анохин, С.М.* Педагогические условия подготовки студентов к использованию компьютерных технологий:автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / С.М. Анохин. -Уфа, 2000.-18с.
21. *Арнольдов, А.И.* Человек и мир культуры:введение в культурологию [Текст] / А.И. Арнольдов. - М.:МГИК, 2007. -240с.
22. *Артюшкин, О.В.* Организационно-педагогические условия формирования информационной культуры личности обучающегося средствами информатизации: дис. .к-та пед. наук: 13.00.01 [Текст] / О.В. Артюшкин. -Новокузнецк, 2005.-255с
23. *Аслонова, Х.М.* Информатика [Текст] /Х.М. Аслонова, А.Г. Солиев.- Душанбе, 2008- 130с.
24. *Аюпова, М.М.* Некоторые вопросы внедрения компьютерной технологии обучения [Текст] / М.М. Аюпова // Специалист. -2002. -№ 2. - С. 20-21.

25. *Бабаева, Ю.Д.* Психологические последствия информатизации [Текст] / Ю.Д. Бабаева, А.Е. Войскуновский // Психологический журнал. -1998.- №1. -С. 89-100.
26. *Бабанский, Ю.К.* Педагогика: учебное пособие для студентов пед.институтов [Текст] / Ю.К. Бабанский, В.А. Сластёнин, Н.А. Сорокин; под ред. Ю.К. Бабанского. -М.: Просвещение,1988. -479с
27. *Баллер, Э. А.* Преемственность в развитии культуры [Текст] / Э. А. Баллер. - М.: Наука,1969. -249с
28. Барномаи давлатии рушди тахсилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон солҳои 2010-2015. - Душанбе, 2009.- 48с.
29. Барномаи давлатии компютерикунонии муассисаҳои тахсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015.-46.
30. Барномаи компютерикунонии муассисаҳои тахсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015. - Душанбе, 2010. - 42с.
31. *Басов, Н.Ф.* История социальной педагогики [Текст] / Н.Ф. Басов, В.М. Басова, А.Н. Кравченко.-М.: Академия, 2007.-256 с.
32. *Белкин, А.С.* Основы возрастной педагогики: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб, заведений [Текст] /А. С. Белкин.-М.: Академия,2000.-192с
33. *Бобохонов, Х.* Асосномаи илмӣ дар мавзӯи «Амсилаи педагогии рушди фарҳанги иттилоотии донишҷӯёни муассисаҳои тахсилоти миёнаи касбӣ» [Матн] / Х. Бобохонов // ПРМ АТТ аз 25.06.2015, №06.
34. *Бобохонов, Х.* Татбиқи самараноки фанни технологияи информатсионӣ -воситаи асосии ташаккули фарҳанги иттилоотии донишҷӯёни муассисаҳои тахсилоти миёнаи касбӣ [Матн] / Х. Бобохонов // Паёми Институти рушди маориф.-Душанбе, 2019.-№ 4(28) .-С.40-44.
35. *Бобоқулов, И.* Фарҳангшиносӣ (дастури таълимӣ) [Матн] / И. Бобоқулов, Н. Дилоев. - Душанбе «Ирфон», 2007. -231 с.
36. Большая энциклопедия Компьютера и Интернета-В. Леонтьев. – Москва, 2005г.

37. Большой энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. - М.: СПб.,1993. -874 с.
38. *Борисова, Т.Ф.* Образовательное пространство как фактор социального воспитания школьников: дис. ...канд.пед.наук: 13.00.02 [Текст] / Т.Ф. Борисова. -М.,1999. -204 с.
39. *Бочарова, В.Г.* Социальная микросреда как фактор формирования личности школьника: дис....д-ра пед.наук: 13.00.01 [Текст] /В.Г. Бочарова.- М., 1991.-401с.
40. *Бурняшева, Л.Н.* Социальное воспитание учащейся молодёжи в учреждениях непрерывного профессионального образования: дис. ... к-та пед. наук: 13.00.08 [Текст] / Л.Н. Бурняшева.-Невинномысск, 2006.-194с.
41. *Вербицкая, Т.А.* Влияние системы Интернета на психо-семантическое пространство пользователя:дис. ...канд. психол. наук: 19.00.01 [Текст] /Т.А. Вербицкая. -М.,2002. -116с.
42. *Веселовская, Ю. А.* Формирование интернет-культуры учащихся старших классов общеобразовательной школы [Текст] /Ю.А. Веселовская // дисс.канд.пед.наук.- Ульяновск, 2014.-189с.
43. *Войскунский, А.Е.* Групповая игровая деятельность в Интернете [Текст] / А.Е. Войскунский //Психологический журнал.-1997.-Т.20.- С.126-132
44. *Воробьёв, Г.А.* IT-культура и инновации в информатизации вуза [Текст] /Г.А. Воробьёв // Материалы международной научно-практической конференции. -М., 2010. -С. 31-36.
45. *Воробьёв, Ю.Л.* В поисках смысла и правды. Активность и развитие личности [Текст] / Ю.Л. Воробьёв, Б.Н. Королёв.-М.:Из-во МГСУ «Союз», -Т.1, 2003. -500с.
46. *Гамезо, М.В.*Возрастная и педагогическая психология: учеб. пособие для студентов всех специальностей педагогических вузов [Текст]

/ М.В. Гамезо, Е.А. Петрова, Л.М. Орлова.-М.: Педагогическое общество России, 2003. -512с.

47. Глухова, Л.У. Формирование основ информационной культуры учащихся 5-7 классов в процессе обучения информатике: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 [Текст] / Л.У. Глухова. - Ульяновск, 1999. -334с

48. Голованова, Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений [Текст] / Н.Ф. Голованова. СПб.: Речь, 2004. -272с.

49. Дахин, А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность [Текст] / А.Н. Дахин // Педагогика. - 2003. - № 4. -186

50. Дранкевич, Е.Д. Интернет как фактор социализации школьников в условиях малого города [Текст] / Е.Д. Дранкевич, А.Г. Захаров, А.В. Пережогин // Молодежный научный поиск Ч. 2. Красноярск: Изд-во Красноярск. гос. педаг. ун-та, 2008. -С.128-130.

51. Дьяченко, С.А. Формирование информационной культуры преподавателя вуза [Текст] / С.А. Дьяченко. - Орел: ОРАГС, 2006. -164с.

52. Ёров, М. Технологияи корбарӣ бо системаи барномавӣ - иттилоотии пойгоҳи додаҳои КОА [Матн] / М. Ёров, Ф. Комилиён, М. Абдурахмонов // Пайёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф.-Душанбе, 2020.- №1 (29).- С.176-184.

53. Жилкин, В.В. Понятие информационной субкультуры [Текст] / В. В. Жилкин // Информатика и образование. -2005. -№ 2. -С.106-109.

54. Жичкина, А.Е. Особенности социальной перцепции в Интернете [Текст] / А.Е. Жичкина // Мир психологии. -1999. -№3. -С.72-80.

55. Жичкина, А.Е. Социально-педагогические аспекты общения в Интернете. [Текст] / А.Е. Жичкина. -М.: Дашков и Ко, 2004. -117с.

56. Зимняя, И.А. Характеристика и компонентный состав общей стратегии воспитания. [Текст] / И.А. Зимняя // Классный руководитель.- 2002. -№5. -С.70-79.

57. Злобин, Н.С. Культура и общественный прогресс. [Текст] / Н.С. Злобин.- М.: Наука, 1980. -303с.
58. Зухуров, Б.С. Оид ба роҳҳои таълим дар муассисаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] /Б.С. Зухуров // Илм ва Муассиса, 1997.-№1.-С.29-31.
59. Иванов, М.С. Особенности самореализации личности в компьютерной игровой деятельности: дис....канд.псих.наук: 19.00.01 [Текст] / М.С. Иванов.-Кемерово, 2005.-152с.
60. Имомназарова, М. Особенности применения современных образовательных и информационно -коммуникационных технологий на занятиях по иностранному языку в высших учебных заведениях. [Текст] /М. Имомназарова, М. Бободжонова // Вестник Института развития образования. 2020.-№1(29).- С.145-148.
61. Иноятова, М.А., Маликов Х.М. Технологии иттилоотӣ ва асосҳои системаи идоракунии захираҳои нишондодҳо [Матн] / М.А. Иноятова, Х.М. Маликов // - Душанбе: «Деваштиҷ». -2007.
62. Интернет дар таҳсилот (мураттибон Моисеева, М.В., Полат, Е.С., Бухаркина, М.Ю.) Курси таълимии махсусгардонидашуда. [Матн] – Душанбе: «ҶДММ «Шахпар», 2011.- 199с.
63. Каптерев, А.И. Мультимедиа как социокультурный феномен. [Текст] /А.И. Каптерев. -М. :ИПО Профиздат, 2002.-156с
64. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения. [Текст] / Под ред. А. М. Арсенева./П.Ф. Каптерев. — М.: Педагогика, 1982. С. 704
65. Кириллова, Г.И. Информационные технологии и компьютерные средства в образовании. [Текст] /Г.И. Кириллова // Educational Technology & Society. -2000. -№4. -С.38-42.
66. Ковалев, Н.Е. Введение в педагогику. [Текст] / Н.Е. Ковалёв.-М.: Просвещение, 1975. -176с.
67. Козлова, Е.В. Педагогические условия социального воспитания школьников во внеучебной деятельности: дис... канд. пед. наук. [Текст] / Е.В. Козлова.- Оренбург, 2000. -165с.

68. Колесникова, Ю. Microsoft Office 2000 справочник СПб: Питер 2003.
69. Комилиён, Ф. Технологии информатисонӣ. [Матн] /Ф. Комилиён, М. Муллоҷонов, Тухлиев Қ. - Душанбе: «Насиба»,2010.-272с.
70. Комилиён, Ф.С. Асосҳои техникаи компютерӣ. [Матн] /Ф.С. Комилиён, А.Р.Додихудоев, Н.Н.Меҳмонов.- Душанбе 2002.
71. Комилиён, Ф.С. Асосҳои техникаи компютерӣ. [Матн] /Ф.С. Комилиён, Д.С. Шарапов. -Душанбе, 2004.
72. Комилиён, Ф.С. Информатика. [Матн] / Ф.С. Комилиён, Ш.М. Тоиров. -Душанбе, 2002.
73. Комилиён, Ф.С. Асосҳои техникаи компютерӣ. [Матн] / Комилиён, Ф.С., Додихудоев, А.Р. Меҳмонов, Н.Н. Асосҳои - Душанбе 2005.
74. Кон, И.С. Социология личности. [Текст] / И.С. Кон. –М.: Политиздат,1967. -383с.
75. Консепсияи миллии таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон. -Душанбе: Матбуот, 2003. -24 с.
76. Консепсияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи дин” (04.04.2018, №1042).
77. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон Дар бораи «Масъулияти падар модар дар таълиму тарбияи фарзанд.- Душанбе, 2011, №762.
78. Круглова, Л. К.Социализм. Человек. Культура. [Текст] / Л. К. Круглова.- М. : Высшая школа, 1990. -14 с.
79. Крылова, Н.В. Социальное воспитание в учреждениях дополнительного образования детей. [Текст] / Н.В. Крылова, Б.В. Куприянов, О. В. Миновская. -М.: Академия, 2004. -240с.
80. Кузнецова, Л.А. Основы информационной культуры. [Текст] /Л.А. Кузнецова, Л.Ф. Савина. -Ставрополь : Сервисшкола, 2004.- 45с.
81. Кулагина, И.Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: учебное пособие для студентов высших учебных

заведений. 2-е изд. [Текст] / И.Ю. Кулагина, В.Н. Коллюцкий. -М.:ТЦ Сфера, 2008. -464с.

82. Лешков, О.А. Интернет-коммуникации на уроке: опыт педагогического эксперимента. [Текст] / О.А. Лешков // Дистанционное и виртуальное обучение. -2010. -№3. -С. 40-44

83. Лисавол, Л.А. Педагогические условия формирования информационной культуры будущего учителя в педагогическом колледже: дис. ...канд.пед.наук: 13.00.08 [Текст] / Л.А. Лисавол. - Махачкала, 2009. -200с.

84. Лоскутова, В.А. Интернет-зависимость как форма нехимических аддиктивных расстройств: дис. ..канд.мед.наук: 14.00.18 [Текст] / В.А. Лоскутова. -Новосибирск,2004.-107с.

85. Лутфуллоев, М. Дарс. [Матн] / М. Лутфуллоев.-Д., 1985с.- 87с.

86. Лутфуллоев, М. Истиклолияти ҶТ ва таҳсилоти навтарин. [Матн] / М.Лутфуллоев, - М.- Д., 2006 с.

87. Лутфуллоев, М. Дидактикаи муосир. [Матн] /М.Лутфуллоев. - Душанбе, 2001.

88. Лутфуллоева, П. Использование информационно-коммуникационных технологий на уроках английского языка [Текст] /П.Лутфуллоева // Наука и инновация. - 2015. -№1-2 (12).-С.59-64.

89. Маҳкамов, Д., Х. Бобохонов, Шаҳбози М., Г. Иноятова Инноватсия дар таълим (Роҳнамо дар фаъолияти навгонии педагогӣ) [Матн] / Д. Маҳкамов, Х. Бобохонов, Шаҳбози М., Г. Иноятова ш. Душанбе, ҶСК Чопхонаи Дониш», 2017

90. Маркарян, Э.С. Теория культуры и современная наука. [Текст] / Э.С. Маркарян.-М.:Мысль,1983.-284с

91. Матюхина, М.В. Возрастная и педагогическая психология: учеб. пособие для студентов пед. ин - тов. по спец. 2121 «Педагогика и методика нач. обучения». [Текст] / М. В. Матюхина, Т. С. Михальчик, Н.Ф. Прокина ; под ред. М.В. Гамезо и др. -М.:Просвещение, 1984.-256с

92. *Медзяновская, Т.В.* Роль традиционных институтов в формировании информационной культуры в современном обществе: дис. ...канд. культуролог. наук:24.00.01 / Т.В. Медзяновская.-М.,2004. -177с.
93. *Миралиев, А. М.* Педагогика ва психология [Матн] / А.М. Миралиев, М. Давлатов. - Душанбе, Ирфон, 2007 г.-343с.
94. *Мирзоев М.* Применение информационной технологии, в системе образования. [Текст] // Муассиса ва чомеа (Школа и общество). -2004. - №2(5). С. 43-48.
95. *Мирмамадов У.М.,* Использование информационных технологий в образовательном процессе. [Текст] / У.М. Мирмамадов // Наука и инновация.- 2014.-№2 (7-8).-С.41-43.
96. *Михайлов, С.В.* Интернет как социальное явление:автореф. дис....канд. филос. наук : 09.00.11/С.В. Михайлов. -Ульяновск, 2003. -22с.
97. *Моль, А.* Социодинамика культуры. [Текст] / А.Моль.- М.:Прогресс,1973. - 83 с.
98. *Монахов, В. М.* Проектирование авторской (собственной) методической системы учителя. [Текст] / В. М. Монахов, Т.К. Смыковская // Школьные технологии. - 2001. - № 4.
99. *Мудрик, А. В.* Воспитание в системе образования: характеристика понятия. [Текст] / А. В. Мудрик // Классный руководитель.-2002. -№ 5. -С. 4-11
100. *Мудрик, А. В.* Социализация человека. [Текст] / А.В. Мудрик.- М.: Академия, 2004. -304с.
101. *Мудрик, А.В.* Социальная педагогика. [Текст] / А.В. Мудрик. - М.: Академия, 2000. -200с.
102. *Мудрик, А.В.* Социальная педагогика [Текст] / А.В. Мудрик. -М.:Академия, 2007. -224с.
103. *Мухина, В.С.* Возрастная психология [Текст] / В.С. Мухина.-М.: Академия», 1997. - 432с.

104. Нақшаи стратегии рушди таҳсилот Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015. -Душанбе, 2006.
105. *Наумова, Т.А.* Образ «Я» интернет-зависимых и интернет-независимых социальных агентов в виртуальном пространстве: дис....канд.псих.наук : 19.00.05 / Т.А. Наумова. - Ижевск, 2007. -136с
106. *Негодаев, И.А.* Информатизация культуры: монография [Текст] / И.А. Негодаев. -Ростов-на-Дону: ЗАО «Книга», 2003. -320с.
107. *Немов, Р.С.* Психология. В трёх книгах. Психология образования. Книга 2. [Текст] / Р. С. Немов. -М.: Владос, 2002. -608с.
108. *Новиков, Е.А.* Развитие Интернет-компетенции у студентов-юристов. [Текст] / Е.А. Новикова // Материалы VII Всероссийской научнопрактической конференции. -2008. -С.31-39
109. *Новожилов, Э.Д.* Образовательная область «технология»: вчера, сегодня, завтра. [Текст] /Э.Д. Новожилов, Н.Н.Лавров//Педагогика. - 2001.- № 5. -С.18-22
110. *Олимов, И. И.* Проблемы формирования и готовности студентов к компьютерной грамотности: Автореф... дис. кан. пед. наук [Текст] / И.И. Олимов.- Душанбе, 2004. -31с.
111. *Сластёнин, В.А.* Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. [Текст] / В.А. Сластёнин [и др.]. 4е изд.-М.: Школьная пресса, 2002. -512с.
112. *Каирова А.И.* Педагогическая энциклопедия/под ред. А.И. Каирова, Ф.Н. Петрова. -М.:Советская энциклопедия, 1964.Т.1.-368с.
113. Педагогические идеи Роберта Оуэна. Избранные отрывки из его сочинений. -М.,1940. -264с
114. *Пигузов, А.А.* Формирование информационной культуры старшеклассников в школьном интернет-клубе как воспитательной организации: дис....к-та пед.наук: 13.00.02 [Текст]/ А.А. Пигузовч.- Кострома, 2006.-67с.

115. *Полат, Е.С.* Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. [Текст] / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина.-М.: Академия, 2007. -368с.
116. *Поляков, С. Д.* Психопедагогика воспитания. [Текст] / С.Д. Поляков. -М.: Новая школа,1996.-160с
117. *Протасевич, А.А.* Борьба с киберпреступностью как актуальная задача современной науки. [Текст] / А.А. Протасевич, Л.П. Зверьянская // Криминалистический журнал. -2011.-С. 28-33
118. *Рабардель, П.* Люди и технологии (когнитивный подход к анализу современных инструментов). [Текст] / П. Рабардель.-М.: Институт психологии РАН, 1999. -264с.
119. *Раҳимов, З.А.* Мирзоев, А.М. Мошинҳои ҳисоббарор, системаҳои шабакаҳо. [Матн] /З.А. Раҳимов, А.М.Мирзоев. - Душанбе, Сино,1999.
120. *Раҳимов, Х.* Педагогика (китоби дарсӣ донишҷӯён муассисаҳои олии педагогӣ) [Матн] / Х. Рахимов, А. Нуоров.-Душанбе. 2007 г. - 447с.
121. *Раҳимов, Х.* Педагогика. [Матн] / Х. Рахимов.-Д.,1997.
122. *Раҳмон, Э.* Масъулият барои ояндаи миллат. Паёми Маҷлиси Олии Тоҷикистон. [Матн] / Э. Раҳмон.-«Азия Плюс»: 2012.
123. *Раҳмон. Э.* Паёми президенти ҶТ ба Маҷлиси Олии ҶТ.-«Азия Плюс», 2003.
124. *Расулов, Д.* Педагогика (назарияи тарбия) [Матн] / Д. Расулов, Л. Сайдахмадов, А. Ғаффаров. - Душанбе, 2009. - 267с.
125. *Раянов, М. Р.*Образовательные ресурсы Интернет [Текст] // Образовательные технологии: сборник научных статей. -Самара: Изд-во СамГПУ. -2003. - С.64-69
126. *Раянов, М.Р.* Образовательные ресурсы Интернет. [Текст] // Образовательные технологии: сборник научных статей.-Самара: Изд-во СамГПУ. -2003. -С.64-69.

127. *Ромах, О.В.* Культурология. Теория культуры. [Текст] / О.В.Ромах // Успехи современного естествознания. -2009. -№ 3. -С.121-121
128. *Ромм, Т.А.* История социальной педагогики. [Текст] / Т.А. Ромм. -Ростов- на-Дону.:Феникс,2010.-346с
129. *Салоҳиддинова, Г.* Истифодаи технологияи муосири иттилоотӣ ва мултимедӣ барои баланд бардоштани сифати таҳсилот дар дарсҳои забони англисӣ. [Матн] / Г.Салоҳиддинова // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф.-Душанбе, 2019. - №1(25). - С.136-140.
130. *Селевко, Г.К.* Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. [Текст] / Г.К. Селевко.-М.: Народное образование, 2005. -190с.
131. *Серых, Л. А.* Интернет-грамотность как элемент информационной культуры школьника. [Текст] / Л.А. Серых // Известия СНЦ РАН, спец.выпуск «Актуальные проблемы гуманитарных исследований», Т1. -2006. - С. 237-345.
132. *Серых, Л.А.* Особенности организации телекоммуникационных проектов для школьников. [Текст] / Л.А. Серых // Вестник Московского государственного университета. -2006. - №1. -С.173-178.
133. *Семигин, Ю.* Социологическая энциклопедия: в 2 тт. Т.1/ Национальный общественно-научный фонд/ рук. научного проекта Г. Ю. Семигин; гл. ред. В. Н. Иванов. -М.:Мысль,2003.-694с.
134. *Столяренко, Л. Д.* Педагогика. [Текст] / Л.Д. Столяренко, С.И. Самыгин. - Ростов-на-Дону:Феникс,2000.-177с
135. Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2020.-Душанбе, 2015.
136. Стратегияи миллии рушди таҳсилот барои солҳои 2006-2015. - Душанбе: 2005.-32с.
137. Стратегияи рушди таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015 с. - Душанбе: Матбуот, 2007. - 81с.

138. Сулаймонӣ, С. Фарҳангшиносӣ. / С. Сулаймонӣ, – Душанбе: «Ирфон», 2002.- 223с.
139. Талызина, Н.Ф. Внедрение компьютеров в учебный процесс - научная основа. [Текст] / Н.Ф. Талызина // Современная педагогика. - 1985. - № 12. -С.34-38
140. Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи озодини вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ». - Душанбе: ЭР-граф, 2015. – 180 с..
141. Тихомирова, Е.И. Социальная педагогика. Самореализация школьников в коллективе. 2-е издание. [Текст] / Е.И. Тихомирова. -М.: Академия, 2007.-144с
142. Роберт, И.В. Толковый словарь терминов понятийного аппарата информатизации образования. [Текст] /составители И.В. Роберт, Т.А. Лавина. -М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2012. -69с.
143. Тоҷов, Н. Фарҳангшиносӣ. [Матн] / Н. Тоҷов, К. Ҳусейнов, Р. Назаров, М. Тоҷев,– Душанбе: «Шуҷоиён», 2011. -232с.
144. Уваров, А. Ю. Три стратегии развития курса информатики. [Текст] / А.Ю. Уваров//ИНФО. -2000. -№2. -С.27-34.
145. Умарзода, З. Технологияи иттилоотӣ - самти афзалиятнок дар таълими муосир. [Матн] / З. Умарзода // Паёми Пажухишгоҳи рушди маориф. - Душанбе, 2019, №2 (26). - С.139-143
146. Усенкова, Д. Школа с девизом «НАУТИЛУСА» / Д. Усенкова, С. Никитина // Информатика и образование. -2004. -№5.-С. 93-94
147. Фарҳанги забони тоҷикӣ. - М.: Советская энциклопедия, 1969. Ҷ. II. - 949 с.
148. Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ. - Душанбе: Дониш, 2005. Ҷ. 2.-461с.
149. Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ. - Душанбе: Дониш, 2004. Ҷ. 1. - 388с.
150. Фарҳанги англисӣ-тоҷикӣ/Ҷамшедов П., Р.Толиб. - Душанбе, Пайванд, 2005.-1202с.
151. Федорова, С.В. Теоретическая амсилаъ формирования этических ценностей школьников в условиях применения информационно-

коммуникационных технологий в учреждении дополнительного образования. [Текст] / С.В. Фёдорова // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена. Аспирантские тетради. -СПб.:Изд-во РГПУ.-2008.-№33 (73). -С.214-221

152. Федосова, О.А. Социально-педагогический аспект формирования информационной культуры у старшеклассников: автореферат дис...канд.пед.наук: 13.00.01 [Текст] / О.А.Федосова. - М.,2005.-26с

153. Филатов, О.К. Информатизация технологий обучения в высшей школе. [Текст] /О.К.Филатов. -М.: Высшая школа, 2001.-283с.

154. Философский словарь.- М.,1968.-748 с.

155. Харитонов, М.Г. Методика проектирования содержания и процесса формирования технологической культуры обучающихся на этноэстетической основе. [Текст] / М.Г. Хартонов // Вестник Чувашского государственного педагогического университета им.И.Я. Яковлева, 2013.-№ 1 (77). - Ч.1.-С.141-146

156. Чистяков, А.В. Социализация личности в обществе Интернет-коммуникаций: социокультурный анализ: дис....док.социол. наук: [Текст] /А.В.Чистяков. - Ростов-на-Дону, 2006.-278с.

157. Шакурова, М.В. Социальное воспитание в школе. [Текст] /М.В. Шакурова.-М. : Академия, 2004. -288с.

158. Шапиро, К. В. Интернет - среда социальной адаптации подростка. [Текст] / К.В. Шапиро // Материалы Всероссийской научно-практической конференции Российская школа и Интернет.-2001. URL: <http://www.ict.edu.ru/vconf/index.php>

159. Шарипов, Т. З. Вожаномай компьютер. [Матн] / Т.З. Шарипов.- Душанбе, «Пайванд»,1995.-352с.

160. Шарипов, Т. З. Вожаномай компьютер /Т.З. Шарипов.-Душанбе, «Пайванд»,1995.-352с.

161. *Шарифзода, Ф.*, Мирализода, А.М. Педагогикаи умумӣ ва касбӣ. [Матн] /Ф.Шарифзода, А.М.Миралиев.- Душанбе. 2012.-560с.
162. *Шарифов, Т. З.* Вожаномаи Internet. Луғати терминологии (англо-русско-тоҷикӣ) [Матн] / Т.З. Шарипов.-Душанбе, 2003.-235с.
163. Шацкий, С.Т. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. Т.2. [Текст] / под. ред. Н.П. Кудина, М.Н. Скаткина, В.Н. Шацкой.-М.: Просвещение, 1980. -304с.
164. *Швейцер, А.С.* Культура и этика. [Текст] / А.С. Швейцер. - М.:Прогресс, 1973.-343с
165. *Шеремет, А.Н.* Интернет как средство массовой коммуникации: социологический анализ: автореф. дис канд. социолог. наук. [Текст] / А.Н. Шеремет.-Екатеринбург, 2004.2-5с
166. *Шубинский, В. С.* Человек как цель воспитания. [Текст] /В.С.Шубинсий // Педагогика. -2002. -№3. -С.37-43.
167. *Экслер, А.Б.* Общение в Интернете. [Текст] / А.Б.Экслер.-М.:НТ Пресс, 2006. -384с.
168. *Якиманская, И.С.* Личностно-ориентированное обучение в современной школе. [Текст]/ И. С. Якиманская. -М.: Сентябрь, 1996.-96 с.
169. *Ямалдинова, З.Н.* Использование Информационных и коммуникационных технологий в учебном процессе школы. [Текст] /З.Н. Ямалдинова//Новые знания. -2007. -№1. -С.27-22.
170. *Янг, К.С.* Диагноз интернет-зависимость. [Текст] / К.С. Янг // Мир Internet. 2000. -№2.-С.24-29.
171. *Ястребцова, Е.Н.* Моя провинция - центр Вселенной: Развитие телекоммуникационной образовательной деятельности в регионах. - М.:Проект Гармония, 1999. -224с.
172. *Anthes, G. H.* Интернет: история будущего. [Текст] / G.H. Anthes // ComputerWorld. - 1999. - №45.

МАЗМУН ВА МУҚАРРАРОТИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ ДАР НАШРИЯҲОИ ЗЕРИН ИНЪИКОС ЁФТААНД:

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи бонуфузи аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА-и Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия тавсияшуда нашр шудаанд:

[1-М] Шарипов, Р.С. Бархӯрдҳои назариявӣ нисбати фарҳанги интернетии донишҷӯён дар таълифоту таҳқиқоти муосир / Р.С. Шарипов [Матн] // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2021. -№7. – С.229-234. ISSN 2074-1847.

[2-М] Шарипов, Р.С. Шароитҳои педагогии ташаккули фарҳанги интернетии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ / Р.С. Шарипов [Матн] // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2022. - №4 – С.241-246. ISSN 2074-1847.

[3-М] Шарипов, Р.С. Ҷанбаи иҷтимоӣ-педагогии ташаккул ва рушди фарҳангии инсон / Р.С. Шарипов [Матн] // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2022. - №6. – С. 211-216. ISSN 2074-1847.

[4-М] Шарипов, Р.С. Фарҳанги интернетӣ – падидаю зухуроти иҷтимоӣ / Р.С. Шарипов [Матн] // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ Тоҷикистон. 2022 - №2 (12). –С.55-62. ISSN 2708-5759.

[5-М] Ҷ. Алимӣ, Шарипов, Р.С. Интернет ва таҳаввулоту фарҳангӣ дар асри рақамӣ / Ҷ. Алимӣ, Р.С. Шарипов [Матн] // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ Тоҷикистон. 2021. - №3-4 (7-8). – С.23-27. ISSN 2708-5759.

[6-М] Шарипов, Р.С. Моҳияти технологияҳои компютерӣ ва Интернет дар муосиргардонии ҷомеа / Р.С. Шарипов [Матн] // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб. 2023. - №1(30). – С.260-265. ISSN 2616-5260.

II. Дастурҳои таълимӣ, монографияҳо, ки ба ҷоп расидаанд:

[7-М] Шарипов, Р.С. Рушди фарҳанги интернетии донишҷӯёни коллеҷҳо / Р.С. Шарипов (монография) // Душанбе: “Матбаа”, 2020. -120 с.

III. Мақолаҳо, фишурдаи мақолаҳо, ки ҳамчун маводи конфронсҳо ба ҷоп расидаанд:

[8-М] Шарипов, Р.С. Муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ва шароитҳои педагогии ташаккули фарҳанги интернетии донишҷӯён / Р.С. Шарипов [Матн] // Фурӯғи илм (маҷаллаи илмӣ). Нашри махсуси маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҳайати омӯзгорон ва донишҷӯён оид ба натиҷагирии корҳои илмӣ-таҳқиқотии соли таҳсили 2021- 2022. - №1 – С.141-145.

[9-М] Шарипов, Р.С. Муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ва шароитҳои педагогии ташаккули фарҳанги интернетии донишҷӯён / Р.С. Шарипов [Матн] // Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҳайати профессорону омӯзгорон ва донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ оид ба натиҷагирии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соли 2021 ва вазифаҳо барои соли 2022. Бахшида ба эълон гардидани солҳои 2022-2026 “Солҳои рушди саноат” ва “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ” (Ҷилди II), 2022. –С.378-380.

[10-М] Шарипов Р.С., СамариДДинова З.Н. Хусусиятҳои психологии истифодаи воситаҳои техникӣ дар раванди таълими муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ / Р.С. Шарипов [Матн] // Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни дар мавзӯи “Усулҳои таълими инноватсионӣ ҳамчун воситаи рушди зехнии хонандагону донишҷӯён”. Душанбе, 2023. - С.93-96.

[11-М] Шарипов Р.С. Мушкilotи педагогӣ-психологии истифодаи Интернет дар раванди таълими муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ / Р.С. Шарипов [Матн] // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (IV-солона) “Масъалаҳои мубрами таҳсилот ва тибби муосир” бахшида ба солҳои 2020-2040 –“Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф” ва 70 солагии МДТ “Коллеҷи тиббии шаҳри Кӯлоб ба номи Раҳмонзода Раҳматулло Азиз”. Кӯлоб, 2023. – С.258-262.

